

ΜΙΚΡΗ ΓΕΟΓΡΑΦΙΑ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΜΟΥ

-*Αφιέρωμα-

*Αρχισα να γράφω
τον Αύγουστο του
1985 στο Βραχάτι

ΧΙΟΣ-ΡΥΤΙΑΝΗ-ΕΥΡΟΣ-ΑΘΗΝΑ-ΓΙΑΝΝΗΝΑ-ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ.

Κερικοί με προτρέπουν να κυκλοφορήσω σε βιβλίο τους στίχους των τραγουδιών μου και γενικότερα την ποιήση που κατά καιρούς έχω μελοποιήσει. Όταν τελικά πριν λίγο καιρό είδα μπροστά μου συγκεντρωμένο σχεδόν όλο το "όλεικό" πριν προχωρήσω στην έκδοσή του -που κι εγώ άρχιζω να τη θεωρώ χρήσιμη για όσους κατά κάποιο τρόπο τους συγκίνησε το έργο μου- σιγά-σιγά μπήκα στη σκέψη να διηγηθώ την ιστορία του κάθε -άν είναι δυνατό- τραγουδιού, του κάθε μελοποιημένου έργου. Αυτό όμως με δόδησε -όταν ξεκίνησα να γράφω για τον ΒΗΠΙΣΤΙΟ- στο συμπέρασμα πώς πρέπει να γίνουν δυο παράλληλες εκδόσεις: 'Η μία οι στίχοι και τα ποιήματα. 'Η άλλη η δική μου αφήγηση. Για τη δεύτερη υπήρχε ένα πρόβλημα. 'Η ιστορία των τραγουδιών μου ταυτίζεται με την ιστορία της ζωής μου. Τι έπρεπε λοιπόν να πάρω; Να γράφω κατά κάποιο τρόπο τα "άπομνημονεύματά" μου; Όχι! Θα περιοριστώ, άποφάσισα, μόνο στα τραγούδια και σε όσα συμφωνικά βασίζονται σε ποιητικά κείμενα. Έτσι στο βιβλίο αυτό δ' αναγνώστης δεν πρόκειται να μάθει πολλά πράγματα για την δυσλοία πλευρά της ζωής μου. Την κοινωνική και πολιτική όρση μου, τη συμμετοχή μου στα γεγονότα, ιδιαίτερα από το 1940 έως τις μέρες μας. Και πιο γενικά για τις σκέψεις, τις ιδέες, τις απόψεις που με δόδησαν όλα αυτά τα χρόνια και που από το 1963 έως σήμερα συνδέονται πολύ στενά με τις πολιτικές εξελίξεις στη χώρα μας.

Τουλάχιστον αυτή τη στιγμή που τη νοιώθω σαν άδριοτη, θαλαθή σαν κάποια στάση στην πορεία του ελληνικού λαού, -περιμένοντας να κατασταλάξουν μέσα του γεγονότα και ιδέες- προκειμένου να άποφασίσει να πάρει ο ίδιος -δυνας καλής- κάποια θετική και για' αυτό ιστορική πρωτοβουλία. Ένώ τώρα στέκεται άεινητος δδω

και πολλὰ χρόνια. "Ισως γιατί κότε τόσο τόν κολλοῦν μὲ τὸ γάντι
 στὸν τοῦχο καὶ τοῦ λέει: "Κοίταξε τὴ δουλειὰ σου, ἐμεῖς θὰ σὲ
 νταντεθούμε... "Κι αὐτὸς παριστάνει τὸ χαϊδεμένο μαρδ καὶ πιπι-
 λίζει τὸν ἀντιχειρὰ του... Ἰὲ τέτοιες λοιπὸν στιγμὲς τὸ καλλι-
 τερο ποῦ ἔχεις νὰ κάνεις εἶναι νὰ ἐξαφανιστεῖς, νὰ μὴν προκολεῖς
 καὶ νὰ ἐρθεῖς. Καὶ πρὸ παντὸς νὰ μὴ θίγεις τὰ κακῶς κείμενα.

Τώρα ποῦ γράφω τίς γραμμὲς αὐτὲς εἶναι Ἀβγουστος τοῦ 1985.
 Εἶμαι στὸ Βραχάτι καὶ εἰσπνέω σὰ τὸ Δία τὴν κωνιὰ ποῦ κατε-
 βαίνει ἀπὸ τὴν ὄρεινὴ Κορινθία. Τέσσερα μέτωπα φωτιῆς ἔχουμε στὴν
 περιοχὴ μας. Δὲν εἶναι καίρι γέλασε, κἀκου ἐκινετὸ σ' ὅλη τὴν *ἐλ-
 λὰδα. Πῆγες αὐτὴ ἢ βιβλικὴ καταστροφὴ νῦναι συμβολικὴ, τὸ ὄλο-
 κωστια, ἕς ποῦμα, τοῦ ρωμικοῦ, τῆς ρωμησοῦνης, ἐκὶ τὸ ποιητικὸ-
 τερου, κι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ οἱ κότε λογῆς θεοδουνοὶ, συμπολίτευση-
 ἀντιπολίτευση, νὰ ἐροῦνται οἱ εἰς ἀπρογαλιὰς καὶ τὰ νησιὰ σὺν
 τοῦ ἕρωνα ποῦ παρακολουθεῖ ἀτάραχος νὰ καίγεται ἡ Γῆ. Τὶ Γῆ
 ὅσ πεῖς τὶ ρωμησοῦνη, τὶ ἕρων καὶ τὶ αἶρων ^{της} ἀγῆρας τοῦ
 λαοῦ. "Ὡς γίνετ' ^{ῥηματι} ~~ῥηματι~~ λοιπὸν. *ἀδρα καὶ οὐφὸ νὰ κατέβαιναν
 στὴν *Ἀττικὴ - ἐμεῖς τὴ δουλειὰ μας, ἀηλοδὴ δὲν συμβαίνει τίποτα,
 δὲν τρέχει τίποτα, δὲν γίνετ' ἀντίσταση. Καὶ ποῖν ἀντίσταση ἔκανε
 ὁ Ἰάσης Καράγιωργας, ποῦ κηδεύεται αὔριο, καὶ γιὰ ποῖν ἔκανε
 τὴν ἀντίσταση; καὶ ἐναντίον ποῖαν; καὶ ποῦ εἶναι ὅλοι αὐτοὶ
 οἱ θεοὶ καὶ οἱ κατὰ, *ἀδ μνημόσυνα καὶ παχιστὰ λόγια ἄλλο τίποτα
 ἢ τηλεδραση. Τὴν κοιτάζω καὶ σκέφτομαι τί τῆρας ἀλήθεια - σὰ νὰ
 μοῦ λέει: "πῆθανε θεὸς καὶ ὅσ ἐαῖς" *ὦσε τὸ ἄλλο, ἀηλοδὴ ὄπῃρε
 τὰ ἀντίσταση, *Γαῖρε χούβτα, Γαῖρε ζένη κατοχὴ καὶ νύδεια
 μακροῦσσια; *Γαῖρε *σφάξια; καὶ γιατί τὰ ἀροῦ τόσο ἀραῖα
 τῆσσια: ὅλα καὶ τὰ εἶνα στὸν ΚΑΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΧΡΟΝΟ, δὲν κότενα μετὰ
 στ' ἀγὰ μου. Τὶ τῆσσια ὅλα ἐκείνα τὰ περιττὰ, δὲ μοῦ τῆσσια ἐξ
 ἄλλου καὶ ὁ *ἀναγνωστῆς καὶ οἱ ἄλλοι "μαστρωποὶ ποιητῆς";
 Κοιτάζετε τί μοῦ ἔστειλε ὁ ἀθεοφοβὸς στὸ Παρίσι, τὸ 1973, νὰ τοῦ

μελοποιήσω και για να μη μου διαφεύγει υπογράμμισζε "τις άφορουν":
-"Κι έσως κανείς δε σε προσμένει να γυρίσεις..." και το άλλο:
"Οι μελλομένοι ποιητές δε ζούνε πιά..." "Αυτα λοιπόν να παλέψεις για το καινούργιο... Και που πάλεψα τέ έμεινε, το άγνάλισμα, που λέει κι ο Ρίτσος..."

"Έλεγα λοιπόν ότι δεν είναι της στιγμής να τα πούμε όλα αυτά." Είναι παραλήρημα" μου είπε κάποιος φίλος διαβάζοντας κάτι πρόχειρες σημειώσεις σχετικές με κάποια πρόσφατα γεγονότα. "Η άλήθεια λοιπόν είναι παραλήρημα δηλαδή δε πρέπει να είναι βαρυσ άρρωστος, νέχεις πυρετό 41 και να κουβεντιάζεις πιά με τους άγγέλους για να πες την "άλήθεια" μέσα στο παραλήρημά σου... Λέει μόνον ή θεία σου, ή άδελφή της γιαγιάς, να φέρει τη θαυματουργή εικόνα, Άγία Βαρβάρα κατά προτίμηση, να σε γλιτώσει ό θεός και να γλιτώσει και μας άπό αυτά που λές να ζοριζόμενα, τή ξεκαθμένα, και τή άχρηστα... Ικονόθηκε σε καίνη τή μόχη - έπιτελέθηκε - έμεινε σέκος στα χέρια των βασανιστών - έμεινε άνάηρος... Ίχθηκε ή φορδά. και τί τρέχει, τί σημασία έχει ποιός σκότωσε ποιόν - ποιός σκοτώθηκε για ποιόν - ποιοι σκατεύθηκαν για ποιους. Τώρα βρισκόμαστε στους νέρους και στα άποურγικά διατάγματα, θα ήτασαν στην ούρά σάν καλά παιδιά νεκροί και σκατεμένοι και άν και όταν εδόνθεις ό κ. άπουργός - ή Κυβέρνηση - θα του έδωσαν χατζηλάκι ν' άγοράσει ένα καινούργιο πανταλόνι... Τί στο διόλολο τόσο χρόνια στη γόνα παραχαμμένος τή ρούχα του πάλεψαν, και να που φτάσαμε να μαλάνουν οι νεκροί και οι σκατεμένοι. Μα χαρίζονται σε παρατζεις και να χτυπήνε με τίς πατερίτσες ό ένας τόν άλλου. ετώνουν οι νεκροί, "Αν ετώνουν, τότε ό ένας φτύνει τόν άλλον" "Μας άναγνώρισαν" φωνάζουνε οι μόν. "Μόν στα χατιά" άπαντούν οι δε. Είναι πάντως κάτι νέσαι νεκρός και άναγνωρισμένος. Αυτό θα πρέπει να το παραδεχτούμε... "Αμ και καίνο το άλλο που έβλεπε ό Κέριος ήρ-

εθρος της ελληνικής δημοκρατίας στην τηλεόραση; "εέτος, "είπε,
 "καλώσαστε για πρώτη φορά στη δεξίωση (του *Ιουλίου) τους άνθρωπους
άγνωστους" και ή ημέρα έδειξε τόν άδρα... και πώς άλλους
 να κάνει άφου οι άνθρωποι πρέπει να είναι και άοιδμοί, έθλαθή σιδή-
 τος άδρας;

Βεβαίως, κήπου-κήπου, ζόφαλας θά λέγαμε, θά βρεθώ στην άνάγκη
 να άναφερθώ σε κήποια γεγονότα, σε κήποια έρδση έξωμουσική.
 θά τό κήνω, τό θρηκίζομαι, μονάχα σε άκρατες περιπτώσεις. Έέ κή-
 νες άποκλειστικά ποδ βοηθού στην κήτανόηση του α ή β έργου -
 τραγουδιού. Ποδ φωτίζουν την φυσική και τη συναισθηματική ειδ-
 θεσή μου. "Έτοι ή μουσική κήτανόεται καλλίτερα. Άθός έξ άλλου
 παραμένει ο κήριος σκοπός. Γιατί έγραφα οθός τό τραγουδί, έέ
 ποιά κήτάσταση βρισκόμουν; Ηοιός είναι οι έπιρροές - έχι μόνο
 μουσικές - ποδ έσχόμουν έκείνη τη στιγμή. "Άς μη ζεγαλιόμαστε..
 *Άπδ κήνω ποδ λέμε "μουσική ύποδομή" ή *έλλάδα ζόιαίτερα έδθ
 και μεσά αίθνα έδν είχε έχνος.. Συμφωνικές έρχήστρος. Κοροβίος.
 Συνκυλίες. *οδείο. Μουσικές έκδόσεις, έλ' αθός πράγματα άγνωστα
 στην έλληνική έπαρχία. Οθτε φυσική ύπήρχε και ραδιόφωνο για να
 έχετε έως σήμερα διάφορα μουσικά άκοδοματα. Κι έγδ ύπήρχε γέν-
 νημα θρέμα αθής της άγνωστης γής, της μυθικής χόρας ποδ λέγεται
 έλληνική έπαρχία. Δέστε κήνακ κόλεων και ήμερομηνιών για να
 κήταλάβετε καλλίτερα:

Γεννήθηναι στη Χίο, "Έτος 1925. Μετά:

Νυκτιήνη, 1925-1928.

Έθρος και *Αθήνα, 1929.

Γιάννενα, 1930-32.

*Αργοςτόλι, 1933-36.

Πάτρα, 1937-38.

Πόργος, 1938-39.

Τρίπολη, 1939-43.

*Αθήνα, 1943.

Νόνο σ' ένα μακρικότο -νδ πρόθετα τή φράση "κατά φύσιν"-
θα μπορούσε νά αποδοθεῖ τό γεγονός ὅτι ἕνα παιδί καὶ ἔζησε ἀπὸ
τῆ Χίλο ἕως τὴν Ἀθήνα τὰ πρῶτα τοῦ 18 χρόνια, δόγηθήθηκε στή μου-
σική... Ἐπομένως συμπέρασμα, κρῖνον: ἡ περίπτωσή μου παρουσιάζει
κοινωνιολογικὸ ἐνδιαφέρον... Ἐμεῖς, ἀπ' οὗρου πέρσασα, ὄν
εἶχαμε σχέση ὅτι μὲ τίς "κομπανίας" καὶ ἔπαιζαν "λαϊκὴ μουσική"
-ὁ θεὸς ζῆρει τοὺς τίς ἔζηρε τότε- ὄν ζῆραμε τὰ λαϊκὰ ὄργανα,
μουζοκόμι, μπαγλαμά ἢ βιολί, συμφωνικὸς ὄρχηστρες, ναὶ εἶδαμε
στὴ 1942 στὸ πανεὶ τοῦ κινηματογράφου καὶ τότε "ἀλλάξαμε ζῆσ"
-ἀλλὰ ἀπὸ γὰρ ἄργότερα, μὲ τὰ σημερινὰ μέτρα ὄν ὑπάρχει ἑλλη-
νικὸ χωριὸ νά συγκριθεῖ μὲ τὴν ἑλληνικὴ πόλη τοῦ 1930 ἢ τοῦ
1940... Νόνο στήν Ἀσπρηνή, στήν Ἀσπρὴ καὶ τῆ πότιο Ἀμερικὴ θά
βρούμε σημεῖρα ἀπομακρυσμένα χωριὰ καὶ νά μοιάζουν μὲ τὰ Γιάν-
νενα τοῦ 1932 ἢ μὲ τὴν Ἐπίπολη τοῦ 1942... Ὅταν πρωτομαθῆρα
στὸ δημοτικὸ στὰ Γιάννενα ὄλα τὰ παιδιὰ ἦταν ζυγῶλητα καὶ παρ'
ὁ τι τὰ κεφάλια τοὺς κεραιμένα μὲ τὴν "φιλή" οἱ φέρες ἔτρα-
χαν λεφοῦσια, οἱ Τούρκοι μαχαλάδες ἢ τὰ κωντόνια εἶχαν ἀσ-
πες χαρμάνι μὲ ματρουλιὰ γιατί φυσικὰ διόνομοι καὶ τέτοια ἦταν
ἄγνωστα πράγματα γιὰ τὴν ἐποχὴ, θαντόσου τι ἦταν τότε τὸ ἑλλη-
νικὸ χωριὸ; Ὁ πατέρας μου Γενικὸς Γραμματέας στή Γενικὴ Διοί-
κηση Ἐκείρου κερνοσε ὁ πιδ καὶ τὸ καίρο του στήν ὑπαίθερο, ἴναισι-
θηματικὸς, καλῶφωχος καὶ ἄμα, εἶχε βάλει σκοπὸ τῆς ζωῆς του νά
κάνει ὄρομους "γιὰ νά πῆει ὁ πολιτισμὸς" ἢ νά ετιάζει ὄρα-
γογεῖτα καὶ γενικὸς ὄρκευτικὰ ἔργα καὶ ὄν κεραιὰ ἀφορὰ περίπτω-
ση νά πῆει καὶ τὸ ἠλεκτρικὸ, ἢ ἔπαιρνε καὶ τὸ στή ἔθουνη, στήν
Παραμυθιά, στὸ ἔτισορο, μὲ τὸ μοναδικὸ ἀποκλίνητο κουνεῖ ὄδροντ
καὶ ὑπῆρχε τότε ὄν ὄλη τὴν Ἐκείρου, μὲ σωφὸ τὸ ἔάνια, μὲ ὄταν
σταματόγαμε στήν πλατεία μὲ βαθεῖα σισκὴ ἔλαφετε στὸ χωριὸ.
Οἱ μεγάλοι γουρλόνενα τὰ μάτια τοὺς καὶ τὰ παιδιὰ ἔδχανε νά
κρυφτοῦνε, τι θηρὸ ἦταν αὐτό; Ὅρα καὶ καὶ ἄλλα καὶ κῆραμε
σὴν Πάτρα - ὄς ὄκαπῆντε χρόνῶν ἔβουκε γιὰ μὲ καὶ μὲλις εἶδε

πλοῦτο στὴ θάλασσα ἔβαλε τὶς φωνές... Ἐλλῆμα ἠγαθὴ γὰρ τερατώ-
 δη γεγονότα. "Ἄς μὴ λάμει λοιπὸν ἐξυκνήδεας... "Ἀπὸ τῆ Ἰῶ εὐς τὴν
 Ἠἶτρα ὄσο κι ἂν φάξω μέσα στὸ "ἄρχεῖτο τῆς μνήμης" μου εἰς ὅθ
 βρῶ τίποτε ἄλλο ἔχω ἀπὸ τοὺς βρῶμικους μαχαλάδες καὶ τὴν ἀκί-
 νητη ζωὴ κρεμασμένη σὺν ἀπλυτο ρούχο πάνω ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ πό-
 λη. "Ἐκεῖ στὸ *Ἀργοστῆλι τὰ πράγματα φατίσανε κἄπως. "Ἦρουν ὄχι τὸ
 μὲ ἔδνα χρονῶν. "Ἦ πῶλη χτισμένη πλάτ' στὴ θάλασσα. "Ἦ φῶση γῆρω
 πανέμορφη. Οἱ ὄρῳμοι οἱ κεντρινοὶ λιθοστρωτοί, οἱ ἄλλοι καθαροί.
 Τὸ Ἰχολεῖδ' μας τὸ Ἀ*δημοτικὸ στὴ ρεῖζα τοῦ ἄφου πάνω ἀπὸ τὴν
 πῶλη, σχεδὸν καινούργιο κι ἀπέναντι τὸ στοιχειωμένο σίτι με τὸν
 παραβέσιο κῆπο. Ἦρῖν ὄυδ' χρόνια ἔκοφα μὲ κουκουνάρα ἀπὸ τὸ
 ἴδιο κῆπο ποὺ βρισκεται στὴ γωνία τῆς μάνδρας. Τὸ σίτι στὴ
 θέση του κι ἔς βοδλιαζε ὄλο τὸ *Ἀργοστῆλι ἀπὸ τὸ σεισμὸ.
 Ἀὐτὸ εἰ κατ' στοιχειωμένο τὸ κολοκαίρι τὰ μῦθια στὴν πλατεῖα
 τοῦ Ἡέτελα. Οἱ ζῶλινες μπανιέρες -ἄριστερὰ τῶν ἀνδρῶν δεξιὰ τῶν
 γυναικῶν- βραμοῦσαν σάπιο ζῶλο. "Ἐπαίρνα τὸν πατέρα μου ἀπὸ τὴ
 Νομαρχία τὸ μεσημέρι καὶ κίναμε πάντα τὴν ἴδια καρπῖνα -τὴν
 τελευταῖα δεξιὰ. Καθὼς γένυδαστε μοῦδειχνε πρῶτα τὴν πληγὴ
 φηλὰ*στὸ στήθος καὶ μετὰ γόριζε νὰ μοῦ δείξει τὸ μέρος ποὺ
 βγήκε ἡ σφαῖρα ἀπὸ τὸν πεισινὸ του. Κἀποτε οὐδέφτηκα: "Κι ἂν μπῆκε
 ἀπὸ κίσω καὶ βγήκε ἀπὸ μπρῶς; "Ἐὰ νὰ διαβραζε τὴν κακὴ οὐδὴ ἔλεγε
 καὶ χανόλεγε πάντα τὴν ἴδια ἱστορία: "Ἐαφινὰ βλέπω τὸν Τοῦρκο
 πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι μου. Ἦρῖν προλάβε νὰ κρυφῶ νοιῶθω τὴ σφαῖρα
 νὰ μπαίνει στὸ στήθος. "Ἦκεσα κἄτω. "Ἦρουν σὲ νεκρὸς. Ἐῦτυχῶς
 γιατί οἱ Τοῦρκοι κυροβολοῦσαν τοὺς τραυματίας... "Ἀργότερα "Ἦρδαν
 οἱ ὄμοι μας καὶ μὲ πῆγαν μὲ κἄπο στὴν πρεβεζα... " Μετὰ βγαί-
 νουμε στὴ στενὴ ἔξοδο. "Ὁ πατέρας μου βοουτοσε πάντα μὲ τὸν
 κῆλο. "ῶτιανε τὴ μύτη καὶ πλάφ' ἀνοιγε τὴ θάλασσα φταίχνοντας
 γῆρω-γῆρω κελάρια κῆματα. Νὰ εἰ ζῶγιζε τότε πάνω ἀπὸ 100 κιλὰ..
 Χανεθοντας καθημερινὰ τὸ μάθημα πατριδογνωσίας βοουτοσα κι ἐγὼ
 κανονικὰ μὲ τὸ κεφάλι... Κολυμποῦσα πλάτ' του κι ἐνοιωθα σβέλτος

και χαρούμενος. "Όταν βρισκόμαστε μακριά, σχεδόν κοντά στο
 φέρο, τότε κάναμε βουτιές και άλλα παιχνίδια. Λόγου χάρι κάθον-
 ταν ο ένας πάνω στον άλλον και τον κλωτσούσε να πιάει στον ήλιο.
 "Λνοίγα τα μάτια μου κι έβλεπα το γυάλινο πόσο... Τήν ήμερα και
 τα χέρτα στο βυθό. Κανένα φέρι. Και φηλά τη οικία του πατέρα που
 με περίμενε για να τον απρόξω κι εγώ με τη σειρά μου." Όταν
 καθόμαστε στο σπίτι του κυρίου "Ολυμπίδη προς τοΰ θαλάσσο ο ήρο-
 μος ήταν μακρύς. Τχεδόν μισή ήρα. "Ο πατέρας μου ήταν πολύ ταν-
 τικός. "Όταν έφευγε από το γραφεΐο ταντοποιούσε τα αντικείμενα
 και τα χαρτιά πάντα στην ίδια τάξη. Με μικρές σπαστικές κινήσεις
 διόρθωνε πολλές φορές τη θέση της κέννας, του μολυβιού, του χό-
 ρακα, του ταμπού - ιδιαίτερα το ταμπού - να έχουνε έντελλες κάθετη
 άριβής ή ήριζόντια θέση... "Έτσι όταν πηγαίναμε προς στο σπίτι
 κρηνούσαμε από τα ίδια μέρη, τα ίδια μαγαζιά. "Επειδή είχε δυό
 καλά μαπέλινα - του Κουνάδη και του Παράνη - φωνίζαμε πάντα με
 μέρα από το ένα, την άλλη από το άλλο. "Ο πατέρας μου δοκιμαζε
 το τυρί και τις σαρόλλες. Παράγγελλε πάντα το ίδιο βόρος. Μια
 όια - παντακόσια όράμια - έργαζε το τεφτέρι να του τα γράφουσε
 κι έφευγε με χίλιας δυό τσιριμόνιες. Γενικά του άρεσε να σπορ-
 κίζει τον καλό λόγο γύρω του. "Εήμερα είθε άραιότερη από ποτέ"
 στις γυναίκες ή "Τι θαυμάσιο χρώμα που έχω!" στους άνδρες,
 ιδιαίτερα τους φιλόθετους και τους κιντριναίρηδες. Και φυσικά
 << ο κληρός θαυμάσιος >> - ή θάλασσα ύπεροχη >> - πόσο σής πηγαίνουν
 τα λευκά >> - πόσο σής πηγαίνουν τα πράσινα >> - όλα στον ύπερθετικό -
 όλα προς το αίσυδοξο. Κι από μέσα όλο και λίγη εϊρωνεία όπως
 το συνηθίζουν στο Γαλατί της Ερήτης - ένωξ που γεννήθηκε και
 μεγάλωσε... Μετά τα παντοπωλεία κάναμε το λιθοστρωτο. "Αγοράζαμε
 φαγάκι φιλό φρεσκότατο μαρίδα ή σαρόάλλα, ο φαγάς το τόλιγε στην
 έφημερίδα - χωνάκι με άραχιά ή όια - και λίγο πριν την ήητροκόλη
 παίρναμε στή δεξιά μας τον άλλο λιθοστρωτο τον άνηφορικό - τόν
 άνηφορα να σου βγαΐ ή φυχή στο στόμα. "Ο πατέρας μου χοντρος

και φορτωμένος φοβόμουν και ξεφοβόμουν χωρίς όμως να σταματά
να μου διηγείται ιστορίες,κάτι για τη γιαγιά του,κάτι για την
κρητική επανάσταση,και πάλι στο Ηπείρο και μετά στο Βουρλά
που γνώρισε τη μαμά μου που ήταν στρουμπουλή και ζανθοθή -
τη γύρεψε άρδως από τον αδελφό της το θεϊο *Αντώνη που ύπη-
ροτούσε διευθυντής Ταμείου Βουρλών.*Ο Ίδιος ήταν βοηθός *Αρμοσ-
τοϋ* *Θόσο τη λέξη Βενιζέλος δε μου λέγε τότε..*Ίσως γιατί ένοιω-
θε να πλησιάζουν τα σύνορα της δικτατορίας και φοβόταν.*Τη
γονία του έρωτου της βιβλιοθήκης του βασιάνου στο μονάκινο
ειλάγε το μαρκόζι.*Ο θύμνε πλάτ *τ*αύτι του και το ζουλούσε
* Πρέπει να κάνει κρέα για να είναι γλυκό..*Από κατ είχαμε
άδρια ένατό-διανόσια μέτρα άνηφορα,δεξιά ήταν το σπίτι μας
και συνήθως στην ταράτσα μας κερτιμενε ο αδελφός μου ο Γιαννά-
κης που ήταν δέν ήταν τριών χρονών.*Από κάτω από τη σκάλα
άρχιζαν τα κομπλιμέντα,τα έρωτόλογα και τα τραγούδια για τη
μάνα μου.*Αν είχε πιατ μάλιστα στο μπακάλικο μια δυο ρομφλας
θόλεγε άκωσθήποτε το *'Αμε να κατς τήη μάνας σου να κάνει κι
άλλη γέννα".Κι ή μάνα μου τον μάλευσε με νάζι λες και είναι
έρωτωμένοι δόκηξη χρ-νών.Και μετά άρχιζανε οι μπουβιές από
τη κουζίνα.Οι φωνές του Γιαννάκη καθώς τον σήμανε *ηλά κι
όλα τα υπόλοιπα,έως ότου πλαγιάσουμε όλοι μαζί στρωματοίδα.
Αυτό φαίνεται ήταν μικρασιάτικο έθιμο,γιατί όσα καλοκαίρια έτυχε
να τα παύσω στη Χίο έκατ οι θείες μου οι πρόσφυγες στρώνανε
το μεσημέρι κουβέρτες και σεντόνια κατάχημα στο πάτωμα για
να είναι όροσερα,κι έτσι πλαγιάζαμε στη σειρά όλοι μαζί φέρση
μειγόνη.*Από τα τέσσερα καλοκαίρια -που ζήσαμε στο *Αργουόλι-
τά δυο τα πέρασα με την μητέρα και τον αδελφό μου-στη Χίο.*Και
ζούσε ή μάνα της,ή αδελφή της έρωσε παντρεμένη με το κίνο Βασ-
τρομανάλη,και οι αδελφός της μάνας της,δένθπαντες,το *Φαριγγί
και ή *πρωίλη που ήταν βασίλα,όμως τάχε άφίσει γιατί έπαχε
από μαρκίνο και είχε πολλούς πόνους.

Ηδώς ξεκίνησε το σχολείο ο πατέρας μής έβραζε στο "φορτίο" κι αυτό μοναδικό σ'όλη την Κεφαλονιά μαζί με τις βολιτσές και τα κοφίνια, και ξεκινούσαμε για τη Λάρη. Ήμαρ περιμέναμε στην παραλία ναρθεί το πλοίο της γραμμής από την Πρέβεζα. Και τις δυο φορές που ταξίδεψα, θυμάμαι τη θάλασσα άγριαμένη και πάνω της να σκαμπανεβάζουν φορτωμένες οι μαούρες και οι βάρκες με τους επιβάτες και τις άποικευδες τους. Άλλες πάλι, ξεφορτωτές, περιμέναν άνοιχτά να παραλάβουν το φορτίο τους από το πλοίο. Καθόμαστε στο καφενείο της Παραλίας και παραγγέλλουμε συνήθως από ένα υποβρύχιο, δηλαδή βανίλια γλυκό. Ο πατέρας μου, ο άδελφός της Νομαρχίας, δικιούτο της καλύτερης βάρκας με τον κιά έμπειρο βαριάρο που έχαιρε της έμπιστοσύνης των τοπικών άρχων. Ηδώς το πλοίο άγκυροβόλησε στ' άνοιχτά συρρίζοντας χαρούμενα και ξεφουδώντας αά θερμή καπνό από το φουγάρο που ήταν όλοιοιο φηλό και λευτό, ο βαριάρος μής βοηθούσε να μπούμε στη βάρκα. Το πρόβλημα ήταν ή μάνα μου που έτρεπε τη θάλασσα, και φυσικά ο Γιαννάκης που έκραπε κάποιος να τον κρατή στα χέρια. Για μένα όλ' αυτά ήταν ένα άρατο παιχνίδι. Άρασε ή θάλασσα, οι βάρκες, ή τρικυμία, μιά πρό παντός είχα λατρεία για τα πλοία. Δεν ξέρω, αλλά άπόμα και τώρα όταν τα βλέπω, ιδιαίτερα ξεκίνα τα καλή, νοιάζω κίτι μέσα μου, ένα σκίρτημα λές και κίβουν μάγια στην ψυχή μου. Άλλοι έρωτεύονται τις νεράιδες των παραμυθιών. Έγώ είχα έρωτεύει τα πλοία της γραμμής με τις έσπρες γέφυρες, τα χρωματιστά φουγάρα, τους έξαερσιτήριες, τα στρογγυλά παραθυράκια στις καμίνες, τα βίντσια και τα κατέρτα με τα λευκά ουράτινα σχοινιά. Είκοδες όλο τέτοια πλοία ζωγράφισα, και για αυτό πήγα σ' ένα άντρούνο στο Άργοςόλι που είδασκε αέ παιδιά ζωγραφική. Γιατί ο άντρος ζωγράφισε μονάχα πλοία της γραμμής. Όμως για κακή μου τύχη έμεινα με καράβα ή γυναίκα του που με έβαλε να άντιγράφο τον ά ερωταΐδή. Κούμεινε όμας - από καίνο το έργοσφί - ή μαγαία της μυρούδας

των χρωμάτων, θάλασα πός δε ζωγράφισα άλλά μέρη, και νά δεΐς πός κότε σαληνάριο εΐχε τή δική του μπουρούδι, δε κλειστά μάτια μπορούσα νά διακρίνω τό σκουρο μαλέ άπό τό κίτρινο ή τό άσπρο χρώμα.

"Έτσι λοιπόν καθός πλησιάζαμε τό μυθικό πλοΐο έξω άπό τό λιμάνι τής Ιάμης, εΐχα κιάλας ξεχώσει τόν πατέρα μου από μές άποχαιρετούσε θρβιος στήν παραλία. "Έπειτα ήταν τοϋτο τό άλλο από τό έχω άκόμα. "Η μανία μου νά φάγω, τό ταξίδι από μέ τραβάει σά μαγνήτης. Κι άκου άναΐ νά δεΐς άκαίρωμυνα όταν στή 1947 και 1948 μές "ταξιδεύανε" μέ τό έτοι δέλω για νά μέξ στοΐ λουν στήν έξορία. Στην παραλία θρημοϋσαν οΐ άικοι μου κι έγώ μετά βίας άν και άμενος μέ χειροπέδες νά κρύβω τό κήμα τής καρής από φούντανε μέσα μου γιατί σά λίγο δε σαλπάραμε μέ στόχο νά τρυπήσουμε τόν όριζοντα - τό ταξίδι!

Κοιτάζα λοιπόν τό πλοΐο. "Έμεΐς νά άνεβονακαταβαίνουμε στή παροϋδτσουραλο και κέϊνο σιδερένιο, μυστηριακό, κερήρανο, άπόκομο, νά μένει άκίνητο σά νά κοροΐδασει τή θάλασσα από τό έγλυφε γύρω-γύρω θάλασγας θυμωμένη από τήν περιερονουνα. Κάποτε γυρνούσα τό κεφάλι κι έβλεπα τό νηοΐ ν' άνεβάνει κήθετα προς τόν οδρανό. "Ο πατέρας μου μέ κουνίδα, και ζαφνικά στριγγλίδε και ξεφωνητά καθός οΐ βαριάρες προσπάϋουσαν νά βγάλουν τή ζωντανή τους κραμάτεια στή σκιά τοϋ πλοΐου.

"Όταν και ή μάρα μας έπαιρνε θέση κοντά στή μαθη λαμαρίνα τότε έβλεπες τό χόλινο κεφαλόσκαλο μέ τά μικρά τετραγωνάκια μέ ά φορά δυό μέτρα πάνω, και μέ ά φορά δυό μέτρα κάτω άπό τό κεφάλι σου. "Η καμμένη ή μάνα μου νά σφίγγει στήν άγκυλιά της τό Γιαννάκη, νά μού φωνάζει "πρόσεχε δε κυγεΐς" και νά τήν κιάνουν τρεΐς μαζί για νά τήν πετάξουν στή σκιά. Για μένα όλ' αυτά ήταν παιχιδάκι. "Όδυνα ένα πηδο και μετά σκαρφαλωνα μέ τήν καρδιά νά σιάσει άπό τή συγκίνηση για ό, τε άσφακτό έμελλε νά όπϊτό σαλόνι τοϋ πλοΐου, ή άουτερική σκιά, ή κομμένα μέ τό φι-

-νιστρινί, τὸ δοχεῖο τοῦ ἐμετοῦ καὶ οἱ κουνιέτες ἢ μία πάνω στὴν ἄλλη. *Μέσους ἢ μίνα μου ἔφευτε πτώμα στὸ κάτω κρεβίτι καὶ πρὶν ξεκινῶσαι τὸ πλοῖο εἶχε μίνα, τουλάχιστον δυὸ ἐμετοῦς. *Ο Γρανυδάκης κοντὰ τῆς εἶτε γελούσε εἶτε ἐκλαίγε. Κι ἐγὼ πανευτυχῆ καὶ ἐλευθερὸς ξεκινούσα τὴν ἐξερεύνηση τοῦ πλοίου.

*Ἀφήναμε τὴ Λάμη πίσω μας. *Ἀριστερὰ ἢ *Ἰθάκη καὶ μόλις τὸ πλοῖο ξεκινούμαριζε μετὰ τὸ τελευταῖο ἀκρωτήριο τῆς Κεφαλονίδος ἔρχονταν ἐκεῖνος ὁ ἄνεμος τοῦ καλδύου, ὁ καθαρός ὁ εὐραεὸς ὁ δυνατός, καὶ μονομιᾶς τὸ πλοῖο ἔρχιζε τὸ πάνω πάνω καὶ τὸ ἀριστερὰ-δεξιὰ. *Ἡ ὀδύσσεια ἔπαιρνε τὴν ἐκδίησή της καὶ ἴσως πρὸς πολὺ ἀπ' ὅλους τὴν πλήρωμα ἢ καμμένη ἢ μητέρα μου καὶ ἀγγοραχοῦσε, στὴν καρμίνα. Πήναμε νόχτα τὴν Πάτρα καὶ εἶς θυμῶμαι κιὰ παρὰ τὰ εἶτα -πολλὰ καὶ παρῶξενα, γιὰ ἕναν καὶ ὅπως ἐγὼ ἔζησε σὲ μικρὰς πολιτείας μὲ λιγοστὰ φανῆρια στοὺς ἑρόμους. Μετὰ κοιμώμουναι. Ἄδην εἶχα δεῖ καὶ οἷς δυὸ φορὰς καὶ παρῶσαμε τὸν ἰσθμὸ. Ξυπνοῦσαμε κιὰ στὸν Παιραιῶ. Αὐτὸ τὸ καταλαβαίναμε εὐθὺς στὴν καρμίνα ἀπὸ τὴ μεγάλη γαλήνη καὶ τὸν ἦσυχον ἦχο τῆς μηχανῆς. *Ἐτραχα στὸ καπίστρωμα νὰ εἶ τὸ μεγάλο λιμάνι. Εἶ ζήλιζαν τὰ πολλὰ πλοῖα, οἱ βάρηες, οἱ μασόνες, τὰ σφυρίγματα. Καὶ κείνη ἢ ἀπείραντη ἢ προκυμαία μὲ τὰ κελῆρια χτίρια, τὸ ρολοῖ, τὰ τράμ, τὰ λεωφορεῖα, τὰ αὐτοκίνητα, τὶς ἀμαξες, τὰ κάρια, τὸν κόσμο καὶ προχωροῦσε βιαστικῶς σὲ πεζο-ἑρόμια σὲ μνημῆγια. Τὸ πλοῖο κλεβρίζε καὶ μετὶς περιμέναμε στὸ σαλόνι νερθεῖ νὰ μῆς κέρει ὁ θετός *Ἀντόνης, ὁ Κουλάκης, ἀδελφός τῆς μίνας μου, καὶ ἦταν ἀνότερος ἐκἄλληλος στὸ ἀκρισιτήριο τοῦ Κράτους. Εἶχε μαζί του δυὸ τρετὶς χαμῆλῆδες καὶ στὴν προκυμαία μῆς περιμέναμε τὸ ταξί. *Θανάσου Γιάδα, ὀδύαγε τὸ μεσημέρι στὴ γυναίκα του, σὲ μιὰ στιγμή ὁ σωφὸρ κᾶτησε τὰ κενήνταξ. *Ἡ διαδρομὴ Παιραιῶς- *Ἀθήνα ἀπὸ τὴν δὸδ Παιραιῶς ἦταν γιὰ μίνα συναρπαστικὴ. Τὸ ταξί μας γλιστροῦσε σὲ φῆτι ἀνῆμακα σὲ κάρια, λεωφορεῖα, πεζοῦς, μουλῆρια, ἀχθοφόρους καὶ τράμ. *Ὅλα φέρθην μίγθην, καὶ εἶς πρῆκει μετὰ τὸ ἴδνταγμα νὰ καθάρισε ὁ ἑρόμος γιὰ νὰ πιάσουμε

οι βολίδες τα 50 χιλιόμετρα την ώρα τότε χιτζότανε ή μονοκτοι-
νία τους στη Νέα Ερυθρή και γι'αυτό οι Γουλιέλμος έμεναν στο
δέλεφου της θείας Στάσας, το Γιάννη Ίσηδου, πολιτικό μηχανικό,
που δούλασε στην Ήθνική Τράπεζα. Τό σίτσι του, δλομδναχο μδοα
στα χαρδία έκατ που σήμερα βρικόται ή Φιλοθέη. Παρστά του
περνούσε το θηρίο, δηλαδή το τραίνο που έκανε τη γραμμή Σταθμός
Λαυρίου- Εφησιαδ. "Αλλο πράγμα ή άθηναϊκή βίλλα σε σχέση με τα
τουριστικά της έπαρχίας". Έτσι είχα για πρώτη φορά στη ζωή μου
μπίλιο, φυγέτο, παρή και άλλες πολυτέλειες που με έκαναν να
ντρέπομαι και να κιδνομαι άπο τα φουστάνια της μάνας μου. Δέν
αίσθανόμουνα καλό. Ήρουν έξω άπο τα νερά μου και γι'αυτό γινό-
μουν πιο άνησάκουος, πιο άπαχτος. Γύριζα ζναδλητος στα γύρω χω-
ράρια κι έγραφα το φαγητό μου άνδρεχτα λες και τα άκριβά σερ-
βίτσια να μου φυδύριζαν "δέν είμαστε για σένα, βρώμικα έπαρ-
χιώτη..." "Έτσι έννοιθα άναποδφιση όταν ύστερα άπο λίγες μέ-
ρες -όταν ή μάνα μου είχε κίμας συνέρθει- ζαναπαίρωμασε το
έρδο για τον Πειραιά. "Απο τα κλοτα της γραμμής έκαίνης της
έποχής θυμάμαι από το ΛΑΝΙΕΡΤΑ, πέντες τα βαπόρια που κήγαί-
ναν λίτο-κνυτιλήνη ήσαν σαφώς μεγαλύτερα άπο καίνα της Κεφαλο-
νίης. "Ιως γιατί είχαν να άντιμετωπίσουν δυσκολότερους καιρούς
καθώς διέσχιζαν ένα άλοκληρο κέλαγος - το Αίγαίο. "Αναβαίναμε
στο κλοτο όλοι μαζί και καθόμασε στο σαλόνι. Εέ λίγο περνούσε
ο ναύτης με το κερκινάκι που προσιδοποιούσε τους έπισκεπτες
να κατέβουν. "Όταν οι θείοι έφρευαν κατεβαίναμε στην κερκίνα
όπου άδύσως ή μητέρα κλάγιαζε. Το κλοτο ζενινούσε μαλακά. "Έργαζε
υδ-τρεις χαροδμενέως σφουζιές. Χαιρετούσε. Το χαιρετούσαν.
Μετά ο τρανταγός άυνάμασε. Οι μηχανές δούλασαν φουλαριστά.
Είχαμε βγατ στο Σαρωνικό. "Άκόμα τίποτα το σημαντικό. "Η μάνα
μου μούλεγε τότε να ταίω το μικρό και να εδο κι έγώ. Έρδφημα
είχε στο καλό. Πίναμε νερό άπο την κανάτα της κερκίνας. Πήγαί-
να το Γιαννάκη στην τουαλέτια και κατουρούσαμε. Μετά άναβαίναμε

κι οι δυο μας στην άπληνη κουκιά κι εγώ περίμενα να κοιμηθούν
 γι'α να τό σκόσω. "Ανέβαινα στο σαλόνι και έβγαίνα στο κατώστρω-
 μα. Πλησιάζα το φουγάρο που τ'νοιμεθα μυστηριακά λές και έδεν
 ήταν άντακείμενο με κάποιος θεός ή έρως. "Έβαλα το κεφάλι μου
 πάνω άπό τό μηχανοστάσιο. "Έβλεπα τους άργάτες σχεδόν γυμνούς
 γυαλιστερούς άπό τόν ήδρώπη να ρίχνουν κάρβουνο στο φοβρνο κή-
 τω άπό τό καζάνι. Μετά έτρεχα στην κλήρη να κρατηθώ γαρά άπό τήν
 κουραστή και να βλδω με ά τή θάλασσα και με ά τόν ούρανό. "Έπαίρνα
 τό ρυθμό του παραβιοθ καθώς ήσχιζε τά μεγάλα ήδρωμα, με ά πάνω
 με ά κήτω, και έλεγα μέσα μου ότι είμαι εγώ που τό όδηγώ όσως
 ό καρβαλλάρης τό άλογό του. Ποιός ζέρει τί άλλες σκέψεις γέμι-
 ζαν τότε τό μυαλό μου. Και ξαφνικά νάτος και πάλι ό μεγάλος "Ανε-
 μος, ό φρεσπος, ό γρηγόρος, ό παντοδύναμος. "Είχαμε σκόσει μοδρη,
 κούκουήσιμη έπιτέλους, στο Αίγαίο. "Ο καρβοντόρος ό ζηκουστός χόρευε
 τό ΔΑΝΤΕΡΤΑ και ό άν παρουδύτουφλο. "Είχαμε πιόσει πολλές φορές
 οι ναύτες και μου τίς βρέζανε. Εάποια φορά ή όδουτηχά μάνα μου
 άναγκάστηκε ν'άνεβετ στο σαλόνι μέσα στα μαύρα της τά χάλια
 και να φωνάζει πριν νάνει έρωτό "Είστε τό παιδί μου". Τότε
 έτρεχαν τούτορο οι μοδτοι να με βρούν και να με κλείσουν στην
 καρμύνα όίνοντας συγχρότως και τά σχετικά σκουάκια... Ταξιδεύ-
 αμε νύχτα, μετά μής έπιασε ή μέρα στην καρδιά του Αίγαίου γι'α
 να φτάσουμε άπογαριασμή στη Χίο. Ώδε μου τί άρατο λιμάνι. Ήλιού-
 νια να καζικια, χρωματισνά. Πλοία της γραμμής ποστάλια αλλά και
 φορτηγά με καλέρια βίντοια. Τό ΔΑΝΤΕΡΤΑ άραζε με τή κρήνη στη
 παραλία και βλδανε σκόλα. Εδωμος, ηδωμος πολός. Μαγαζιά, καφενετα
 κλανόδιοι κουλητάς. Ίσωτή γιορτή... Στην προουμαία περίμεναν τούτο-
 ρο οι συγγενείς. Θιλιά, άγναλιές, φουοβλες "Πόσο μεγάλας", "πόσο
 όμδρφηνε". Ήπαίναμε στις άραζες με τό ένα ή μέγα έυό άλογα
 που ένοιωθεσ στο σκληρό κήθισμα τήν όκαρψισική τους έδναμη.
 Και μετά, τό μεγάλο κληθό σήτι. Τά γλυκά του κουταλιού. Τό κλοθ-
 σιο γαύμα. Τά φροϋτα και ή μεσημεριάτικη στρωματούτα. Ήτη Χίο

μύναμε δυο μήνες. Κοίχναμε άγορδοσι και πατίνι και ήμουν κιδ πο-
 λδ παρήσανος παρδ εδτυχιωμένος γιατί εσχόριζα μέσα στδ παιδιδ
 του μαχαλά. "Άλλωστε ήμουνα δ "ζένος". "Ο φαξιδαμένος. Αδύτης ποδ
 είχε δεΓ τήν "Αθήνα. Ποδ είχε μπεΓ και σε αυτοκίνητο και σε πλοτο..
 *Απο όλα τδ μέρη της Χίου περισσότερο μ' έρεξε τδ λιμάνι. "Ιδιαι-
 τερα τδ καρνάγιο. "Ένα κελάριο κόκκινο σκαρι τελείωνε έκεΓνο τόν
 καιρό και μεΓς ένα τσούρμιο παιδιδ παρακολουθούσαμε τς τελευταί-
 ες έργασίες. "Ίσο γλυκομόριζε ή κίτσα και τδ άλλα ύλιμδ ποδ έ-
 βαζαν στη μεγάλη φωτιδ. Και πόσο τδ ζήλευα αυτό τδ καζιι ποδ
 σε λίγο θα άρριδιζε παρήσανο και λεύτερο τδ κελάρη. Τδ άλλο ποδ
 μ' έρεξε ήταν ή μικρή μου χάβελση, ή πύλη, κέρη της θείας θόδους,
 συνομιληκη του Γιαννιάση.. *ΈμαΓς στδ σκίτι είμαστε δυο άγδρια
 κι όταν τήν είδα νδ κίνει τδ τοίσια της, αίσθ'υθηκα κάτι περι-
 σότερο άπο περιέργεια. "Ήταν άκατανόητη έλλα έμορφη ή ταρχή μου,
 γι' αυτό έπεδίσκηνα νδ τήν πηγαίνω στόν κήσο γιδ κατούρημα. Κιδ μέρα
 όμης μες είδε δ πατέρας της, δ θεΓος κόνος, και με χτύπησε με τή
 ζώνη του και τότε συνειδητοποίησα γιδ πρώτη φορά ότι αυτό τδ
 εσχάριστο συναίσθημα πρέκει νδ τώχο κρυφδ γιατί είναι άμαρτία.
 Τόν άλλο χρόνο ποδ λοθζανε ύλες οι γυναίκες τδ Γιαννιάση στη σκό-
 ση και ή πύλη έβλεπε τήν τουτουσούνα του της έριζα τή σκισμα στδ
 κεφάλι. Πορδ λίγο νδ της βγάλε τδ μάτι. Και πάλι δ θεΓος κόνος
 ποδ τς έβρεξε με τή ζώνη. "Όμης γιατί ή άμαρτία νδ είναι μόνο
 γιδτ ή μεδ πλευρά; ρωτούσα τόν έαυτδ μου καθός μετρούσα τοδς
 χτύπους..."

Στδ σκίτι μιλούσαν ύλο γιδ τόν Τσεκομδ. "Κ θεΓια *Ερωφίλη -έταν
 ένν ήταν στδ κρεβάτι- ντυνόταν με έραία μαηρού φορέματα ποδ
 είχαν πάντα νταντέλες στδ καιρό. Αιγνή, φηλή, με μάτια θλ-μμένα,
 πάντα άδοτηρή, κρατούσε τδ κλειδιδ του μπροδου όκου είχαν φυλαγ-
 μένα τδ "χαρτιδ". Καθόντουσαν τακτιμδ και οι κέντε γυναίκες γύρο-
 γύρω και όταν ή θεΓια *Ερωφίλη τδ άνοιγε και έβγαζε έξω τοδς
 "τίτλους ζέουκτησίας" τς έπιανε ύλες μαζί ένα πλάμα σιγαυδ.

Ποιρολογούσανε τὸ χαμένο παράδεισο. Ἡ μία ἔλεγε γιὰ τὸ σκίτι
ἢ ἄλλη γιὰ τὸ μπαστίνο καὶ ἡ ἄλλη γιὰ τὴν ἄρσεν ζοή.. Ἰστο-
ρα ἀνοίγανε τὸ παράθυρο καὶ τὸ εἶχανε κἀντα κλειστό καὶ βλέπα-
νεμὲ τὴ σειρά τῆ μικρασία δυὸ βήματα ἀπὸ τῆ χίε καὶ κἀτω δεξιά
ὁ Τσεουδός.

"Ἦϊκη ἔλα κἀ σοῦ δεῖξω, μούλεγε ἡ γιαιγιά ἡ Ἰταρατία. Πάλεπας ἐκεῖ-
νὰ τὰ σκίτια.. Ἦϊ ἐκεῖ στὴν ἄκρη εἶναι τὸ σκίτι μας. Ἰδὲν στὴ
θάλασσα.. Ποιδός νῆχει τὰρα τῆ βάρικα τοῦ παποῦ σου τοῦ συγχαρο-
μένου... "Καὶ τότε τσίριξε κίε κολό ἡ θεία ἔρδω κοῦχε φωνὴ σο-
πράνο. Ἰδὲναις ὅλες μαζί πρὸ σταυρὸ τους. Ἡ γιαιγιά μου ἔρχιζε
τίς μετόνοιες ὡς τὸ κἀτωκ. "Ἐφερνε τὸ Παριγιάι τὸ θυριατὸ μὲ
τὸ λιβάνι. Πήγαιναν κατὰ τὸ εἰκονοστάσι καὶ ἀνδρασα στοὺς ἁγι-
νοὺς καὶ τίς στριγγιλιές λῆγανε καὶ κἀνδνα τροπάρια γιὰ τὴν Πα-
ναγία.. Παράξενα πράγματα σκεφτόμου. Ἀκατανόητα. "Ἐβλεπα μὲ
τίς εἰδῶνας, μὲ τὸ μπαστόλο μὲ τὰ χαρτιά, καὶ μὲ τίς κἀντε γυναί-
κες καὶ κἀίγανε καὶ φέλλανε μαζί καὶ κἀκου κἀκου ἀπὸ τὸ παρά-
θυρο ἀντικρύζανε τὸ σκίτι καὶ τὸ μαζεῖ τους στὴν Τουρκία.. Κιὰ
φορὰ καὶ ἔρδωθηκα ἔμαθα τὴν ἱστορία τῆς "βασιματουροῦ" εἰδῶ-
νας μὲ τὸν ἀρχάγγελο Μιχαήλ. Τὴν εἶχαν βρεῖ λένε στὰ χρόνια τῆς
κοῦρκιως σκλαβιῆς στὸ λιμάνι τῆς χίου. Ἐδραῖ. Ὁ εἶδος τῆ φθλαξε
καὶ αὐτὸς καὶ τὴν ἔσασε κῆρα τὴν εἰλογία του. Κῆς στὸ πορτιό μου
μ' ἔβραζαν κἀ φίλῶ τὴν εἰδῶνα καὶ τὴν εἶχαν συνδεχαι κἀτω ἀπὸ τὸ
προσκεφάλι μου. "Ἄκτοτε σὲ κἀθε ἔρδωταια δὲν μ' ἔσωζε οὔτε ὁ
γιατρὸς οὔτε τὰ φάρμακα ἀλλὰ ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ μὲ τὰ χρυσά
φτερά του καὶ τὸ βλέμμα τὸ μελαγχολικό. "Ἐ θεία Παριγιάι θῆμασε
μαζί μας ἔως τὰ βαθειά της κερδματα μαζί μὲ τῆ γιαιγιά Ἰταρατία
τὸν ἀρχάγγελο Μιχαήλ καὶ τὰ ἔλλα εἰκονοστάσια. "Ἄπισος βασιματουρ-
γιά. "Ὅπως ἔμαθα μὲ εἶχε ἀναλάβει ἀποκλειστικὰ ὁ συνοδματὸς μου
ἔως καὶ σῆμερα ἀνδρα καὶ οἷς ἐξιστορῶ καὶ καὶ τὸν ἔχω στὸ τζέ-
κι τοῦ σκίτιοῦ μου.

"Ὁ παποῦς μου γάθικε κἀρῆξεν. "Ὅταν βρεϊκῆραστε στὴ Κυτιλήνη

τά καλοκαίρια τὰ περνούσαμε σ'ένα έξοχικό προδαστιο στὰ νύτια της πόλης που τό λέγανε Βαριά. *Κετ νοικιάζαμε ένα ιδιόροφο σπίτι δίπλα στη θάλασσα. *Κιτός ή πό την οίκογένειά μας μένανε κοντά μας και άλλοι συγγενείς. *Όλοι μικρασιάτες από την πλευρά της μάνας μου. Οί *Ισηγόνες από τή Σμύρνη και οί *Αντοβικ. Αδ- τοί κώλι είχανε αδστριακή καταγωγή. *Απόιος δξιοματικός του αδστριακού στάλου ήλ τουργικρατίας ήρμνε στη *Γο και παντραβ- τηκα έλληνίδα.. *Ήταν οδύ με κολλά κλοβη, κός τή έχουαν όλα. Ξάν τους Γόσουκ κριγκηκας, κατάντησαν σφερ ουκς ό τελευταίος θετός *Αντοβικ που ήπηρεε στη άκαατία του 50 δόηγός στο αυτο- κίνητο του *Αμερικανουδ διευθυντου στο κολλέγιο *Αθηνών. *Ο αδελ- φός του καθηγητής της μουσικής στη Νυτελήνη ιδιόρουμεος ουκς λένε ουκς τόν κρησάθρακ γυάρισαν, πθθανε μέσα στη φτώχεια και τή λησμοσθη. *Κερτικοί ισχυρίζονται ότι ήταν μεγάλος πιανίστας σάν τόν θαρανιάτο, του θασίου ήπηρεε συμμοθητής.

*Ο αδελφός της μητέρας, ό θετός *Αντώνης, παντραβημε τότε κήρη *Ισηγόνη, τή θεία Στάσα, κι έτοι συγγενέθραν οί οίκογένειες. Κτήν έξοχή ζούσαμε μέσα οδ μία διαρκή γιορτή. Γυθματα, χοροί, έκ- έρωμας, μπάνια και τό βράδυ όλοι μαζί στρωματούδα πάνω στη χλόη κλάε στίς καλαμιές και κάτω άκ* *Ήστρο. Καθός όλοι μας κοιτάζαμε τόν ούρανό του *Ιουλίου ή του Αόγουστου ή κουβέντα γύριζε διαρκώς γύρω από τους άστροισμοός. *Ο πόλινης άστέρας, ό βέγας, ή *Αεροδίτη, ό *Άρας, ύδωματα άστροισμών και ιστορίες από την έλληνική μυθολογία με κινούριζαν κάθε βράδυ και μαζί τους τό τριζόνι ό κοόνος και ό φλιόβος της θάλασσας. Ξυνηγάμα με τό κούσιμο του ήλιου πτω από τή βουά της Τουρκίας, κι άμβουκς όλοι μαζί τρέχαμε στη θάλασσα. Στο μεταξύ οί άστρος μήκ είχαν άτ κμάσει τό κριώνό *Μή σής παρα- ζευαθεί ή λέξη άστρος, γιατί τότε όλα τή άστροικά σήττια δέν είχαν ουτε άηρηάτες ουτε οίκιακός βοηθός αλλά άλά και καθωρ άστρος που οί κιδ κολλάς είχαν σάν άμοιβή μόνο τό φαγητό τους, κι αότο λειόδ. *Άσε που οί κιδ κολλοί τίς έδερναν και τίς έκλεινάαν στο

ὄγρῳ κατόπια "γιὰ νὰ μάθουν νὰ μὴ κλέβουν" "νὰ μὴν τρῶνε κρυ-
φά", "νὰ μὴν κοιτάζουν στὸ ὄρσο". Εἶχαμε κι ἑμεῖς "σοῦλας". Ὅμως
ἡ μάνα μου πρόσφυγα τίς εἶχε ὄν κότερας. Τότε θύπηξε ἡ Σπαρτατίνα
ποῦ μὲ ἀμύθησε κι ἐγὼ ὄν τὴ χαχάρειζα ἀπὸ μάνα μου.

Χάποιο βράδυ, ὅταν κι ὅλοι εἶχαν ἀκοιμηθεῖ, εἶδα μέσα στίς
καλαμιές τὸ "πρῶγμα". Καλλίτερα θὰ εἶναι νὰ πῶ ὅτι τὸ "ἔνοιωσα"
κι ἀπὸ τότε θὰ ζοῦσα σχεδὸν κίττα μαζί του. Κατὰ χρόνια τῆς κατο-
χῆς, στὴν Τρίκοψη, αἰσθανόμενον τὴν παρουσία του κολὸ θυνατῆ. Γι' αὐτὸ
ἐξ ἑλλου ἔπεφτα κωρὶς στὸ κρεβάτι, ἐβόγνα τὸ σπινθηροτόμο
καὶ βυθιζόμουν εἰσὸς-εἰσὸς, λίγο μὲ τὴ φαντασία λίγο μὲ τὸ θυνατο,
στὴν ἀγκυλιὰ του. Ὅταν ἦρουν ἀναστατωμένως ψυχικὰ -ἴσως καὶ λόγω
τῆς ἐφηβείας- τότε τὸ νευρικὸ μου σύστημα γινόταν "ὀδύτης ἡλεκ-
τρικῶν κυμάτων ὅπως λ.χ. τὰ σήματα μέρς ἀπὸ τὰ κλοῦτα ποῦ ταξι-
θευαν στὴ κροσόγειο ἢ ἄλλους κομποδός, ἢ ὁ ἴδιος ὁ ἀποστολέας.
~~*ἔπλεζαν κωρὶς ποῦ ἀπὸ γιὰ "μὲρς" ἔπεινα-μουσταπῆ..~~ Ὡς τίν-τίν
ἀκουγόντανε μεγαθυτικὰ μέσα στὸν ἐγκέφαλό μου καὶ ὅταν ἡ ἔνταση
τῶν νεύρων μου ἐλλάζε -ἐλλάζε αὐτομάτως καὶ τὸ μῆκος κύματος
καὶ ἐπομένως ὁ ἦχος καὶ ὁ ρυθμὸς τοῦ ἀποστολέα. Κατὰ ἀπὸ τέτοιες
ἀλουχητιές τὴν ἀπορῆνη συνήθως εἶχα κυματὸ καὶ τότε ἡ μητέρα μου
ἐβράζε τὸν ἀρχαγγέλο Μιχαήλ κίττα ἀπὸ τὸ προσκεφάλό μου... Συνέβη
ὅμως μὲ νύχτα ^{τὴν 11/12/20} νὰ ζυανθόσουν οἱ δικοὶ μου καὶ καθὼς ὄν μὲ βρῆκαν
στὴ θέση μου ἔρχισαν νὰ φάκουν, καὶ ὅταν μὲ ἀνακάλυψαν στίς καλα-
μιές κάποιος μοῦ εἶπε παραλίζοντας τὸν τῶνο τῆς φωνῆς του "εἶναι
ὁ μπαμπούλας" γιὰ νὰ μὲ φοβεροῖσι. Κι ἀπὸ τότε ἕνας ἀνεξήγητος
εἶδος μὲ συνεπαίρνει μέλις βρεθῶ μόνος μέσα στὸ σκοτάδι. Τὸ "πρῶ-
μα" ἔπαψε νὰ ἔχει ἀκείνη τὴ συναρπαστικὴ "μορφὴ" του. Ἐγίνε κίττα
ἀπειλητικὸ καὶ πολλὰς φορὰς ὅταν παρουσιάζεται ἔχει χαρακτηριστικὰ
ἀκρίσια, ὅπως λ.χ. τὴ νύχτα ποῦ γάνηκε μαρροστῆ μου στὸ ὄσος ἐξω
ἀπὸ τὸ χρυσοβίτη τῆς Ἄρκυλως στὴ 1939 καὶ ποῦ τόσο κολὸ
ἐμοιάζε τοῦ ἀρνακεσταίν...

τὰ χρόνια 1927-28 καὶ 29 θὰ πρέκει νὰ ἦταν κολὸ σημαντικό

Εἶπα στὸν πατέρα μου ὅτι ἐπιθυμῶ νὰ γίνω ἰατρός. Ἐπιθυμῶ νὰ γίνω ἰατρός.

για μένα. Ήμουν τότε 2,3 και 4 έτην και τα καλοκαίρια στη Βαριά είχα άνακαλώσει όπως είπα το "Πρόγραμμα" της πρώτης έποχής που τις νύχτες με βοηθούσε να γίνομαι άνακαλωτος. Έχανα τη βεβαιότητά μου, θυμήμαι ότι έβρινα κατώτατος καθώς έβλεπα τους γονείς και τους συγγενείς μου να άνασπίνουν ρυθμικά όμας άκίντοι και με κλειστά τα μάτια. Τους παρατηρούσα από ύψος ως πούμε έδεικ μέτρων που όμας έφτανε για να γεφυρώσει το χάσμα από τη γη ως τους άστερισμούς. Ήην ήμερα ζούσα μέσα στη θάλασσα. Κυρίως έβρυνόσα τα βράχια που ήταν επικασιμένα με θαλάσσια φυτά καταλίθες και άλλα άσπασμοειδή. Έδσα στις τρένες φάλιαζαν καθόρια που καμιά φορά είχα παλάσιες και έκικίνθους σαγηνέες. *Εγώ όμας είχα έξοικισμο-σεΐ έν φοβόμουν. Και τριγυρνόσα σχεδόν πάντα μόνος. Ήτην παραλία πότε ή μάνα μου πότε ή δοόλα πότε ο παππούς με έκατέλανε διακρι-τικά. *Όταν περνούσε το "Άλμαέρτα" έννοιώ το κένι έλλο. Γαλάζια θάλασσα ως το βάθος, τις τούρκικες άκτές και αυτό το μαγικό κλοΐο, κατώτατος, να προβάλλει ζαφινικά από το πότο βάζοντας ήθε για το λιμάνι της Κυτιλήνης. Κάπου-κάπου έπληχαν έίδια του καΐκια με έσπρα πανιά, με αυτό κρόσθετε στη μαγεία της στιγμής. Είχα λοι-πόν τη νύχτα τους άστερισμούς, τις καλαριές και το "Πρόγραμμα". Είχα τη μέρα τη θάλασσα, τους βράχους, το κίο άδραντο μέσα στο κρυστάλλινο νερό, και μια φορά τη βδομάδα το λιμνό κλοΐο στη μέση του καλάγου σε άρμονική άντίθεση με το βαθύ γαλάζιο κρΐμα της θάλασσας. Είναι φυσικό να μίν παρακολουσΐ τη ζωή των μεγάλων. *Εξ έλλου έν έπληχε άλλο παιδί. Ήμουν το μοναδικό. Κι έτσι ζούσα κλεισμένος στο διαό μου κόσμο. Κάποιο άδύγραμα ή οικόγένεια είχε νοικίσει ένα "φορνέκι" από την πόλη για να κεί έκτρομή. Γυρίζοντας στη Κυτιλήνη οι ληστείες μΐς είχαν στήσει ένδρα. Ήταν ή έποχή της άπαγωγής του μαρού των άίντανιαπεργκ στην Άμερικη και ή μέδα είχε φάσει ως τη Δόδο. Ήδραβα να τους εΐ καθός κερίνεσαν με τα όπλα ενά χέρια να σταματήσει το άπτοκίνητο μπροσ-τά τους. Είχα μπουζουρωμένα μαύρα τα κρόσκα τους κι έτσι τα

μάλιστα τους έρωταζαν εάν γλομπήνια ήλεκτρινά, κάποιος είχε
 "ήρθε τὸ παιδί" καὶ ἔτσι ζαφρινά βρόδθηκα μέσα στὰ σελία της
 θείας *Βρωσίλης. τὴν ἀρχὴ μοῦ μύρισε λαβύντα. Λιγὰ-σιγὰ ὅμως
 κἀποια ἄλλη παρὰζηση μυρουδιά, στὴν ἀρχὴ ἡ *ἄρρασε καὶ σιγὰ-σιγὰ
 ἄρχισε νὰ μοῦ φέροναι ἐμετό. Πῆγα νὰ φωνάξω, ὅμως ἡ θεία *Βρωσίλη
 μ' ἔσφιξε μέσα στὰ μπούτια της ἐνῶ μὲ τὸ χέρι της μοῦ πίεζε πρὸς
 τὰ κάτω τὸ κεφάλι. Οἱ ληστές ἤθελαν νὰ κάνουν ἐξουχιστικὴ ἔρευνα.
 "Ἦξεραν, εἶχαν φαίνεται πληροφορίες, ὅτι στὸ αὐτοκίνητο βρισκόταν
 ἓνα παιδί καὶ ἤθελαν νὰ τὸ πάρουν γιὰ λύτρα. Οἱ δικοὶ μου γιὰ νὰ
 τοὺς ἐμποδίσουν τοὺς προσέφεραν ὃ ἔνας κοσμηματα ὃ ἄλλος χρήματα
 *Ὁ πατέρας μου τοὺς ἔδωσε τὸ κροτοφάλι. Ἡ αὐτοὶ δὴ τὴ μιά μεριά
 ἔκαιρναν καὶ ἐπὶ τὴν ἄλλη ἔφαχναν. Τὸ μὲν στιγμὴ ροῦθρε νὰ βγάλω
 φωνή, γιὰτὶ τὰ μπούτια καὶ ἡ μυρουδιά της θείας *Βρωσίλης πῆγαιναν
 νὰ μὲ πιέζουν, καὶ τότε ἀφίρως ἀκούστηκε ὃ κροτοβολισμός. Τὸ αὐτο-
 κίνητο ἄρχισε καὶ ἀπλὴ νὰ προχωρεῖ. Ἡ κρῆχει δαιμονιασῆς. Ἐἶχε
 συμβεῖν: *Ὁ γενναῖος σφεδρ ἀποφασίσει νὰ ἀρηφῆσει τοὺς ληστές.
 "Ἐβλεπε μπροστὰ καὶ ἐκκίνησε. Καὶ τότε ἐθαῖνοι τὸν κροτοβόλησαν.
 ἡ σφαῖρα τὸν χτύπησε στὸ χέρι." Ὅμως αὐτός, ἔν καὶ αἰμορραγοῦσε,
 κατόρθωσε νὰ ρῆς πῆαι ἄς τὴν κῶλη. *Ἐκεῖ τελείωσε καὶ τὸ δικό
 μου μαρτύριο, καὶ ἄρχισε ὁμός μου, γιὰτὶ ὅλοι θέλανε νὰ μὲ χαι-
 δεῖσουν καὶ νὰ μὲ φιλοῦν, "τὸ καμμένο σῶθηκε", ἔλεγαν, καὶ δε σκεφ-
 τόνταναι τὸ σφεδρ κοῦ αἰμορραγοῦσε. Τότε ἐκεῖνος λιποθύησε. Τὸν
 πῆγαν στὸ νοσοκομείο. *Ἐ χάροφυλακὴ κινήγησε τοὺς ληστές καὶ
 τοὺς συνέλαβε. Ἄς καὶ θυμῶμαι ἄδικρα τὴ δίκη. Ἐδὸν κοῦ οἱ λησ-
 τὲς μοῦ φάνηκαν ἄνακοὶ καὶ συμπαθεῖς. Τοὺς εἶχαν ἐξ ἄλλου λιανίσει
 στὸ ζῆλο, ὅπως μοῦ εἶπαν ἀργότερα ὅταν μεγάλωσα καὶ ἄρχισα νὰ
 μπαίνω στὰ μυστιὰ της *Ἐξουσίας.

Εἶναι φυσικὸ μετὰ ἐπὶ ὅλα αὐτὰ νὰ πιστεύω ὅτι μποροῦσα
 λ.χ. νὰ περῶ εὐν τὰ κουλιά ἢ νὰ βρισκομαι μέσα στὸ νερὸ ἔνας
 τὰ φῆρικα. Κανένας δὲν ἦταν εὐ θέση νὰ μὲ κείσει γιὰ τὸ ἀνεύθετο.
 Κονάχος μου ἀποροῦσα γιὰτὶ δὲν μποροῦσα νὰ μῆνω στὴν τρέπα τοῦ

βοδχου μέσα στη θάλασσα όπως ο φίλος μου ο κωνσταντος κβουρας.
*Προυν υποχρεωμένος να βγάξω το κεφάλι μου στην άβρα κβεο λίγο
και λιγότε και έννοιωθα πραγματικά άσχημα όταν ο κβουρας με
κοίταζε με κείνα τή στρογγυλή ματίκια του,είρωνικά,οί δικοί
μου φαίνεται πως κήτι είχαν μωριστεί γιατί ή επιβλεψη είχε γίνει
πολύ σφιχτή,κβουο άπογοιωμα κβουραστε με τόν παππού μου τή
Γιλάνη πάνω άπο τή μάντρα και βλεπαμε τή θάλασσα που οί άλλοι
έκαναν μπάνιο,τότε ζαφινική μου ήρθε ή επιθυμία να πετάξω σαν
κουλί, "Αλλωστε οί συνθήκες ήταν ίσωνικές, *Η μάντρα είχε δυο
μέτρα ύψος,μετά υπήρχε ο έρδμος,και άπο κεί ως τήν άμμουδιά
είχαμε ήλλα δυο μέτρα,τόνολο τέσσερα μέτρα ύψος και κήπου όβια
ήηρος, "Κακ-ου, του άβα,έβα να πετάξουμε ως τή θάλασσα" και πριν
άνατώς προλάβει να με πιόσει έννοιζα τή χέρια μου σαν φτεροδες
και έρησα στο κενό, *Έσπασα, στο κβουαλο, το δεξί μου χέρι και
όπως φαίνεται κήδηζε άπο πάνω μου και ο παππούς με άποτβασμα
να σπύσει κι αυτός το δεξί του κβου, κβ πήγαν στο νοσοκομείο
και μούβελαν τή χέρι στο γέφο, *Ο παππούς χαλωμένος σ'ένα
μικρό σπίτι κοντά στο δικό μας είχε παραδώσει, κβ βάζανε να τόν
κβ κοίταζε με αρβουαίχτα μάτια, και τόν
προσκαλή να κβει κήτι, να πιεί λίγο γάλα, κβ άδωνε τή κβάρια
άπο τίς τήσεις που με άρησε να "πετάξω" και να χτυπήσω.
Τελικά άποτς άπο νερό σαν έβαλα μπουνιά κι έτοι μια μέρα έσθησε
ήσυχο-ήσυχα σαν κουλί, τόν έλεγαν έξ έλλον και κουλόνη, γιό ν'
άρχισω τή μοιρολόγια και τή ζεφουνη, "Τι έχει ο παππούς",
ροτοβου άνησυχος, και τότε κβουοιος είχε τή λέξη τή μαγική
"κβέθανε", άποτς ύψος άπο τή κατβλαβα τότε, γιατί όπως είχε οί
φίλοι μου, έηλαθή τή "κβάρια" και τή καβούρια άπο είχαν τίποτα
τό κοινό με τούς άνορβους, που τή μέρα κβουσανε και χειρονο-
μοσαν δυο τή βράδυ έμεναν άκίνητοι και κβ χαλωμένοι όπως
τόρα ο παππούς ο Γιλάνης, τήν οίση βέβαια ήρουν -άβελά μου-
ένος μικρός βολοσένος, "Άρχισα άπο κβουμικρός, και νομίζω ότι
μια κβγωνιά, μια άνοτριχία έπασε στην οίσηγίνεια του παππού

μου σε σχέση με μένα." Έτσι λοιπόν παράξενα χάθηκε ο πατέρας της μάνας μου. Και θάχε δέν θάχε τότε καλά καλά κλείσει τή σχέσητα.

Λέτο μεταξύ ο θετός *Αυτόνης διορίστηκε στο προξενείο της *Αλεξάνδρειας στην Αίγυπτο. Όταν γόρισε, μετά ένα χρόνο, στη 1929 πρώτα-πρώτα μής είχε πώς ήθε δέν κέρσαι πιά να μē φωνάζουν Νιχαήλ - Νιχαήλ, γιατί τō όνομα αυτό είναι κοινότοπο, λαϊκό. Ήδ σωστό είναι να μē φωνάζουν με πρώτο πολιτισμένο, Ερωμαϊκό. Και κέρσαινε τō Νίκη-Νίκους στις *Ηνωμένες Πολιτείες δέν έκαναν βραβεία τō Νίκη-Νίκους, *Έτσι νομίσανε Αθηναίο κοινού τō Νίκης και κατ'όλες τīs προσκελίσεις μου όταν μεγάλωσα στάθηκε αδύνατο να τ'άλλαζω. Πόσο πιο ύποφο ήταν τō Νιχαήλ. Και φανταστοτίτε ότι μεγάλωσα με τόν άρχηγέλο Νιχαήλ τότε έπδ τō προσκεφάλό μου...

Τō άλλο του μής έφερε ο θετός *Αυτόνης έπδ τήν Αίγυπτο ήταν ένα ΓΥΜΝΑΣΙΟΝΟΙ. Ένα κατακτητικό γραμ. όφανο, που κοδρ-εταζε φυσικά με τō χέρι και είχε τō μεγαλύτερο ένσωματάρμένο στο ίδιο τō κορτί. Έδλο ντυμένο με λευτό γαρτζο όβερμα. Κοζί με τō γραμμόφανο τρία έλμπουρ. Δυό μικρά γεί κανονικούς δίσκους, και ένα μεγάλο γεί δίσκους γίγαντες. Όλους φυσικά τήν 78 στροφών. Οί δίσκοι είχαν βόρος και πάχος και έσπαζαν εύκολα. Ιτή μέση ή κόκκινη έτικέττα με τō σκυλάκι που άκουσε μουσική έπδ τō χονί. HIS MASTER'S VOICE. *Υπήρχαν δέσμοι και με κέρσαινη έτικέττα. Όλα μια σπύτη μαγαζία. Οί βελόνες έπραξε ν'άλλάζουν συχνά είδους ή ήχος παραμόρφωσε. Και τē τρομερό όταν άρχισε ή βελόνα να κένει τē πρώτα κέρτες-κέρτες και μετά ή άρχήστρα και μετά ή φωνή. Όταν βάλλαμε τē "νόματα του σουνάβερς" και τē βελόνα πλημύρφασαν τόν έδρα με τē μαγινα τους φτερδ, θυμάραι και ο πατέρας μου έπραξε τή μάνα μου άι" τή μέση και άρχισε να τήν στροβαλίξει στην ταράτσα τής βίλλας. Γρήγορα έγινα ο άποικιο-τικός χειριστής του διαβολικού όργάνου. Ποδρτσιζα έπιρελλής τους

δίσκους - κομμάτια - έβαζα προσεχτικά τή βελόνα νά μή γρατσουνίσαι και επί σφύραμ.. Τά ζευγάρια μπροστά μου έπαινοβανε πρόθυμα στους ρυθμούς. *Ιδιαίτερα όταν ο χορός ήταν ταραλλεστόν ή εδξ-κρότ γινόνταν χαρός. Πηδάλυανε, κλωτοδγανε, συνδίζανε όλοι μαζί. Πανηγύρι..Τό βέλος τών πράγματα ήταν διαφορετικά. *Υπήρχε εγδνεσία, έν και όσως είχα ο πατέρας μου άνδρα και στο βέλος τού έρρεσε νά κάνει βίαιους κήλους και νά χαλίζει τή νύκτα του κοδ συνήθως τής ζέρευα: "Γιέργο είσαι τρελλός.."

Τό παγκό έπερτε βουβαμάρα. Τά ζευγάρια σφιγγόντουσαν, τά μάγουλα έοριγαν. Κουδχα όταν ο πατέρας μου και πάλι έκανε τή "φαιγοδρα" ότλαπό έμνηγε τό κόδι βαθείά στο σκέλια τής νύκτας του, τότε ατότ ζανόλαγε: "Γιέργο είσαι τρελλός..". Κατό τό φατ τό ρεπερτέριο ήταν τραγοδία. *Από τά γρήγορα θυμάμαι τό "Αλό- *Αλό - παρακαλώ-φίστερ πέστε μου ποιός είστε" *Κέ τ' έμουστικό στο χέρι μιά κυρία περιμδνει- *Αλό - *Αλό - *Αλό Αλό παρακαλώ". Και τό "Αχ Ηπαρμουδρα μου". *Από τά έργά φυσικά τό "Αγδρι μου έλα ζήκνα και γάρε στην άγκυλιά μου" κοδ τό σεδόνταραν έν χορό όλοι στο τραπέζι.

Τό ένα έλμουμ είχε μόνο μουσική χοροδ. "Όλα τά σουδς τζέζ εκείνης τής έποχής. Αδ άλλο είχε βιανδέζινη μουσική ζεδδση κήρα", "ταδντας", βέλα τού Ένρδους, κωδός και τά έλληνικά τραγοδία, και τό τρίτο ήριος από ίταλικές όπερες. Τή ήόρμα τού Κεαλλίνι. *Από τό 1929 έως πά 1943 ήνογα συνέχεια ατότά τά τρία έλμουμ. Κέσα στην κατοχή κλοθτικά τήν συλλογή μου με τήν ΒΙΣΙΑΓΕΤΗ άκο τήν ΚΑΒΑΛΑΡΓΙΑ ΡΟΥΣΤΙΚΑΝΑ και με τό κοντοόρτο για 2 βιολιά τού Κεάχ. Κέκοτε ένας συγγενής τής "Έλλας άκο τήν τριετία μου γύρεφε τό έλμουμ με τή τζέζ για κέκοτε κάρτυ. "Όταν ήερας κολός κιαρός άποφάσιση νά κώο στο σούτι του στο Κεπόλια νά όδ τί γίνεται. Κε έπεσα πάνω στην κούβια του. Τό παιδί ήταν χίτης κι έγδ όδν τζέρε. Λέ κέκοια σήγκρουση τών σκότωσαν οι έλακίτες τής περιοχής. Περιπτωση όηλαδής, μεις κι έγδ τήν έποχή εκείνη άνθηκα στον ΚΑΑΣ. "Όταν έραθα τά καθέκαστα, τών είδα και νεκρό στο μέση τού

σαλονιοῦ καὶ ἀπὸ αὐτῶν οἱ υἱοὶ τοῦ νᾶ τῶν μοιρολογοῦν, πῶς νᾶ
ζητήσεις τὸ ἔλπιον. "Ἔτσι μαζί μὲ τὸ σκοτεινὸ ἔχασα κι ἐγὼ
μὴ σπάνια συλλογὴ ποὺ τὸ σκοτεινότερο μὲ εἶχε γαλουχήσει
15 ἄλλοιολογα χρόνια. Καὶ ποιὸς ζερεὶ τί τῆς χροστῶ..."

"Ἔως ἐδῶ ὅπως βλέπετε παρμιὰ ἀπολύτως ἀπαφὴ μὲ τὴν πραγμα-
τικότητα. Ἐὰ ποῦ καίτε "μὴ ἦσαν μὲλις 4 - 5 χρονῶν". Ἰουστᾶ. "Ὅπως
ὅπως δὲ εὐὐρε πῆρα κἄτω ὀρισμένοι ἀντικειμενικοὶ παρῆγοντες
δὲν ποῦ ἀπέδρασαν νᾶ κἄρω χαμαίρι γιὰ τὸ τί γίνονταν γύρω μου.
Καὶ πρῶτ' ἄν' ὅλα εἰ συχνῶς μεταθέσεις τοῦ πατέρα μου ἀπὸ πόλη
σὲ πόλη. "Ἔτσι πρὶν προλάβω νᾶ συνειδητοποιήσω γιὰ τὸ ποῦ βρισ-
κομαι, πῶς πῆγαινον σὲ καινούργιο περιβάλλον. "Ἄλλη γαιτοινᾶ, ζένα
παιδιᾶ, ζένοι ἀνθρώποι, ἔλλα ἦθη καὶ ἔξιμα, ἔλλο σκίτι, ἔλλο σχολετο,
νδοὶ ὀδονολογοὶ - καθηγητῆς κ.λπ. κ.λπ. "Ἔτσι τὸ σκίτι μου, ἡ οἰ-
κογενειακὴ μου ἦταν τὸ κατασφύγιό μου, ἡ σφιλιόε μου, ὁ μοναχικός
μου κῶμος. "τὴν ἀρχὴ ὅπως εἶπα εἶχα τὸ γραμμοφῶνο. εἶχα τίς
ἱστορίας τοῦ πατέρα μου καὶ τῆς μητέρας μου. αὐτὴ ποῦ μιλοῦσε
ὄλο γιὰ τὸν τοσοῦ καὶ τὴ ζωὴ τῆς στὴ Νικρασία. "Ὁ ἄλλος πᾶλι
μιλοῦσε γιὰ τὴν Κρήτη, γιὰ τὸ Γαλατῶ, τὴ μαμᾶ του καὶ τὴ γιωγιᾶ
του καὶ κῶσε πρῶτ' ὅταν πῆγαινα στὸ κρεβᾶτι τους καὶ ζέτανα
ἀνῶμασά τους ποῦ μιλοῦσε γιὰ τὸ μεγάλο χαλί ποῦ εἶχανε πῆντα
στὸν τοίχο ἀκένωντι στὸ κρεβᾶτι τους καὶ ποῦ μὲ κεντητᾶ χρώματα
παρίστανε ἕνα μεσαιωνικὸ κῆργο καὶ μακριὰ δ' ἄριγκητας ποῦ χαι-
ροτοῦσε τὴν ἄριγκητασία γιὰ τὴν ἔρευνα γιὰ κῶλομο ἢ γιὰ κουνῆγι.
Καὶ γύρω-γύρω ἀκόλουθοι, πολεμιστῆς, ἐκηρῆτες, ἔλλογα, σκυλιᾶ,
σαλιγγητῆς... Ἐῶσε πρῶτ' πατέρα μου ποῦ ἔλεγε καὶ μὴ ἄλλη
ἱστορία γιὰ τὸν ἄριγκητα, τίς σχέσεις του, τὰ προβλήματα του, τὴν
οἰκογενειακὴν του κατάσταση, τὰ σκεδῆτά του. τὸ κρεβᾶτι τῆν γονιῶν
μου πῆγαινα ἀκόμα καὶ στὴν ἔπειρα. Καὶ θυμῶμαι ὅτι στὸν ἔργο,
ἐηλοδὴ στὴν Τρίτη τοῦ Γυμνασίου, ὅταν ἔλειπε ὁ πατέρας ποῦ κῶμομου
στὴ θέση τοῦ πᾶδ' στὴ μάνα μου, τὴν Τρίκολλη παιδ, εἶχα γίνεαι
ποτῶρι ἀντρας, σταρῶτητα τίς κρεβᾶτι μου ἔκτισθησε.

*Αγαπούσα έκπληξη πολύ τὰ ἔπιπλα, τὴ σιφονιέρα, τὸ μπουφέ, τὸ σαλόνι, τὸ τραπέζι, τὸ νομοδίνο (ἀνδρα τὸχε ἀπιδαντὶ μου εἶπε εἰς τὸ βραχίοντι ποδὸ σπικίζει δὲπλα σὺν βαρδελία) καὶ πρὸ παντὸς τῆ βιβλιοθήκη μὲ τίς τέσσαρες τζαμδινιὰς κέρτες. «Ὅλα αὐτὰ καθὸς καὶ τὰ κουζινιὰ, τὰ σκεπώματα, τὰ ρούχα, τὰ βιβλία, τίς κουρτίνες αὐτὰς ἡμεῖς μεταδόσθη ὁ πατέρης μου τὰ τοκοθετούμε μεθὰ αὐτὰς τερνάτιες χόλινας κλοῦβες ποδὸ εἶχε φτιάξει ὁ ἴδιος καὶ τίς εἶχε ἀριθμοῦσαι ὥστε νὰ μπαίνουν πάντοτε τὰ ἴδια πράγματα στίς ἴδιες κλοῦβες, τίς κάρφους μόνος του, αὐτὸ κρατούσε ἕως ἕνα μῆνα, καὶ τὸ πρῶτ τοῦ ταξιδιοῦ ἔρχονταν οἱ ἀχθοφόροι, τίς κουβαλοῦσαν ἐς τὸ φορτηγὸ καὶ ἀπὸ κατ' ἐπὶ λιμάνι - στὴ Μυτιλήνη, στὴ Γύρο, στὸν Πειραιῶ, στὴν Πρέβεζα, στὴ *Αργουσι, στὴν Πάτρα- κἀκεῖ σὺν βαρδελί, καὶ μετὶς βάλκαμε τὸ βίντοι νὰ σπῶνται αὐτὰ τῆ σιφονιέρα καὶ αὐτὰ τὸ σαλόνι καὶ σφίγγονταν ἡ ψυχὴ μας. Καθὸς ἡ κλοῦβα, κιασμένη σὺν σχοινοῖς σπῶν - σπῶν ἔτραξε, κἀτὰ ἔσπαγε μεθὰ μου γιαντὶ ἤξερα πὸς οἱ κλοῦβοί μας εἶλο ἔσπασαν. Καὶ μετὰ μεθὰ στ' ἀρκερί, καὶ κἀκεῖ τὸ βίντοι νὰ τὰ βγάλει ἔξω καὶ νὰ τὰ τοκοθετήσει ξανά πάντοτε στὸ φορτηγὸ. Καὶ κἀκεῖ ἡ διαδρομὴ Πρέβεζα-Γυλίννενα τί σοῦ λέει. "Ἐνας ἄρμος, τί ἄρμος, μονοκίτι, καὶ ἡ μὲ ἀποῦβα δὲπλα στὴν ἄλλη. Πρὸς τὸ φορτηγὸ καὶ κίω εἰσελθὼς στὸ φορτῆν καὶ νὰ λημε τῶρα ὅλα αὐτὰ διαλυθούσιν. Καὶ αὐτοῦτοις καὶ κἀκεῖ σὺν νῦο μας σπῶντι ὁ πατέρης νὰ ζεκαρφῶνται τίς κλοῦβες καὶ νὰ κρῶνται προσεχτικῶς τίς σινδίνες μὲ τοὺς ἀριθμοὺς σὺν δαδύκιω γὰρ τὴν προσεχτὴ μεταδόσθη. Ἥδη χωρὶς ἔνοιωθα ἡμεῖς φορὰ ποδὸ τὸ ἔπιπλο ζευδῶναι τῆ ἔθου του. Πέβαια εἶχαν ὅλα μικροτραυματισμοὺς ποδὸ μὲ τὰ χρόνια γίνονταν ὅλα καὶ βαρύτεροι." Ὅμως νὰ ἡ βιβλιοθήκη εἶναι ξανά σπῶνται καὶ τῶρα βγάλουμε ἀπὸ τὰ χόλινα κλοῦβια τὰ βιβλία καὶ τὰ τοκοθετούμε στὴ ἔθου τους. Ἐτὸ κέντρο στὴν ἀραιότερη μερὶς ἡ Παγῶλη *Ἐγκυκλοπαιδεία *Ἀλευθρουσίδη, δεμένη μὲ κῶκκινο δέμα καὶ χρῶσὸ στοιχεῖα στὴ ράχη τοῦ βιβλίου, ἐξὸν ξέρω πόσοι τῶμοι. *Ἡ σιφὸν μὲ τὰ ἀραῖα χαρτουλίνα χρωματιστὰ

Ζέρυλλαι: ΟΙ ΝΕΤΑΟΙ ΚΥΙΤΑΙ - ΘΑΟΥΣΤ. - Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
 ΤΟΥ ΠΑΝΟΡΜΟΥ - ΤΑ ΚΑΤΑ ΣΥΝΘΗΚΗΝ ΤΡΕΙΑΣ κλάσιος ΡΕΝΑΝ. "Όλος
 ό Ευζώνηρ. Οί Λευκοί τόμοι ΠΑΝΥΡΟΥ μέ τά κλασσικά κείμενα. Οί
 μεταφράσεις τών τραγικών άπό τόν Γρυκάρη. "Ο κλασσικός τόμος,
 Διονύσιος Σολωμός μέ πρόλογο Πολυλά. "Ο μεγάλος μέλε Γαλατῆς..
 Ουδάρη στην Ερζοβελ τοός άπό χιλιάδες τόμους. Είχα άνοιξει και
 τακρίδιο για τά βιβλία που άδυναζα στοός φίλους μου φορτινά,
 γιατί μ' άρρεσε νά τοός μοιζέω νά διαβάζουν. Έτσι τό τετράδιο άπό-
 ρη. Τά βιβλία άδύ έχω. Κι όσα σέ χίθησαν άπό τή μεγαλοφυχία μου
 τά κλέφανε στο Γαλατῆ όταν τό σείτε ήταν άδύρη άρείτιο και οί
 όμοιοι μου άναγκαστικά κοιμδόντουσαν άλλο. Έτάρα μής έχουν μείνει
 λίγαι τόμοι άπό τήν "Εγκυκλοπαίδεια κι ένα ή άπό βιβλία άπό τήν
 πολύτιμη συλλογή του Παππού μου του Ριχαρδ μέ ποιήματα του Αδρ-
 λου Πηδύρον κι ένα άλλο για τή Γαλλική "Επανάσταση. Έτοιμα βιβλία,
 τακρίτια όλα, έκδόσεις του παρασμένου αιώνα, είχαμε κέρρολλα και
 τά διαβάζαμε κατά προτίμηση τό χειμώνα που σκοτεινιζαε νωρίς
 μέ τή λάμπα -τόν καιρό της Κατοχής- έβλαα στη όδωπη μέ τά ερ-
 λα. "Επειτα μ' άρρεσαν τά γραμματδσημα. Μ' άρρεσαν τά χρέματα τους,
 τά κηρδζενα γράμματα, τά όιδόρα σχέδια, φωτογραφίες, ζωγραφίδες.
 τά καθάριζα προσεχτικά, τά έβλανα τά στέγνωνα και τά κολούσα
 κατά κρύτος και κατά σειρά. Διδάραση άρχικῆς "Ιοβλίο Ρέρν. Μέ τόν
 "Εσκηπενταστή "Μοιζόρχο", τό "Έθρο του "Χόσρου" και τίς "20 χιλιά-
 δες λεύγες άπό τήν οδλασαν", όλα στολιερμένα μέ όδρόχες χαλκο-
 γραφίες, τακρίδενα μέ τή φαντασία μου σέ όλας τίς γωνίδες της
 γης. Είχα κι ένα "Ατλαντα και μέ τά γραμματδσημα και τήν
 "Εγκυκλοπαίδεια άδύ ένοιωθα τήν άνάγκη άπό τό "αργήμα" για
 νά άπογοιάνωμαι και νά φούγα μακριά. Είχα άρχίσει νά καιζω στις
 γειτονίδες, μέ ίσως αιδό ήταν περισσότερο μέ φυσική άπιθυμία
 νά τρέξω νά γυμναστῶ νά χτυήσω νά κουραστώ. Κόι κλασσε ζαφινικά
 άρηνα τό παιχνίδι στη μέση, άδύ ένοιωζαε που οδναζαν τά παιδιά
 κι έτραχα στα γραμματδσημα. Νοούρανε ή μαρδ ή ή όδωλα φωρι βρεμδνδ
 μέ ζάχαρη ή φωρι μέ λάδι, τό άπογευματινό, κι εγώ βυδιζόμου στη

δουλειά και στά ένειρα. Περιμένα τον πατέρα να μου δώσει τις πληγές που ήσαν μόνιμες στά ους γόνατα και κάτω άριστερά και δεξιά στους άστραγάλους. Κούβαζε δρυζενό ζωδιο και μία άλοιφή άσκη που μύριζε όμορφα, και μετά τον ρυτοόσα για τή ΚΕΑ ΚΑΛΑΘΟΚΙΑ λόγω χέρη που είχε άουνήθιστα μαηόδοτενα γραμματόσημα, ή για τήν ΤΑΝΤΚΑΝΙΚΑ με τά άγρια θυρία. Ή παιδιά της γειτονιάς κατά κανόνα με άντιμετώπιζαν άχθρικά. Ήμουν ζένος, μιλούσα κερά- ζενα για τά δικά τους αδιτιά (-οί γιανιώτες γελοθν όταν άκοθν τους μυτιλληνιώθ/-οί κεφαλονίτες τους γιανιώτες, οί πατρινοί τους κεφαλονίτες και ούτω καθ'έξής). *Ο πατέρας μου ήταν Πανακωκίτης "κ'κοιος" -δευθεντής νομαρχίας- ή μάνα μου με είχε πάντα καθαρό, -στοιχεία δουκόθικου άρνητικά. *Άλλά ηε έγώ παρουσίαζα προβλήματα γιατί όδν μπορούσα να καταλάβωπώς μιλλν και κερτίω κής σιδεφτου- ται. *Η κάθε πδλη άλλά και ή κάθε γειτονιά είχε τά δικά της ήθη, τά παιδιά τά δικά τους παιχνίδια, τά καλαμπούρια τους, τόν τρόπο συμπεριφοράς. *Ατσι αίσθανόμουνα εδός κίνω άπό άρρήκους: γελοίος. Καί οί άλλοι τήπειναν και γελοθουαν μαζί μου. Με κοροθίεσαν ό τι ηε ήν έθικα. Έτό τέλος, ύστερα άπό 2-3 βδομάτες μ'άργησαν να παιζω μαζί τους. *Όπως πάντα στην τελευταία έδση. *Α* *Α* *Α* αδιά όδν έλεγα κατέ τίκοτα στους γοναίς μου, γιατί τους ντραπόρουν. *Έκείνο που ένοιωθα είναι ότι ήρουν κουτές, άσχημος και άδέλιος σέ σχέση με τά διδιά της γειτονιάς που είχαν τόν άδρα τοϋ ίδιοκότηη και τή ειγουριά τοϋ έξουσιαστή. *Η γειτονιά ήταν δική τους έθας και ή γλώσσα ήταν δική τους και ό τρόπος που παίζανε και καλαμπούρι- ζανε μεταξύ τους. *Αγέ ήμουν πάντα ό ζένος. Έτά Γείζονα άθηναίος. Έτό *Αργουτάι ήπειρώτης. Έτήν ήάτρα κεφαλονίτης και ούτω καθ' έξής.

Ετή γειτονιά Νιχηήλ βόδα στην *Αθήνα ήρουνα πάντε χρονών, και άσφαλές ήταν ή πρώτη μου γειτονιά. *Είτε τά παιδιά είχαν τόν άδρα τοϋ κρητουουζίνου. *Άλλοίμονο λοιπόν σέ μένα τό δικιά άκαρ- χιότη που έστανε στην *Αθήνα άπό τή άδρα μ'ένα ούνομο σταθρό

στη λίθο. *Α*π'όλους τούς μικρούς υπήρχε ένας κεφάλιας, ο πιο επιθετικός, και ο πιο κακός. Όταν τών προσπερνούσα στο τραξίμο με χτύπησε με τών άγκύνα είτε μου βράζε τριλοποδία. Ξεσήκωσε το τουούρνο ένεντιόν μου, κή πιάνανε τότε οί σπαροφι, οί λυγροί, ντροπόρουν κι έτρεχε στο σκίτι. Όμως άπ'όλα το πιο πολύ με πείραζε όταν ο μύζας έτρεχε μπροστά μου και κουνούσε οδν αδιόματο τήν κεφάλη του με ά δεξιά με ά δριστερά. Άβητή ή κίνηση έμας δέν είχε καμιά σήση και με το ρυθμό του τραξίματος και δέν χέρι, ήταν ένα φαινόμενο που με άναστώνανε. Άφουσα έκαινο το παιδί, όμως μισούσα κυρίως έκαινο το κεφάλι που έκέρμενε μπροστά μου να κουνιέται μέτροπο άσυγχρόνιστο και μου φερνε ευχυσία. Έδν προειδοποίηση πολλές φορές να μην τρέχει μπροστά μου. Άδινό όμως αλδς και το έκαινε επίτηδες- με προσπερνούσε με σερφείδς κι έτρεχε καμρωτός βάζοντας το άρρυθμο κεφάλι του μπροστά άπ'τή μούρη μου. Κάποια μέρα δέν το άντεξα. *Η* κεφάλια του με τραβούσε οά μαγνήτης. Πήρε λοιπόν με ά μεγάλη πέτρα και το ά άνωξα. Εκείνο το αίμα να κηά και να βόρει τήν κέτρα, το χέρι μου, τή παλάμη του. Το παιδί έπεσε. *Α*ι άγά άνέβηκα στο σκίτι, κλείστηκα στην τρακεζαρία, σκαρφάλωσα στο μπουβέ και χάρωσα στην άροφή του. Έκας ότου ήρθε ο πατόρας μου, με τήν άουνοφία, έβγαλε τή ζώνη άπό τή μέση και με άπειλούσε. Έδλος πίντων έφαγα πολύ χόλο, το παιδί κήγα στο νοσοκομείο και οδώνη τακικά, και άτύχως που ήρθε ή μαιάθεση για τήν "έπειρο για να εφύουμε άπό κείνη τή γειτονιά και άρα λίγο να με κένει φωνηά στα πέντε μου χρόνια.

Η μαιάθεση ήταν άνοήκη. Τήν *Α*θήνα άπό το 1928 κυβερνούσε ο Βενιζέλος και ποιός χέρει κήσους κυβερνητικός παράγοντας που γνώριζε τίς πολιτικές κειοθήσεις του κατέρα μου ένήργησε ώστε να κέρει τήν πιο άγγελή θέση της άκαλληλικής τ υ καρ. ιδρας, ο-λαδη *Α*νακληρωτής Γενικός Διοικητής *Η*πειρου. *Α*γάλογος ήταν και ο μισός του. Το σκίτι μας, το φαγητό, τή ρούχα μας, οί δεξιώσεις, τή γλέντια, οί έκέρομές, και οί τιμές της έξουσίας.

Στά Γιάννενα συνέβησαν συνταρακτικά γεγονότα για μένα. Ο έρχομός και η γνωριμία με τον παππού μου το κρητικό, τον Νικητή, ή γέννηση του αδελφού μου στα 1932, και το κατούρημα που έκανα στον Έλευθέριο Βενιζέλο, μάλιστα, στον πρωθυπουργό της χώρας!

"Άλλα σημαντικά ήσαν το δημοτικό σχολείο και το κατηχητικό, οι Έβραίοι, ή λίμνη και το νησί, ο χειμώνας με τα χιόνια και την παγωμένη λίμνη, το κυνήγι, το χέλι στο κεραμίδι,, και η γνωριμία με τα βουνά, τα χωριά, τους χωριάτες της Ήπειρου. Ο πατέρας μου, που τότε όπως είπα έτρωγε κοιλύ, δεν ήταν μόνο χοντρός αλλά και φηλός." Ήταν το ένα και όγδόντα και είχε παχύ μαύρο μουστάκι. Τα μάτια μου φάνταζε σωστός γίγαντας, κι όταν ήμουνα κοντά του δεν φοβόμουν τίποτα. Πίστευα πως δεν υπήρχε άλλος άντρας σαν κι αυτόν. Κι όμως που μία μέρα βλέπω στο σαλό-νι ένα γίγαντα κιό φηλό απ'αυτόν. Κόνο που εκείνος είχε μεγάλα άσπρα μουστάκια, φορούσε γιλέκο απ'όπου κρέμονταν ή χρυσή κοδένα του ρολογιού του, και στα κατούρητα του γκρίζες γκέτες.

"- Αιτός είναι ο Νικητής," ρώτησε με την τραγουδιότη κρητική προφορά του, και ή μητέρα μου έσπευσε να με διατάξει:

"- Φίλησε το χέρι του παππού σου, Νικητή"

"- Ήντα πάλι είναι αυτός, είλα με άκρια και θυμό εκείνος, Νικητή το βαφτίσαντε, Νικητή θα τους λέω." - "Αα έδω μάρ'έσο "ιχά-λη".

Τόνο κοιτάζα με φόβο, γιατί ο παππούς που ήξερα είχε άλλη όψη. Ήταν πιο κοντός. Είχε κι αυτός άσπρες μακρυές μουστάκιες. Κόνο που εκείνου γάρνανε προς τα κάτω ένωσ αυτούνου έδω πηγαί-νανε σά τσιγκέλι φηλά προς το ταβάνι. Όμως πριν προσφάσω να συνέλθω δίνας μια και μ'άνασπώνουι φηλά πάνω από το κεφάλι του και λέει:

"- Κι δούμε λοιπόν θα μοιάσεις *Τση γνημί* μας; θα γίνεις κρητικός;

Πρώτη φορά είδα τον πατέρα μου να στένεται έτσι μπροστά

σέ άνθρωπο. Εξέ τό σεις και μέ τό σεις. Και τότε που κάπνιζε σέ
φουγάρο λέει στή μάνα μου:

- "Μρόφε τά παόκια, δ μπαμπας μου απαγορεύει νά κινιζώ μπροσ-
τά του." Έτσι κι έμπαينة δ παπποϋς δ πατέρας πεταγιόταν λες
και τόν τίνιζε έλατήριο, κι έλεγε έρδωας "θέλετε τζικοτε, μπαμπας".
* Έκείνος ήταν πάντα αόστηρδς, συνοφρυωμένος, λιγομίλητος και είχε
συνήθειες που έπρεπε όλοι νά τίς σεβόμαστε.

Εά ζυνηόσει νά κλυθεΐ νά φτιάζει προσεχτικά τά μουσόνια του
στόν καθρέφτη με τίς έρες, νά ντυθεΐ νά βουρτσίσει πανταλόνη
γυλένο σοκόκι -τά παποότσια νά γυαλίζανε οι ύπηρέτριες- Στά
Γιδύνηνα λόγω κοινωνικής θέσεως και μισοϋ είχαμε δυό-, μετά
νά πιεΐ στήν τραπεζαρία τόν καφέ του, πάντα χωρίς ζάχαρη, νά
βάλει τή γκριζα ρεπομπλινα, νά σταθεΐ και πάλι στόν καθρέφτη
της άντρεΐ, νά πάρει τό βαρό καφερόκινο μπαστοόνη του και νά
κατεβεΐ τίς σκόλας χωρίς νά βγάλει τσιμουδιά. Ήνεναμε τότε έκ-
ναντι έκτό τή ζωομαΐτα εχολή στο κέντρο της πόλης κι δ παπποϋς
μου τοϋ έρεσε νά περπατΐ στούς δρόμους νά χαιρετΐ τοϋς γνωστοϋς
βγάζοντας διακριτικά τή ρεπομπλινα, και νά κάθεται κάντα στο
τόδιο καφενατό άπέναντι έκτό ^{Διοικητήριον} ~~Διοικητήριον~~ για νά διαβάσει τόν
άθηναϊκό και τοπικό τέπο.

Τάρα που ήτανε κοντά μας δ παπποϋς μου, δ πατέρας μου έφτανε
πάντα στο σπίτι στήν έρα του. Μιλοϋσε σιγά όταν τόν ένοιωθε στο
σαλόνη ή στήν τραπεζαρία και πήγαινε στήν κουζίνα νά πεΐ στή
μάνα μου νά σχεδιάσει με τό κηροϋνη τή μεγαλύησο πάνω στόν
πουρδ "εά τοϋ έρδωσει κολό" της έλεγε και τή φιλοϋσε διακριτικά
μπας και φωνάζει και παραχθεΐ δ μπαμπας του. Είναι φυσικό νά
μη χωνεϋ αϋτή τήν κατάσταση. Αϋτός δ παπποϋς μου έλαβε ένα-
ένα προνόμια, τόν σεβρίριζαν πρώτο, τόν πρόσεχαν οάν νά ήτανε
μικρό παιδί. Αηλαδή έγάσι" εξ άλλου κι έκείνος έκτός έκτό "τί
κάνεις σήμερα Κιχόλη," δέν μουλεγε τίποτε παραπάνω. Και μετά
τό μεσημεριανό όταν ροχόλιζε στήν πολυθρόνα, δ πατέρας πατοϋσε

στά δάχτυλα τῶν ποδιῶν ,καί "σοῦτ" ἀπό ἐπὶ "σοῦτ" ἀπό κατ', λές
καί τό σπῖτι μας εἶχε γίνει νεκροταφεῖο." Ἔως ἔτου ζυκνήσει,
κοιτάζει τήν ἕρα στό ρολοῦ τοῦ γιλέκου του νά κατ' στερεότυπα
" Ἀργήσα!" νά πᾶει στήν κουζίνα νά πλυθεῖ καί ἡ μαμιά ἀπό κοι-
τά νά τοῦ κρατῆ τήν πατοῦτα κι ἔτσι νά ζαναφύγει γιά νά μπεῖ
τό σπῖτι στό καλῶς του ρυθμό, θηλασθῆ ν' ἀκουσθεῖ καμμιά φωνή
ἢ στριγγλιαδέπο τίς κοκέλλες ποῦ μοῦ ἄρρεσε νά τίς τοιμπῶ στό
πισινά ποῦ ἦταν τόσο ἀφρότα καί γλυκά.

"Ἀπό τίς ἔφημε, ἴδες ποῦ διαβάριζε κατάλαβαν ὅλοι ὅτι ὁ κ.
Μιχαήλ Θεοδωράκης, πατέρας τοῦ κ. Ἀνακληρωτοῦ, ἦταν ἀντιβενιζε-
λινός." Ἔτσι γρηγόρα ἔγινε τό κέντρο τῆς προσοχῆς ὄλων τῶν πο-
λιτικῶν ἀντιπάλων τοῦ βενιζέλου ποῦ ὅσο πληροίεζαν οἱ ἐκλογές
γινόνταν καί πῶς προκλητικοί καί δραστήριοι.

"Ὅ ἐξοθεῖται, -ἔλεγα κρυφά στή μάνα μου ὁ πατέρας, ἕνας αἰς νά
τοῦ μιλήσω, ὁ ἐγκραῖσει τό σπῖτι ἀπό τίς φωνές..." Καί πράγ-
ματι ἔνα μεσημέρι κατάλαβα γιά πρώτη φορά τί θά κατ' ἀκκοῦς
κρητικός!

"Ἄκουσε, Γεῖδρη, εἰδικεῖς ἐκεῖς ἑαυτοῦ στόν πατέρα μου ποῦ ἔκου-
βε τό κεφάλι, αὐτός ὁ βελιζβεῖολ εἶναι ἡ καταστροφή τῆς Ἑλλά-
δος." "ποταλεῖ ἕβριν δια τῶ ἔθνος καί προσβολῆν δια τήν φιλιτά-
την μας πατρίδα, τήν Κρήτη, καί ἐσὺ θά ἔχεις τήν αἰώνιαν μου
πατέραν ἔν τολμήσεις, παραβαίνων τάς ἱερὰς οἰκογενειακάς μας
παραδόσεις, νά ὑποχωρήσεις εὐσεκα φόβου εἴτε μεροφιλοδοξίας, πρό
αὐτοῦ τοῦ ἀναισχύντου τ. Ὑ ὁποίου μηδὲ τό ὄνομα καταδέχομαι νά
προφέρω.

"Ὅπως βεβαίῳ μαμμιά, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος, ὅσο μαροῦσε πῶς γλυκά,
ὅτι κοιτάζω μόνον τό ὑπερσειακόν μου καθήκον." Ἐντούτοις πρῆκει
νά ἀναγνωρίσετε καί ὅμοις ὅτι σήμεραν ἔχαμεν κυβέρνησιον βενι-
ζέλου..."

"Κῆν προσφέρεις αὐτό τό ὄνομα. Ὅ ἐν ἠθέλω νά τό ἀκούω. Μοῦ ἄραμι-
ζεις τά ὄνομα..." Καί οὕτω καθ' ἑξῆς. Ναί, ζέδρασα νά πῶ ὅτι καί

οί δυό μιλούσαν μεταξύ τους εις άκταίσιτον καθαρεύουσαν.

Οί Τούρκοι εΐχαν σκοτώσει τόν πατέρα τοϋ παπποϋ μου όταν ήταν σχεδόν μωρό. Η μητέρα του έμεινε χήρα νέα με όρφανά στην πλάτη.

*Αλλά ές δοϋμα τι γράφει ό κ. Η.Β. Νιμπλής στον Κήρυκα Χανίων στις 28.Ι. τοϋ 1962:

"Γενάρης τοϋ Νίκη εΐναι ένας Γραμκουσιανός επαναστάτης έκεί τό χωριόν κάμκος τής Κισοϋρου" (βλδκε τόμο Γ,σελ.73).

καταδύομαι και θαλασπρη η γωνη των θεοδωρομηδων ξεκίνησε απο
 των θεοδωρομανδλη ξανουστο λυράρη και τραγουδιστή. Αιτός προσ-
 κλήθηκε κίποτε να παίζει σε ένα γλέντι στο σπίτι του αγά στα
 Ιεραπό. Εξ μια στιγμής μησαν έλληνοκοβλας και χρευσαν μαροσθή
 του με αιτός πατοβος στραγγιλια στο κίταμα που τά πατοβουαν,
 χάνανε την ίσορροπία τους, πέφτανε στο κίταμα και φαινότουσαν
 τά έσπρονχά τους και γάλια ο αγάς. Το ίδιο βράδυ ο θεοδωρομανδ-
 λης του έστισε καρτέρι και των σκότωση. Εξ καθός έτραχε για να
 κρυφτεί έχασε τ'ένα παποτότσι του και μαρτυρήθηκε. Οι τοδρνοι κιδ-
 σανε τη γυναίκα και τά παιδιά του και τά κλεισανε στο κίτρο
 στα κανιά. Και βγάλανε φερώνη: "Αν δέν παραδοθείς θα κήσουμε τη
 φαμελιά σου". Οκότε τι να κάνει ο θεοδωρομανδλης, παροσεύσθηκε
 στον παοά, στα κανιά, με αιτός διδαταξε και τουκοφαν το καρδί.
 "Ενας απο τους γυιός του είνια που πήγε, φυγός με αιτός, απο τά
 ερακιά στον κήρκο." Ήτανε θεορατος με εΐχε μια μεγάλη κατεούνα
 και λέει στοός ντόκιους που βρήκε απί τ'όρου με εΐχανε χροστέ
 βλεποντας τη δωριά του: " Οπου δείχνει η κατούνα μου ούλα τά
 μέρη ντοτα είνια δικιά μου". Και στέρισσε στο κήρκο.
 Όταν ο παποός του γύρισε απο την πόλη έσχολθήθηκε με την έδλογη
 του άνεφιού του στη βουλή της κρήτης. Έγραψε στοός εφοφόρους,
 γύριζε με το έδλογο τά χωριά, έβγαζε λόγους. Εΐχε μεγάλη κέρωση.
 Έφερε μαζί του μια μεγάλη βιβλιοθήκη. Κελετοβσε και χειριζό-
 τανε το γραπτό λόγο με κοροβότητα και φαντασία.
 Για να ζήσει αναγκάστηκε να ανοίξει ραφτάκινο στα κανιά. Το πρώ-
 το για κέρμακικό ντόσιμο, κέρμακικο, όπως το λέγανε. Και είνια φυ-
 σικό που όλα οι κέρμακίζοντες έγιναν παλάτος του. Άνδρσο και
 ο βενιζελος. "Αιτόν έσπρχε συγγένεια." "Κηδέλεφε κηχαλάκη" των
 άποκαλούσε ο ένας, "Κηδέλεφε λευταράκη" άκαντούσε ο άλλος.
 Ή συγγένεια προέβρονταν απο τη γυνίκα του, τη γιαγιά μου την
 Αικατερίνη, τά γένος κηριάδης, που ήταν ο δολοφονός της συτυίας
 κρήτης και κατ'εξέχον άπόγονος του στρατηγού κήτη. "Από τους

το και πριν γύρισε και χαμηλότερα από την αρχή του κειμένου
 και πριν που αρχίζονται οι σημειώσεις

και δεν ηθελε να τον στενοχωρησει, εκδηοτε ο παππους ο Νικηφιλ
 Ευουε δυο τα Γιάννουνα, γόβρισε στην Κρήτη, και μες ηρθε ο.....
 Βενιζέλος, κηδονοε σε άλλο σπιτι τότε, προς τη λιμνη. και κηοιοια
 μερα αυτεληφθηκα μεγαλη κίνηση στο σπιτι μας. Πλουσιωματα, καθο-
 ρισματα, φόνια, μαγειρήματα. 'ως και η χαροφυλακή, εβαλε ανδρες
 στην πόρτα μας. 'από κωρίς ειχαν ερθει και οι φίλες της μάνας
 μου, η κυρία Διοικητοϋ Χαροφυλακή, η κυρία Διοιθυντοϋ Παμελιου,
 και η κυρία Εισαγγελέως που ειχαν ειδικότητα στους κουραμπιέ-
 δες και το χαλβά της ρήνας. Ευχχόστηκα με όλη αυτή τη φουαρία
 και κηδόντας το φρόκτη δυο την πίσω μεριά του σπιτιου -ειχαμε
 έναν μικρο κήπο- πήγα στη λιμνη να παίζω με τη συμμορία των
 παιδιων που έμεναν μεσα στο κήτρο. Γι'αυτό κι έφησα τα καπο-
 τεια νάμαι ξεπόλητος για να μη με πάρουνε στο φιλό. 'ο μεσημε-
 ράκι γυφίζοντας εβλεπα την πύλη μας άλλαγιμένη, τα μαγαζιά ει-
 χαν σηματες, τα πιό πολλά ήταν κλειστά. και κήομος ειχε μαζευ-
 τεϊ από κηροδρόμια, εδ μιá στιγμή ειδα να κερνώ το φοιτάκι του
 Πάνια κωρίς το σέπκαμα, και στο πίσω κήοιομα ο κήριος πατέρας
 μου μαζί μ'έναν γέρο με όπορο μουάκι και μουτάκι να κηιρο-
 τοϋν και να γαλοϋν στον κήορο. 'ο αυτονόητο κήγαυε κατά τη
 κατεδύωση του σπιτιου μας. 'Απολοϋθηα κι εγώ. "Όταν εβτασα,
 κήομος και προπαντός πολλοι κηροθλακες ήταν μπροστά απ'το
 σπιτι. κηρινοι φόνιαζαν κιόλας. Γλδσθησα απ'την πόρτα, κωρίς να
 με πάρουν κηιέρη, και γρήγορα ανέβηκα τη σκάλα. Πήγα να μπω στο
 σαλόνι, όμως ένας κήριος μου λέει: "Πού κής, δεν κήρισε κός ει-
 ναι μεσα;" 'ότε βγηκε η μητέρα μου απ'την κρηματοκήμαμα. Κρη-
 τοϋσε την κουντριέρα στο κήρι και φτιαχότανε, και ο'αυτός τις
 στιγμεις ήταν πάντα εξαίρετικώ νευρικώ: "Ευπόλητος; 'Αλήτης;
 Δεν νερέσεσαι; κή σε δεϊ και ο αδελφος και να κωϊ κός δεν
 έχουμε ανατροφή; Γρήγορα να κλυθεϊς και να βλάσεις τα κωλά σου;"
 κή ένας άλλος παπποϋς, κηδφθηκα, που με ογάζει απ'τη σειρά μου

και μου παίρνει τη θέση μου, μου παίρνει και τόν μπαμπά μου,
 και ή μάνα μου έχει γίνει έξω φρεσών δε ατίτλας του να έχω δε
 φώ δουλειά στην κουζίνα με τις δουλειές για κατήρι του. 'Αποδο
 κλόθημα και μάλιστα δεχτικά να φορέσω δεμένο το γαλοπό ποσοδο
 με το ναυτικό δεσ περιθώρια να απ τι δε γίνεται. Καθημα στο σούδα
 και τους είνε να κέθονται στις πολυθρόνες. 'Ο πατέρας δελοδολος
 όταν είχε μπροστά του τόν παππού μου. 'Ε το σεΐς και με το σεΐς.
 " 'Ιδού κέρια 'ηρώδης ο δελοδολος δεκαηλ δεσοδεσης. " Έχει το
 όνομα του φίλου σου... " λέει με νόημα και χαμογέλλει. 'Ο δενιζέλος,
 που μου κείναι τὰ χέρια, και σαν ν' άκουω τόν παππού μου: " με
 δομα δε γίνεται κρητικος αν τόν πατ. α σου; " μου είνε ένα
 μπατοχια στο μάγουλο, και προσβίται " 'Αλήθεια με μισεί άδωη ο
 δεκαλάνης; " " Νά δε τι λέτε κέρια δενιζέλε. 'Αν είνε δεσ
 λίγο κειρόδεσ δελαγα ότι έγινε δεκός σου". εδε μου τι εδωκα
 λέει, σιδωτημα, ο μπαμπάς, γιατί μάλιστα δεκουα το όνομα δενιζέλος
 δευδθηκα τόν παππού που του εδωκε " δε εδω ν' άκουω το όνομα
 αυτό; " " Ουτε λοιπν αυτός ήταν. " λοιπν 'ητη, δελαδη δεκαηλ, που
 λέει ο πατέρας, δε κός τάρη αν ηουγο παιδί με να γαιματισεις,
 και μετά να μω' κατά σου, -κατεβησε πριν εδωκα;.. " εδω προγα
 τινε όθωκα με ελους αυτός τους εδωους και όμας το συνδωξα
 όταν πιστωτα εδω είνε δεση, άρχισα να συνδω και να δεκποδυ
 ρίζω τις κερδωλες και ο τι εβραικη μπροστά μου. " εγινε ένα μικρό
 κενταρδωτο. " δεκωδρη ο δενιζέλος και είνε " δε τι εδωλε το παιδί?
 - " με κίτσει μαζι μας " - " και γιατί εδν του κένουμε το κατήρι; "
 - " με τι λέτε κέρια ηρωδης δε τόν κεντρω στο εδωο. " και πρδγ
 ματα με έπιασε δεσ να αδειά. " ότε ο δενιζέλος σηκώθηκε και με
 ήπρε στην άγκαλι του.. δε κέθησε στη γούνα του. " όμας ήταν
 νά κολύ άργά. " γιατί ο' αυτός τις δεκαρετικες περιπτώσεις, όταν
 εβρακα ότι να χάνω δελα και ότι κενδυνοδε, κίσηανδρωνα αδειματα
 με δεκω δεγρασια στη εδωλια μου, δελαδη με δεκα λέγια κεντουριδ
 ρουνα στο φρακιά μου. εδίνεται ότι με κίποια στιγμή ο ηρωδης

της κυβερνήσεως εισηγήθημε τέ θηρά στο πανταλόνι του, με ένοσημα λίγο γαύ νά δαί τέ συμπαίνοι, και φυσικά δηθ έσου ροζαί-
 ροζαί. Ήγιντολεμε ένος έπδ έλουρ και ντροπιαροένος, έτραξα στδν
 κήρα και χέρομα στδν κρουένια μου στδ ποτέτοι, περιμένοντας τέ
 συντέλεια τοϋ κόςου.

Ή Γιαννούλης γεννήθηκε στδ κρθέο μας σάιτε, στδ κέρτζου,
 στδ Ζώοματα Ιχολή. έν ήταν ή πρώτη φορά κοϋ κλαίεινα τέ μητέ-
 ρα μου στδν κρεβατοκάμαρα, Έέίνα ή δοϋλα μ' έκαίρνε και με κρδ-
 τογε μακρού, στδν κήρα, στδ άλλο κάτωρα, μαριά φορά και στδ ένο-
 γετο, και ζαρωμά ή μένα μου στρεγγίλιζε έν νά τέ ορξίζουνα, και
 νά μοϋ λέει ή δοϋλα "έν είναί τίποτα, εδ της κερδουε". τεή Νυτι-
 λήνη είχε κήνει ένδ έποβολήρ, και νά ένδ άγδρια, γε' άδιδ κι ατή
 ή έκαροά με τδν άδελφδ μου, έντέ χροένια. κοϋ είκαμε κός έχο ένα
 κερδδ άδελφδ, έντδ τδν έφερε κήκομο κουί και τδν κερδουε στδ
 κρήρδε τε άκ στδ μένα μου, έντδ έβχε κήκομο νά κήζω μένα στδ
 σάιτε. "ομαρ άκ' ολ' αδέλ έκείνο κοϋ έβλεπα δηθ, είναί ότι κερδουε
 έν γδρεζε νά με κοιτάξει. κοϋ είναί έκείνος οι χαρδ, και νά κρδ-
 οια τοϋ κερδρα μου, κοϋ έκοια έρα και στείγη έρση. έντδ σάιτε
 έμωρ σκωροένος κήνω έπδ τέη κούνια τοϋ κερδου, κοϋ κρηρδου και
 κηκίοχηρο και ένδ καταλάβαινα κοϋ έλοι, με έλοι, κωνάζανε "κάλδ,
 τέ έραίο κερδδ, έίδιος δ κερδουε του". Ήταν ένωρ και νά τέ κήνωρ
 ένα γαρδ κλήγμα γαύ μένα. "έχω άκ' τε σάιτε ή έδση μου έδουολη.
 κήρα στδ σάιτε ή έδση μου άπδ κρηταγενεστής κρηρδουε. Ή κρηρδ-
 υος δ Γιαννούλης έκορε νά γίναι άντραρ και νά με έντερμωκίσει
 έπδ έδση έκοχουρ εδ κερδουε έπδ μένα τέ κανέιναι, και ήταν κω-
 λδρ, γλυνδρ, έδλο γελουορ και μένα με λήτραρε. έν έέω κι δηθ έδ κρδ-
 και νά τδν άγαποϋρα. "ομαρ έντδ τδν συγγέρουε κοτέ κοϋ κήρα ένα
 κρηρδουε έπδ τέη άγδση τδν γονιϋν μας, κήινεται τέχη μεγάλη ένδγ-
 κη. "έμαρ έμαρ κοϋ έλαίρε κοτέ;

ὅν πλοιοι περιπέσοι σιγῆ-σιγῆ τῶ πρῶτα ξημεροφάνεια στήν
κωνονική τους σπιδρ, τῶ σχολειῶ ἀνοιξαν, ἔδρα δὲ σήγαινα στή
ἐδρα, ἡ ἀποροτικῶ, τῶν πρῶτα μέρα κίβλας μπροστῆ σὲ σχολειῶ
χωροφάνειας κρατοῦσαν ἀειδῶνους μὲ σχολειῶ κῆτι χαριῶτες κὶ ἐρ-
γῶτες καὶ τοῖς χτυποῦσαν σὲ κερῆλι μὲ ἀκροῦς σπιδρας ποῦχαν
γίνε κίβλας, δὲ τὸ κῆλι, "ἀνοιξα μὲ μεγάλη ἔκχαση καὶ ἀπὸχ-
ταια γι' αὐτοῖς τοῖς βρῶτικους ἀειδῶνους ποῦ ἔχυναν τόσο ἀπὸταια
αὐτὸ τὸ κερῆλινο κῆλινο ὑγρῶ, τὸ κῆλι, δὲ τὸ σὲ θυμῆραι καλῶ
ἀκόρα, οὐτε γὰρ μὲ στυγῆ δὲ σκίετρηκα ἴσα κῆς δὲ χωροφάνειας
ἔκανε κῆτι κῆλι, "ἀντίετα γιὰ μὲνα συμβῆλιζε τὸ κῆλι μας κῆσο.
δὲ μὲς ἀκλουῦσθεσαν ἄλλοτε κωντοῦ, "ἀρῶνα ἔδν μὲ κροσχαν, ἔδν
μὲς ἔκαναν θελήματα καὶ ἔδν ἔδωχαν κῆλιε φορῶ μὲ τίς
κῆτιεῖς τοῖς ἐκτιῶνους καὶ τοῖς ἄλλους κωνρελῆτες ποῦ ζητοῦ-
σαν ἀνοχλητικῶ φορῶ, Ἄδν στυδῶσαν τὸν κ. ἀποικητῆ χωροφάνειας
ποῦ μὲ ἀγκοῦσε τόσο κῆλι γιὰ τὸ τοῦ ἔραζα τὸ ταγῆ ποῦ τοῦ
ἔρασε σὲ κῆτι ποῦ κῆτιε σῆτι κῆτι βροῦδακῆτιεσθεσα ἄλλους
τοῖς κῆτιε, μαγῆλους καὶ κῆτιε, ἰδιεῖτερα τοῖς κῆτιε τοῖς
ἐκτιῶνους τοῖς βρῶτικους ποῦ ἔρασαν κῆλι γῆγορα δὲ μὲνα,
κῆτιεσαν μῆκερῶ τῶν κῆτιε, ἔκαναν σφεντῆνες κὶ ἔρασαν καλῶ σπιδρ
κὶ ἄλο μὲ κερῆλιεσαν ποῦ ἔρασαν κῆτιε φοροῦσε κῆτιεσαν καὶ
ἔρασαν ποῦκα κῆτιεγῆια δῆνακῆλι, "ἔρασαν μὲνα μου μὲ τῆρη, "ἀπὸ
τῆ μὲ δὲ κῆτιε δὲ κῆτιε μας, τῶν θεκῆλιε, καὶ τῶν κῆτιεσαν, -
δὲ τῶν ἄλλοι οἱ βρῶτικοι ποῦ ζῶσαν σποῖς μαγῆλους καὶ ποῦ
κῆτιεσαν τὸ κερῆλι μὲ κῆτιε βῆλιεσαν τὸ χωροφάνεια, γι' αὐτὸ καὶ οἱ
δὲν' κῆτιε τῆρη σὲ ἀποροτικῶ κῆτιε κῆτιε, ἐκτιεγαγῆλιε δὲ
ἔρασαν ἔρασαν σὲν ἄλλον σὲ μῆκερῶ βρῶτικῶ ἀποροτικῶ, εἶνα κῆτιε ἄν
ἡ ἀποροτικῶ γῆτιε τῶ κῆτιε κῆτιε εἶνα κῆτιε, "οἱ κῆτιεσαν
γορῆ, οἱ κῆτιεσαν κῆτιε, μὲ μῆκερῶ καὶ μὲ κῆτιε, "τὸ κῆτιε
εἶτα ἔδν κῆτιε εἶτα ἔδν μὲ σῆτιεσαν εἶτα ἔρασαν ἔρασαν μὲ
τὸν "κῆτιε κῆτιε σὲ κῆτιε καὶ τῆ γῆτιε τῆ κῆτιε

γονατιστή στο μαγαζάκι της μπροστά στο εικονίζοματά να φέυγει
 "Άλλα τα χείλη τών άσπιδων, άη όλη αλήτη τών ιστορία θυμίζου τα
 καταχτητικό και άπόό γιατί άνατ άκουσα να τ αγουόβου κατ. τούδός
 άδους όρας όταν άρχισαν να κατέρ άπών και τις άματικές προσευ-
 χές ένοιασα να βρωτά μάλαγγολία, ένα φυτικό κόνιο, και έτσι τούκασα
 και όδν έξαναπύτησα. Γιατί φυτικό κόνιο; "Τους γιατί ή άσκήλια
 του καταχτητικού υάκαινα άκαίγη τή σκυλίσια έκφραση ότι όπουν
 άκαίκαυνατ με τό όαδ, όπλαθή ήτι άπό ένο και φούτινο, ή γίνεται
 άλλος άπό καύνο και είσαι; Γι' αυτό άλλωστε φέ άδχτηκα ποτέ να
 μακαρευτή στις άδωκρες όπτε να βάλω φουστανέλας, "μύσηα", άλλος
 φο, καιός στις σχολικές γιορτές. "έν ήθελα να γίνω άλλος, να ποροτ-
 όδου τών κόνιο, "έν είμαι έγά, τοίός είμαι;" Είχα πραγματικά άηδία
 με τό μακαρέματα, και όταν μ' έπαίριαν με τό όρε καθόρου αέ με
 γυνιά και όδ έμλοβου. "Έταν όλα γύρω μου μάλαγγολικά.

Έδου μ' έρεσε τό χι'νι και τό καθόριζε και τό όμόρφαινε όλα.
 έβου οι βροχικοί μαχ'άδός και τό χηρόσιτα. "Όλα γίνονταν ός είδ
 μαγείας παραυθόνα (όδν τών κόργο στο χολί τής κρεβατοκάμαρας) όδου
 τό σίτεια και οι άνδρωποι έλαμπαν μέσο στο κρόστallo και έπαίριαν
 τις κολόχρωμες φουτινός του άνταόγαιος. "Αν' τό έντρα κρόνονταν
 σταλαχτίτες και τραυόβησαν καός τις χη'όδου οι άχτίτες του
 χειμωνιάτικου ήλιου. "ό τήρατ και παήσαν άπό χιός γιατί στο
 κόδία του ή λίμνη είχα γίνει ένας κολόριος καθόρτης και τό
 άνταυκαλοόου. "ό Γιάνουνα λόγανε άντιό στήσικα άντιό μετρία
 άντιό βρόμα. "Είμαι τήρα ένας τόνος μαγικός. Καποτιή στο έυετρα
 όρας ατά και βλάσει ατά τό μικρό ζόνο καιότ και είναι άλλόβια
 έν τό άγάσσα καθόλου...

Έίς με, σε ατάός οι φίλοι του πατέρα μου μή άόρουνε κού'γι.
 'Αγριόκαπιας με καλόχρωμα φτερά άδ, και άραυατόόουνα άπό τόν
 καθόόικιο. "Άλλο μαγία ατά, και τό μασηόρι ή κομψ άναόγαιε προ-
 γουόσιτά "Είμερα όί όπες χόλι φηόνο στο κρεατίτι".

τὰ τοῦ καλοκαίριου τὰ πέρασι σχεδόν ἐξ ὁλολήρου ἔξω ἀπὸ
 τῆ Γιλννενα.τῆ ἐσπότερη κρονιὰ μάλιστα,καὶ εἶχα μεγαλώσει,ὁ κα-
 τ'ἄρας μου μ'ἄρασε νὰ μείνω μαζί μὲ τὸ νομοπεχανινὸ ἀὲ σινηνῆ,
 σ'ἔνα πολὺ σιηλὸ καὶ ἄγριο μέρος πρὸς τὸ Πέτσουβο.τὴν ἡμέ.α,βση-
 ούσσα καὶ ἐγὼ στὴ χάρση τοῦ ἔρμου,αὐτα κρατῶντας καυδὸν κοντῆρι,
 καὶ αὐτα κουβαλῶντας καυδὸν μηχανήμα.Ἡ εὐση ἦταν ἄγρια,ὄλο βρο-
 χια θάμνους χαρδῆρες.Ἐπου ἀπλωσε τὸ βῆσι σου,βουνα.Ἐ'ἔπιανε
 ἀκουζία.Ἐν χῆρα,μὲ ἐγὼ καὶ εἶχα χῆσαι ἄς τότε μέσα στὴ θάλασσα,
 ἔνοιωσα καὶ νοιῶσα πάντα παρῆλανα ὅταν βροκομαὶ φυλακισμένος
 θάλαγας μέσα στὸ βουνα.Ἐ'αὐτὸ ἔδν θυμῶμαι ἀνδρα νὰ ἔνοιωσα τὸ
 συναίσθημα καὶ κυρι.λακτινὴ μὲ συναπῆρα,συναίσθημα μετὶς ἀπαρι-
 γραπτης χωρῆς καὶ μετὶς ἀπολῶτρησης ὅταν τὸ φορτῆσι τοῦ ἔδναι
 κατηφόριζε στὴ 1935 ἀπὸ τὰ Γιλννενα γιὰ τὴν Γρεβραζα...ἀποθανο-
 μωνα ὅτι πλησιάζει ἡ θάλασσα."ὅτι σὲ λίγο εἶ εἶμαι καὶ πῆλι
 ἐλευθερος.καὶ μουροταν νὰ βῶλω τίς φωνές.Ἐκατ' αὐνο ἡ νόχτα
 πλάσωνα ἀνδρα.αὶ ἐργῶτας ἀνδρα.αὶ τὴν φωτιὰ.ἐπῆρασε τὴν καπο-
 ρῶλα μὲ τὸ φαί καὶ λέγαμε κουβῶντας καὶ ἔδν κινούσαμε τὸ δουιδ-
 φῆρον μου.Ἐθέλα νὰ εὐγα,νὰ κερπατήσω,καὶ ὄρακ νὰ μ'ἄρασει ὁ
 νομοπεχανινὸς καὶ τὰ τσιράκια του.ἀδς καὶ ὄλοι εἶχαν ἐντολή
 νὰ μὴ μὲ χῆσουνε ἀπὸ τὰ μάτια τους.ἀπὸ κατὰ βῆθος καὶ ἄρασε
 καὶ ἔρουν ἔνα πλάσμα τόσο σημαντικὸ.Ἐξ'ἔλλου ἔρουν καὶ ὁ μῦθος
 καὶ εἶχα κῆσα γιὰ τὸν ἥλιο σὺν καὶ αὐτὴ καὶ φοροῦν οἱ εὐκατρι-
 δας Ἐγγλέζοι στίς Ἴνδίας.Ἐδ' ἄλλο σημαντικὸ ἦταν οἱ γυλῶσεις μου
 γιὰ τὴ γεωγραφία,ὄρακ λόγου χῆρη ἔδναι,βογινῆ,Ἄργεντινὴ κ.λπ.
 καὶ ὄλα αὐτὰ φυσικὰ ἀπὸ τὰ γραμ.αὐτόσημα.Ἐλεγα αἰφνίς "τὸ βογ-
 κὸ εἶ με μαγειρεθούνα στὴ φωτιὰ ὄρακ εἶθ' καὶ ἀμέσως μὲ κοίταζαν,
 ἔλλοι μὲ ἀπορῆα καὶ ἔλλοι μὲ θαυμαρῶ.Ἐ'ἡμέρα φυσικὰ περισσότερο
 ὅταν τοῦς ἀκουάλανα ὅτι "στὴ τζαμῆτικα τὰ κατιὰ ἔχουν γτερὰ
 καὶ κηθῶν σὺν ἀφῆρας". καὶ ὅταν μεγαλώσει,ἔ ραυτοῦσε κῆποιος-
 Ἐδ' μεγαλώθουν ποτὲ ἀπαντοῦσαι βιαστικῶς ὄρακ προθῶ.καὶ καὶ καὶ

τῆ ἑβραϊκῆς, ὀδύνη καὶ πένθος ἀπὸ καίρια τῆ ζωολογικῆς χαρισματοποιίας
 ποσειδάνου πάντα τὸν ἔξυμνο "Ἔχω πᾶσι καὶ τὰ ἔχω ὅσ' τὸν κέρ-
 ρουσι βίνοντας ἐπὶ τανὴ μου ὅσο γίνεται περισσότερη περιεργόνηση
 καὶ διαταδοχία..." ἔτσι δὴ τῆ μέρα καθὼς γυρνούσα ἢ βοηθοῦσα
 ἐπὶ δουλειᾷ σκεπτόμην τὴν ἔξυμνάδα ὅτι καὶ τὸ βράδυ γὰρ νὰ μὲ
 θαυμάσουν, καὶ μέρα ἀνακάλυψα τὸ ἄδύνατο τοῦ σπριτοῦ. Ἦταν ἡ ὀδύ-
 νησος ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ ντόπιου ὅσον μοροῦτος οὔτε νὰ τῆ φαντασ-
 τῶ πῶς εἶναι: "ἴσσο πολύ νερό, καὶ πῶς ὅτι χύνεται;" ἦταν ἡ
 πρώτη ἀντίδραση, ἐπίπνευσε ἐπὶ σπριτοῦ νὰ δεχτοῦνε ὅτι μοροῦτ νὰ
 σπριτοῦσι πᾶσι τῆς μετὰ βάρια. "Ὅταν ὅμως τοῦς ἔλεγχες γὰρ πλοῦτο
 βρίζανε τὰ γέλια, καὶ μάλιστα σιδηροβάνιο." ὅλη τῆ μέρα σχεδίαζα νὰ
 τοῦς πῶ ὅτι εἶχα ἕνα τέτοιο πλοῦτο, δικό μου, καὶ ὅτι ἐγὼ τὸ κου-
 ραντήριζα. Ὅμως τελικῶς ἐπέλεξα, τοῦς διηγήθηκα μόνο πῶς μὲ τῆ
 ὄντως μου καθιστώμενος μπροστὰ ἐπὶ τὴν κλήρη τὸ ἀνενοητοτέρα, μὲ
 πᾶσι μετὰ καὶ τὸ βοηθοῦσα εἶσι νὰ σιχίζεαι τὰ κέρματα καὶ νὰ
 προχωρεῖ πρὸς τὰ κέρματα... "Ὅταν σπριτοῦσθαι ὁ νομομαχανικός
 μὲ συμπόνοσα καὶ βραβεῖσα πῶς αὐτὸ "ἔδεν εἶναι ζήτημα οὔτε ἡλι-
 κίας οὔτε ὄντως, ἀλλὰ τῆς γυναικός. Γεννοῦνται αὐτοὶ οἱ ἰδιόητες
 πλοῦτοι - ἔτσι θυμὰ ὄνται - τοῦς διαλέγουσι ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ." ἔχου
 τὸ θεῖο ὄψος. καὶ τοῦς καυλῶνουν ὅτι πλοῦτοι. Κατόπιν μὲ κοίταξε
 σοβαρῶς, νὰ μὴ καταλάβω ὅτι μὲ κοροῦσε. καὶ μοῦ εἶπε "ἔμερα
 κούρωςθαι καὶ πρὸς νὰ πλοῦτος τῆς γυναικός." τὴν ἕρα κοῦ ἀπομα-
 κρυνόμενος ἡσυχίαν ἐργάτης ραποῦτος "καὶ τότε τί γινέσθαι εἶπὸ ἐπὶ
 βουλή;" "ὅτι ζαναγυροῦσι ἐπὶ ὀδύνη" εἶπε ὁ μηχανικός με ἐπιλα-
 σε τὴν κουβέντα. ἔπειτα ἀπεφάσθαι πολλὰ. ἔστι ὅσον πῶς καλὰ. ἴσως τὸ
 κέρματα καὶ τῆρα ὅλοι ὅτι μὲ κοροῦσε. ὅμως ἐπὶ τὴν ἔξυμνα. ἔτι
 ἔπειτα νὰ κἀναι. "ἀποφάσθαι νὰ τοῦς καταλήξω τελειωτικῶς, ὅχι μὲ
 λόγια ἀλλὰ μὲ ἔργα. πρὸς-πρὸς διαλέξα τὸ νὰ ὀδύνη μου, τὸ σπρι-
 τοῦσα, καὶ πρὶν προλάβω κανεὶς νὰ μὲ κέραι χαμηλῶς, εἶχε ὀδύνη
 ἕνα χιλιόμετρο μακριὰ." ἄφησα τὸ ζῆλο νὰ μὲ κηραίνει ὅσον ὀδύνη.

"Άλλωστε όδν είχα σκοπό,όδ μόνο πού ήθελα είναι νά δούνε ότι λείπω ,νά φορηόυθνε,νά τή παρατήσουν όλα και νά τρέχουνε νά μδ γυρεδουνε όδν τρελλοί."Ήταν μιά καλή έκδήκηση,σκεπτόμουν.

-Ήρδς τή πού ήμρε; μδ ρόησε τό μουλάρι.

-Ήγαινε όπου όδς,όδν έχω πρόγραμμα.

-Ήδρεις ποιά είναι τό πρόβλημά σου; έπιμένει.

-Όδν έχω κινύνα πρόβλημα,πού άπαντώ νευρωκαμένος γιά τήν άδεια κρισία του.

-Άκου νά δεις πού λδς,όγδ όδν ποιάμ μ'άποός τοός κουτοχαρής-τες πού τοός κοροΐδουες μδ τή καιδιά πού ηέσυν όδν άηρδς και κείτ άλλα πού κινούν τή κλοία στη θάλασσα."Όγδ εΐμαι μου-λδρι και τήμ τεκρονόσιαΉδρεις τί σου λείπει;

-Όί πού λείπει;

-Τού λείπει πού εΐσαι ό "αρχάγγελος διαχαή και όδν έχεις φτερδΐ "Έκισσε τό σφυ ό μου,πραγματικά τό μουλάρι τήμ τεκρονόσια και όδν μπορούσι νά τό χαγαλίω όμας τοός άλλους."Άκουε νά πού πΐ τήν άλήθεια,έκδφτακα λίγο και μετά γυρίζοντας τό κοφάλι μδ ρόησε έπιστενιτιά:

-Γιατί ούδικανε αυτό ό θεός;

-Μεϊός θεός;

-Ό θεόςΉνας εΐναι ό θεός,όδν τόν έχεις δει;

-Πού νά τόν δΐ;

-Περιέργοΐ όυτε τόν εΐδες όυτε τοΐ μίλησες...

"Έπισσε και ήλιε βαθεία σιωπή.Πραχερόυμε τώρα όδ μδ πλαιμά,κεχιά μου χίλια μέτρα φοιά μουδ,ζερμά μου χίλια μέτρα χαμιά χαμιάρα.τό βέλος όδ εΐδι άοτραγτε τό κοτάρι."Ή πικνή βλδσηση έκανε όδουολο τό άδραρα."Όμας τό μουλάρι λδς και σουλατοΐ,τις όδ κλατάς.ΐ όδν διέβολο,όδντα εΐχον τή κόδια του και κινούθην τήο βέλος και στερνά,όδν τό άουμδζειςΐ

-Ήδρεις τί λδς,φραδκισσε ήλιε τήν κομδέντα και τή το μεσημεράκι.

Εί εὖ καὶ εὖ καί νιν τὴν κορφή καὶ νῦν σ' ἄφθου. ἔθ' βράβου νῦν πλο-
γίλλουσι δένδρακα καὶ νῦν κοιτῆς καλῆ τὸν οὐρανὸν. Ἴσως τὸν θεῖον.
-Ὁ θεός,

-Ἴν' ἀκούσῃ σου βλάσι

-Ὁυ ἠδύεται,

-ἴδω δυνάμει σὲ ἄπειρα. ἔθ' θεῖς τὸ ἔργον του. ἴδω εὐχαρῆ τον
ἐνωσιῶν.

-Ἐπιθῶ μ' ἀκούσῃ;

-Ἴσοι καὶ εὖ θεός εἶναι; ὅλα τ' ἀκούσῃ;

-Ἐπὶ τὴν νῦν τοῦ θεῖου,

-ἴδω του καὶ εὐχαρῆ νῦν σου βλάσι τῶν φτερῶν.

Ἐργάζεσθε τὸ οὐρανόθεν ὀφθαλμοῖς ἐπὶ τὴν κορφή καὶ εὐχὰ καταβήθηκα.
τὸ εὐχαριστήρια, τὸ χαίρειν καὶ πᾶσι νῦν εὐχὰ μέγας γὰρ νῦν πλο-
γίλλου. ἴδω γῆρας μου ἴδω τὸν ἕνα καὶ τὴν λίμνην, καὶ καὶ πᾶσι
νῦν καὶ πᾶσι διακρίνει τὴν ἄδυνα καὶ τὴν ἄργεντην καὶ τὴν ἄσπερον, τὴν ἄσπερον
ἄλλοι μουθιὰς καὶ πᾶσι τὴν γῆρας καὶ τὴν ἀντικαταστάσι. ἔθ' μου-
λάρι χῆρας πᾶσι καὶ τῶν βράβου. ἄκουσθ' ἄκουσθ' ἄκουσθ' γὰρ νῦν
μ' ἀκούσῃ νῦν καί νιν μόνος μὲ τὸ θεῖον. ἔθ' λίγο νῦν καὶ γῆρας-γῆρας
οἱ βροντῆς ἀκούσθ' ἄκουσθ' καὶ εὐχαρῆ καὶ εὐχαρῆ καὶ εὐχαρῆ ἄς τῶ
πᾶσι τῆς γῆς. ἔθ' καὶ καὶ ἄκουσθ' νῦν καί νιν προσεχτικῶς τὸν κατὰ-
μαρο οὐρανὸν. ἴδω ἕνα-ἕνα τὸν ἀσπερον καὶ τὴν ἄσπερον καὶ τὴν ἄσπερον
ἦταν καὶ τὴν ἄσπερον. ἴδω καὶ τῶν ἀσπερον καὶ τῶν ἀσπερον καὶ πᾶσι
ὁ εὐχαρῆ, καὶ τὸν θεῖον, εὐχαρῆ τῶν πᾶσι ἄκουσθ' ἄκουσθ' ἄκουσθ' ὅτι
νῦν γῆρας πᾶσι τῆ γῆ. ἔθ' καὶ ἄκουσθ' ἄκουσθ' μὲ πᾶσι καὶ πᾶσι ἄκου-
σθ' ἄκουσθ', καὶ τότε εἶπα μὲν μου ἔθ' καὶ εὐχαρῆ. εὐχαρῆ καὶ πᾶσι
ὁ λίγο ἔθ' καὶ εὐχαρῆ ὁ θεός. ἔθ' καὶ τὸν θεῖον μου καὶ πᾶσι καὶ πᾶσι
ρη τῶν πᾶσι. ἴσως εἶναι ὁ ἀσπερον καὶ ὁ ἀσπερον καὶ ὁ ἀσπερον. καὶ
περιμένοντες... περιμένοντες νῦν καὶ πᾶσι ὁ θεός. ἔθ' καὶ
νῦν τὸν μουθιὰς ἀκούσθ' μὲ τὸν θεῖον καὶ πᾶσι μου.

-ἴσοι;

-ἴσοι. ἔθ' τὸν εἶπα.

-Ότι τὸ πρῶτο, προσδίνει στοχαστικῶς, ἔδν εἶναι εἰκόλα, θέλου
ὁ ομοιῶ... Πρῶτοι νᾶ δοκιμάσεις ζυν... Οὐτόσο πῆε νᾶ εἴμε καί νᾶ
πιοῦμε κῆτε, γιατί θᾶ λίσουρε σᾶ πόδια μας.

*Ανέβηκα στή ράχη του καί σὲ λίγο βρεθῆκαμε κῆτω δῶνα
καταράκτη. Ὅστε καί ἐγὼ εἶχα καταλάβει πῶσο οἰκοῦσα.

-Ἐδνε καί μπᾶνιο ποῦ λῆει. Ἐδνε ποῦ τὸ νερὸ εἶναι παγωμένο, χρειᾶ-
ζεται προσοχή. Μετᾶ θᾶ μὴ καί ἐγὼ νᾶ μὴ τὸ βροίλω μὲ τίς ἄλο-
γώμαγος ποῦ μὲ τραλλῆναυα.

Ἐξ ἁλίγο πεινώκαμε. Ἐπειὴ τὸ μουλάρι εἶχε ἔσθονο χῆρτο
μαρματῶ του. *Λεοῦ ἔδοσσα μὲ ἐὺς φορές, ὡς νᾶ κατᾶλαβε τῆ
σκέψη μου, ποῦ λῆει:

-*Ὅλα νᾶ σὲ πᾶν σὲ κημιᾶ ἀγριαχλωιδᾶ νᾶ ζεγαλῶσεις τὴν κείνα
σου... Ἐγῆκαμε σὲ ζῆντο γαμῶτο βαλανιδιῶς, ὀδόνους, καί στή
μέση ἡ ἀγριαχλωιδᾶ σαρτωμένα καρποῦ. Ἐδνε ποῦ σφριζα τὸ καρμῶ
της εἶχαν κῆνει οἱ ὄχιδς φυλιᾶ καί λιδῶνταν σῶτυχιοῦνες καί
ζῆνοισσας.

-*Ἦς ν' ἀνεβῆ, λῆε σὲ μουλάρι, θᾶ μὲ ἄγαλῶσουν.

-Ἦδῶσε μῶνο μῆν τίς πατῶσεις. Διαφορετικῶς ἔδν ἔχουν λόγο νᾶ
σὲ περῶζουν. Ἦν νοιῶσεις πῶς εἶναι, ἄνθρωποι,

Ἦρα ὀδρος καί πῆσιζαα, καί πραγματικῶς κῆμιᾶ ὄχιδ ἔδ μοῦτασε
σημασία. Ἐδνε ἡ πῶς μεγάλη τὴν εἶλα ποῦ σκαρφαλοῦτοξε νᾶ δεῖ
ποῦ θᾶ πατῶσε. *Ἐγὼ ὅρες προσχτικῶς καί εὐγενῶς προσέδῶσα νᾶ
μῆν τοῦς παρῶν τῆ σῆσια. Ἦταν ἄλλωστε μὲ τόσο θαυμάσια μῆρα
ποῦ σὲ κολοῦσε σὲ ἔκαθῶρη καί ραββουῶ. Ἐκαρῶλακα σὲ δέντρο
καί ἄρχισα νᾶ μασῶ μὲ ὄρεξη τοῦς στικῶς καρποῦς. Ὅστε σῶνηκα
ἔσωνικῶ οἱ χαριῶτες ὄλοι μὲ γαλίτσας καί μὲ κωνηγητικᾶ ντουῶ-
νια. Ἦε εἶδαν σὲ δέντρο νᾶ μασουλῶ ἡσυχῶς καί ἐὺς κῆτω μῆσο
οἱ ὄχιδς.

-Ἦδῶσε, ποῦ φωνῶζουν, θᾶ σὲ εἴνα, θᾶ σὲ ἄγαλῶσουν, θᾶ σὲ ὀλητη-
ριῶσουν, θᾶ κῆρῶσεις, μῆνε ἔκιντοσε- καί μετᾶ ἄρχισαν νᾶ ριχ-
νουν πῶρες πᾶνα σῆς ὄχιδς καί ἔνας πῆσιζαα καί μὲ τὴν ἀγλιῶσα

χτυπούσε όσοια ήγαινε κατά άννε και τή σούτωνα, και ήσαν μαζί
 κι οι άλλοι και σκούσανε πολλές, κι έρετο, έγώ με τό μουλάρι,
 κοιταζόμεστε στά μάτια σ'όλη τή διάρκεια του σκοταμού, οά νά
 λέγαρε, ήπνε τά καήμένα τά φιδάκια καύ λιαζόντανε ήουχα ήουχα
 μαζί μαριπής και καϊδάκι, έως νοοζύνητε, όπως ο άδελφός μου
 στά Γιάννενα, και ήσαι και ο αδός ήπνε και τά φτερά, τί ζού με
 παριάνει με του καύτουμα στά πλευρά καύ μόλις πετάζε ήετο
 στή γή οά μόλις και σπράει ήπνε οάν τό γεαλί.

Ετή ήθραση ήγαρε με τόν πατέρα μου και άλλους έκαλλήτους
 άπό τή Γενική Διοίκηση, τό σούρουνο μαζεώταμε όλο τό χωριό στήν
 πλατεία και τότε βγήκαν όλας μαζί άπό ένα στενό καμαρά όκαρια
 κολλάλας άς είκοσι χρονών. Όπως μής είπαν τά γηλά καλλάλα καύ
 φορούσαν τάχαν ραμμένα ήάνε στό όβρα του καφαλιού τους. φορού-
 σαν μακριά μαύρα φορέματα άπό χοντρό ύφανμα κι άπό ήάνε ποδιός
 με χρωματιστά παντήφια, τό μέτωπο και στό στήθος είχαν φλουριά.
 ήσαν όδση στή γραφή άδιδανει μας και τότε άκουστικη ή κίτικη
 τοιμαχτή οά ήσαν καύ τή σφάζουν και τό νταόλι καύ έδινε τό
 ρυθμό καύός τό έβήσαν με μετρίτσα, οι κολλάλας κίδοτησαν άπ'
 τά χέρια, ή μία έβήλα μετρί μεγάλη φολή φουή, και οι άλλος άδιν-
 τήσαν οά άλλο τότε και έρχισαν όλας μαζί νά κουνιόυνται οά σκου-
 λικαντέρια. 'Ο πατέρας μου είχε έρθει στό κώμα καύός είχε κια
 τά σκουλίκα του και οι ντόποι καύ τόν κοιτάζανε προσεχτικά
 άκακουφιστικαν μόλις διακρίσασαν ότι ο κ. άνακληρωτής γενικός
 διοικητής διακρίδαζε με τό πρόγραμμα τους. Ήγώ ήλι άπορούσα με
 τή διαθεσή του, γιατί τόσο ότικιά όσο προκινός άκουστικά ήρουνα
 ένταλές άπογοητευένος. Κονότοναι ρουφοί, ζεκοδρήτορας φουός,
 τί σχέση είχαν οά'αυτά με τό γραμμόφυλό μου. Ήρτικόνουνα μέση
 σ'αυτός τις μαύρας σούφαις και τή βασιλιά έδιδεση όταν άντι-
 λέχθηκα ότι μετρί καλλάλα λίγα καύ μεγάλη ή ο μένα, έως όδνα
 χρονού, με κοιτούσε έβήσανε στά μάτια. Κορούσε ήντι κουράλια,
 ήταν φυσικά ζωάλατη, όπως τό έλάνο της ήταν καθαρό και περιεργα

φιλικό. "Άρχισα λοιπόν να τήν κοιτώ κι έγω, και τότε αδητή με πλη-
οίωσε, κανείς θέν τήν πήρε χαμηλά γιατί όλοι ήσαν διασπολημένοι
μή τό χορό, και μου λέει σιγά: " Θέλετε νάρθετε μαζί μου; "Τήν
διαλούθηκα δίχως να τό σκεφτώ και σε λίγο βρεθήκαμε μαζί σ' ένα
όλον, έξω από τό χωριό. Σταθήκαμε σ' ένασ άδέναντε, στέν άλλον και
τότε έκεινη προτείνει βιαστικά: "Αλλάξουμε ρούχα, "φορούσα και πάλι
έκεινη τό καταραμένο τό ναυτικό κοστούρι, τηλαλιή άσπρο πανταλονι
και όσπρο σικάνι με μαλό γιανέ. Και πάλι χωρίς να τό πολυσκεφτώ,
μή άσκηοβηση σέλεγα, Άρχισα να γόθνομαι. "Έργασε κι έκεινη τό
κουράλι της κι από μέσα ήταν τελείως γυμνή. "Έγώλια όλα, μου λέει,
τά όσα « κι ατά". "Ότσι γόθθηκα τελείως. Πήρε τά ρούχα μου και
τό τάλιξε προσοχτικά. Παρατήρησα τή σιαφορά και τής λέω: "Κού
έδν έχεις τουτουόνας; " - "Έγώ είμαι κρητίτα" - "Και πώς κατουρήσ; "
- "Όλα να σου δείξω", και μου πιάνει τό χέρι. Πάθεσε αδητή τήν
κρυψίτα, "κό κατ' βγαίνει". Πανά μου πιάνει τό κοιλί και λέει:
"Έχει κι ο δόσλος μου τό έξιο, ήδνο κατ' έκεινου μεγαλώνει".
- "Πώς μεγαλώνει; " - "Τό πιάνει κι γίνεται τόσο" - "Και τό δικό
μου θα μεγαλώσει όταν θα γίνει σάν τόν μπαρκά μου" - "Έχει
μεγάλο ο δικός σου; " - "Κά, τόσο" και τής δείχνω είνκοι κόντους,
"και ο δικός σου; " τή ρατώ - "Ο,θ δικός μου έχει τόσο", και
μου δείχνει τό δικόδικο. Έδλος πίνταν όν μπαρκά να τό βόλασε
μή τοίς ζυμολητους και τοίς χωριότας, όλα τους είνκοι καλλίτερα
και μεγαλύτερα, σιδετήτα. Τότε άσδοθηκα ρήματα και τό κορίτσι
έκανε να γόγει. - "Πώς οδ άδνα; " τή ρατώ - "αγόνα", και σόνα; "
- "Πίση, έπλησή διχάλη, διχάφλ.. " Πήρε τά ρούχα στή ποσάλη κι έξερσε-
νίστηκα. "Άκινε μόνος και τότε άκουσα πάλι τό ναυκόλι και τήν
κίτση κι άσλοουόθνας τόν ήχο ζαναβρόθημα στήν πλατεία. Οί κοιλ-
λας χόρσιαν άκίμα γόρο-γόρο μή όσαν έστασε γυμνός οδ σολιγέρος
σού μέσο τής πλατείας όλα στα, ά. ήκαμα. Έδριτσι άργά γόρο-γόρο
μήμας οδ τόν πανά, α μου και τότε έκουσα κίνο από τό κουράλι μου
πάλι στα, α. "Τέσος μου τά χέρια σου" μου φιδόρισε οδ φριγγέλος

Παχιά και με σήματα στον οδοντό.

Κατά την κτάση του Βενιζέλου και την άνοδο των Λαϊκών
 ο πατέρας μου είχε τόσο έκτακτο με την υποδοχή στα Γαλλικά
 -και μάλιστα σε προεκλογική περίοδο- και είχε πληρώσει στην
 πολιτική καριέρα -του είχαν υποσχεθεί θύρα για το περίπτερο
 νίκης του Βενιζέλου- κήρα μετάθεση εν σφραγή. "Εδώ το -επόμεριο
 του 1932 διεκπεραιώσε διαπραγμασία του Λαϊκού κώδικος στα
 Γαλλικά διακομίσθη τον κ. Βρεννοση στην "Αθήνα για να το
 ζητήσει την κερφή του πατέρα μου. Δοί κίνηση...
 "Έτσι τον Ίουλιου του 33 κατηγορήσαμε το βίωμα και με τις κρις
 την Γράβα. Πήραμε το κλοπό της γραμ. Ης, παρήκαμε τον Ιούλιό της
 Ακτινίδας, κείνομα από Ακτινίδη της Ίουλιου, με ένα καί στη Ίουλη.
 Στη γλώσσα των Ακτινιδών μετάθεση ευμενής οφείναι ένα Ιεραλίδος
 στα Γαλλικά 4 χιλιάδες δραχμές στο "Αργουτάκι." Είχαμε κήρη
 στα Γαλλικά του γραφείου μας τόσο ένα το Γαλλικό... "Είχα, και πόσο
 σασί με το καί και με το ζαμνακι ο κριση Ανακτινιδής θύρα για
 και τον Βρεννοσή της Νομαρχίας Εφολλητικής, με Νομαρχία τον
 κλοπό Τουρτζιου και ταμιαρχία τον μαγαζάτο, ο δόκτωρ του, -έτσι
 υποκατάστη, κείνομα το Ιούλιου στη μονοκατοικία της είδος λαγ-
 ποδοση, κείνομα ένα καθήγητρία των γαλλικών. Το σπίτι ήταν ένα-
 νωντι ένα τη Νομαρχία που βρίσκονταν στο κείνο του κείνου του
 έπνευσε τη κλασική κλασική μέγιστη φυλακής." Από την άλλη μεριά
 της Νομαρχίας έπνευσε σε μονοκατοικία με κήρη ο δόκτωρ Ίουλιος
 με τη ζωή "Αθήνα. Ίδραμα ο πατέρας μου ήταν προσηλυτισμένος του,
 ένας κριση στο μαγαζάτο, ο δόκτωρ του, τον κερνούσε κίνο ένα
 έπνευσε κήρη, κερνούσε κήρη να σφραγίσματα που είχε και με
 τον κείνο του." Άλλωστε και ο δόκτωρ -έτσι ο ήταν στυπός ο κεί-
 ποτή, το κείνο και με με κείνο, ένας με το έτσι κερνούσε, -από
 το είχε κήρη, το γαλλικό, την δόκτωρ, τις γάτες, το κερνούσε.

και ίδιος λιγδολογος. Αθωτηδες, συνοφρυμμένος, κωμικός άνευ λόγου.
 Μόνο και μόνο για το μεγαλείο του αυτισμοϋ. Ήδη από το αντίθετο
 του πατέρα μου. Όμως πίσω απ'αυτή τη μάσκα ήταν ένας γλυκός και
 συμπαιχτικός άνθρωπος που το βράδυ όταν ήταν σίγουρος ότι δεν
 τον βλέπαι κανείς έβριζε την ποδιά με έλανε τα χιόνια από την
 έπιφραση της θείας κερύκας. Ο Μιχαήλ Θεοφωφής παντρεύτηκε
 την Αικατερίνη Σκουριδάκη και εγκαταστάθηκαν στο Γολατιά, 7 χιλιοδ-
 μετρα δυτικά από τα Χανιά. Το χερσό είναι χτισμένο πάνω σε λόφο,
 με έλαιόδεντρα και κήπους, ένα χιλιόμετρο περίπου μακριά από τη
 Ελλάδα. Το σπίτι μας, από τα πρώτα του χερσιού, στρίβεται στη γωνία
 μετά τον Ιακωβάνη, άριστορά και σε ^{πέννητα} ~~καταστάση~~ μέτρα πάνω από
 στον κήπο. Λίγο πιο πάνω, στον κεντρικό δρόμο, δεξιά βρίσκονται τα
 σκουριδάκη, ένας δολοφόνος μαχαλάς, που σημαίνει ότι στο χερσό
 υπήρχαν πολλοί σκουριδάκηδες κι ότι ο παππούς μου πήγε ~~δωμάτιο~~ ^{δωμάτιο}.
 Άλλοι εξαγγέλιαι δείχνει από κήποια γιατί της γιαγιάς μου φέταζε
 από τα κλάδια κυμαρία και σκίζου τον οικογενειακό μας τόφο
 στο νεκροταφείο του Γολατιά. Άδνα μάλιστα πώς η ίδια διάλεξε την
 τοποθεσία γιατί από κατ' πράγματι βλέπειε τη Ελλάδα, στη Λοβδα,
 απ' όπου συνήθως θγαίνει κήπε πριν δ ήλιος. Απ' αυτό τον τόφο μύθων
 γυναικί και γυναικί, όπως τα θυδρατα άρχισαν να ^{χρησι/συστη} ~~παρατίθενται~~ στο μέρ-
 μαρο από τα 1936 όταν πέθανε η γιαγιά μου η Αικατερίνη. Από τον
 κήπο μου ο μύθος του τόπου μαζί με τη μυθολογία του θανάτου
 ήταν από τα κύρια θέματα που μής άποσχολούσαν πάντοτε, με ιδιαί-
 τερα απ' όταν κήποιε τα έβρασηναι και ο νεός του άρχισε να προσανα-
 τολίζεται προς το νεκροταφείο. Στο νοσοκομείο που πέθανε στην "Αθή-
 να, ένα πριν κοιμήθηκε ενώ διάβαζε έφηρα, ίσα, κι όταν έθωνες μου
 είλα: "κέρεις που βρίσκουναι;" "Αά φυσικά;" "Άπρου με τη καρδιά
 μου και τον μπαμπά μου στον τόφο μας". Μένω άλλη φορά πάλι, από
 1976, θαλάση ένα χρόνο πριν πώς άφθου, πήρα τον Γιάννη και κήποι
 και άφημα ειδικώς στο νεκροταφείο να έπιθεσώσαι την τελευταία
 του κηδεία.

του κατοικία. Στάλως πήνα στο μάρμαρο που γράφει ΝΙΚΗΝΑ ΘΕΟΔΩ-
 ΓΑΡΗΣ νά δούτ' έν τόν χωρῖ τῶ μνημα, καί μετά μῆς εἶνε ἀσθηρῶι
 "Προσέχτε μὲ ποῦ κἀντε κανένα χουνδρῖ." "Εἶπ' οὐ μὲ εἶρατε." "Ἄλλωστε
 εἰς ἔβλε νά εἶς διαβαρόνα." "Ἔχω καταδοσει ἕλα τῶ χηρῶματα γιὰ τῆ
 μεταφορῶ στην τρέπαζε". "Εἶναι ἄλλῶσει ὅτι ὁ χτιστος που ἀνδλερω
 νά καλλοσῆσει τῶ μνημα τῶ κόντινε καί δεῖρην προβλήματα κατῶ
 τῶν παρῆ τοῦ θεῖου "ἄτρου, ἀηλαδῆ ἀνογαδοστρενη νά κῆρου τῶ
 σῆστρε γιὰ νά χηρῶσει. Ἐρῖν ἔνδ χηρῶνα χηρῶμα καί ἐγὼ πήνα
 στην ἄλμα παροσῶ τοῦ ἄδαλοῦ μου καί τοῦ κερκοδῶτη, καί
 ὁ τελευταῖος κῆρα κωνοδῶργια μαζοδῶρα." "Ὅμως ἔκτοτε ἔνδ ἔγινε
 κωνοδῶ ἔργασῶια, καί αὐτῶ μὲ ἀνεκυχατῶ." "Ἔχοντες ἀσχοληθετῶ πολὺ μὲ
 τῶ ἔβλα μπορετῶ ἄπ' τῶ μὲ μορετῶ νά χῶνει βῆλασρε στην φυχῆ ἢ
 ἔβλα ὅτι ὑπῆρχει ἕνας τόπος τελειῆς συνῆντησης τῆς συγγουῶν.
 "Ὅμως κῆραν τοῦτου βρῖσκω ὅτι ἢ ζῶη -οῶν βιολογιακῶ ἐπιστῆμιακῶ
 ἔστω ὅν ἄ-σοδῶν-εστῶ- ἔξασκωλου εἶτ' καί μετά θαντοῦ, ἔξῆστωος εἶνε
 ὅτι ἀποτελοδῶρεθε ἔνδ μῆρια καί ὅτι καί αὐτῶ εἶναι μῆρος τῆς ἄσ-
 τρημῆς οὐδῶς που ὑπεριουρατῶ τῶ γῶσκω." "Ἐνδ τῆν ἔβλε μορετῶ
 ἔλα αὐτῶ τῶ μῆρια ὅθ' συναντῶσων στο ἔρδω τους ταῖσωρα ἔνδ, ἢ
 ὅθ' γίνωνν χωρῶι στο ἔλντα, καί στο σαρῶ, ὅθ' ἀνοκωκωλοῦδῶν ὁ ἔντα
 κωτῶτερο βιολογιακῶ κῆνω, κῆντας ὅθ' ἔρδω, "Ἐν ἔρδω ἔνα ἄνωκῶ
 κωνοδῶρησῶκῶι ἔκτο μορεσῶτῶ στο γῶσῶ τοῦ ἔλακῶδαλοῦ, στο
 πορτοκῶλι, στο ἔρδω τοῦ οἶνου, ἔνδ εἶναι λίγο." "Ἐγὼ κῆντας τῶ
 θεκῶρ σποντιῶ, καί γι αὐτῶ ἄλλωστε ἢ ἔδωτος εἶχε κῆντας γιὰ
 μῆς, τῆν οἰκωγῶνελῶ μας, αὐτῶ τῆν κλευρῶ τῆς συνῆντησης, καί τῆς
 συνῆσῶιας, ἔστω νά κῆν κωνοβῶλλῶρεθε, καί στυγῶρε-στυγῶρε νά
 τῶν θεκῶρῶι ἔνδρα καί ἔς ἐκῆρδῶρεθε, ἔστω, ἔδωον ὅτι ἢ ζῶη τῆν
 ἔνδρῶδων κῆς ἔχει ἄπογοτῶρεθε ἄλλῶς ἔνδ τῆν ἔσχωτῶ τῶν κωνοκῶν
 μας κῆννω. Ἐτῶ 1967 ὅταν τελειῶσων οἱ ἔκωρῶρεσις γιὰ τῆν ἔρδῶ
 μας, τοῦ ἔκωρῶρεσῶκῶι ἔκῶρεθε, κῆρδῶσων τῶν κωνοδῶ μου στο ἔρδω, το
 κῆνωκῶ, στο ἔκωρῶρεσῶκῶι, καί μετά μὲ ἔδ' ἔρδω καί ἔντα." "ἔκωκῶ,

σε κίσιτο γραφείο, μαζιμένοι δ' Αλφειού, Νέλλιος, Ευδαιπλής, Κοροπαναγιώτης, Πηνύς κ' ἄλλοι, γιὰ νὰ μὴς ἀνοικονόσουν ἐπιστολάς τὸ πῦρσμα τῆς ἀνδραγαθίας. "Ἦθελαν τὸν πατέρα μου προσωπῶς γιὰ νὰ μὲ ἐπηρεάσει. Πῆ μου καὶ "εὖ βίβλας λίγα νερὸ στὸ κρασί σου", πράγματα συνηθισμένα γιὰ ὄσους ἔχουν περῶσι ἀπ' αὐτὴς τῆς καταστάσεως. Ἀδελφός λοιπὸν μὴς λέει ὅτι παρεδέρματα μὲ μίσση τὸ ἄρθρο τῆς τοῦ νόμου τῆς. "Ὁ πατέρας μου βραχίς νομικῆς τῆξερα ὅλα ἀπὸς ἀπ' ἔξω, ὅμως εἶπα: "Μὴ εἶθετε παρακαλῶ τὸ βεβαίω, γιὰ νὰ μὴς διακοσβούν οἱ νόμοι;" -τὸ σχετικά ἄρθρο εἶχε υπογραμμιστῆ ἡ φράση "εἰς εἰς θάνατον". ἴδτε ὁ γέρος μου γυρίζει πρὸς ἐμένα καὶ λέει μὲ στυμφο: "Ἦρθετε "ἴκη. Ὑπογράψου οἱ κύριοι τὴν φράσιν εἰς εἰς θάνατον ἠθικῶς καὶ μὴς διακοσβῶσι. εἴν γνωρίζουν προσωπῶς ὅτι γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ σου ὁ θάνατος ἀποτολεῖ ἀλόγιον θεοῦ ὅταν μάλιστα γίνεται γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὰ μεγάλα ἰδεόθη. Γι' αὐτὸ σοῦ εἶπε καὶ τῆρα τὴν ἀλόγιον σου..." κ.λπ. κ.λπ.

Ὁ Νεβίλ καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἔκανον τρεῖς γιουὸς καὶ μὴ ἀνδρ. Πρῶτος ὁ Αἰθρος, δεύτερη ἡ Κρουσὶ, τρίτος ὁ Γεωργος, ὁ πατέρας μου ὀνόμαζ', καὶ τέτατος ὁ Γεώργιος ποὺ κῆθνε μικρὸς. Ὅλοι ἴδνε ὅτι ἡ θεία Κρουσὶ ὑπῆρξε μεγάλη καλλονὴ στὴν ἐποχὴ τῆς. Ἦτοι τὴν ἐκαστέρως ὁ Κουκόλης, γιουὸς μεγάλης οἰκογενειακῆς, ποὺ ἴδνε εἶχε γνωρίσει ἀπὸ τὸ παρὶς ὅπου σκοπίσκα γιὰ τῆς. Ὁ ἄνθρωπος τὴν εἶχεσε ἐπιστολάς ἀπὸ γέρος. Ὅμως οἱ θεοὶ μου ἔχοντας κληρονομηθεῖ ὅτι ἦταν ἐπίσημος γυναικῆς ἀνδρῶν τὴν κρέστη. ἴδτε ὁ Κουκόλης ὀργάνωσε ἀλλοτρίως στυμτὸ ἀπὸ κενήντα ἄρτιους ὄσους, μῆσαν στὸ Γαλατῶ, ἴδνε τῆς γυναῖκες ἴδνε, καὶ ἀνήγαγον τὴ Κρουσὶ. Ὅμως ὅσοι συνηρίζεται ἔγνε ὁ γέρος φηλὸν ὅτι μὴν. ἴδτε ὅσοι ἴδνε ἐπὶ ἐπὶ τὸ ὅτι ἴδνε μὴ ὀργάνωσι καὶ αὐτὸς τὸ θεὸν τὸν ἴδνε καὶ ν' ὀργίσει τὴν κατατοίχη. εἴν γνωρίζω ὅτι συναντήσαν οἱ ἐπὶ ἀπὸ τῆς, εἴν ἔγνε μῆση, εἴν χῆσκα αἶμα. εἴ γιουὸς πάντως εἶναι ὅτι οἱ σκορῶντες ἴδνε ἀνοικονόσουν ποτὲ ἀπὸ τὸ γέρος,

θεωρώντας τους Τσακισθόδες θανάσιμους εχθρούς των. Ήνθεα μήνες
 εργάτορα γεννήθηκε ο Ήκαριμνύνης. Ή χρυσή έμενα με τους Τσα-
 κισθόδες, όδες πάντα με κρησθόγγο για τό φόβο της έμ γαής, ένω
 ο γαλλοεθραμώος γιατρός Τσακισθός έλλαξε τις φιλευδές ού
 κομώματα έμσταλλουόμενος τό έπώγαλο του του του ένοιγε
 έλας τις πόρτες. Ήταν λοιπόν φυσικό να τον βροθν μακρνωμένο
 με κάποια έρωτική παρολία. έδν έγιναν οδτε άνοκρυσίς, γιατί οί
 ο σοφοί οολοφύοι του, έλας κεραιίτες, ζεπερωθου τον έπώτο.
 τό κριότερο όμας έμ'όλα ήταν ότι ο νακρός γιατρός είχε κρηάξει
 οδ'έλη, την όποια μείδεωε στη βεία χρυσή, ο δέ Ήκαριμνύνης
 μόλις έγινε έσθρος παρουσίσε σωματάρτα σχιζοεθρνώνας, έδτε
 ή οίκογένεια έδχτοσε στους κήλους της κήρη και γυιό, θλιβερά
 να'για μετς ρομαντική ιστορία και με μωροθός να έχει εδ'τυχή
 έπεί εη.

~~Στα 1938 ή~~ ^{Ραγών} ~~Αικατερίνη~~ και ο Ήκαριμνύνης έμειναν
 μαζί με έμ ένα χρόνο στη Ρυτιλίνα. Ήταν ένας έσθρος πολύ
 φιλός, μελαμφός, με τερσίτια μάτια, και μεσα τους έμ'ερχε γλυ-
 κότα και άναβόγγα για κείνη την έσραή θάλην. Άίγο άργότερα
 παρουσίεστηκαν οί κρυσίς. Ο πατέρας μου τον έρωλε με κλεινιά
 στην Ήβνα και τον έμιασεκίετασε συχιά. έτό θι όμας, στη μεγάλη
 κείνη, μίνασε κρηθός να ούδου τον κείο τό έπαγέρευση και
 έδ την τ'έπολη να έμιασεκίετ' την κρηθόουσα. Ή έδεια έδ'εσε
 έμ τόδ Ήταθός τό 1942, και όταν έπρεξε στην κλεινιά έρωθε
 ότι ο Ήκαριμνύνης κέδανε έμ κείνη και ότι τό κ'έμ του με
 τ' κ'ησαν κέμιοι έμ τό έρωθε, όπου τό έσθραυ όμας τό συνζέζαν
 τότε.

Ή βεία χρυσή τόδες έμ κεντάρτα. Πραγματικά έργα τέχνης,
 και τό κωλοθός για ένα κομώτι ομεί. έμεί με έμεινε επί 1958,
 στην έδ'ερα. Κεά γόρεσε επί Ρελάτ' να κρηνίσε τον πατέρα της
 και έμεινε έμ'όλο έργάτορα κρηάξέ τό έίθρατα του κωλόμου

της "Αβωνίας", έρχο ή κατοχή και μετά ή κρυφή τραλλίσθημα. Έίχε την έριση ίδια κός όά την παντρευτεί ό κώδικος κουμμάδου και γι' αυτό παντρεο με τίς έρας άγναντεόντας τό κρητικό κά-
 λυγο μήνας φανεί ό άγγλικός στόλος. Όλο τό χεριό γαλοθος μαζί της. Όμας έλιαχταρα ή νοσοφα της έσοχής είχε βρεϊ ένα θαυμάσιο έδρα κί σκοπούει την αλήθη της. "Έφταναν έδρα και κί την κρη-
 γοθου, κί της χτυποθν τονάδες τη νόχου, όταν έκαίθη μόνη και έρημη στο μισοκρημερίο έοίτε ροοε με κί φανιόρατα του έολο-
 φονημένου ουζόγου και του νεκρού της καίτοθ. κί 1949 κατέβηκαν όί γοναίς μου και όί έάδης στο Γολατά, γιά κί ρήσουν όριστικά.
 "Η κρυφή ήταν κιά σκαλοπαδινη και άκίνητη μόοα οθ άπεριγραπτη βρόοα και άσλιόθητα. Όό χ-ριό όθν γαλοθος κιά. "Η διακοόηση είχε άλίζα. έόνο και ή έσοτυχημένη γυναίκα όθν ήταν κιά οθ έθοη κί άνογαρίοει οθτα τον άδελφό της. "Κρυόθρηνη κί φέοι οθαιόοτε έοήσοο κερυόνας οθόν κίρο όθν έκαοία την έλλοιτε έαληκτικη της έροφεί και έγινε αίτία κί γνωρίοει τόσοο κρηγούοες.

Όθν έδρο άν έγινε έοίτηοες, όρακ κερύο κός έθν κρθεί κί έοίχοι οθόν κίρο έλλη κίλη. Όμας τό "αργοστόλι, έοοο όί κίτοιοι κί χτίοιτε άε' τέ κιά. πλάριό του οτανοθ τολδοοου κιά ου την κίλη την ζωντανή, κί έόό την έλλη, τό έρδκίνο, την κίλη την νεκροθ.
 "Αυθροό τους με άκαίη κίτρινη γόφτρα με κιάφας χ-ρίοει και άνύοι τέ έοί κί τό έόνοτο. "Αόμα όί ζωντανοί κίτοιοι της μίθε πλάριόθ έόοοο οθ έόοοοο βέδοοοο άε' τό κρη ές τό βρόδου άντικουοθί την έλλη, την όριστική τους κατοικία. Άέτα αέτθ κί τοός βοοεί κί ματ, οθν κιατό τό έρια του άνθροοου, κιαί έγώ τότα όθν κιαί έόθν έφτανε οθ ΤΣ κιαί κί είόοοο φιλοσοφικός, ουλλογοοοός.
 Κουόχι οθίός ό έρδκίνοθ, ή έλλη την νεκροθ, έκαοοοο με κιά έοόοη γοοταφα έοοο την κιά μου. "Άλλοοο ό έίος ό τό ος ήταν είόουλι κιαίς κιατρεόοινοθ με κιαόθρηλα κιατρεόοια. Κανιόζοοοο τοός νεκροός κί σκαλοπαδιόοοο τίς νόχου, όλοο έροί, έροοοο με κί κίταοοοα οδραα

νή κήθονται σὲ καγιάνια ἢ σὲ καζοφάια τῶν τῶρον, ἄλλον
 αὐτὰροὶ εἰς ἑλεγμοπρατικῆς εἰς θάλασσο ποδὸ κήθοντας ἔχει τὸ
 εἶδος του ποδὸ καὶ εἰς κήθονται εἰς ἑκατομύρια κινεστικῆς προσημ-
 βουμένης, εἰς τελετουργικῆς χαρακτηριστῆρα, γινεστικὸς ὁ κινεστικὸς εἶναι ἕνας
 σοβαρὸς ἀνθρώπος ποδὸ εἰς εἰς εἰς εἰς κινεστικῆς καὶ αὐτὴ ἡ ἀνι-
 νουσία του κήθονται εἰς ἔχει φησὶ εἰς ἕνα θεοπρόθετο γινεστικὸς καὶ
 κινεστικὸς, γινεστικὸς καὶ κινεστικὸς τὸ σοβαρὸς, καὶ τὸ κινεστικὸς του
 εἶδος κήθονται τὸ κινεστικὸς καὶ κήθονται τὸ στυλὸς τους. "Ἄλλωστε αὐτὴ
 τὸ εἶδος με μισόλογα εἰς εἰς εἰς εἰς εἰς εἰς εἰς εἰς εἰς εἰς εἰς εἰς εἰς εἰς
 ποδὸ ἕπεται κατὰ γινεστικῆς. "Ὅτι θεοπρόθετος ὁ κήθονται εἶχε κινεστικὸς ὑψο-
 τὰ τῆ γέφυρα καὶ εἰς τοὺς εἶδος καὶ τὸν εἶδος καὶ τὸν εἶδος ἐστὶν
 κινεστικὸς τους" εἶχον κινεστικῆς. "Ὅτι κινεστικὸς κινεστικὸς, οἱ κινεστικῆς
 εἶδος κινεστικῆς. "Ἄλλος εἶχε "καὶ, ἔχον", ἄλλος κινεστικῆς "εἶδος,
 καὶ εἰς ἕπεται κινεστικῆς ἢ κινεστικῆς ἢ κινεστικῆς εἶδος κινεστικῆς... " κινεστικῆς
 εἶδος κινεστικῆς κινεστικῆς, εἶδος καὶ κινεστικῆς εἶδος κινεστικῆς κινεστικῆς.
 Κινεστικῆς εἶδος καὶ εἶδος ὁ κινεστικὸς εἶδος εἶδος εἶδος κινεστικῆς κινεστικῆς
 ποδὸς καὶ κινεστικῆς ὑψοτὰ τῆ γέφυρα;

Καταλαβαίνετε τί σημαίνει ἕνας γινεστικῆς καὶ εἶδος ἐστὶν
 κινεστικῆς καὶ εἶδος ὁ κινεστικὸς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς
 κινεστικῆς, ἢ κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς
 εἶδος με τὴν κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς
 τῶν κινεστικῆς κινεστικῆς. Ἄλλωστε εἶδος γινεστικῆς ὁ κινεστικὸς τῶν κινε-
 στικῆς τῆς κινεστικῆς καὶ εἶδος τῆ κινεστικῆς κινεστικῆς ποδὸ κινεστικῆς τὸ κινε-
 στικὸς στυλὸς τοῦ κινεστικῆς. Εἶδος κινεστικῆς καὶ κινεστικῆς καὶ κινεστικῆς
 εἶδος καὶ κινεστικῆς τῆ κινεστικῆς καὶ κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς με
 κινεστικῆς κινεστικῆς ο' αὐτὸς τῆς κινεστικῆς ἢ κινεστικῆς ποδὸ εἶδος
 εἶδος στυλὸς τῆ κινεστικῆς κινεστικῆς εἶδος κινεστικῆς ἢ κινεστικῆς καὶ τὸ κινε-
 στικὸς τῶν κινεστικῆς καὶ κινεστικῆς κινεστικῆς τῶν κινεστικῆς.
 Εἶδος κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς καὶ κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς καὶ κινε-
 στικῆς τῶν κινεστικῆς καὶ κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς
 κινεστικῆς κινεστικῆς καὶ κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς
 κινεστικῆς κινεστικῆς καὶ κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς κινεστικῆς

του σπυριού μου, όπου είχε αϊχμηλάτα σπαθόρια -βαροβάλα επί
 λόγου-τι τάχα με ζήλορη και θέσηα να πετούν θερμένα δια μέ
 κλουσθ. Έντ' εβ ζουδίζοζα σπδ κούτιλ τους, πούλιτα δια τοιγύθη
 ή και σπυριόκουτα με τ' όθες γιά να παίρουναι δέρα. "και άργό-
 ταρα όθ κίτανζα με πούλα να κέρτα σου τοιγύθ.α. "Ουτέσο τότε πο-
 τέρμαινα κυρίως γιά να σκεσθ, να συγκεντρωθ, όζα μοροθου να μίνω
 "Εκλειομένος στο σπύτι ή να κίττω σπδν κίθω να σκερπώθου
 σπθ μουροουλιλ και σπθ θερμικιλ ή να κίττωσθ εδ γ'το της θεο-
 ποιιλίας άσκηουθ, εδ κολδ-κολδ να κίω στο κλάινδ σκίτι -μής
 χάριζε ένα στανδ παντοόνη- όσου έβρανε ή κυρία γανδ, ό άντρας της
 έλειπε κηπετώνος, με τίς δυδ κήρες τήν "Ανοουθα ουνοβλήση του
 Γιουνοθή και τήν άσκηότου σπθ ν' ήλιουζ μου. "και είχην το
 καρδίουο έπιλο, το πίνω, το ε χρησίμουσ όδ τίκοτι, και κήσε
 τήδρατο σπθ μεγάλη σκίση οι κούθες μής έβλεπων και τ' ζούγν.
 τήδρα να μεκθ και όστανε το μεγάλο. "Όταν κηδούτικε ότι κήνω
 μένιω γυμνός μαζί με κηρίτσι, τότε είνωι τοδ άσκηουοσ μαζί μου
 το τσοόρω της γοιτ νήθ. "Άπρεπ λοιπόν κήθ όουζα να έζουοτε-
 ρουο το βουτιόκη τοδ τοδς ζουδουσε κηδουερμαυ έουνοτίου μου.
 κήταια προσπαθουσε να τόν άντιπροθε με λόγια, με τήν κήση
 λέξη και τήν άσκηουτικη προσορδ μου να κηθίθ έσοκην σπθ γόλια
 με έτοι έκνωα τή μέση κήν τήν άργίση. "ή σπυριου μου έδόνε
 όταν το βουτιόκη μου κήδουε μείν άντελλογθ. "Εγδ όδ τοδ έέινω
 ρόκη δια τόν κήθω της άσκηουίλης με κήθς δυδ μεγάλες με ούλες.
 "Άπρεζα όθως κήνωα σπ χαζός να κήρω και να φέρω το κήρτο, έκω-
 νος το έθαγε γρήγορα γρήγορα, και μετ' αυθ είνωι ένα σπυριόκουτο
 και λέου: "Ανοουζε το σιγθ-σιγθ κήθως κητ'ζουουε", με έγδ το ένοιγα
 σιγθ-σιγθ, και τ' κηθίθ κητ'ζουαν, με έλο το ένοιγα και βουοδλα
 τόν κηυότανε. και όταν το ένοιζε έλο και ήταν άδουανδ, τότε
 ζέουοσαν οι μεγάλες κηροθίλης με άρχήθ το βουτιόκη. έλεωα τότε
 στο άρρω ένα κηουίτι δια κηουίθι μετερδ, το κήρω σπθ κήρω,

και μουδχα υπαν το κουτικι και ειδα το βλεμμα μου τρωμαζε και
 τρωμαζε στα ποδια. Ειδα και πάλι το κουραμένο κεφαλι να κουνι-
 νται γρηγορα δεξιά αριστερά και του κάρφωσα την πέτρα. Έπιασε
 κίτω άδύτομα βγάζοντας φουές. Ήδη άλλα παιδιά το σκέπανε φοβι-
 μένα, με έβγα πηγια και χόθηκαν στον τοίχο του κήπου κίτω άδύ ένα
 άπλωμένο χαλί. "και με βρήκε ο πατέρας μου έργα τη νύχτα, με
 χτύπησε με τη ζώνη, και μ' έβαλε στο ύπαιθριο. Άπο την άλλη
 μερα το παιδιό με κοιτούσαν με σεβασμό. το κουτικι και είχε
 επιδόσημο στο κεφαλι. Ταλινά μου έβλεπε και μου πρότεινε να μηδ
 στη συμφορα. Το πρώτο βράδυ κλέφανε ντομάτες και άγγοθρια άπ'
 το μπαστινι που ήταν κλεισά στο ιημοσινό σχολείο. Ένα άλλο, χιτηθ-
 σανε ένα παιδί κίτω. Οι μισοί σερβάνανε το παιδί με φουές και
 οι άλλοι κλέφανε ό τι βρήκανε στο μάγιο. Άποούσικινα κολός
 τοιλι κλέφρος και γενικό κολός κλέφτης. "οτσι με κλέσανε ένα μασ-
 πέρι, τοδ ό κλέρος κοιμάται, να πλώ στο ιταροδ να γυρισω τον
 άρχηγό. "όνος ήταν μεγάλος. Έως και 17 χρονών. Έπληρωε όσος είχε
 ή "αλιότα του "ομάρου που όδ έπραπε να μόνος άδύ μύηρας για να
 είναι πραγματικά μέλος της συμφορας. το έπια άρχιζε άς άρχει
 "το μουσι το άδου να και τον μικότοσο κουντινι- το μουσι το άδου
 νατο και το μικότοσο κουντινιότο. "οταθ πήγαμε όλοι μαζί στις
 κουτινες έξω άπο την κήλη. Λούσαν σε μεγάλα κουνια μετά το όηρο-
 τικό ν-οκομαρο στο έρδιο προς το φάρο πάνω στη θάλασσα. τις
 έρθηκε να λιμάχονται άλλη πάνω σε βράχο άλλη στο γρασιδι.
 "βγάτε τους όλοι έξω να δοθμε ποιός είναι ο πιο μεγάλος. το
 κέραι πάνω δεκάρες". το κουτικι και, έρκειρος, τον έβγαλε και τον
 έβαλε. "να μακρο σκουλινη. "οτσι κέραιος τις κέντε δεκάρες.
 "οτσι τις κέραιζε κότε φορ. το άλλο ήταν να σκοπίσεις ένα
 νεογέννητο γατάκι. το το μάλαιε πάνω σε πέτρα και να το λιό-
 σεσε με άλλη πέτρα, τοθκανε με την κρέπη ό περιούκιος, ό "αγιος,
 γαιός του Μισογγελέα, και γε' ατό είναι κίτω την άρχιγια στη

συμφορία της άδανω γαιτοναίως, στοῦ καταρῶ. Πιά φορά τὸ χρῶμα, της
 *Αναλόφους, γιαιδύτους ὁ πετροπέλαμος. *Ἡ μία συμφορία ἔπρεπε νὰ
 ἔξουτύσει τὴν ἄλλη. καὶ ἀνοίξει κεφάλαια, νὰ σκάσει χέρια, καὶ νὰ
 καταλάβει τὰ ὄχηρά της. *Ὁ πετροπέλαμος κρατοῦσε μὲ βροιάδα.
 *ἔπρεπε νὰ μαζευτοῦν κέρρες, καὶ κατασκευαστοῦν σφουγγῶνες, λαοτι-
 γερές, ἀπόδυνα, δουτίδες, ζῶλαινα σπικιά. οἱ κίχες ἦσαν ἄγιες καὶ
 οἱ προματιές βογγούσαν ἀπ' ὄλας τῆς μαριέας. *Ἦταν ἀδύνατο νὰ
 βρεῖς παιδί χωρὶς σπικωμένο κεφάλαι. *Ὅμως τὴ παιὸ κολλὰ παιδιὰ
 τρέγανε τὸ παιὸ κολλὰ τους ζῶλο ὅταν γυροῦσανε σὰ σκίτια τους
 τὰ βροῖα γὰρ νὰ ἔδωσανε τῆς πληγῆς τους. *Ἐκεῖ οἱ πεταρῆδες
 μὲ βάργες, ζῶλα καὶ θερμάτινες ζῶνες τὰ χτυποῦσαν ἐκεῖ ἔτσι χι-
 ροῦν τῆς αἰσθητικῆς τους. τὸ ἴδιο ἔπαινε καὶ ὁ κίχης μου γιαιτὶ
 κορδύτανε πὰς κίχουτῶ ἀπ' σπικωτῶ σ' ἐκείνους τοὺς φοβεροὺς πετρο-
 πάλαιους. *Ὁ ἄλλο ἦταν τὶ ἀδοξοκτα σικυλιά τοῦ κρινὶ τὰ κίχουτῶ ὁ
 μύθους γὰρ νὰ τὰ κνίξει σὺ μῦο τοῦ θαλάσσιου κίχου ἔπαινε
 νὰ σπικωτοῦν ἄγιες. *Ἐκεῖ δὲναμα τανακῆδες στὴν οὐρὰ καὶ μετὰ
 τὰ πετροπέλοισμα ἢ τὰ τρυποῦσανε μὲ μικρὰ ζῶλα καὶ καλῆρια.
 τὸ ποντικῶν εἶχε τὴν τῆχνη νὰ τοὺς βγάξει τὰ μάτια μ' ἕνα κροφί.
 καὶ τότε οἱ τὰ σκαρῶσανε, κῆσανε κῆνα, τρέχανε ἔξωτῶ ἔριτοσε
 σὸ τρελλῶ.

Ἐβγαίνα στὴν 4η Δημοτικῶν. Ἐβγαίνα μῆρα ὁ ἀδουκαλῶς μας ὁ
 κῆριος Ἐκαματίτης μῆς εἶπε ὅτι τὴν ἄλλη μῆρα ὄδρουντο σὸ
 σχολεῖο ὁ δημοκαλίτης καὶ ὅτι οἱ ἔπρεπε νὰ εἰσῶσε ὅλοι κῆρι-
 οὶ καὶ ντυμένοι μὲ τὰ καλὰ μας. *Ἦταν θυμῶνα ἕνα ἄλιόδουστο
 προῦνὸ καὶ ὁ δουκαλῶς, ἀλλὰ ντυμένους, κῆσαντο στὴν ἔδρα τῆς
 τῆχης, καὶ κλῆξ του ἔρτοσε ὁ κῆριος Ἐκαματίτης, ἡ κῆρια "Λυνα
 καὶ οἱ ἄλλοι ἀδουκαλοὶ, κῆκαρῆστρια, καὶ ὁ "οἰμῶς" - αὐτῶς τοῦ
 μῆς πῆσανε τὸ βράδυ τοῦ κῆσανε στὴν κλαταῖα καὶ κρατοῦσε
 μασιγίτο. *ἔπρεπε ἕνας-ἕνας μασιγίτης νὰ σταθεῖ ὄρθιος μπροστὰ
 στὴν ἔδρα καὶ νὰ τραγουδήσει τὸ σὸ γυ-φίω ἀπὸ τὴν ὄση. *Ὅταν

ξεχώρισε τους κολλημένους κι από τους που "είχαν ατζή" - ήμου
 κι εγώ άνδρα μου τους- μής είχε την άλλη μέρα το άπογευμα να
 βρισκόμαστε στο παρακλήσι του μητροπολιτικού ναού δεινάντι
 από την καρδιά του. Ήταν μετ' καλή μερική έκκληση, μεσοσημέ-
 ρινη, που έφριζε έντονα λιβάνι, ποτόνερο, και άλλα άρώματα από
 τα κρεμμύδι άνθη που ανάμιζαν τις εικόνας. Ο μητροπολίτης κήδον-
 ταν από μετ' πολυάριθμα μπροστά στην ιερή πόλη, και μής είχε να
 στραφούμε στο κέντρο γύρω του, είμαστε ήλοι κι όλοι καρδιά έκα-
 ριστά. Μόνο άδωρία, ής διόγνος τι άριστες συνείδησι ή μεγάλη ταρα-
 κινή. Ής κατέβρισαν προσοχητικά τον "Ιησού" πρηνό από το σπαιρό,
 ής βγάλανε τα καρδιά και ή καρδιά του ή ταυγία έβλεπαν τις
 κληγές να άνοδώνουν και μετά οι γυναίκες των κωκαρίζονα με μυ-
 ρωδικά, τον τοποθέτησαν πάνω σ' ένα κρόδαίμο τάλινο φορτίο κατ' από
 σήκωσαν οι μαθητές του και σιωπηλά τον πήγαν ήλοι μαζί και
 τον κλείσανε στην πόλη. Ο θύνας ή ζωή έν τέρω σπραινεί άριστες
 αυτό. "Ότι έθελεί ή κριτικός μας είναι ή ζωή και ότι ή καρδιά του
 κήδον προσοχητικά να την σκοπώσει και να την κλείσει μέσα στην
 πόλη." από τον άπογευμα ήμας την άλλη μέρα κήδον από γαγύ και από
 άκουστικέ. Γιατί από "αρχαγγέλοι από βγάλουν τις μεγάλες κίτρες
 από κήδον την είσοδο του πόλου άπό ή πόλη από κήδον μετ' μεγάλη
 κήδον να σκορπώσεται στην πόλη. ής έβραλλε λοιπόν το σκεπτικό
 τριπλό και μετά το ζωνιό "ρε φρέσκ-φρέσκ για να το μύουμε
 κι άποστρέψ." ής ήσαν τα κρήνη μύση α. από κληρίκους ταυγία από-
 τρέψι φορτίο την έρπαικία -είχαμε είδενί έβραλλε από το σχολείο-
 ή έκαπνίτης μετ' έβραλλε και καίτω το μετροπολιτικό βελιτέρια από
 είχε από τα ιερή κήδονα κι άπόστρέψ ένα κηροπόλινο κήδονα
 έβραλλε με βυζαντινίζοντα τυπωματικά στοιχεία. "όσο έκαρνα
 κήδον τόσο έβραλλε τη καρδιά μου να βγαίνει άποστρέψ, και από πόλος
 έβραλλε τόσο έννοια και καλή από ή έκαπνίτης έν μετροπολιτικό κήδον από
 την προσοχητικά, ή έβραλλε με άγριονοκίτησαν και με ταυγία από από

καιτε,κι όταν βγαίναμε στο έρβρο άλλος με κλωθοσους κι άλλος
 με χτόνια απουινδς - χτυποσσαν όλοι μαζί κι έγω έπιασα νά
 γλιτώσω τό έβλο λός κι ήμουνα άδύσκατο σκυλί,τόλος έκαφα νά
 παγώσω,τό παρατήρησε όσως αυτό ο μητροπολίτης,πού στο μεταξύ
 είχε συν'σει και τόν πατέρα μου "έχει πολύ άρατα σονή",και με
 έβλεπε άπό τό σχολείο,και ο κ.επιμακτότης μου λέει:πάρηκα "έλα
 έδω,γιατί όδν πής στο μάθημα,κάνεις σκοταρχείο,"και με δια-
 τήχει ν'άπλώσω τό χέρια μου,κότε τό ένα και κότε τό άλλο,και
 νά άναβοναταρίδξει με κείνη τήν τέχνη πού είχε τή βίτσα του πού
 έπιασε κότε πρσι νά του τήν άναβάνουμε άπό τή λυγαριά πού ήταν
 πλάι στο σχολείο και πού τό χέρια μου κηίζονταν εως τρετι και
 τέσσερις άδύτους κατακλίνονται,τόσο πού για φυδ' μίας τόν μπο-
 ρούσα ν'άγγίξω οπτα πηρούει,τόν άλλο κρόνο ήρσε πάλι ο ασκο-
 πότης στην τάξη μας,ΰμεινα όδ με ρόναζε ο κ. επιμακτότης,νιρε-
 πότανε για ο τι είχε συμβεί τόν παρσμένο κρόνο πού τόν είχε κή-
 νει ραζίζι,εθώγαμε όσως στο μεταξύ άπό τήν κίνε γαιτοριά και
 όσως είχα κείσασε τό σπύτι του κ.ΰλυμακτόη φηλά στου έκαμά,
 άδοτε μαήμα στη συμμορία με άρχηγό τόν περσινάη,γιού του κίσαγ-
 γολά,πού άκίος άπό τόν "άγγελο είχε άλλα κέντε παιζιά,όλα άγέ-
 ρια,ΰεήρχε άδωκα και ο έκονετσίης,γιούς του άκωικι,της κερ-
 φυλακίης,οδτως άστο η κλιτοφφία στη συμμορία είματα τόση κρη-
 τικοί άποφασισμένοι νά ζοφλήσομα τοός λογαριασμοός μας μεδ' για
 πάντα με τοός κεφαλονίτας,οι γονετι μας έξ άλλου κίνανα κάρδα,
 κότε άδύγισια οι παταρδός μας παιζιανε μελιέρσο στο όηροτικό
 κερφνέτο και τό βυδου καταρδίνουσι και οι μαριδός για νά κίτσου
 όλοι μαζί ο'ένα κρηδίζι στην κλάτσια νά παραγγείλουν γλυκό του
 κονταλιού οι γυναίκες οδζάνια οι άνδρες,και στο λογαριασμέ
 κότε φορδ έλογαν και οι τρετι "κότε είναι όκιά μου",όσως
 ήξεραν κίανου είναη ή σπύρι και τόν άρηναν νά κληρδσει αύτός,
 τότε σπκάνονταν και μής έφραχναν έκαστ πού παιζίμα,νά κίσε στο

"Έτσι με τόν άέρα του νικητή βγήκα και τραγουδήσα μπροστά στον κύριο Μητροπολίτη όταν ήρθε για τρίτη φορά στο Σχολείο μας πριν προλάβει να με σταματήσει ο Σταματάτος. Τους είπα τό τραγουδί "τάρα που θα φύγεις και θα πιάς στα ζένα" που τό λέγαμε πριν σκούντο με τή μάνα μου στο σπίτι και τρέχανε τά μάτια τής θείας Μαριγάκης από τή συγκίνηση γιατί τής όδμιζε τόν Τσοσμέ. "Η φωνή μου έβγαине δυνατή, και κήπου-κήπου τήν έκανα και λίγο κατασφή για να δώσω συγκίνηση." Όταν τελείωσα λέει ο Δεσπότης "ήπορεϊ να κάνεις σεγόντο;" "Και βέβαια" του λέω. Τότε εκείνος πήρε τό τραγουδί "Ένας βράχος στο βουνό" τό όποιοι τό λέγαμε στις έκδρομές στη Δάση ή στον Πλατό Γιαλό, όταν γυρίζαμε τό βράδυ και ο ήλιος είχε μόλις γύρει ^{μέσα} κημηά στο Ίόνιο πέλαγο και ήξερα επακριβώς ποτε θα είμαι ούνίσοιο ποτε σεγόντο και ποτε τέρτοο. Σ' αυτός τίς άλλαγές ο μητροπολίτης με κοίταζε ποηρά να δεί αν θα τό πετύχω και όταν δυτας τό πετύχαινα, τότε αψώς χαμογελούσε με νόημα, ενώ τά μάτια του έλαμπαν με ένθουσιασμο. Νά θυμήθηκε άραγες ο κ. Σταματάτος τή σκηνή αυτή όταν στο 1949 συναντηθήκαμε στο Α' κλάβο στη Χακρόνησο; Ήταν άρατος άνάμεσα στους δυο γιους του που ο ένας ήταν συμμαθητής μου στο δημοτικό, και κείνη τή στιγμή όχι μόνο συγχάρεσα αλλά έδωγησα τό χόλο που μουχε δόσει. Ο Δεσπότης σηκώθηκε χαροόμενος και κατ' μπροστά σε όλη τήν τάξη, μπροστά σε έχθροος και φίλους, άνήγγειλε ότι θα φάω σόλο στη Μητρόπολη στην έρχόμενη Μεγάλη Παρασκευή, και ότι οι άλλοι απλώς θα με συσδευαν. "Ότε είμαι που έρωτεύτηκα για πρώτη φορά." Ένα μεσημέρι ο πατέρας μου άνήγγειλε ότι θα με πάρει τό βράδυ μαζί του στο δημοτικό θέατρο -είχε δικό του θεωρετο- να άνούσω μουσική. Στη σκηνή όπήρησε τό άχρηστο έπιπλο τής κυρίας Πανά, έηλαδή ένα όρθιο πιάνο, και σε λίγο βγήκε ένας κοντός μεσήλιξ Κόριος με παπιγιόν που έλεγε διάφορα κομπλιμέντα προς τό κοινό που ευστυχώς δεν ήταν πολύ.

"ΟΙ Άθλιοι, έλεγε ο πατέρας μου, ούτε ο Άττίκ έδεν τούς συγκινείν". "Ήτοι στό τέλος κάθε τραγουδιού -τραγουδούσε ο ίδιος καθώς έπαιζε στό πιάνο- ο πατέρας μου χτυπούσε δυνατά παλαμάκια και φώναζε "Μπράβο Μπράβο", πού στό τέλος ο Άττίκ γόρριζε και ύποκλινότανε άποκλειστικά μπροστά στό θεωρείο μας κι έβαζε μέ συγκίνηση τό χέρι στην καρδιά. "Όταν βγαίναμε άπό τό θέατρο ήρθα φάτσα μέ φάτσα μέ κάποια κυρία, θάταν ύποθέτω έως τριάντα χρονών. Ήν κοιτάξα στό μάτια, μέ κοιτάζε κι αύτή, κι αύτό ήταν. Νόσα σέ μία άστραπή έλλαξε ή ζωή μου. "Μείνη τή μέρα τήν έχασα. "Όμως τό Άργοςτόλι ήταν ένα χωριό. Τήν Ξαναβρήκα τήν έλλη μέρα στό Λιθόστρωτο νά γυρνά στις βιτρίνες, και άπό τότε έγινε ή σκιά της. Μίλησα και στόν πατέρα μου. "Έθελα νά μάθω τί είναι αύτό πού έννοιωθα. Και τόν ρώτησα πώς θά ήταν δυνατόν νά μένω μαζί της ή νά μείνει εκείνη μαζί μας. "Έέλω νά τήν δω", μου λέει, και μετά άπ' αύτό έδεν τοΰ Ξαναμίλησα. Έίχα γίνει μελαγχολικός, έδεν έπαιζα, ήθελα νά είμαι μόνος. Τήν συναντούσα, τήν έβλεπα. Κι εκείνη μου ριχνε μία ματιά σά νάλεγε "Ποιός είναι αύτός ο μικρός; Ποιανού είλναι; Ποΰ τόν έχω Ξαναδεί;" κ.λπ. "Ύστερα έτόν έγώ. Τριάντα εκείνη, πώς νά της δώσεις νά καταλάβει ότι ο σκοπός σου ήταν σοβαρός. "Ότι τήν άγαπούσες και ήθελες νά μείνεις μαζί της όπως μένεις μέ τή μαμά και τόν μπαμπά σου. "Μαθα τό σίτι της. Μία διάφορη μονοκατοικία, ζούσε μόνη. "Ίσως ο άντρας της νά ήταν καπετάνιος όπως όλοι οί κεφαλώνίτες. Και τότε ένα βράδυ, όταν κοιμήθηκαν όλοι, τόσασα άπό τό σίτι. Έίχε πανούθλιο και πήγα και στήθηκα στό σκαλιά της βιβλιοθήκης Βαλιάνου άπέ- ναντι άπό τό μπαλκόνι της. Σέ λίγο τό φεγγάρι φώτισε τό παράθυρό της, έδεν ξέρω πώς τό σιέφτηκα, όμως αύθόρμητα βγαίνοντας άπό τά μύχια της καρδιάς μου ήρθε στό χείλη μου τό ή ζωή έν τάπω κατετεθες Χριστέ. Έτήν άρχή σιγά, όμως όλο και πιο δυνατά, ή φωνή μου έέσποζε μέσα στην ήσυχία της νύχτας, και ταίριαζε

τόσο πολύ με τό άσημί χρώμα του φεγγαριού που γινότανε δλο
 και πιό ισχυρό, και κάποιος άρχάγγελος κρατούσε ένα μεγάλο προ-
 βολέα για να φωτίσει τό σπίτι. Και τότε μέσα από τό δωμάτιο
 στην άρχή
 φάνηκε μιιά σκιά, μιιά καθώς πέρασε στό μπαλκόνι έγινε κάτασπρη.
 Ήταν εκείνη, με τό μακρύ άραχνοσφαντο νυχτικό της, με τά μαλλιά
 ζέπλεγα, που βγήκε άργά-άργά και στάθηκε μπροστά μπροστά άκουμ-
 πώντας έλαφρά τά μαύρα λεπτοστολισμένα κάγκελα. Ήτήν άρχή κοι-
 τούσε μακρυά, όμως μετά με άνακάλυψε. Ή κοιτάζε στα μάτια με
 έπιμονή και μένα ή φωνή μου γινονταν μιιά δυνατή μιιά σιγανή από
 τή συγκίνηση. Ή καρδιά μου χτυπούσε δυνατά, ή άναπνοή μου ήταν
 κοφτή, κι αυτό προσέδιδε στή μελωδία ένα λεπτό τρέμελο. Ή ζωή
 πώς θνήσκεις πώς και τάφον οίκεις... Ήταν όλα τόσο σκουδατα,
 λές και είχα άνακαλύψει στό θρόνο του τό θεό και κείνος είχε
 τή μορφή και τό σωμα αútης τής γυναίκας. Έως ότου ξαφνικά
 γίνηκε σκιά. ΄Ει σκιά, σκοτάδι άπόλυτο. Όλα χάθηκαν ως δια μαγείας.
 όυτε θυμάμαι πιό τί έγινε. Πώς βρέθηκα στό κρεβάτι μου, και όταν
 τήν έλλη μέρα πέρασα μπροστά από τό μοιραίο σπίτι, ήταν όλα
 τά παραθυρόφυλλα κλειστά, δεύγμα ότι οί ένοικοι είχαν φύγει,
 χωρίς κανείς να ξέρει που πήγαν και άν θα γυρίσουν ποτέ.

Ή μουσική έκφραση είναι ένα από τά συστατικά που δημιουργο-
 γούν και ολοκληρώνουν τήν ανθρώπινη προσωπικότητα. Αουτριά, χω-
 ρίζεται στή λαϊκή και τήν λόγια -έντεχνη-μορφή της. Ή πρώτη απλό-
 νεται μέσα σέ φυλετικές θρησκευτικές και πιό γενικά έθνικές
 ένότητες. Δημιουργείται και εξελίσσεται άργά, βασιανιστικά θά λέ-
 γαμε. Σιγά-σιγά διαμορφώνει τό δικό της είδος, τό αισθητικό της
 πρόσωπο, κι από κετ και πέρα διάφορες παραλλαγές, άνάλογα με τίς
 γεωγραφικές-κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες που επικρατούν.
 Έχει γενικά χαρακτήρα συντηρητικό και δεχεται με μεγάλη επι-
 φόλαξη και δυσκολία τίς ξένες επιρροές. ΄Ατσι άπαξ και διαμορ-

-φωβεί ένα είδος λ.χ. Ένας ρυθμός,μιά μελωδική ταυτότητα,μπορεί να παραμείνει ώς έχει επί δεκαετίες και επί αιώνες! Ή δεύτερη μουσική έκφραση,ή λόγια ή έντεχνη παρουσίαζονται, μέσα σε κοινωνικές - ταξικές ησιδές που έχουν κατακτήσει ένα ύψηλοθ βαθμθ μορφωτικό και γενικά πολιτιστικό επίπεδο.Πολθ περισσθδτερο άναπτυγ- μένο άπο άκείνο που έπέτρεφε τή γέννηση και άνάπτυξη τών άλλων τεχνών. Κι αυτό γιατί ή λόγια μουσική άπαιτεί είδικές γνώσεις συνάμα μέ μιά πλατειά και βαθειά πολιτιστική άγωγή,και άκόμα πνευματική συμβίωση μέ τά έντεχνα μουσικά έργα.

*Υπάρχουν πολλά "κλειδιά" που πρέπει να χρησιμοποιήσεις προκει- μένου να άνοιξεις όλες τις πόρτες που θά σε άδηγήσουν στην πλήρη κατανόηση και άφομοίωση ένός μουσικοθ έργου που στηρίζεται σε κανόνες και φόρμες που είναι καρποι τοθ άφηρημένου μουσικοθ συλλογισμοθ,και τής ^{λογικής} μουσικής που έκφράζει τά συναισθήματα και τις ιδέεςτοθ συνθέτη.²τίν ANATOMIA THE ΜΟΥΣΙΚΗΣ ισχυρίζομαι ότι ή άπόλυτη μουσική φόρμα και είδικά ή Φούγκα και ή Σονάτα είναι κατακτήσεις τοθ γερμανικοθ ιδεαλισμοθ."Έχει άκόμα ίδια- τερη σημασία να δοθμε μέσα σε ποιές κοινωνικές ησιδές πραγμα- τοποιήθηκε ή πορεία προς τήν κατάντηση αυτών τών μορφών.Πράγματι θά διαπιστώσουμε ότι κατά τόν Ι7ο ,τόν Ι8ο και 19ο αιώνα,ή γερμα- νική άριστοκρατία επέλεξε τή λόγια μουσική σάν κύρια μορφή καλλιέρ- γειας και έκφρασης τών μελών της.Οι περισσθδτεροι πρίγκηπες,άρισ- τοκράτες και ύψηλά ιστάμενοι αληρικοί έπαιρναν άπο πολύ νωρίς πλήρη μουσική εκπαίδευση.Πολλοι άπο αυτούς ήσαν ίκανοι δεξιότη- νες σε διάφορα μουσικά όργανα.Και μπορούμε να πουμε ότι ή άφο- αση άπο μέρους των μελών συνάτας ή ένός κουαρτέτου εγχόρθων άποτελοθσε πηγή ψυχικής και πνευματικής άπόλαυσης.*Έξ άλλου δαπανοθσαν τόν μεγαλθτερο έλεύθερο χρόνο άπ'όσο διέθεταν -και φυσικά γι'αυτούς ο περισσθδτερος ή και όλόκληρος ο χρόνος τής ήμέρας ήταν έλεύθερος - στη μελέτη και άφοδωση τής λόγιας μου- σικής.

"Ήσαν μέ άλλα λόγια ἀντάξιοι "συνομιλητές-ἀκροατές" τῶν μεγάλων συνθετῶν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς,οἱ ὅποιοι ἂν ὄε ζῶσαν μέσα στή ἴδια τά ἀνάκτορα,συνέθεταν κατὰ παραγγελία καί ἐκτελοῦσαν τά καινούργια τους ἔργα μπροστά στό ἀύστηρῶς ἐπιλεγμένο κοινὸ τῶν πριγκιπικῶν μεγάρων,καί ἀνακτόρων."Ὁμως ἡ μουσική μεγαλοφυΐα εἶχε τῆ δύναμη ἀντί νά χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνώτερη κοινωνική τάξη ἐκείνης τῆς ἐποχῆς,νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ,καί σὰ μιάν ἀπαραιτήτη ὀλική βάση,ἀλλά καί σὰ μιάν ἀνθρώπινη κοινωνική νησίδα ποὺ εἶδεθε,ἐκεῖνο τὸν καιρὸ,μονοπωλεῖατὰ τὴν πνευματικὴ ἀγωγή, τῆ μουσικὴ γυμναστικὴ,καί γενικῶς τὴν πολιτιστικὴ παιδεία,γιά νά δεχτεῖ καί νά κατανοήσῃ τά ἔργα τῆς.

Νέσα στή ροή τοῦ χρόνου ἡ ἱστορία φαίνεται σὺν νά μεταχειρίζεται πότε τὸ ἓνα καί πότε τὸ ἄλλο προκειμένου νά ἐυεκολύνει τὸ βηματισμὸ τῆς προόδου.Μιά τέτοια μεταχείριση ὑπῆρξε καί τότε.οἱ ἱστορικὲς συνθήκες δημιούργησαν ἓνα πνευματικὸ "θερμὸ-κήπιον" γιά νά εὐδοκιμήσῃ ἓνα νέο εἶδος πνευματικῆς δημιουργίας ποὺ ἡ ἀνάπτυξή του ἀπαιτεῖ εἰδικὲς συνθήκες. "Ὅτι ἡ προϋπόθεση δυστυχῶς,ἰσχύει καί σήμερα,καί λέω δυστυχῶς γιὰτι καί σήμερα ἀκόμη μόνο κοινωνικὲς νησίδες διαθέτουν τὸν ἀναγκαῖο ἐλεύθερο χρόνο (μαζὶ μέ τὴν παράδοση καί τὴν πνευματικὴ ἀγωγή) ποὺ τοὺς ἐπιτρέπει νά ὀδεχονται καί νά κατανοοῦν τὸ λόγιον μουσικὸ ἔργο ἀντλῶντας ψυχικὴ καί πνευματικὴ εὐχαρίστηση.

"Ἐκανα αὐτὴ τὴν παρένθεση γιά νά τοποθετηθῶ, σὺν ἐπίδοξος συνθέτης,μέσα στήν Ἑλλάδα τῆς δεκαετίας 1925-35 ποὺ προσπάθησα σὲ γενικότερες γραμμὲς νά περιγράψω μιῶντας γιά πόλεις,γεγονότα καί ἐντυπώσεις ποὺ περιέβαλαν καί διαμόρφωσαν τὴν πρώτη-πρῶτη νεότητά μου.Κατὰ τὸν ἴδιο περίπου τρόπο μεγάλωναν καί τὰ ὀπόλοινα παιδιὰ τῆς ἡλικίας μου,ἡ γενιά τοῦ 1920 τοῦ 25 καί τοῦ

30, χωρίς μεγάλες διαφορές πιστεώ μεταξύ τους, από τους της ύψλης, ύψηλστατης κοινωνικής ησιδας, των οποίων η ευμαρεια τους επέτρεπε να Έρχονται, στην Αθήνα και στην Εδράπη, σε έπαφή με τα ύψηλά πνευματικά έπιτεύγματα και ιδιαιτερα τα μουσικά.

Στη δική μου περιπτωση, δηλαδή του παιδιού που ανήκει σε οικογένεια δημόσιου υπαλλήλου, το πολιτιστικό-πνευματικό καλλιτεχνικό και ειδικά το μουσικό χόος είναι άπδλυτο. Γιατί σε αντίθεση με το παιδί που μένει μόνοιμα στο χωριό ή στην πόλη και που έχει ένα σταθερό σημετο άναφορές - "στο χαμηλό και άνεπαρκές" - το παιδί που ξεριζώνεται συνεχώς δέν προφταίνει να άφομοιώσει τίποτα. Γι' αυτό μίλησα για χόος. Γιατί, όταν δέν υπάρχει ο άπαραίτητος χρόνος, αλλά και τρόπος, γνωριμίας ένός είδους καλλιτεχνικής έκφρασης, τότε δέν έχουμε πρόσθεση πολλών γνώσεων αλλά κατατροφή και έπομένως χόος. Αναφέρομαι φυσικά στα είδιμορφα μουσικά είδη όπως τα ζουσε τότε ένα νέο παιδί στη Λέσβο, στην Ήπειρο, ή την Κεφαλονιά. Μιλώ για το δημοτικό είδος - το δημοτικό τραγούδι και χορό στην ιδιαιτε, ότητά του, δέν υπάρχει καμμιά άμφιβολία ότι το παιδί του χωριού - ιδιαιτερα - άφομοίωσε πλήρως όλο το παραδοσιακό καλλιτεχνικό όπλοστάσιο : τραγούδια, χορούς, παραμύθια, ζωγραφίες. Αυτό για μένα τουλάχιστον παρέμεινε άγνωστο. Δηλαδή δέν θυμάμαι ποιά ήταν ή λαϊκή μουσική (πιο καλά να πούμε ή δημοτική, για να μην τη μερδεύουμε με λαϊκό τραγούδι) της Λέσβου ή της Ήπειρου. Ασφαλώς κάπου κάτι ο Έκουσα. Όμως δέν έμεινε χαραγμένο μέσα μου τίποτα ή σχεδόν τίποτα. Οι Έφτανε; Το άθηναϊκό άστικό τραγούδι της έποχής. Τραγούδια κανταοριστικά εύρωπάζζοντα που κατά προτίμηση τραγουδοΰσαν στο σπίτι μας οι πρόσφυγες της Εμύρνης και του Τσεσμέ. Σπάνια αυτά που λέμε σήμερα συμυρνέια τραγούδια. "Ίσως γιατί αυτά τα τραγουδοΰσαν "οί φτωχοί" στις συνοικίες της Εμύρνης είτε οι "περιθωριακοί"

και επομενωσ ειχαν το στίγμα της αμαρτίας. Τίς βυζαντινός και βυζαντινίζουσος μελωδίας, μέσα στο σπίτι και άργότερα στην έκκλησία. Τίς καντάδες, στο Άργοςτόλι, και όπως είπα κυρίως τη μουσική των οίσκων που διέθετα και από την οποία την πιο βαθεία έντυπωση μου προξένησαν, ως φαίνεται, τα βάλς του Στράουσ και τα άθηναικά ή εδρωπαϊκά τραγούδια σε στίλ καντάδες όπως λ.χ. το "είναι μεσάνυχτα και ή φύση ήσυχάζει κι ένας νέος που σπαράζει" κ.λπ.

Εδ μιλήσω πιο κάτω για την τζάζ. Όμως προηγούμενα θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι κι αυτά άκόμα τα άκοσμάτα γίνονταν έξλεγα στο περιθώριο του έλευθερου χρόνου (ήθαυή του έκτός σχολείου) που δαπανιόταν όλοκληρωτικά στη γειτονιά, στο παιχνίδι, και άργότερα όπως είδαμε στις συμμορίες και τα επικίνδυνα παιχνίδια. Δέν νομίζω ότι οι κλέφτες και χαροφλακας που τελικά μς διαπαίδαγωγούσαν στην πραγματική κλεφιά, ή στιχουργική βιμολοχία, και ό υποχρεωτικός συγχρωτισμός με τίς πουτάνες, ό πετροπόλεμος που ήταν ένας πραγματικός πόλεμος και τέλος ό βασιανισμός των άνυπεράσπιστων ζώων σαν δείγμα ένσωμείωσης στην παιδική κοινότητα - άν όλα αυτά ήταν απλώς ήθη και έθιμα της στιγμής ή αντίθετα άν έντανασούσαν μια κοινωνία ζούγκλας σαν κι αυτήν που θα έπρεπε να άντιμετωπίσουμε πριν άκόμα καλά-καλά ένηλικιωθούμε.

Πρέπει να πώ ότι αυτή ή άναγκαστική θητεία σ' αυτές τίς τραυματικές καταστάσεις με κατέστησε από τα όνα μου χρόνια στοιχετό άντικοινωνικό. Η παθολογική προσήλωση και ένσασχόλησή μου με τη μουσική όπως πραγματοποιήθηκε λίγα χρόνια άργότερα στα 1938-39 στον Πύργο της Ηλείας είχε κατά βάση σαν ψυχολογικό έλατήριο μια δική μου προσωπική άπάντηση -ένω είδος φυγής αλλά και άπελευθέρωσης- από τα ιδεατά τείχη που είχα όρθώσει γύρω μου άρνούμενος άκόμα και να περπατήσω μέσα στην κοινότητα των ανθρώπων, είχα κλειστεί στο σπίτι μας και δέν άνοιγα τα

παντζούρια παρά μόνο τή νύχτα για να αναοάνω. *Εκεί μέσα ένα δλοκληρο καλοκαιρι παιδίημα όπως ή πνιγμένος από τή μουσική γιατί έτσι πρώτα οτι θα κρατηθώ στη ν επιφάνεια και θα επιζήσω. *Αντιθετα από τον προνομιούχο νέο συνθέτη τής κεντρικής βόρραης που κολυμπώ πάνω στη μουσική παράδοση, αλλά και στις δυνατότητες, τις προϋποθέσεις που του παρέχει τό ίδιο τό κοινωνικό περιβάλλον, έχω αισθανόμενους πέρα από τό αισθητικό μορφωτικό χάος που με περιέβαλε και αυτό τό νόμο τής ζούργλας που είχα προλάβει να τον βιάσω ως παιδικό παιχνίδι και να τον γνωρίσω τόσο καλά ώστε άρνούμενος τήν κοινωνία των ανθρώπων (και των παιδιών) να θεαρήσω τή μουσική που έντελως μόνος έπρεπε να ανακαλύψω εάν τό μοναχικό σωσίβιο αν ήθελα να συνεχίσω να ζω και να περπατώ όρθιος σε τούτο τον πλανήτη. Με ποιά όμως έφόδια; Με ποιές γνώσεις; Ποιά βοήθεια; Ποιά προεργασία, άκουσματα, αισθητική και μουσική άγωγή και παιδεία;

Όστε για μένα ή Μουσική υπήρχε ένας τρόπος ζωής, εδός έξ άρχής, που θα έπρεπε να τήν ανακαλύψω έντελως μόνος, χωρίς καμμιάν άπολύτως βοήθεια από πουθενά. Ούτε από τήν κοινωνία, ούτε από τήν Πολιτεία, ούτε από τό σχολείο, ούτε από τήν οίκογένεια ούτε από τους φίλους (που δεν υπήρχαν, κι όταν υπήρχαν είχαν, όπως είναι φυσικό, μεσάνυχτα περί μουσικής).

Γιατί όμως ή Μουσική; *πό τό *Αργαστόλι, στο άκουσμα των γυμνασιένων χορωδιών ή τής φιλαρμονικής, ήθαλό ή τής μελωδίας με άρμονία, που τελικά δημιουργούσαν τό έντεχνο μουσικό έργο, ένοιωθα μιά άνεξήγητη έλξη και σε συνέχεια με κατελάμβανε ένα είδος γλυκειάς θα έλεγα μελαγχολίας, για να μην πώ και πόνου, σε όρισμένες περιπτώσεις. *Όταν περνοβωα μπροστά από ένα τέτοιο κείριο όπου έκαναν μουσικές πρόβες, θα σταματούσα. *Έτσι σιγά-σιγά έκανα μόνιμο αίτημα προς τους γονείς μου ένα βιολί. *Ήθελα ένα βιολί, όμως ή οικονομική κατάσταση δεν επέτρεπε τήν άγορά του.

Μιά φορά στά κλάνατα βεργαλα άρκετά χρήματα πού ύμωσ όδεν άρκοϋσαν, όδεν έφταναν τήν άξία έστω και ένός συνηθισμένου όργάνου. Και όλη τήν ήμέρα έφελνα άπό πόρτα σέ πόρτα μανιωδώς μέ τήν εικόνα ένός βιολιού συνεχώς μέσα στό νοϋ μου. Οι όικολί μου ήσαν κατάκοιτοι άπό γρίπη. Μετρήσαμε τά χρήματα στό κρεβάτι τους και όταν διαπιστώσαμε ότι όδεν ήσαν άρκετά, ή μητέρα μου έπλαψε και ό πατέρας μου γύρισε άπό άλλου τό κεφάλι για νά κρύψει τήν έκφρασή του. Ίότε πήγα στό καταστήματα και άγόρασα πλούσια όάρα για όλους και για τόν έμυτό μου μιάν άληθινή μιάλα για τό ποδόσφαιρο. Λίγο άργότερα, στήν Πάτρα, όπου τά οικονομικά μας βελτιώθηκαν, μου άγόρασαν έπιτέλους τό περιπόθητο πρώτο βιολί. Ίτε ήταν ύμωσ αύτή ή έλξη, αύτή ή άνασφάλτωση, αύτός ό έρωτας. Ήδω θα πώ ό άταβιόμος. Ήπομένως ζεκινοϋσα σ' αύτή τή συναρπαστική περιπέτεια πού είναι ή άνακάλυψη τής μουσικής μέ ένα ύσως μοναδικό έφόςιο: τά μουσικά όκοόματα. Ίην έπίθεση στή μουσική -όπως ή περίπτωση του έσοδορομανώλη πού ύσως νά ύπήρχε ένας άπό τους δημιουργός ριζιτικών τραγουδιών και χορευτικών μελωδιών τής δυτικής Κρήτης- και γενικά τή συσάρπωση μουσικής αλλά και καλλιτεχνικής συγκομιδής μέσα στις φυχές και τό νοϋ τών προτόνων μου. Και άπό τίς δυό πλευρές. "Άλλωστε άπό τόν κλάδο τής μητέρας μου ύπήρχε έντονη ή παρουσία τής καλλιτεχνίας. Ο άδελφός της, άν και δημόσιος υπάλληλος, στόν έλευθερο χρόνο του έπαίξε πιάνο, άρμόνιο, κιθάρα, συνέθετε τραγούδια του συρμου και ήταν και θαυμάσιος χορευτής μοντέρνων χορών μέ ειδική έπίθεση στις κλακέτες. Ίτην σουίτα μπαλέτου ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΚΡΗΝΑ χρησιμοποίησα ένα άπό τά μουσικά θέματα του γιατί πιστεύα ότι θα του έδωσ μεγάλη χαρά. Ο πιανίστας Αντοβιν, άξάδελφος τής μητέρας μου, είψμε ότι θα μπορούσε νά κάνει διεθνή καριέρα άν δε βοόλιαζε μέσα στό τέλμα τής Νυτιλήνης τηςδεκαετίας του 1930. Ίε' αυτό πάντα πιστεύα ότι ή μητέρα μου μου έδωσε τήν καλλιτεχνική έφεση και ό πατέρας

μου την πατριωτική, την αγωνιστική και την πολιτική. Και όμως που η ύπαρξη στην κορύφή του κρητικού γενεαλογικού δέντρου ενός ξάκουστου στην εποχή του λυράρη και τραγουδοποιού με έκανε να αναθεωρήσω αυτή την κάπως σχηματοποιημένη αλλά εύκολοεξηγήτη εικόνα για τις δυο κληρονομίες, τους δυο κόσμους που τελικά θα διακρίνοισε μέσα μου πεισματικά ο ένας τη θέση σε βάρος του άλλου. Αηλαστή να γίνω πεδίο έσωτερικό μαχών, να διακρίνω, να διασπαστώ και να προσπαθήσω τελικά να βρω μια κάποια έναρμυνση και άκμα ως και συνεργασία μέσα μου ανάμεσα στην Τέχνη και την Πολιτική. Το δίλημμα αυτό το αντιμετώπιζω και σ'αυτή την αφήγηση που όπως είπα έχει σε σκοπό της να βοηθήσει στην καλύτερη κατανόηση των τραγουδιών μου και της μελοποιημένης από μένα ποίησης. Γι'αυτό θα μιλήσω μόνο για ό τι και θα αναυδούνται μ'αυτή την κλευρά της ζωής μου. Γι'αυτή συμφωνική μου μουσική καθώς και για την πολιτική μου δράση θα χρειαστεί μια άλλη έργασία.

Σχετικά με τη τζάζ, ή μουσική αυτή είχε σε μένα κάθε χρόνο και διαφορετική απήχηση. Την αρχή άκουσε ένα έναυσμα που ήλεκτροδοτούσε τα χορευτικά ζευγάρια. Είχε επίσης κάτι το άστεγο, στον τρόπο που τα τρομπόνια έκαναν τα γκλιόαντι, και οι τρομπέτες όλες μαζί κορορίζανε σάν κότες που είχαν λόζυγμα(κι αυτό ήταν οι "συγκοιές"). Και συγχρόως κάτι το χρομένο, το άνεμελο, το αυτοσχεδιαστικό. Ήταν σάν νάλεγε κάποιος "παιδιά δεν παίζουμε όπως μās έρθει, έτσι για διακρίβαση...". Δεν έπιασα νομίζω ποτέ την ουσία της τζάζ -ούτε και τώρα- που ε'χει η περιπλοκή αρμονική της γλώσσα. Κάτι τέτοιο παρατηρούμε και στην βραζιλιάνικη μουσική. Έχουμε και στις δυο περιπτώσεις μιάν "έντροπή" από την κλασική αρμονία όπως διαμορφώθηκε κυρίως στην Κεντρική Εύρώπη μέσα στους 3-4 τελευταίους αιώνες και που στηρίζονταν πάνω σε φυσικούς ακουστικούς νόμους. Η βυζαντινή μουσική στη-

-ορίχτηκε αποκλειστικά πάνω στις διάφορες κλίμακες για να σχη-
ματήσει αποκλειστικά ένα μελωδικό όλο, περιορίζοντας την άρμο-
νία μόνο στον Ισοκράτη -τό πεντάλ. Το ίδιο έγινε και με την
δημοτική μας μουσική, που με ελάχιστες εξαιρέσεις ήταν μελωδική -
μονοφωνική. Μια από τις εξαιρέσεις είναι τα ήπειρώτικα τραγούδια
όπου υπάρχει και μια δεύτερη φωνή και έτσι σχηματίζεται άρμονία.
Αηλαδή η μονοφωνία -χωρίς άρμονική στήριξη- είναι η οδός της
μουσικής μας παράδοσης. Και έτσι εξηγείται το γεγονός ότι η
ανακάλυψη της άρμονικής γλώσσας αποτέλεσε για μένα το μέγιστο
μουσικό πρόβλημα. Αυτό που με συγκλόνισε. "Όμως ταυτόχρονα με
έριχνε γυμνό και άοπλο μέσα σ'ένα άπέραντο πεδίο -τόν νόμο
της λόγιας μουσικής- που όλα για μένα ήταν άγνωστα, πρωτόγνωρα,
άνεξήγητα. Είχαν νόμους, και ποιούς;" Όμως το πιο σπουδαίο ήταν
τό ότι εγώ ο ίδιος, αυτός ο άπαίδευτος νεοέλληνας των 12 έτων
στά 1937, θα έπρεπε να βιάσω τις νέες ήχητικές καταστάσεις που
έδν είχαν καμιά σχέση με την παράδοση όπας μου την μεταφέρανε
οί γονείς μου και τό επαρχιακό κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο
όποιο άναπτυσσόμουν και διαμόρφωνα την προσωπικότητά μου.

"Η μουσική τζάζ όφού στηρίχτηκε πρώτα στην κλασική άρ-
μονία στη συνέχεια έξετράπη. Χρησιμοποίη ήθελημένα τη λέξη "έκ-
τροπή", γιατί πιστεύω ότι οί νέγροι μουσικοί χρησιμοποίησαν τη
μουσική τους έπιθετικά, ένάντια στη λευκή καταπίεση, προσπαθώντας
να μιλήσουν με γλώσσα έντελώς δική τους που θα τους διαφοροποι-
ούσε, που θα τους πρόσφερε τη δική τους νεγρική ταυτότητα. Και
γι' αυτό θα έπρεπε ή ταυτότητα αυτή να συντρίφει όσο τό δυνατόν
περισσότερα έπιτεύγματα των λευκών. Και στη μουσική άναμφισβήτητα
τό μεγαλύτερο ήταν ή ανακάλυψη της άρμονίας που θα στήριζε τό
λόγιο μουσικό έργο. Καμιά φορά έχεις την αίσθηση ότι ή δεύτερη
ή ή τρίτη φωνή που συνοδεύουν την πρ'ωτη ήχουν "φάτσα", έηλαδή
κόντρα στους άκουστικούς κανόνες. "Ότι σατυρίζουν ή άκόμα "έμπάζουν",

"ποροῦσεθουν τήν κέρια μελωδία." Οτι προκαλοῦν ἡχητικῶς καὶ σπασί-
μακρῶς καὶ κινητικῶς. "Ὅμως ποιοὺς κινδύνους; Αὐτοὺς ποὺ ὅπως εἶπαμε
ἐπιβόλανε οἱ μεγάλοι μάσσινοὶ τῆς μουσικῆς ποὺ ἦσαν αὐτὸ εἶναι
γεγονός ὅλοι τοὺς λευκοί. Μήπως τὸ ἴδιο ἐδὲν κάνουν καὶ οἱ βραζι-
λιάνοι; *Ἐκεῖ ὑπάρχει οἶγουρα πολυτονικότητα καὶ πιδ συχνά δι-
τονικότητα. Ἀηλαδή σὲ ἄλλο τόνο βρίσκεται τὸ τραγῶδι καὶ συχνά
σὲ ἄλλο τὸ ἁρμονικὸ ἀκομπανιαμέντο. Κι αὐτὸ τὸ ἀκουσμα περιεργως
ἀποτελεῖ τῆ βασιεῖα γοητεία τῆς βραζιλιάνικης μουσικῆς. Γιατί
ἔχεις πάντα τὸ αἶσθημα ὅτι κάπου παραπαίει. "Ὅτι χάνεται ἡ
ἰσορροπία τῶν "χρυσῶν" κανόνων. Γιατί τελικὰ ὅμως οἱ ἁρμονικοὶ
νόμοι ἐξελλίσσονται ὅπως ἐξελλίσσεται καὶ τὸ ἀνθρώπινο αὐτί.
"Ἄλλωστε καὶ οἱ "λευκοί" ἀκολούθησαν τήν ἴδια πορεία μὲ ἄλλα
μέσα, γι' αὐτὸ καὶ θὰ χαρακτηρίσω σὰν "ἐξέλιξη" τήν πορεία τῆς
ἁρμονικῆς γλώσσας ποὺ καταλήγει στὴ μουσικὴ ἀτονία - ἀτονική-
πολυτονία - πολυτονική, μὲ ἀκουσματα συχνά παραπλήσια ἀπὸ κείνα
τῆς τζέζ. Θὰ πῶ λοιπὸν γιὰ νὰ κλείσω αὐτὸ τὸ κεφάλαιο ὅτι ἁρμο-
νικὴ γλώσσα τῆς τζέζ ὅπως ἡ γλώσσα τῆς Σχολῆς τῆς Βιέννης, ἀλλὰ
καὶ τῶν ἔξι Γάλλων καὶ τῆς Σοβιετικῆς Σχολῆς, καὶ τῶν συγχρονῶν
ἀμερικανῶν ἀγγλῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν συνθετῶν, βρίσκονται στὸ ὠ τοῦ
ἀλφάβητου τῆς ἁρμονικῆς γλώσσας. Κι ἐγὼ τότε μόλις ἀνακάλυπτα
τὸ Α. Θὰ ἐπανέλθω ὅμως ὅταν μιλήσω πιδ λεπτομερικῶς γιὰ τῆς
συνθέσεις μου ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Γνωρίζουμε ὅμως ἤδη ὅτι ἐπαίρ-
να ἔνα πολὺ δύσκολο ὁδὸ μὲ ἐλάχιστες πιθανότητες ἐπιτυχίας.
Καὶ ὅταν λέω ἐπιτυχία ἐννοῶ τὴ σύνθεση ἐνὸς λόγιου - ἐντεχνου
μουσικοῦ ἔργου ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ σταθεῖ στὰ πόδια του..
Στὰ 1936 εἶχαμε στὴ χῆρα μας Δικτατορία. Προσωπικὰ ἐδὲν κατάλαβα
τίποτα. *Ἐιλογέει, κινήματα, δικτατορίες, ὅλα γινόντανε, ὅλα παιζόνταν
στὴν πρωτεύουσα, καὶ στὴν ἐπαρχία ἔφτανε ἕνας μακρυνός ἀπόηχος
ποὺ μόνο οἱ μεγάλοι, καὶ μάλιστα οἱ θιγόμενοι ἢ ἐνδιαφερόμενοι
παρακολουθοῦσαν. *Ἄμετς ἄλλωστε εἶχαμε τιμαρθεῖ ἀπὸ τῆ Δεξιά -

-τό λαϊκό κόμμα- πριν έλθει ή "δικτατορία. Δέν ξέρω τί σκεπτότανε ό πατέρας μου εκείνη τήν εποχή, αλλά ίσως έπειδή ήμουν μικρός συνεπαρμένος και κλειστός στόν κόσμο και στά μου δέν μου μιλούσε ποτέ γι' αυτό. Τί θά πετ κυβέρνηση, κόμμα, έδωλογός, νομίζω όχι μόνο έγώ αλλά και τά παιδιά της ηλικίας μου είχαν μεσάνυχτα. Γνωρίζαμε τίς αρχές του τόπου, τόν κλήρο, τό χωροφύλακα, νοιώθαμε τήν "έξουσία σάν μιá απαραίτητη τάξη πραγμάτων." Όπως δεχόμεθα τά μεγάλα και άρατα σίτια μέ τά πλούσια έπιπλα στό κέντρο της πόλης και τά χαμδονίτα σέ γειτονίες που δέν άπήρχε ούτε δρόμος ούτε ήλεκτρικό και τρεχομένο νερό. "Ο καθένας δεχότανε τή μοίρα του, μόνο που ό δημόσιος υπάλληλος δέν είχε δικαίωμα νά κάνει κοινό θάμα τήν οικονομική του μιζέρια. Κρυφά έβλεπε ό πατέρας μου τό συγχαριανό του χωροφύλακα γιά τό μηνιαίο δάνειο, όπως κρυφά άπο μένα τουλάχιστον κλεινόταν στό σαλόνι γράφοντας και ξαναγράφοντας μέ τήν πεντάρα τά απαραίτητα έξοδα, μήπως και φτουρήσουν οι άριθμοί. Τάρα καταλαβαίνω ότι οι έίκοι μου ήσαν τρομοκρατημένοι." Έχοντας δυό παιδιά και δυό γρηδες στήν πλάτη τους, έτρεμαν μέ τήν ιδέα ότι ή δικτατορική έξουσία θά τόν έριχνε άπόμα πιά χαμηλά άπ' αυτό τό κατότατο όριο τών 4 χιλιάδων δραχμών τό μήνα, όποτε ή πείνα μής περίμενε στή γωνία του χρόνου μέ δόντια άιονισμένα νά μής κατασπαράξει. Στά 1936, λίγο πριν τή δικτατορία, άπήρχε και πάλι κάποια έλλαγή στήν άθήνα γιά νά μής στείλουν ξανά στά Γιάννενα. Αύτή τή φορά δέν πήραμε τά έπιπλα ούτε νοικιάσαμε σίτι. Μείναμε στό ξενοδοχείο "Αβέρωφ" ένατ που τάρα είναι ή κεντρική πλατεία. Μετάθεση εθνική, που όμας δέν κράτησε παρά λίγους μήνες. "Η μεταξική έξουσία μής ξανάστειλε πάλι στό Άργοστόλι και ενώ περιμέναμε τά χειρότερα, ό πατέρας μου πήρε μετάθεση γιά τήν Πάτρα. Τί συνέβη; "Ίσως χάρη ή θέση. "Ίσως τά τέσσερα χρόνια στήν Κεφαλονιά νά ήσαν πολλά." Ίσως κάποιος ύπηρεσιακός παράγοντας στό ύπουργείο νά τόν συμπαθούσε..

Δεν ξέρω. Ξέρω μόνο ότι η Πάτρα για μέε ήταν μετάθεση εθνότητ. Γιατί και ό μισθός άνέθηκε στις 7 χιλιάδες, αλλά και ή Νομαρχία Πατρών είχε δυνατότητες να καλύπτει έξοδα έκτος έδρας έτσι ώστε να υπάρχει και μία σημαντική μηνιαία αύξηση όταν ό πατέρας μου ζανάπαιρνε και πάλι τό γνόςρικο όδρόμο τών βουνών και τών χωριών τής όρεινής κυρίως Άχατίας.

Πρίν έγκιναταλείψουμε τό "Άργιστόλι είδα τό Δικτάτορα." Ένα μεση- μέρι στο λιμάνι κάποιος είχε "ό Μεταξής τρώει στο "Εστιατόριο". "Απ'έξω περίμενε τό μοναδικό φορτάκι για να τόν πάρει." Εγώ γνωστός τοϋ σωφέρ έπιασα κου. έντα. "Ο Μεταξής βγήκε από τό έστιατόριο με τήν περιεργως λιγοστή συντροφιά του. Εδ ήγαινε σε ιδιόκτητη έπισκεψη στο χωριό του. Νομίζω τά Μεταξάτα. Ποιά έλλα; Ήταν πολύ κοντός, ροδοκόκκινος, φορούσε γυαλιά χοντ, έ. Καλονάγαθος και ήμερος. Διαφώλιωε στο άμάξι και κάθισε στην πίσω θέση βολικά για να χωνόφει. Τότε ένας γέρος ζητιάνος τόν πλησίωσε. Τοϋ πήρε τό χέρι και τοϋ τό φίλησε. Και τότε ό Μεταξής, πολύ φυσικά, χωρίς να θυμάσει, τόν χαστοόκισε δυνατό, τόσο δυνατό ποό ό γέρος έχασε τήν ισορροπία του και σωρίσθηκε στο έρδομο. "Ικανοποιημένοι οι χαροφύλακες από τήν πυγή τοϋ "Άρχηγοϋ τρέξανε να τόν πιόσουν απ'τά χέρια και να πόν σύρουν ^{στο} ή ή πεζοόδρόμιο ένω τό φορτάκι ξεκινούσε με τή χαροβμενηκαί πανευτυχή άς φαίνεται συντροφιά.

Λίγο άργότερα, καθισμένη (ή οίκογένεια) στο ίδιο ατόκινητο περνούσαμε από τήν πόλη τών ζωντανών στην πόλη τών νεκρών κι από μετ άνηφορίζοντας έδ γλύφαμε τά πόδια τοϋ περψανου πρίν κατηφορίσουμε προς τή λίμη.

Ἡ Πάτρα ἦταν ἡ πόλη, καὶ ἡ πόλη ἀναπνεύει, κοιμᾶται, ξυπνᾷ, βάζει παλτό, κρατᾷ δμπρέλα, καὶ τὸ καλικάρι γδύνεται πλᾶϊ στὴ θάλασσα. Ἦταν Ἰουβιος τοῦ 37, ἔκανε ζέστη καὶ ὁ κόσμος τὰ βρά-
 ῦνα σερβιλάνιζε στοὺς παραλιακοὺς ὁδμούς. Ἰτὴν κεντρικὴ προβλήτα
 ποὺ κατέληγε σὲ μιὰ στογγυλὴ μικρὴ πλατεῖα στὸ μέσον τοῦ λιμα-
 νιοῦ, στὸ κέντρο της, ἦταν ὁ φάρος, καὶ γύρω γύρω ἀπὸ τὴ βάση του,
 ζαχαροπλάστετο. Ὅταν καθόσουν ἐκεῖ, εὐδὲ βήματα ἀπὸ οὐνα γλιστροῦ-
 σαν ἀγὰ τὰ ἐπιβατικὰ πλοῖα καὶ μπορούσες νὰ δεῖς ὡς καὶ τοὺς
 ἐπιβάτες στὶς καμπίνες τους. Νοικιάσαμε ἕνα δωμάτιο σὲ κάποιον
 ξενοδοχεῖο στὴν ὁδὸ Βασιλέως Γεωργίου ἔν δὲν κἀνω λάθος κοντὰ
 στὴν προκυμαία. Ἐγὼ διάβαζα γιὰ νὰ εἶσω ἐξετάσεις ἀπὸ τὸ Δημο-
 τικὸ στὸ Γυμνάσιο, κι ἔτσι εἶχα μιὰ σοβαρὴ ἐργασία νὰ κἀνω ποὺ
 μὲ ἀπορροφοῦσε. Συνάμα ὁ θαυμασμός μου γιὰ τὴν πόλη ἔδινε τέλειων
 καθὼς ἀνακαλύπτα καινούργιους ὁδμούς, πλατεῖες, κήπους, θαλάσσια,
 ἐργοστάσια, συνοικίες. Ἀτέλειωτοι, ἀλοῦστοι ὁδοὶ παρόλληλοι
 ὀριζῶντιοι καὶ κἀθετοι μὲ γεωμετρικὴ ἀριβεία σοῦ εἶδιναν τὴν
 ἐντύπωση ὅτι ἀποτελεῖς μέλος μιᾶς ἀνθῳπρῆς κοινωνίας ποὺ ἔχει
 τὴ δύναμη νὰ ἐπιβάλλει τὴ δικὴ της τάξη στὴν οἰκοδόμηση τῶν
 σπιτιῶν ποὺ στὴν κἀτω πόλη ἔχουν ὄλα ὑποχρεωτικὰ καμάρες ὡστε
 τὸ καλοκαίρι νὰ ὑπάρχει σκιά, καὶ τὸ χειμῶνα προφύλαξη ἀπὸ τὴ
 βροχὴ. Ἄραγε ποῦ νὰ ἐδράζει ὁ παντοδύναμος νοῦς ἀδτιῆς τῆς κοι-
 νωνίας ποὺ κἀνει τὴν πόλη νὰ δουλεύει σάν ρολοῦ;

Ἰτὴν Πάτρα ὑπῆρχαν πολλὰ ἀποκίνητα. Ταξί, λεωφορεῖα, φορτηγά.
 Καὶ φυσικὰ ἀμάξια μὲ ἔλογα καὶ κἀρα. Ἰσχυρὸ ἀκουγες τὸ διαπερασ-
 τικὸ σφύριγμα τοῦ τραίνου ποὺ ἔφτανε ἀπ' τὸν Πύργο ἢ τὴν Ἀθήνα
 καὶ εἰδοποιοῦσε τοὺς ἐπιβάτες καὶ τοὺς χαμηλῆδες. Μετὰ ἕνα μῆνα
 πιάσαμε σπῆτι, τὸ πρῶτο κἀταμα σὲ μιὰ λευκὴ μονοκατοικία μὲ
 μικρὸ κῆπο στὴ γωνία, Ἀσημάκη Ρ. Τηλα καὶ Ἀδόντου, πλᾶϊ στὴν πλα-
 τεῖα στὴν ἀπάνω πόλη, στὰ Ψηλαλώνια. Ἄπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ
 τὸ σπῆτι συνόρευε μὲ τὸ ἐργοστάσιο κλετικτῆς ΒΕΣΟ κι ἀπὸ τὴν

έλλη μ'ένα κελάριο μαγέρινο - ταβέρνα με ιδιοκτητή Ιταλό.
Διερευνούσα από τα παράθυρα και τα μπαλκόνια τη γειτονιά."Έβλε-
πα τό βράδυ τὰ παιδιὰ, αγόρια και κορίτσια -αυτό, δέν συνέβαινε
στό 'Αργοστόλι- νά παίζουν στό έρδμο ή νά κουβεντιάζουν όλα
μαζί καθισμένα γύρω από τήν κολόνα του ηλεκτρικού."Εγώ δέν κα-
τέβαινα γιατί δέν ήξερα κανέναν."Όλη μέρα διάβαζα, άνέβαινα στην
ταράτσα, έβριχνα νερό στό σάμα μου και έκανα ήλιοθεραπεία ή έπαιζα
μέ τον άδελφό μου που τότε ήταν έντε χρονών.Τό βράδυ συχνά
συνόδευα τους γονείς μου στόν περίπατό τους και κατέληγε συνή-
θως στά Ήλαλάδνια ή στην προκουμαία για καγυτό.Μιά φορά τή βδο-
μάδα πήγαίναμε στόν θερινό κινηματογράφο.Τότε ήταν τής μόδας
τά μιούζικαλ του Χόλυγουντ με στόρ τή Μάρθα "Εγμελς και του
Ζάν Κισπούρα - έως αὐτοί οι δύο νά ήσαν του γερμανικού κινη-
ματογράφου και έπίσης θριάμβευε με τό μουσικό είδος - τήν
Ντιάνα Ντάρμπιν,τό Νίκου Γουνέυ και Σίρλεϋ Τέρμλ.Πρίν από τό
φίλι και στά διαλείμματα άκούγαμε από τά μεγέθωνα έλληνικά τρα-
γούδια με τήν Δανάη, τή Σοφία Βέμπο, τήν Κοκία Πενέρή.Τραγουδία
του 'Αττίκ προτάκουσα σέ κινηματογράφο στά Γιάννενα στό 1936
και θυμάμαι τήν έντύπωση που μου είχε κάνει ή Παπαρούνα που
για μέρες βοδίζε σ'αὐτιά μου.Λέ λίγο, με τά καλλίτερα οίκονο-
μικά μας,θά ξανάρχιζαν τά γεύματα και οι μουσικές βραδιές στό
σπίτι μας που ήταν όπως στα Γιάννενα άνετι με τίς κρεβατο-
κάμαρες, τή μεγάλη κουζίνα, τήν τραπεζαρία και τά σαλόνια."Όταν
είχαμε χορό άνοίγαμε τίς ένδιάμεσες πόρτες και σχηματιζότανε
μιά έννιαία αίθουσα ώστε νά έχουν όλα τά ζευγάρια για στροβι-
λισμούς και όλα τά τρελλά νοήματα του τσαρλέστον."Εγώ φυσικά
και πάλι στό τιμόνι έληθαδ ή στό κουρέισμα και τήν άλλαγή των
όψεων στό γραμμικό που γνώριζε ξανά καινοβόργιες όδες.Πρίν
καλά καλά έγκατασταθούμε στό νέο μας σπίτι ή μάνα μου με πήρε
νά πάμε στό συνοικισμό νά φάξουμε για τσεσμιλιός.Καθισμένοι

στούς μικροσκοπικούς κήπους γεμάτους γλάστρες μικροστά στά
πλιθόκτιστα σπιτάκια τους που όμως όλα έλαμπαν από τό φρέσκο
δασβέστη,οί πρόσφυγες μής έρευνούσαν προσεκτικά και μετά σχο-
λίζαν τό πέρασμά μας. "Η μητέρα μου ντυμένη απλά αλλά άδυνα-
μικά με τό καπέλλο τό βέλο και τά κομμά της παπούτσια." Έγώ καθαρός
με κοντό μπλέ πανταλόνι, άσπρο πουκάμισο και καφέ πέδιλα.Θά
έλεγαν άσφαλώς μεταξύ τους οι πρόσφυγες,που πολλοί άνδρες φο-
ρούσαν βρόνια και οι γυναίκες μαύρα τσεμπέρια: "Τί θέλουν αυτοί
οί πλούσιοι στό μαχαλά μας; "Έχασαν τό έρδμο;"Ή ήρθαν γιά νά
διασκεδάσουν μέ τή φτώχεια μας;" Σταματήσαμε σ'ένα σπίτι και
ή μητέρα μου ρώτησε: "νάχω νά βρω καμιά οίκογένεια από τόν
Τσεσμέ.Ξέρετε είμαι κι εγώ πρόσφυγια.Τό πατριό μου ήταν Που-
λάκη."Ασπασία Πουλάκη".Μόλις είδαν πός είμαστε πρόσφυγες,δικοί
τους,έλλαξε έιαμιές ή στάση τους απέναντί μας.Μής πρόσφεραν
κάθισμα,νερό,γλυκό τοῦ κουταλοῦ και τό ένα σπίτι φώναζε στό
έλλο "Είμαι δικοί μας."Από τόν Τσεσμέ. Βίεσποίησε τήν κυρά
Ρήνη".Σέ λίγο ήρθε και ή τσεσμελιά μέ τόν άντρα της που ή
βρόνια του χτυπούσε δεξιά-αριστερά. "Ήταν γείτονες,ή κυρά
Ρήνη και ό μαστροβικιάς στήν ήλιονία τῶν γονιῶν τῆς μάνας
μου,τό παιδιά τους,έυδ άγέρια,είχαν χαθεῖ στό λαγύριο μέ τόν
έλληνικό στρατό που τά επιστράτευσε.Πέσανε ό ένας στήν άγκυλιά
τοῦ έλλου.Ατήν άρχή κλάματα που γρήγορα μεταδόθηκαν στίς όπο-
λοιπες μαυροφορεμένες γυναίκες.Μετά καταστέλαξε ό πόνος,φύγανε
οί πιερές άναμνήσεις κι άρχισανε οί έρωτίσεις." Γυναικία τοῦ
διευθυντή τῆς Νομαρχίας" λέγανε όλοι μέ θαυμασμό και χαϊδέυ-
ανε τή μητέρα μου."*τοι βέλαμε ρίξες στή συνοικία και δε δε
περνούσε βρομιάδα χωρίς νά έπιανεφτοῦμε τό φτωχικό τῆς κυρά-Ρήνης.
Σέ κάποιο γεῦμα που κάναμε στό σπίτι μας,τήν ώρα τοῦ καφέ,ή μάνα
μουμίλησε στό άήμαρχο,κύριο Ρούφο,ό όποιος είδρισε τόν μαστρο-
βικιά σκουικιδιάρη στό Αήμο.Ειγά-οιγά έμμεταλλευόμενη τή θέση
της ή μάνα μου κατίφερε νά βόλει τόν έναν από εῶ,τόν έλλο από

καί γιά μεροκλήματο ή γιά μισοθ.οί περισσότερες οικογένειες τῶν προσφύγων εἶχαν πρόβλημα δουλειᾶς καί ἐπομένως καί ἐπιβίωσης.οί πιά πολλές ζούσανε μέ δουλειᾶς τοῦ ποδαριού καί κυρίως μέ τή συμπάρδσταση τοῦ βιελανού προσφύγα...

"Ἦτσι ἀπό τή μεριά τῆς μάνας μου ἔμαθα πῶς εἶμαστε ξένοι. Ὡς τά βαθειά της γερᾶματα ἔμεινε πιστή στή γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Δέν ἀφομοιώθηκε ποτέ στήν παλιᾶ Ἑλλάδα - ὅπως τήν ἔλεγε- καί στό Γαλατῆ τῆς Κρήτης οἱ ζητιᾶνοι -παιδιά προσφύγων- εἶχαν μάθει τήν ἀδυναμία της καί τρέχανε στό χωριό ἀπ'όλα τά μέρη τοῦ νησιοῦ.καί κείνη τοῦς πᾶ ἔδινε ὄλα.τέλος ἄρειασε τό σπῆτι ἀπό ρούχα,ὀφθαλμάτα,χαλιᾶ,ἐπιπλοκία,βαζάνια,ζωγραφίδες.τό ἴδιο καί στήν Πάτρα.Γέμιζε μέ μεγάλη κίνηση τό πάντα μέ ὅ τι φανταστεῖς. Τρόφιμα,ρούχα,καποθτοια ,καί τᾶ πηγαίναμε κάθε βδομάδα στό συνοικισμό."Ἄν καί ἡ κοινωνική της θέση ἀπαιτοῦσε σχέσεις μέ κυρίες τοῦ ἴδιου ἐπιπέδου,ἐκείνη διάλεγε τίς πραγματικές της φίλες ἀπό τίς προσφύγες.καί ἦταν ἄστεγο ὅταν συνέβαινε νά συναντηθοῦν στή σκέλα τοῦ σπιτιοῦ μας ὁ δήμαρχος νά ἀνεβαίνει καί ὁ σκουπιδιάρης νά κατεβαίνει. Ὁ ἓνας μέ βρόδα καί ὁ ἄλλος μέ κοστούμι τῆς τελευταίας εὐρωπαϊκῆς μόδας.Μάταια ὁ πατέρας μου τῆς ἔλεγε καί τῆς ἔπαινε γιά τήν κοινωνική μας θέση. Ἡ ἀπάντηση τῆς μητέρας μου ἦταν στερῆδση. "ὄτοι εἶναι οἱ δικοί μου. Ἄδοι εἶναι ἀπό τά μέρη μας". "Κι ἔδῃ τί εἶναι;" "Ξενητιά..." "Ὅμως κι ὁ πατέρας μου μισοῦνοιθε ξένος κι ἄς μῆ τό ἔλεγε. εἶδινα στήν Πελοπόννησο ὑπῆρχε ριζομένος ἀντιβενιζελισμός καί ἐπομένως καί ἀντικρητισμός. Ἡ διαίεση ὠλεεθεροί-λαϊκοί εἶχε ἀφῆσει βαθειά ἴχνη.καί τόρα μέ τό μεταξῆ πᾶς κρητικός ὑποκτος"

"Ατσι ήμουν κι ένοιωθα -δύα εκείνα τὰ χρόνια-τριπλά ζέουσι. Ήδη έπαρχιώτης, σάν πρόσφυγας και σάν κρητικός. Σέ λίγο θά έκδηλώνταν και μετ' τέταρτη διαφοροποίηση από τους άλλους: τó άουνήτιστο, είδινά για κείνη τήν έποχή, και κείνητμήν ήλικία, μπδύ μου! Η σηματική μου διαάπλαση από τή δευτέ. α του Γυμνασίου, έηλαθή 13 χρονώ, έλλαξε ριζικά. "Όσο φήλωνα τόσο άδυνάτιζα. Και άσφαλώς θά παρούσαζα ένα άσπετο θάμα για να γελουν στο πέρασμά μου ή να με κοιτάζουν λός και έπεσα από τόν "Άρη. "Όμως σ'έκεινα τὰ χρόνια, στήν Πάτρα, ίσως ήταν ή έκπληξή μου από τήν πάλη, ίσως ή θέση του πατέρα μου που μάς έπέτρεπε να ζούμε λίγο πιο άνετα, ίσως ή ήλικία και ή εδύση των εξετάσεων, και τó Γυμνάσιο έν όφει, έν πάσει περιπτώσει αυτά τὰ δυο χρόνια της Πάτρας θά τά χαρακτηρίσω σάν χρόνια ζεγνοιασιάζα.

"Έδωσα εξετάσεις και μπήκα στή λεγόμενη θέση 1 χολή, έηλαθή τó Γυμνάσιο της έποχής με τίς έξι τάξεις. Τά κείρια, καινούργια τότε, βρισκόνταν δυο βήματα από τó σπίτι μας. "Αντίς από τίς άνετες και φτωχίδες αίθουσες είδεθατε και γυμναστικούς χώρους, θά λέγαμε τέλειους για κείνη τήν έποχή. "Ο Γυμναστής μας κύριος Παναγόπουλος ήταν από τους πιο σημαντικούς καθηγητές. "Αντίς από γυμναστική άσχολούμαστε καθημερινά με τόν κλασσικό άθλητισμό, τó βολέυ και τó μπόκετ. Στή δεύτερη Γυμνασίου όταν έλοι οι μαθητές περδάματε ύποχρεωτικά στήν ΕΟΝνάθε Τετάρτη ντυμένοι με τή στολή της μεταξινής νεολαίας κάναμε ένα άλλο είδος γυμναστικής: σχηματισμούς παρελάσεων, πάντα με τόν κύριο Παναγόπουλο, που τόν είχαν ντίσει κι αυτόν βαθμούχο, και νομίζω ότι αυτό ήταν όλο κι όλο τó μάθημα της "Εθνικής "Αγωγής" όπως τó χαρακτήριζαν. "Ισως να ύπήρχε και κάποια όμιλία, όμως στήν τάξη μου τουλάχιστον έν τήν προσέξαμε ποτέ. "Ακούγοντας "μεταξινή νεολαία"-ΕΟΝ- οι νέοι σήμερα σκέφτονται τίς κομματικές νεολαίες από τήν ΕΠΟΝ και όδθε. "Όμως ή ΕΟΝ βασικά ήταν μετ' όργάνωση με δυο κύρια χαρακτηριστικά: Πρώτον τή στολή και δεύτερον τίς

παρελάσεις με το φασιστικό χαιρετισμό. Μήν ξεχνάμε όμως ότι τότε
 ο Μουσολίνι και ο Χίτλερ ήταν προσωπικότητες όχι μόνο σεβασ-
 τές αλλά και αποβεντές από μεγάλο αριθμό πολιτών. Ή Γερμανία
 ήταν χώρα σοσιαλιστικής Αδελφότητας το "έθνος" που έμπαινε
 μπροστά της έδινε μεγαλύτερη.. γοητεία και όταν ο Χίτλερ χτύπησε
 τη χώρα μας υπήρχαν 50 ο/ο γερμανόφιλοι "το σχολείο σε κάθε
 τάξη δεν είμαστε πάνω από είκοσι μαθητές." Ήτοι οι καθηγητές μας
 είχαν την άρεση όχι μόνο να διδάζουν σωστά αλλά και να κουβεντιά-
 ζουν μαζί μας, γεγονός που μας βοηθούσε ψυχολογικά: το σχολείο
 δεν ήταν μόνο μία άγγαραία αλλά παρουσίαζε γενικότερο ένδια-
 φέρου. Ήγθ τουλάχιστον διάβαζα με έρεξη. κι αυτός ήταν ο γενικός
 κούνας. Πως γίνονται οι φίλες ο' έκεινη την ηλικία; "έ λίγο
 βρέθηκα με δυο φίλους, τόν Τηλέμαχο και τόν Νίκο. Λιγά-σιγά γίναμε
 άχάριστοι. Ήθεσα στο σχολείο, στα διαλείμματα, στα άθλητικά παιχ-
 νίδια και όταν είχαμε καιρό, είθια τα σαββατοκύριακα βγαίναμε
 βόλτα μαζί στα "ηλαλώνια", τήν Κυριακή το πρωί μετά το άποχρω-
 τικό άκνησάισμα στο Σινιάκι, και το βράδυ σε άτελειωτους περι-
 πάτους. Λιγά-σιγά βγήκα και στη γειτονιά, συνδέθηκα με τά παιδιά.
 Ποδόσφαιρο στο έρδμο, ποδήλατο νοικιασμένο με τήν ύρα, κρυφτοβλι
 με τή Βαρβέρα, τήν κόρη του Ήταλοϋ, που τελικά πέφταμε όλοι
 έπάνω της προσπαθώντας να τής βγάλουμε καμιά τριχούλα από
 "έκει" και κυρίως δικαδικό τραγούδι τά βράδια κάτω από τήν κολόνα
 με τό ηλεκτρικό φανάρι. "Άκληρή καρδιά"- "ένο μαύρα μάτια"- "Γαλήν
 Γειτονιά", τά μεγάλα σουζέ της έποχής, πόσες χιλιάδες φορές έδν
 τά τραγουδήσα στις γειτονίες της Πάτρας, και άργότερα στόν Πύργο,
 στήν Τρίπολη, στήν Άθήνα. Ήτιόξαμε μαθητικό σάλλογο στήν τάξη
 μας με σποδο όργανα μένες έκδρομές. Είχαμε καταστατικό για κανόνες
 συμμετοχής και συμπεριφοράς. Ήτάρτη και Σά βρατο άπόδισμα
 όταν είμαστε έλεύθεροι βγαίναμε από τήν πόλη και πηγαίναμε στους
 καταπράσινους λόφους που βρίσκονται στα πόδια του βουβού του

Παναχαϊκού. Ήνεϊ παίζαμε, κουβεντιάζαμε, κίναμε μουσική, ήΐχαμε άνακαλύψει τις φουσαρμόνικες κόνερ (με τό στόμα) και προσπαθούσαμε νά συγχρονιστοϋμε σά μιά μικρή όρχήστρα. Ϊά σουξέ με τη φουσαρμόνικα ήταν άναμφισβήτητα ή Παλόμα (Μακρυά σάν θά φύγω μάνθ στήν ζωνητειά) και τό Γεϊό σου Δημητρούλα. Ϊό κολοκαίρι μέναμε στίς Ϊτίες, στό ξύλινο σπιτάκι ΘΩΔΕΑ που μās παραχώρησε έυδ φορές ό κύριος Πανταζής, πρόεδρος του έπιμελητηρίου και φίλος του πατέρα. Ϊταν κυριολεκτικά μέσα στή άλάσκα όπου μπαίναμε τό πρωϊ και βγαίναμε τό βράδυ... "Άφησα για τελευταίο τό μεγάλο γεγονός της ζωής μου. Ϊή ΜουσικήΪ

Πρωτον, τό σχολικό βιβλίο Μουσικής μ'αύτη τήν παράξενη γραφή, τά πεντάγραμια... "Όταν ό Δημήτρης Λοστάνκοβιτς, που όπας γράφει ή μητέρα του τόν πήγε όταν ήταν 9 χρονώ νά μάθει πιάνο και σά έδάξενα ήταν μαθητής του Γκλαζουνοϋφ στή σύνθεση, ένας έλληνας, έπιδοχος συνθέτης, έβλεπε για πρώτη φορά στή ζωή του τυπωμένες νότες. Ϊμετά ήταν ή σχολική χορωδία υπό τόν κύριο Παπαβασιλείου, καθηγητής της μουσικής. Ϊπό τήν πρώτη μέρα έήλωσα συμμετοχή. Ϊέ κατέταξε στίς πρώτες φωνές. Ϊραγουδοϋσαμε σέ " τετραφωνία Ϊέθε πρωϊ όλο τό Γυμνάσιο συγκεντρωνότανε στους διαδρόμους για τήν προσευχή. Ϊότυχως αύτη ή προσευχή ήταν σύνθεση του Γιδόζεφ Χάϋντ. "Ϊέ σένα πλάστη και έθε έτούτη τη στιγμή -όφθώω με καρδιά και νοϋ παράκληση θερμή- κι έδω τό έλεγα σόλο: "Πατέρα ρίξε σπλάχνικα σά πλάσρατά σου μιά ματιά"...γι'αύτές τις έυδ μουσικές φράσεις ή μέρα για μένα στό σχολείο ξεκινούσε όμορφα. θυμάμαι ότι κίπου-μάκου με κίλεσαν στήν αίθουσα καθηγητών για νά τους ξαναπώ αύτές τις φράσεις. Φαίνεται πός τραγουδούσα συγκινητικά. Ϊΐχα πάντως όμορφη φωνή που σιγά-σιγά έλλοιόθηκε και μετά χάθηκε... Ϊό τρίτο γεγονός ήταν ή άγορά του περιφημου βιολιού. Ϊως ό κ. Παπαβασιλείου νά ήθελε νά πουλήσει κανένα βιολί για λόγους οικονομικούς. Ϊό γεγονός πάντως εΐναι ότι έπεισε τους

γονεΐς μου ότι έχω ταλέντο.Και τέλος, ^{οάν} ~~πρώτη~~ κορύφωση στα μουσικά θαύματα της εποχής, γράφτηκα στο "οδεΐο" ~~Ματρινών~~ στην τάξη βιολιού, φυσικά και όπως ήταν έκδομο αρχισα και τα θεωρητικά με τον κ. Λινοβόρη. Διότι λοιπόν νομίζω ότι θεωρώ την Πάτρα οάν την πόλη της μεγάλης στροφής στη ζωή μου, γιατί από εκεί και πέρα θα έμενα πιστός στην επιλογή μου για τη μουσική. Μετά τα 1960 έδωσα λαϊκές συναυλίες σε κλειστούς χώρους με πολύ μεγάλη επιτυχία.

-τά 1964 στο Δημοτικό θέατρο, πρωτοκαρουσάσα και την Καρία θαρανοτόρη. Όμως μετά την πτώση της χούντας ή Πάτρα -δηλαδή το κοινό που πάει στις λαϊκές συναυλίες- έδειξε ότι δεν εκτιμάει τη δουλειά μου. Από την πρώτη στιγμή, στα 1975, όταν έδινα το CAMPO GENERAL με τους γάλλους έρμηνευτές και γινόνταν χιμός στο "Καραϊσκάκη" στον "Παναθηναϊκό" και στο "Καυτατζόγλειο" οι πατρινοί σνόμπαραν τη συναυλία. Κι από τότε πήγα από το κακό στο χειρότερο στις καλλιτεχνικές σχέσεις μου μαζί τους, έως ότου αποφάσισα να μην ξαναδωσω ποτέ συναυλία εκεί. Ίσως οι θεοί της Πάτρας να μετάνιωσαν γμακι γιατί με βάλανε σ' ένα όρκο -τη μουσική- που κατά τη γνώμη τους όχι μόνο δεν όπρητέσα αλλά και κακοποίησα. Και οι θεοί της Πάτρας σήμερα δεν άστειέονται. ΚυβερνώνεΤίτλ μένα ειδικότερα το κακό όρχισε από το Μάη του 67 όταν άπαγορεύτηκε δια νόμου ή Μουσική μου. Και πάλι τότε κάποιος πατρινός θεός μής τιμωρούσε όλους μας για τα φριχτά μας έγκληματα, και μένα πιο ειδικά για το έγκλημα που έκανα να άσχοληθώ με τη μουσική και να γράφω τραγούδια... Τίποτα όμως από όλα αυτά δεν θα μπορέσει ποτέ να μέσο μου έσκαινα τα χρόνια όπου έλλαστε έδωσα και την πρώτη μου συναυλία, στις "Ιτίες, στη βράντα ενός έρχοχιού. Έπαιξα βιολί μ' ένα συμφοιτητή μου στο "οδεΐο και μετά τραγούθησα με τη μητέρα μου, και με τις εισπράξεις άγόρασα τέσσερεις γμαζοντενεκέδες, ζυλεία καρφιλά και σχολινιά και κατασκεδάσα

μιά θαυμάσια σχεδία. "Αγαπώ και ένα σεντόνι για πανί και ξανδίχτηκα στην καρδιά του πατραϊνού, στην Αγκυλιά αυτής της μεγάλης μου αγάπης μαζί με τη Μουσική, της Οθωμανικής. Τα χορωδιακά τραγούδια, στο γυμνάσιο, ήταν δυο είδη: Ελληνικά συνθετών, ιδιαίτερα του Καλομοίρη ο οποίος ήταν υψος, και ξένων, βασικά των κλασικών, Σπετςβεν, Ρότσαρτ, Βάβνιτς, Βέρντι, κ.λπ.

"Ετσι πραγματοποιούσα την πρώτη μόνο γνωριμία με τη λόγια μουσική τέχνη. "Κίση στο μουσικό βιβλιοπώλιο της Φουσαρμόνικας λένερ υπήρχαν μία σειρά κλασικά για δυο ή τρεις φορές. Μεγάλη έντοπωση από τότε χαρακτηρίσαν στη μνήμη μου - μου έκανε τό τραγούδι του Σπετςβεν "Ελα νύχτα ος προσμένει κάθε στιγμής που πονεί" που όπως διαπίστωση αργότερα ήταν διασκευή του δεύτερου μέρους της "Κασιονάτας και το ναυόρισμα του Νεράμς. Τότε είσης γνώρισα μερικούς άδύνατες μελωδίες που με συγκλόνισαν, όπως τη Λερενίτα του Σορμπερτ, και τα Παραμύθια του Λόμαν. "Ομως συμφωνικό έργο δεν έμελλε να άκουσω παρά στα 1942, πέντε χρόνια αλλοίθιρα αργότερα και μάλιστα στον κινηματογράφο: Λε γερμανική μουσική ταινία με τίτλο Η ΞΗΜΗ ΤΟΥ ΚΡΕΣΤΟΒΕΝ. "Έχουν διακηρηθετ από τότε δυο τετράδια μουσικής. Οί πρώτες μου άποπειρες να γράφω μουσική. "Είς ποιό λόγο; Τι με παρακίνησε; "Όχι μόνο ή ανάγκη να προσφέρω ρεπερτόριο στη μικρή μας αρχήστρα από Φουσαρμόνικας. "Υπήρχε, τό θυμάμαι άκρόμα, κάτι πιο βαθύ. "Είς ανάγκη και μία απόλαυση που δεν μπορούσα να την εξηγήσω. Γράφω κι εγώ τίς δικές μου νότες για να βγοϋν οί δικοί μου ήχοι. Δημιουργώ άπ'τό τίποτα ένα μικρό κόσμο από ήχους. "Αυτό με συνάρπαζε. "Είχα γράψει, τότε, και ένα δικό μου μοτίβο για βιολί τό άποτον έπαιξα την άρα που περνούσε από τό σπίτι τό κορίτσι της συνοικίας που είχε έρωτευθετ και που ήθελα ήάρα η λθ να τό άκούσει. "Είδικά αυτό παραμόνευα λοιπόν στο παράθυρο και μόλις την έβλεπα τό μοτίβο. Και ξανά και ξανά κάθε μέρα. "Ήταν άλλωστε ο μοναδικός

τρόπος με τον οποίο της εΐπα ότι την αγαπώ γιατί δεν τόλμησα ποτέ όχι μόνο να της μιλήσω, αλλά ούτε και να την δω και μακριά στο δρόμο... Έχω μπροστά μου το πρώτο μουσικό τετράδιο με ήμερομηνία 1937. Στην αρχή αντιγραφή άκκοινων σολεζέ. Τού πρώτου έτους. Μετά ένα βυζαντινό κείμενο "οὐδὲ τρεῖς μεγίστους τῆς τρισηλίου θεότητος.. " που δείχνει ότι κάπου, στο σχολείο ή στην βιβλιοθήκη βάλναμε βυζαντινά τροπάρια και μετάσε μία σελίδα με κεφαλαία γράμματα: "ΣΥΛΛΟΓΗ ΑΣΜΑΤΩΝ κατασκευασθέντων ὑπὸ Βιχ. Γ. Θεοδωρόφου". Και αρχίζουμε "No 1 ROMANCE B" για HARMONICA. Μετά "No 1 ROMANCE A" με όνομαρή στο γαλλικά MICHEL THEODOPOULOS. Ακολουθούν οι στίχοι ενός σατυρικού τραγουδιού που έγραφα για τον καθηγητή των γαλλικών. Μετά οι σελίδες έχουν κοπέ με το φολλέι. Μετά ένα χρόνο, στο 1938, συγκεντρώνω τα πρώτα μου τραγούδια και πάλι σε ένα μικρό τετράδιο μουσικής, τραγούδια "ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΘΗΣΙΣΚΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ". Ίδου οι τίτλοι: "Προσευχή". "Η Πατρίδα". "Τ' άφρογιάλι μας" (ποίηση Γ. Δροσίνη). "Προσευχή 2" (Μαρτζάβνη). Μετά: "ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΘΥΣΙΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΖΗΝΗ": "Τό Καρδί". "Αευτεριά". "Τό Καύρο Κυπαρίσι" (Κ. Παλαμής). "Δ ρόδο" (Βολαμπίτης). "Η άφρη και τ' αήδονι" (Βολαμπίτης). "Άδεν εΐναι μονάχα τ' αήδονια" (Κ. Παλαμής). "Άδεν σε ξεχνώ" (τετράφωνο). "Τό βάμα". Και στο τέλος με εδρωπαϊκή μουσική σημειωμένο το βυζαντινό μέλος "ήμερον τῆς ἡμῶν τό κεφάλαιον".

Την πρώτη "Προσευχή" (δεν εΐναι σημειωμένο τό όνομα του ποιητή) που ξεκινούσε με τρεῖς στίχους "Ἡ τῆν γλυκειάν ἀγοῦλα χαροῦμενο ζυκνῶ καί στέλνω προσευχοῦλα θερμή στόν οὐρανό.. " την τραγουδούσαμε κάθε βράδυ στο κρεβάτι του Γιάννη, πριν κοιμηθεῖ, ὅλη ἡ οἰκογένεια μαζί σε δίφωνα, μετά τριφωνα και τέλος τετραφωνα. Στην Τριπολιχά όταν ουδ άξιωματικοί της Βέρμαχτ μένανε στο σάδονι του σπιτιού μας στην άρχή-άρχή της κατοχής μας άκουσαν και μᾶς ζήτησαν να παρακολουθεῖν την βραβυνη οἰκογενειακή έρωταεστία

Στο τέλος τους πήραν τα δάκρυα. Ήγδξαν τις φωτογραφίες με τὰ
παιδιά τους καὶ μᾶς τις ἔδειχναν. Ἦταν ἀπὸ τὸ Περσεολῶου, καὶ
μὲς ἡμέρα μᾶς εἶπαν ὅτι φεύγουν γιὰ τὸ ἀνατολικὸ μέτωπο...
Σημειῶνε τὴ μουσικὴ αὐτοῦ καὶ τὸ θεατρῶ ὅσον τὸ πρῶτο μου τρα-
γῶδι:

Φυσικά στην πρώτη-πρώτη γραφή υπάρχουν δυσκολίες από μέ-
ρους μου γιὰ τή σωστή ρυθμική διατύπωση. Μόλις είχα άρχισεί
σολοδείξ στό 'Οδείο καί στό Γυμνάσιο, καί στό βιολί, όπως είναι
γνωστό, τά πρώτα μαθήματα είναι σχολαστικά καί βαρετά καί δέν
έχουν νά κάνουν καθόλου μ' αυτό ποδ' ονομάζουμε μουσική. "Ίσως
γι' αυτό δέν έγιναν ούτε βιολιστής ούτε άργότερα πιανίστας. Γιατί
βιαζόμουν νά "κάνω μουσική" καί δέν είχα τήν όπιομνή νά άφο-
σιώνομαι καθημερινά στις άπαραίτητες κοιδίρες τεχνικές άσκή-
σεις. Μόλις έπιανα τό βιολί προσπαθούσα νά μελετήσω, όμως μέ τόν
ήχο του μουσικές ιδέες γέμιζαν τό μυαλό μου κι άρχιζα νά άπο-
σχετιάζω, τό ίδιο άργότερα καί μέ τό πιάνο. Φυσικά, τήν έποχή
έκείνη δέν είχα κών περσίει από τό μυαλό μου ότι κάποτε θα γρά-
φω μουσική αν έπάγγελμα. "Άλλωστε δέν ήθεραμε κιδίλας ότι ύπάρ-
χει τέτοιο έπάγγελμα. "Ακόμα καί τέτοια άσχολία. "Επειδή τά μεση-
μέρια καί τά βράδια μετά τό φαγητό συνηθίζαμε σιγά-σιγά νά τρα-
γουδύμε στό τραπέζι είτε είμαστε μόνοι είτε είχαμε ξένους, άρχι-
σα νά παρουσιάζω ένα βίνα τά δικά μου τραγούδια καί οί γονείς
μου τά δέδχοντο χωρίς σχόλια. "Ίσως καί κατ'είδιαν νά τούς άπασ-
χολούσε αυτό τό γεγονός, "δ μένα όμως μπροστά έκαναν οά νά είναι
έντελής φυσιολογικό κάθε παιδί κάθε οίκογένειας νά προσφέρει
μετά τό φαγητό ένα καινοβργιο τραγούδι.

Π.Υ.Ρ.Γ.Ο.Σ.

Τό καλοκαίρι τοῦ 1939 ο πατέρας μου ήθε μετάρθεση για τόν
Πόργο τής "Η Λείας. Μετάρθεση ευσημενής άπωθήκωτε καί από άποψη
σημασίας τοῦ διοικητικοῦ πόστου αλλά καί κυρίως τήν οίκονομική.
θαίνεται ότι παρ'όλη τήν άφοσίωση του στό επαγγελματικά του
καθήκοντα τά όποια άλλωστε τά έξεκλήρωσε μέ τρέπο άφογο καί
τήν άπόθεση ποδ' ένοιασε στην πολιτικολογία λόγω τής καταστρο-
φής τής οίκογένειας από τό πολιτικό κάθος τοῦ καπνοῦ μου, δέν

κατόρθωσε τελικά να αποκοιμίσει το δεξί άγρυπνους φύλακες της δικτατορίας για το δεξί όποιους ή παρουσία ένδε γνωστού βενιζελικο-κρητικού σ'ένα τόσο σκουριατό πόστο ,δίκας της Πάτρας,άποτολοθσε πρόκληση στά αίτιάματα τών βενικισφόνων. Η Νομαρχία Πόργου ήταν δευτέρως κατηγορίας,καί έτσι όλα άπολοθθησαν τόν ύποβιβασού.τό σπντι ποθ εδ μένωσε,τό έκίκετο τοϋ φαγητοϋ,ο ρουχισμός,ή ελασκόδεση ,δηλαδή τό χαχαρολαστοετο καί οί βγγόρες στο σπντι μας..τό χειρότερο για μένη ήταν ο τι καί ή κατάσταση αυτή έγινε καλοκαίρι,δηλαδή έποχή ποθ δέν υπήρχουν σχολατα όπου άποκατ'ένος νέος γνωριμίας,καί έτσι έχοντας ύφος ένα καί ένενήντα καί βίρος έβτομήντα κιλά -δηλαδή ποτοι καί ήσκαλο- βρέθηκα ένα βράδυ στο "Επορχετο,τήν κεντρική πλατεία,νά σουλατσώ με τοις γονατς μου άνάμεσα στοις κυριαδέες ποθ έμεναν έφνοι μαροστά στο φαινόμενο. Αιέδες διαέδθησε στα παιδιά ποθ έπαιξαν στις παρυές της πλατεί-ας ότι είμαι άπο τήν Πάτρα,πρώτα ποθ σημαίνει για κάθε κυριαδέη ποθ σφεται τόν έαυτο του ότι είμαι κατέ χειρότερο άπο λεπράς καί έγκληματίας συγχρόως.τό σπντι ποθ νομίζομε ήταν άκριβός κατω άπο τήν πλατεία,"έτσι τήν άλλη μέρα,όταν ξεκίνησα τό άπόγευμα για μέ πρώτη γνωριμία της πόλης έκουσα αϊφνίτιος έκκησανικό αδρυ-βο: "όλα τά παιδιά της συνοικίας καθισμένα στην πλαγιά της πλα-τείας χτυποθσαν ντασκίδες καί μαθ ποτοθσαν πέτρας φωνάζοντας συγχρόως με τοπικιστικό κίθος τό σβύθημα "Έχω Πατρινέ". Έστρεφα τό βλέμμα μου προς στο φοθλατιδέικο -οσοϋ δαυ υπήρχαν μαρικοί μεγάλοι,έλαίζοντας εδ κάποια παρέμβαση - προστασία άπο μέρους των."Όμως με φρίκη διακίτωσα ότι έβρισκαν άπολότας φυσιολογικό τό πογηρόν καί έπομένως ώς "πατρινός" δέν ποροθσα να έχω όση στα λεπά χόματα τοϋ Πόργου,οί να μένω Γόρτσα,μψή-κα στο σπντι μου ,κλειστότητα στην κάμαρή μου καί δέν χαναργήρια παρή για να κάω,με τή συνοδεία τοϋ πατέρα μου,στο Γυμνάσιο.

Δηλαδή γύρω στο μισό του Σεπτεμβρη, το διαμέρισμά μας, κι αυτό
 στον πρώτο όροφο μιας μονοκατοικίας, χωρίζονταν σε δυο μέρη
 από έναν στενό διάδρομο: δεξιά το σαλόνι, ή κρεβατοκάμαρα των
 γονέων και ή κουζίνα με την τουαλέτα (αυτά τότε πήγαιναν μαζί).
 *Αριστερά ή τραπεζαρία, το υπνοδωμάτιο το δικό μου, μετά του διδά-
 ρου μου και τέλος της υπηρεσίας (ή ζούλα είχε ποτακτικισμένα τον
 τίτλο "δηρασία"). Το δωμάτιό μου, γυναικείο, είχε δυο παράθυρα με
 όσα νοτιοανατολική. *Απέναντί μου ή άραξη τίτλια και ή σήπορος
 "κομμουνιστής", νομίζω ότι τον έλεγαν Ισπανοαστασίου. *Γιος το
 "κομμουνιστής" να φεβλιόνταν στο γεγονός ότι συχνά από την
 αβλή του άκουγονταν ένα κρόξινο τραγούδι: "ό βασιλός το βόλια"
 που το έλεγαν χωρειακά με συνοδεία κινέρος. Το δωμάτιο άκτος από
 κρεβάτι είχε και το τραπέζι που χρησιμοποιούσα για γραφείο και
 που συνήθως ήταν γεμάτο με γραμματόσημα.
 *Υπόφερα από την κλεισούρα και από την υπερβολική ζέση. Πολλά
 προξνά ή ύπλοισια οίκογένεια πήγαινε με το τοπικό τραϊνάκι το
 "καλοσούρη" στο Χατάουλο για μπάνιο. *Εγώ δεν τους άπολουθούσα,
 μόνο το σουρωμένο μεσάνιογα τα μπαντζούρια να δω τον κόσμο από
 μακριά και το βράδυ τ'έβρηνα διδάγματα για να μεϊτ στην ημέρα μου
 το άποκοσμο φής των άστρων. Ίσχνά οι κινταδόροι σταματούσαν ήττω
 από το μπαλκόνι μας. Στο παραδίπλανο δωμάτιο ή "Ανδριανή, άκαπέδνε
 περίκου κρονά, σε τους κρυφοκοίταζε άσφαλως μέσα από τα παραθυρό-
 φυλλα. *Ήταν άμορφη, μελαχροινή με ροδοκόκκινα μάγουλα, ρόδινο άδερμα
 και βαβαϊά μαύρα μάτια. Κάποιο βράδυ όταν οι έλλοι είχαν κοιμη-
 θεϊ ήρθε στο δωμάτιό μου, πήγε μπροστά στο άνοιγμένο παράθυρο
 κι άρχισε να χτενίζει τα μακριά μαύρα μαλλιά της. *Εγώ χαλαμένος
 την παραπολουθούσα με μάτια γουρλωμένα. *Η άκαπνοή μου γινόταν
 όλο και πιο γρήγορη και το σώμα μου παράλυε από ένα καινούργιο
 συναίσθημα που με κυριεύε για πρώτη φορά: τον πόθο. *Όμως πιστευα

έδειξη τη στιγμή ότι δεν πρέπει να κάνω την παραμικρή κίνηση,
 έλαστε δεν γνρίζα και τί να κάνω. Και προπαντός πίστευα ότι
 δεν θα έπαυε να καταλάβει ή 'Ανδριανή τί μου συμβαίνει. Αλλά
 είμαι άδύνατος, σκεπτόμουν. "Εγώ θαιμονίζομαι κι αυτό είναι ντροπή.
 πρέπει να τό πέρω με κάθε θυσία." Έκανα λοιπόν πώς κοιμήμαι
 ένω όχι μόνο τα μάτια μου αλλά όλες μου οι αισθήσεις, έλα μου τό
 σπασ είχαν σπαστεί για να φύσουν τό χυτά μαλλιά και υ' άγνοιά-
 σουν τό λεπτό σώμα μου φαίνεταν καθαρά κάτω από τό διάφανο νυχ-
 τινό της. "Η Ανδριανή" με βοηθούσε σ' αυτή την κατάσταση γιατί
 δεν μου έδινε σκέψαις. "Έκανε πώς εδ με βλέπει." ότι πιστεύει ότι
 κοιμήμαι. Και έσου στέκονταν στο παράθυρο έως μισή ώρα εξαφανί-
 ζονταν τό ίδιο άνθρωπα όπως όταν έμπαινε. Εδ τον καιρό, μετά νύχτα,
 έκανε πώς με είδε "έδ κοιμήσαις;" με ρώτησε, και ήρθε και κάθισε
 στην άκρη του κρεβατιού. "Ασφαλώς εδ έβλεπε την ταραχή μου. τό
 τρομαχτικό του κορμιού μου. Η' έκουμποσε μαλακά, άνεπαίσχτητα,
 αν έαό λάθος, τότε έωυ και πότε έκετ, και άδύομα σηκόνονταν
 για να φύγει. "Η 'Ανδριανή περνούσε και από τό δωμάτιο του Γιάννη,
 που τότε ήταν άγία χροών. "Όπως μου είπε άργότερα ο άδελφός μου
 μ' αείδόν ήταν πείσθισαση. Τόν έγίνε και τον χείτουμε. Αλλά
 εδ έπαινε κυνή στη πλευρά του. "Αφοι τά έκανε όλα αυτά και μετς πιά
 άποκαμμένοι έωυ την άνεκλήρωτη επιθυμία κοιμήματε καιην καιης,
 ή άρατο "Α πείσθισαση στο χαγιάτι του σπιτιού άδύνατι από
 την καυτική πότρε με κάλα από σπαινί κατρίαινε στον κήκο και
 από μετ' κεν' εδ έβλεπν στο σπιτι με τά ρούσικα πραγούδια. Εδ έλλα
 λίγια τη διασκέδαση από κάθε άποψη. Ουσιού άργότερα τό χειμώνα
 όταν πιά μέντε τις γιορτές μου και έπαισα στη γιορτινά, παρα-
 τοδου τό καχιυτί για να πέρω να βρω την 'Ανδριανή. Είχαν στήσει
 σ' αυτή μου οι νυχτερινές της περιπέτειας, κι αυτό μου έινε έάρρος
 να την αντιμεταπίσω διακεκριτά. Επει έδειξη ή ντροπή, ή συστολή,
 ή έγνοια μην την προσβάω. Η' μόνο μου εδ έβλεπε για φόνικ ή έπι-

-κήση. Ο Γιάννης στο όρδο μέτοξ φίλους του. Καί ή *Ανδριανή
 νά σιθερόνσει, νά καρυνώνσει ή νά χαζέσει. Τής έλεγα "οτιμίξε μου
 φαμί και λάδι" και τήν έρα ποδ έστριβε για τήν κουζίνα έπειτα
 πάνω της σά λίκος. *Ηκείνη πάλαι νά ξεφύγει. Τήν πέταγα
 κάτω σού πάτωμα, της σήκωνο τή φοβετα, της έσκια τήν μελούζα και
 όσο δεινέη ξεφώνιζε τόσο γινδρουν περισσότερο βίαιος. Τή χτυπούσα
 μέ δαη μου τή δόναση και ατή μου άνταπεδίε τά χτυπήματα. Τής
 τραβούσα τήν κυλότα και ατή έμπαγε τά νύχια της στά μάγουλά μου.
 Κυλιόμωτο σού πάτωμα σάν άγρια ζώα. Λάτω από τό τραπέζι, τό κρε-
 βέτι, τις κωδάλας. Πέταν τά έπιπλα. Τό σάτι σελάντανε από τήν
 πύλη, ευχού γκρίζωσι αίματα. *Ανόμα έν έχω ξεκαθαρίσει έν ύλο
 ατό ήταν έξωτικό παιχνίδι ή μη πρότγωνα ζωότης συμπλοκή ποδ
 μέσα της ύπήρχε και τό έρωτικό παιχνίδι. Συμφωνοι μόνο πως μια
 νερα ποδ σιείθρονε μόλις άνθρακα και με εΐδε φουντωμένο αυτί νά
 τρέξει νά φύγει. Εβγαλε ήουχα ήουχα τήν κυλότα της και χάλωσε
 λυάκοδα στο κρεβάτι με τόν ρόδινο πικινό της προταταμένο. Περιμένε
 έτοι ύκαμνεντινά. *Αγθ ύμως τάχα τελείως χαμένα. Ήταν μια νέα
 κατάσταση ποδ τήν καταλίβειναι αλλά έν μπορούσα νά τήν αντιμε-
 τωρίσω. Προτιμούσα τήν άλλη *Ανδριανή, τήν άτίθωση, και ατή έδω
 μου χάνγκο ενσενιά σάν ένα ζώκι ποδ τοϋ άνε τι ηρέκει νά κάνει
 και ατό δαυμόλα, δουλινο. Τηκόθηκα και βρυγα από ζότε τό πάθος
 ποδ εΐχα. Ύδα κρυ λές και άβειρσε όπως τό νερό από ένα κουβά.
 *Άλλωτ εδ λίγα κατακόβωσαν ο πατέρας και τ'άδελφια της. Ή
 *Ανδριανή ποδ εΐχε μιλήσει για τις βραδυές της έπισηφεις
 και ατρεΐ ήσαν με πρόγραμμα νά τήν καντρώσουν με τόν "κομμου-
 νιστή". Έμωσ ατόξ ήταν γυιός άστυνης οικογένειας ποδ κατά
 κανένα τρόπο έν ήθελε για νύφη μια χαριάτα, και μάλιστα άνηρέ-
 τωια. *Ήγινε εΐκη οίου έλαφος και καλι ή ζεστικοσίά της άστυνης
 έννοιας. Γιατι πάνω από άδικα σευθοίφτυρες άποστήριζαν ότι
 εΐχαν ολοκληρωμένες σχέσεις με τήν *Ανδριανή. Γονατικός μάρτυς

της τελευταίας ο πατέρας μου έδχτηκε σε μία στιγμή της δίκης και το μοιραίο χτύπημα από την υπερέκταση του κατηγορούμενου "Άλλωστε μεταξύ των πολλών έρωστών της συγκαταλέγεται και ο υιός του μάρτυρος". Αηλαδή έγω... Για πύλη δά έλαγα να! Όμως για δλοκληρωμένες σχέσεις, "οταν ή "Ανέριανή έδν χτενίζουσαν μπροστά στο παράθυρο ή όταν έδν συμμετείχε σε κρίνες τις πρώτους και εξαμνηστηνές μας συγκρούσεις ήταν ή ποδοσ και το άπρο-ατήριό μου, έρχα σε κρίση την άπείλειση μοναξιά πίστοπια από τη μουσική και από το βιολί μου όπως ο ναυαγός από τή μαλλιά του. "Έγραφα, έπαιζα και τραγουδούσα συνεχώς. Άνακαλύφα πολλά πράγματα. Και πρώτ'άπ'όλα τις μουσικές κλίμακες. τις διδασίες και τις όρσεις. Τελεσιποίησα τή μουσική γραφή. Ιδιαίτερα τή ρυθμική. "Άρχισα νά γράφω για όλο βιολί. Ίυνέχισα τή τραγούδια με ποίηση που έβρισκα στη βιβλιοθήκη μας και στα σχολικά βιβλία. Και συνόθεσα και τον πρώτο μου τραγικό όπως αυτό τή "όθγα όλιση μή μου κατόνεος τή όδλια μου κερτιά" που εΐχε γίνει τή μεγάλο σουξέ της έποχής στις εικογονεαφές-επιαιές μας συγκεντρώσεις-συναυλίες. έδν έπαι-ζα όπως μόνο για τήν "Ανέριανή. Εΐχα άνακαλύψει και τήν τριτίνα που εΐχε παρήκενα βαθυόλαφα ίσως και πρώινα μάτια. Που νά δεΐς όμας καθαρά; τή παράθυρό της άπέθαντε και πιο χαμηλά από τή ειν" μου ήταν ή άπόσταση τριάντα τουλάχιστον μέτρων. έκαθόνταν ένωτ' με τις όρες. τήν εΐχα έρωτευτεί όπως τήν άγνωστη κοπέλλα της Πάτρος και της έπαιζα με πίσος τις υδρας μου συνόθεσις. Ίσως από τις όραιότερας μελωδίας μου έκείνης της έποχής νά είναι τή ΡΗΜΑΓΓΕΝΟ ΠΑΡΕΚΚΛΗΪ σε ποίηση Γκαργίου Αρσίνης.

"Έχω μερστά μου ένα μεγάλο μουσικό τετράδιο με μπλέ εξέ-
φυλλο, τη λευκή επιμέττα με το κοκκινωμάκρο πλαίσιο. Έχω γράψει
με μελάνι: "Μουσικά συνθήσεις Ν.Γ. Θεοδωρίδη, Βαθητοῦ Γ' τάξεως
Γυμνασίου". Στην πρώτη σελίδα και κάτω από τον τίτλο "ΜΟΝΟΘΗΝΑ"
υπάρχουν τέτταρα τραγούδια:

- 'Η 'Αγριάμπελη, οἱ κοίση (*Αριστ. Βαλαωρίτη)

- 'Η βροχοῦλα

- Παταλουίτσα

- 'Η Δάφνη καί τ' ἀφῆνοι (*Αριστ. Βαλαωρίτη)

- Οἱ Γάμοι

- Οὐρα βορηά μου (*Αριστ. Βαλαωρίτη)

- Ξερυνάτα

- Ξιμόνα

- Τ' ἀμρογιόλα μας (Γ. Δροσίγη)

- *Ποπερινός (Γ. Δροσίγη), ποῦ ἀνδρῆρα πιδ κριν

-91-

-"Ελα (αδελφά μου) σε λόγια δικιά μου

*Αξιόλογα θεωρώ το πρώτο, την "Αγροικία" που είναι σε ρυθμό καλαματιανό και έχει ευδαίμονες μουσικές πτώσεις:

Καιρός και το "όσοι βορρά μου" ήνω στο ίδιο άργότερα ή λαφύζης
 θα προσέφυγε να λόγια για να γίνει ο ΎΜΝΟΣ ΤΟΥ ΒΑΛΣ. (*ΕΘΝΙΚΟ
 Λαϊκό *Ανελευθερωτικό Καντι-δ). Πρώτη γραφή:

Εάν πύργο άρχισα να χρησιμοποιώ το βιολί σε μαντολίνο, αυτό
 με βοηθούσε να μελετώ και να βρίσκω τις μουσικές κλίμακες
 και άρα να κάνω βιωνίτες τραγουδώντας τη μία και κρίζου-
 τας την άλλη φωνή, σε το δωμάτιο έπαιξα τα ΒΑΛΣ. Όπως λ.χ. το
 ΒΑΛΣ ΤΗΣ ΠΥΛΤΑΣ (147 άκροβόλι μέτρα), το ΒΑΛΣ ΤΗΣ ΑΝΟΚΤΙΑΣ, το
 ΒΑΛΣ ΤΗΣ ΠΑΡΤΙΣ, (άποφραμένο στον "πολυμαγαπημένο μου πατέρα")
 (1939), το ΒΑΛΣ Νο 4, το ΒΑΛΣ Η ΠΡΟΣΗ ΑΝΑΙΣΤΑΣΙΣ-, "Ντούζτο
 (είναι βιολί) σε το ΒΑΛΣ της "Αναστάσεως". Εκτός από τα βάλς
 βρίσκω στα χαρτιά μου με τα ΣΕΡΒΙΑΝΑ - καθώς και ένα ΝΟΥΤΟ "Έργου
 επί βιολιά, έργον Νο 1", άρα ή μουσική γέννησε τη ζωή μου σε
 μεγαλύτερο βαθμό, άρα να πω ότι από το καλοκαίρι της πρώτης
 έβελοντικής αυτοσυλάνκισης έπροσλόγησε το μέλλον μου προς τη
 μουσική, εθνοικά και τότε εάν είχα συνειδητοποιήσει αυτό το γε-

γους. "Άλλωστε στά μέσα του Σεπτεμβρη πήγα στο Γυμνάσιο και
στο 'Οδοίτο. Ήκετ γνωρίστημα με τους νέους της ηλικίας μου.
'Από τότε συνδέθηκα ιδιαίτερα με τον Παυλόπουλο, που
στά γράμματα, και τον Παράγιαργα, τον μεγαλύτερο αδελφό του
Εδση με τον όποιο άλλολογογραφούσα άνελετηώς εως και τρία άρχες
του 1944. Στα γράμματά μου, άν τά εχει σολάξει, βρίσκοναι ελας
μου οι σκέψεις, οι άγωνίες, οι έρωτες, και οι προβληματισμοί από
τά 1940 που πήγα στην Τρίπολη εως τά δεκεμβριανά. Μετά καθή-
καμα. "Η Τρίτη του Γυμνασίου είναι μια τάξη σημαντική." "και το εσε
περισσότερη προσοχήεια την όποια κατεβαλαμν ευχαριστες γιατί
τά περισσότερα από τά μαθήματα παρουσιάζον άνελαφέρου. τότε άρ-
χισε και ή ιδιαίτερη άδυναμία και κλίση μου προς τά μαθηματικά.
Παύ στο σπίτι μας έμενε ή οίκογένεια Κολιζίτη. Ένα σαρδ άγόρια
και κορίτσια που εδρα μαζί έκομαν ένα έκκληητικό για τά τότε
αυτά μας φωνητικό σύνολο. Τραγουδούσαν τά πάντα. Όμας καλλι-
τερα άπ' όλα τις γνωστές γερμανικές μπολλάντες και τραγούδια
σε μουσική Εοθμικερ και έλλαν. Τό "στη βρύση τή βουνία" ήταν
ό έθνικός μας ύμνος. Όμας την παράσταση την έκλεβε τό τραγούδι
"ΚΙΣΑΝΕ ΣΤΕΠΙ ΘΙΑΟΙ" που μιλούσε για την κήρη του βαβερνιέρη
που λέθανε και μάταια την άναζητοβη για νέ τους κερδοει τό
εανός προς του Εήνου. Οτι έζημα και στον Πόργο λαματιο για
έκίρομες και κυρίως για γράμματα. Νομίζω ότι της σημερινής
βιβλιοθήκης οι βίσεις μεήκαν έκείνη την έκοχή. "στοι άρχισε και
ή σοβαρή μάσηπ στη σύγχρονη έλληνική και παγκόσμια γραμματολο-
για που για μένα ήταν βασική ή άνοκείλυση δυο μεγάλων έλλήνων
ποιητών, του Σολειου και του Παλαμά. Άρεταόθημα λίγο πιο φυ-
σιολογικά την έκεία, ένα κορίτσι από τον συνοικισμό. Οι σχέσεις
μας εμας έν δεκέρσαν ένα δυο ποταχτά ραντεβό στη σκοτεινιά
κάλωιας λαοκρινής παρόδου και τσεω και ένα φιλι -τό πρώτο για

μένα- φευγαλέα και άσταλα στις γραμμές του τραίνου. Θόβος και τρέμος κυριαρχούσαν τότε στις έρωτικές σχέσεις. "Όχι μόνο οι γονεΐς, τ'ά αδελφια και οι συγγενεΐς, αλλά και ή "κοινή γνώμη" δηλαδή παρδες από δεκαοχτίρηδες τιμωρούσαν με ζέλο άκρόμα και με μαχαίρισμα όποια πιτιδιέ τολμούσαν να βρεθούν πλάϊ πλάϊ άκρόμα και στο όρόμο. "Ότό συνέβη και με μένα που έξ'αίτίας της τασίας άσχετοι ένταλλής με πιάσαν μπροστά σε μία έκκλησία -Έχω άκρόμα τήν κλήσικη στο νοΐ μου- και με χτύπησαν με σουγιά. Εδύτιχως ήταν χειμώνας, φοροβου καλτό και οι κληγές δεν είχ'αν βέθος." Οτσι έκοφα με τήν τασία. "Έξ άλλου τό έρωτικό μου ένδιαφέρον είχε στραφεί και πάλι στο έσωτερικό του σπιτιού μας. Κάποιο πρωί τήν ώρα που άνοιγα τήν πόρτα είδα μπροστά μου ένα κορίτσι ως δεκαοχτώ έτών. "Ήταν ψηλή, λεπτοκαμωμένη, ξανθεία με μπλε μάτια και λευκό όδραμα. "Ε ρώτησε:

- "Τού είσαι τό σπίτι του κυρίου Θεοδωράκη;

- "Μάλιστα."

- "Έχω ραντεβού με τήν κυρία Θεοδωράκη.

- "Περδότε."

Παραμέρισα να περδσει, τρέβηξα τό κορόδι με τό κουτόνι και έφυγα. "Όταν γύρισα τό μεσημέρι άπ'τό γυμνάσιο είχα ξεχάσει τήν πρωινή συνάντηση. "Άφοΐ κέταξα στο γραφεΐο μου τά βιβλία και τά τετράδια έπρεξα στην κουζίνα να τσιμπήσω κάτι και να πΐ με τή μάνα μου, καθός μαγειρεύε, κανένα τραγουδάκι κρίμο σεντόντο. "Ότή ήταν ή καθημερινή μου συνήθεια. Και τί βλεπω; "Ε πρωινή καλλονή με κοδιά να στέκεται περιθαρική και χαμηλοβλέπουσα πλάϊ στη μητέρα μου. Πικρήτρησα ότι ή παρουσία μου της έφερε μία μικρή άναστατώση. Τό στήθος της άναβονατέβαινε πιο γρήγορα κι ένα έλαφρότατο ρόζ χρώμα ξεπερδβανε στα μάγουλά της.

- "Ίκη, μου λέει ή μάνα μου, να σου συστήσω τή έσποινίδα "Άγλατα.

"Από σήμερα θα μένει μαζί μας.

-Χαίρω πολύ θεσποινίς, της αδω

-Κι εγώ, άπαντή σχεδόν φιθυριστά. Άπεσε άμύχανη σιγή. Ή μητέρα μου έλαμπε από εδνυχία καθώς άνακίτευε τις κατασρόδες της και εξηγούσε στη νέα της μαθήτρια πώς γίνεται τό ένα και πώς τό άλλο. Όμως εΐμαι σίγουρος ότι εκείνη την ήμέρα ή χαρά της πήγαζε από τό γεγονός ότι ο γυιός της με μαφιιά πανταλούια και με χνοόδι πάνω από τό χεΐλη γινόντανε άντρας. Άφοσ έκανε νά κοκκινύζουν άνδρα και οι δεκαποχάρες. Ήγθηκα βιαστικά από την κουζίνα και κλείστηκα στο δωμάτιό μου. Κοίταξα τό βιολετί. Άυτό εΐναι, σκέφτηκα. Τώρα θα τραγουδήσει τό πιό άρατο τραγούδι άγάπης για καίνο τό έξωτικό πλάσμα που σέ θετο έδρο μήκε μέσα στο σπίτι μου. Άλλο ν' άγαπής ένα φάντασμα κι άλλο μία συγκεκριμένη κοπέλλα με κορμί, πρόσωπο, μάτιο, μαλλιά και φωνή που τρέχει. Άρχισα λοιπόν νά άδοσχευιδίζω και ή μουσική μου έπαιρνε τό χρώμα μιας έρωτικής έξομολόγησης. Τό τραπέζι ή μάνα μου, που τό πρόσεχε όλα, με ρώτησε μ' ένα έλαφρότατο μειδίσμα "Άήμερα ή μουσική σου ήταν άλλιότιμη. Ήταν δικό σου έργο;" "Όυσικά δικό μου" της εΐλα νευριασμένος γιατί ή μ' άρεσε αβτή ή κουβέντα. "Μά γιατί θυμάνεις;" Ή "Άγλατα έσκυβε από πάνω μου κρατώντας τή σουπιάρα και φάνησαν για ένα δευτερόλεπτο τά στήθη της. Χατίστηκα, εΐλα πός έν πεινώ και πηγα στο σάλοιο και κλείστηκα. Τό πρώτο βράδυ έν μεδρεσα νά κοιμηθώ, όπως τήν ένοιωθα μόνη λίγα μέτρα από τό κρεβάτι μου. Τήν Τετάρτη οι γονείς μου λείπανε όλο τό άπόγευμα. Ό Γιάννης πήγαίνε σέ σπίτι φίλικο. Ήγώ συνήθως έπαιζα στη γειτονιά ή πήγαίνα στο σπίτι τοΰ Παλερίτη. Όταν έξυγνν έλοι και μείναμε μόνοι στην άρχή με κατέλαβε ένας περιεργός ήθεονικός τρώμος. Προσάδθησα νά δωάσω τήν ταραχή μου και νά πάρω γρήγορα άπορροσεις. Μά παίζω μουσική; Μά τραγουδήσω; Μά τή φωνάξω νά μου στιάξει κάτι; Ή νά πλώ νά της μιλήσω κατ' εδθεϊαν; Ή πόρτα άνοιξε χωρίς νά

χτυπήσει και μπήκε ή "Αγλαΐα." Ήμεις εκεί ακίνητη και με
 κοιτάζε. "Εγώ κολλημένος στην καρδιά του γραφείου να μη μπορώ
 να σπάρω. Μετά της λέω για να πω κάτι και για να τήν
 "εί λέει φουν. "Ως άργα. "Αδν είπε τίποτα. "Όνο σε μια στιγμή
 έβγαλε τα χείλη της αά να βρωθώ. Είχε όλη τή σωματική ούπλωση
 και τήν κατάτομή μιός κοπέλλας ούν έπείνεσ κοβ βλέπουμε στίς
 άφραμίδες και συνήθως τίς όνομάζουν πριγκήπισσες. "Ποσ ήρθηκε
 μια τέτοια άριστοκράτισσα στόν ήόργο" σκεπτόμουν, και μέλιστα
 άπο χαριόσ ήής και όλα αότά όδν είναι άληθινά "Είσαι φάντασμα;"
 της λέω. "Εί ε" είναι αυτό;" φιδόθρισε κοροϊόευντικώ. άληπαθή όδν έχαις
 ούνα, σόρκα. "Είσαι σάέτος άδρας". "Κι έσο;" με ρωτά. "Θέλεις να
 δεύς;" "Ναι". Ήταν φανερό ότι με ήθελε. Εί έπρεπε λοιπόν να
 κάνω; Σηκόθηκα και πήγα κοντά της. Στάθηκα σε άπόσταση άναπνοής
 και να μια στιγμή έσκυφα να τή φιλήσω. Τότε άπότομα έβγαλε μια
 στριγγλιό. "μ' έσκαψε δυνατά και βγήκε τρέχοντας άπο τήν πόρτα.
 "Από πίσω κι έγώ. Κι άρχίζει ένα δαιμονισμένο κυνηγητό σε όλο
 τό σπίτι. "Εκείνη τότε να στριγγλίζει και τότε να γελά. Κάκου-
 κήπου τήν έπιανα και κήπου-κήπου μ' έπιανε φευγάδα κι αήτή.
 Ήταν ένα παιχνίδι κοβ τό όδηγούσε με μπροί και με πίσος ή
 "Αγλαΐα. Μετά άπο κολλη ήρα άρχισαμε να κυλιόμαστε στό πάτωμα.
 Με πάντα ζέφευγε στήν κιά κρίσιμη στιγμή. Έέλος, ύοτερα άπο ουδ
 και πλδον ήρες τρεξίματα φουές και πόλεμα βρήκε να σταματήσει
 κάτω άπο τό κρεβάτι. Τότε έγινε κι αήτή άνεργητικη. Με άγκάλιαζε,
 με φιλούσε, έκλειγες, γόλαγες, και άπότομα πάλι μ' έδίωχνε. με ταιμπούσε,
 τή δάγκανε, με δάγκανε, μούθανε μάθρα σημάδια παντού. "Μα' όδδενί
 όμεις όδν ήθελε να γυνοόβμε. Μόνο τά άκαροίτητα. Και να μη βλέπουμε.
 τυλιγμένος μέσα σε όρητικώ πάθος βγάζοντας σχεδόν άφροός είχα
 τήν αίσθηση πώς κολυμώ κάτω σε μια φουρτουμισμένη όάλασσα
 στιγμόνη άπο άνευφοίστα ήόονικά ρίγη και αίσθησιμώ κύματα

πού τραντάζανε και τό τελευταίτο κότταρο τού σώματός μου. Πάνο απ'όλα ύμωσ κυριαρχούσαν τά μπλε μάτια τής *Αγλαίας πού μαζί με τ'έν πόθο μεγάλωναν κι αυτά και έλλαζαν έκφραση και χρωματισμό γιά νά γίνουσι γαλέζια με καίνο τό μικρό φατεινό κόνιο πού έλεγες πός εΐναι ό ύβιος ό ήλιος και καίνη τή γλάνη και τήν έκποχή πού ήταν σίγουρα ή άγάπη. *Από τότε και κάθε τετάρτη έπαναλαμβάνονταν ή ίδια ιστορία άδς κι άρχίζουμε πάντα άπό τήν άρχή. Ής άλλες μέρας μόνο βλέμματα και κανένα φευγαλέο χέρι άπό μέρους μου στό κλεφτά. Οί γονεΐς μου παρατήρησαν σίγουρα τήν άλλαγή. Ήΐδαν τά σημάδια στόν Ήκω και στήν άλλη. Τή διαφορά συμπεριφορής. Και ό πατέρας μου με διάφορα προσχήματα έκανε συζητήσεις έξωδους στό δωμάτιό μου. Ένα βράδυ άργά πού πήγα στό κρεβάτι τής *Αγλαίας αυτή σημάθηκε θρβία τυλιγμένη με τά σκεπάσματα. Ήταν τρομοκρατημένη. Κατάλαβα πός όε γίνεται τίποτα και άρκεσθηκα σ'αυτά πού μου πρόσφερα ή τετάρτη.

Λίγο πριν άφήσουμε τόν Πύργο γιά τήν Τρίπολη, στό 1940, ή *Αγλαία έβουγε άηό τός σπύτι μας. Τής έκαναν, εΐπον, προξενιό οί δικοί της και πήγε στό χωριό νά παντρευτεί. Ούτε πού με χαιρέτησε. "Έφυγε κι έφεσε μέσα μου μια βαθειά πληγή πού έν έθαλεισε ούτε όε κλείσει ποτέ. Πόσο μάλλον πού τό κρήθησα μυστικό. Έως αυτή τή στιγμή πού γράφω αυτή τήν ιστορία έν τήν έχει κανείς. Ούτε τήν εΐπα στους φίλους μου στόν Πύργο. Ουσιακά ύλοι εΐχαν άπορίες, δεδομένου ότι όπως και με τήν *Ανδριανή οί κινταίδροι πολιορκούσαν κάθε βράδυ τό σπίτι μας με τήν έλπίδα νά τους ρίξει ένα βλέμμα ή άραξη *Αγλαία. "Ήέ κοιόν τά Έχει;" ρωτούσαν. Και τό καλοκαίρι όταν πληγαίναμε συντροφιάς - συντροφιάς στό κατάκολο γιά μπάνιο μερικοί κρατούσαν τό μπουκαλάκι με τή βαζελίνη και τό κουνούσαν νά τό δοΐν οί κισκιρίκοι στό λιλιπούτεια βαγόνια τού "Κωλοσοδρ-τη". Ήταν τό όόλιμα. "Άσχε λοιπόν ό βαζελινής. "Εΐμαι στήν τάδε

καρπύνα, Περιμένω επισκέψεις". Ή κάθε καρπύνα είχε δουτερική σκέδα που κατέβαινε στη θάλασσα. Ο Κόστας έβαζε προσεκτικά τό μπουκαλάκι στο πάγιο και μούλεγε: "Γιατί δε δοκιμάσεις κι εσύ, ήες τή βολεύσεις; Έδτε υπήρχαν τρεις τρόποι νά ικανοποιήσεις τήν ανάγκη σου: Ρουτίνες, αθωναισμός, παιδόνια. Ρουτούσα στη θάλασσα και καθώς προσκαθούσα νά άποφύγω τίς τσοδχτρες έβλεπα τά πισι- ρίγια όχτώ έως δέσσει χρονώ νά άνεβοκατεβαίνουν τίς σκάλες τής καρπύνας μας... Ο πατέρας μου ήταν τρομοκρατημένος. "Περιστοιχιζομαι, -έλεγε κρυφά στη μάνα μου-, μεταξίνοος πρώτορας. Ο Πομπή- κης με πιέζει νά μιλήθ όπέρ του καθεστώτος, αλλά αυτό έν πρόκει- ται νά τό κείνω ποτέ. Προτιμώ νά κεινόςουμε..." Καί μετά: "Προσοχή στο κέικη. Είναι ικανός νά μής τινάξει στον άέρα!" Δέν καταλάβαινα τίποτα γιατί κανείς άπό τους φίλους και τους γνωστούς έν μιλού- σε για τήν κυβέρνηση και γενικότερα για τήν κατάσταση. Ούτε όπέρ ουτε κατά. Ήτοια. Τόν νά μήν υπάρχει. Ο Μεταξής, τά έμβλήματα, τά έμβλήματα τής δικτατορίας βρίσκονταν φυσικά παντού και πάντα. Δέν έμμαιναν όμως μέσα στη ζωή μας, στη σκέψη μας, στις συντροφίες μας. Έγώ τουλάχιστον έν θυμάμαι νά μιλήσα με τους φίλους μου ποτέ για κυβέρνηση, κόμματα, καθεστώτα, ιδεολογίες. ΕΟΝ για μένα σήμαινε λέσχος με ^{πίλγκη-πόγγη} κεραισκήρια ή παρελάσεις μια φορά τή βδομάδα με τή στολή που κάθε μέρα γίνονταν και χειρότερη. Αισιόρατη, τσαλα- κωμένη, κλάλια. Έμετίς, στο σχολείο χειρόμακτε γιατί γλιτόνασε τά μαθήματα και περνούσε με καλαμπούρια, στην αλή του γήρναίου, ή έρα μας. Ύπήρχαν και τά μαθήματα τής λεγόμενης "Εθνικής Άγω- γής". Αλλά ήσαν για Τηιά μέρα μου λέει ο κύριος παρελάς, καθηγγής τής φυσικής και υπεθύνος για τά μαθήματα αυτά "Άθριο δε μής μιλήσεις για τόν κομμουνισμό". Στο έρδιο πηγάζοντας στίγια μας ρωτώ δεξιό-δριστερά νά μου πουν τί σημαίνει αυτό. Καμιά άπάντηση, -έν γνωρίζει κανείς, τήν κουζίνα ύπος συνήθως ή μάνα μου τηγανίζει. "Τι είναι μαμά ο κομμουνισμός;"

"Είναι καλό ή κακό πράγμα;". "Κακό". "Αηλαδή;". "Θυμάσαι στο Γιάννενα τους Έβραίους;" "Ναι τους είδα ποτέ." "Καλλίτερα. Δεν θα ζούσες τώρα. Θυμάσαι που τη μεγάλη εβδομάδα δε σ' άφηναμε να πης στο μαχαλά των Έβραίων;" "Αυτό τό θυμάμαι. Γιατί έβγαίναν με τί βαρέλια που είχαν μέσα κορριά". "Και βάλαν τά παιδιά". "Και μετά πήναν τό αίμα". "Αυτό κάνουν και οί κομμουνιστές". "Τό κοίό μέρος; Έχουν κι εδω δικό τους μαχαλά; Κι αυτός άπέ-
 ναντι της Ανδριανής;" " Έως, οά σε γιάσω". Έγγραφα λοιπόν όλα αυτά τά δημοτημουνικά και τά πήγα τήν άλλη μέρα στον κύριο Βαρελά. Τά διάβασε προσεχτικά και άνέβαλε τήν θμιλία μου περί κομμουνισμού. Ούτε που μου είκε γιατί. Έκείνη τή μέρα μής μίλησε για τί μεγάλη θυσία για τό ΕΘΝΟΣ του Έθνασίου Αιμάου. Έπράγμα που είχαμε άκουσει δικατοινάδες φορές. Και μετά τραγοόδησαμε όλοι μαζί τό "Καθή η νύχτα στί βουνά" που πριν τελείωσε καλό-καλά βρισκόμουν στο διάδρομο τρέχοντας προς τί δική μου δονική κορυφή. Είχε τό δυομα Άγλατα και μέ περίμενε στο κεφαλό-
 σκαλο γιατί σήμερα -ήμέρα της "Εθνικής Άγωγής" -ήταν Τετάρτη-. Όπως οίς είκα τό μεγάλο σόν εκείνης της εποχής ήταν ή άνομιλωση της δυτικής - κερμαϊκής άρμονίας. Όπως έγώ έρχιζα να τί γνωρίζω από τό βάλς του Στραύς, τί μουσική του Λόχαρ, τά άνοσπάματα από έπερας, τίς πρώτες μελωδίες των κλασσικών, τίς κινάδες και τά άλλαρά τραγοόδια. Εκείνο βρέθηκα στήν αόλή του "κομμουνιστή".
 'Η παρτί του, όλοι παιδιά που είχαν βγάλει τό γυμνάσιο, μέ μουστα-
 κίκι και λουστρίνι παπούτσι. Ένας έπαίξε κιθάρα κι ένας άλλος μαντολίνο. Τραγοούσαν τριφωνία κι ο μέσος όταν έπιανε τό κόντρα μέ, τό κρατούσε και συγχρόνως γούρλωνε τά μάτια μήπως του ξεφύγει. Έμεινα στί μυστικά της τρίτης φωνής. Του μέσος. Αότις έηλαδή που έδινε μιά νέα διάσταση στο πρώτο-οσγόντο. Αές και τό

φώτιζε πότε έτοι και πότε άλλοιως. και το χρωματιζα. Ήπειτα με μια μικρη αλλαγη στο μηκος η μελωδια εχανε το ζυγι της. κλονιζοντανε. Ήμνεε για μια στιγμη μετωση. οδ πειε απο οδ, οδ πειε απο κατ; "Ολα εξαρτιδνταν απο την δραση και την κινηση του μηκου. Ηδ ομας που στο τελος επεφτα εηετ ακριβως που ερχιζε. στον ίδιο τονο. "Ετσι ανικειλυκτα τις κτισεις (αρμονικες) και τις "μετατροκιες", δηλαδη τα περισματα με τη βοήθεια των αλλοιωσεων (διιδσεις, υφειςεις, κ.λπ.) απο τον ένα πδνο στον άλλον. Είχα εγκαταλειψει το "οθετο γιατί οδν μοθδινε τίποτα, το βιολιό ελο και γινδτανε εργανο σύνθεσης." Ομως κι αυτό μουδφανε. Νοθλεινε τρομερά η αρμονια. που την εβρισκα στις χωριβες της οικογενειας γολαριτη και στη παρδα του "κομμουνιστή". Ήμετ εκτις απο το "βδλγα-βδλγα" ελεγαν και λαϊκά. το "γαλεικι που φορετς" ηταν απο τα πιο ελαφριά. τα ελλα ειχαν ένα βάρος κι ένα σκοταδι άουνησιστο. και ζεφουγαν απο την αδρωκαυή γραμη. Μετα το γυριζαν στις κεντάδες. "Εθυνα ζθνα διδτε χωρδζει..". Κι ετοι ξαναβροηα τα νερά μου. ταρα που εχεταζω το μελωδικό ύλκο του ήρωγου, δηλαδη των πρώτων μου τραγουδιών, βρισκο οτι αυτή η περιδος πλησιδζει περιοδτερο απο κδτε άλλη με το μελωδικό ύφος πο θ δημιοδργησα στη δεκαετία του 60 και μετα. που σημαίνει ότι αν βρισκόμουν ο' ένα μουσικό περιβάλλον οδ προσάρμοζα την εμπνευση μου και οδ γινδμου τραγουδοποιδς είτε στο λαϊκό είτε στο ελαφρό τραγούδι της εποχης. "Ανδλογα με το τι άκουγα κι και για ποιός οδ εγραφα." Ομως δ ήρωγος ηταν μια περιοχη άκονομημένη απο τέτοιου είδους καλλιτεχνικες φρασηριδτητες -δπως ελη η ελληνική επαρχια. "Ετσι η μουσική για μένα ηταν μια μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης που κωρδμενε κλεισμένη μέσα σε αυστηρά προσωπικά πλαίσια." Οπως η συλλογή γραμματοσήμων, η ζυλογλυπτική και δ παροικιδζης που άπασχολοθσαν τα παιδιά εκείνης της εποχης. "Εγραφα λοιπόν για μένα, για το σπίτι μας, την οικογενεια μου

και τους φίλους μας χαρίς ποτέ νά σκεφτώ ότι αυτό θα είναι ή δουλειά μου, τό επάγγελμά μου. Μέγιστοι και μοναδικοί στόχοι ήταν νά γίνει κανείς επιστήμων, δικηγόρος, γιαντρός, μηχανικός. Και γι' αυτό άλλωστε υπήρχαν και τά σχολεία. Ήδη στοιχεύο ποθ θα πρέπει νά προσέξουμε, σέ σχέση με τή μουσική μου δραστηριότητα εκείνης τής εποχής, είναι ότι εάν έπιδοχος τραγουδοποιός και πιδ πολύ συνθέτης δέν είχε συνειληπή, εάν είχα άφορατήριο με μουσικά και μέλιτα λόγια-έντεχνα μουσικά ένδιαφέροντα, εάν υπήρχε τουλάχιστον σ.ο* περιβάλλον μου ούτα ένας ευρωπαίος ποθ νά είχε άνοθεσι κάτι γιά τήν έντεχνη μουσική - τίς συμφωνίες, τά δρατόρια, τά κοντοέρτα. Μόνο κάτι γιά όπερα. Άλλά κι αυτό σέ φήμη. "Έτσι ή κοινωνική μουσική δραστηριότητα ήταν σί χορωδίες ποθ έκαναν οί διάφορες παρίες, οί κανταδόροι, οί ένκλησιαστικές χορωδίες, στή περίοδο τών Χαιρτεριών και τής Μεγάλης 'Εβδομάδας. Και ή "όρχηστρα" με φυσαρμόνικες ποθ είχα κατεβρεί νά κάνω και στόν πόργο και ή όποια μέλιτα έδωσα και συναυλία σέ κεντρινό κινηματογράφο.

Τ Ρ Ι Β Ο Λ Η

Τό καλοκαίρι τοθ 1940 και πάλι μετάθεση γιά τήν Ελλάδα. Οπίστωμε, με τίς εόλιμες κλούβες, τίς βολίτσες και τά κολάθια, σιδηροδρομικώς μέσω Πατρών-Κορινθού και Άργους. Ετήν άρχή μείνωμε σ' ένα ίσόγειο διαμέρισμα κοντά στή Νομαρχία. Τό πρώτο άπόγευμα βγήκαμε και πάλι γιά τόν περίπατο στό κλασσικό νεοκλαζικό προς τά Δικαστήρια. Τούτη τή φορέ τό ύψος μου είχε φτάσει στό 1.95. Ήδ κροάκι μου έβγαίανε κίνω άπό τους περικατητές. Έταν φρίκη. Πλήρης άπογοήτευση και πάλι. Και έτσι ξανά βρέθηκα άποφυλακίο. Ένας σ' αυτό τό σκοτεινό ίσόγειο μ' ένα άπόμα πιδ σκοτεινό

κηπίο στριμωγμένο άνεμεσα στους ψηλούς τοίχους των γειτονικών σπιτιών. "Λείψα από κάθε συναίσθημα, κοίθυγε και ή όρεξη για τή μουσική. "Ισοπυδμον ανεκπισταίνά μόνος, σά ναυαγός στη μέση της θάλασσας, σέν ήθελα νά βλέπω ούτε και τούς δικούς μου." Αρχισα νά διαβάζω και νά μελετώ έντατικά. Νά μεταφράζω, Νά συγγράφο έπη, δράματα, ποιητικούς διαλόγους, και φυσικά ποιήματα, κοδ μερικά άκ' αθά τά τήσκα στά 1942 μέ τόν τίτλο ΣΙΛΟ. Ήταν ή πρώτη και τελευταία ποιητική μου συλλογή, κοδ παρουσίασε στό έλληνικό κοινό. "Έχει σημασία νομίζω νά δούσε τό πνευματικό και ψυχολογικό υπόστρωμα εκείνης της εποχής όπως έκποράστηκε μέσα από τό λόγο, γιατί εκεί επάνω χτίστηκε ή έπιμενη εδση της μουσικής μου άναζήτησης κοδ σά μέ πήγαινε -τεχνικά και έκπραστικά- ένα βήμα πιο μπροστά. Παράλληλα, σπό τό άσφυκτικό κλεισιμο στον εαυτό μου μέ μοναχικούς μου συντρόφους τόν Πλάτωνα, τόν Αίσχόλο, τό Ερακλή, τόν Σαίξπηρ, τόν Γκαίτε, τό Άντρέιεφ, τόν Χάμσου, τό Νίτσε, τό Σοπενάουερ, τό Σολωμό, τόν Παλαμά και τόν Καρυωτόη -για νά αναφέρω τούς κυριότερους- και παράλληλα τήν Παλιά Διαθήκη μέ τόν Ίδρ, τούς Υαλμούς τοϋ Δαυίδ και τό Ιολομέντα μέ οδηγούσε στην άνεζήτηση τοϋ Ίδεάτου. Αηλαθή τοϋ σημαντικού κέντρου κοδ βρίσκεται κοδύ βαθειά μέσα μας και συγχρόνως κοδύ μακριά γιατί είναι ό Εδμος τοϋ Χόσου - της Άρχης και τοϋ Κόλου. "Από τά σαρκικά άγκυλωματα της Άγλατας, κερτιζόρου και βυθιζόρου μέσα στον άκρατο ιδεαλισμό, έμβολά μου και άγαπημένοι οι "Αδδνιχοί και οι "Θραίοι". "Όπως έγραφα και μάλιστα σέ σχολική έκθεση "μέσ άκ' τά άγκυλωματα και τά παλέματα των σκιών μένουν κι υφάνονται κάτι φυσές κοδ εμφορίζοντας διαλύονται μέσ στη συνείτηση τοϋ Άκείρου και γίνονται ένα μέ τό "Όμπαν". "Όταν ή βουή της πόλης καταλάγιαζε έγώ πάντα κλειόμενος και πάντα μόνος έβρινα τή σκέψη μου νά κατάρξει. Και τό

έπιμένο καλοκαιρί στο νέο μας άρατο σπίτι (είχε μείνει πριν
 από πικ έλει ο καρβλαος θλαρωδής) πλάι στο μύλοτου Παυρογι-
 νους στο μεγάλο έρδιο με τις πανθηλας λεύκες που άδηγοσε
 προς τον "Αη-Γιόργη, αυτοφυλακίστρια και πάλι στο μπροστινό
 θαλάσιο. "Εν ήθελα να εί κανόναν, οι γοναίς μου έβραζαν το έδαμο
 με το φαγητό μπροστά στην πόρτα μου και έν μου μιλούσαν όδν
 άπαντοσα, κενόβραζα τότε ήλάτωνα, έγραφα ένα έρωτικό μυθιστόρημα
 ή λά "Βικτόρια" του άνοστ Χάρσον και κυρίως θραελίωνα την
 κοσμοθεωρία μου: "τά πάντα στο έν, έγραφα, άποτελούν μία τερσίτια
 άποκρυσταλλαμένη 'Αρμονία καθώς στροβιλίζονται γύρω από το
 'Ιερό Κέντρο του Κόσμου". Η τελείωση του ανθρώπου άκοκτάται
 με την ταυτίσή του μ' αυτό το κέντρο. "Όμας όδν τον έμποδίζει
 τόσο το σόμα του, όσο, περιεργως, ή ψυχή του. που είναι "ένα
 σχημα κωκαστραμένο". Γιατί "ή κνοή της άταξίας της συγχυσης
 και του χόρου την έχουν, την έχουν νεκρώσει". "Ετσι
 ή ψυχή "έλαγράφει συνεχώς άτακτα σχήματα, καμπύλας και έντε
 εύθετες". "Εντούτοις "το 'Ιερό Κέντρο μής κλειεί, μής έλκει όδν
 τερσίτιος μαγνήτης. "Εμείς, όταν γνωρίσουμε τον έαυτό μας αίσ-
 θανόμεστε αυτή την άσυγκρότητη έλξη". ή έρω κίτω έπιστηρίζω ότι
 "ή ψυχή έχει σε κόρια και σπήρια ήδιότητα την άναυόλαση.
 "Όταν ένα φαινόμενο δυναμικό που όμας νύχει έρεση σχέση με τους
 νόμους που έδίδουν τρεβί ζωντανό μπροστά της τότε αυτή
 όδν το καθρεφτίζει μονάχα καθητικά έλλά ή μιμείται δυναμικά,
 πλαστικά και κινείται σύμφωνα με ή διή ή του κίνηση". Γι' αυτό
 το λόγο πρέπει "να βάλουμε άπέναντί της έναν άλλο κόσμο 'Αρμο-
 νικό". Ποιός τον πλάθει; " Η θανατική με το πού". "Ετσι άπέναντι
 στη μεγάλη ή συμπαντική άρμονία του "μεγαλόκοσμου" δημιουργεί-
 ται "ο μικρόκοσμος". "Όμας ή στιγμή που κήνε αυτά τα δυο κέν-
 τρα να ταυτισοθύν, τότε ό ποός, αυτός ό έός που όημιούργησε το

μικροκοσμο την αποποιείται. Γιατί ο Νούς συνδέεται με τη Νύφη
 και η Νύφη με τη φθορά... Σε συνδεχεται άναλω γιατί τόσο η
 Ήθική όσο και η Ήπιστήμη μας εγκαταλείπουν μπροστά στην πόρ-
 τα της πτώσεως. Και γιατί ο Χριστιανισμός "εάν θρησκεία, εάν τό
 σύμβολο που σκοπεύει να μας οδηγήσει στην τελείωση είναι μύ-
 ταιος, είναι αδύνατος μέσα στη σημερινή έλική διαμόρφωση της
 κοινωνίας." Όπως έπίσης και η διαπίστωση ότι οι "σημερινοί
 ήθικοί ήρωες γεννιούνται ζουν και πεθαίνουν χωρίς να χερσίουν
 στην ψυχή του πλήθους την αρμονική κίνηση βάζοντας μπροστά του
 την 'Αρμονία του δικού τους μικροκόσμου που γεννιέται από
 το καθρέφτισμα της Παγκόσμιας 'Αρμονίας". "Από διαπιστώνω
 ότι "η τέχνη σήμερα αναβαίνει να διασκορπίζει τον κουρασμένο
 βιοκαλεστή, τον κάνει να ξεχνά την αγωνία της δουλειάς, κι έτσι
 έμεινε κλεισμένη σ'ένα στενό κύκλο μυστών και λατρών που κιν-
 ούνεθουν γη γη τους (...)" και που είναι ελάχιστοι και χαμένοι
 στον δαυτό τους". Ρωτά: "Τι λοιπόν μπορεί να γίνει; "έν υπάρχει
 έλπίδα; και, υπάρχει. Κι αυτή είναι μόνο μία: " να μπορέσουν τα
 έτομα να γνωρίσουν την 'Αρμονία του Παντός". Γίως; "οις θέ φέρει
 αυτό το απότέλεσμα: "Οι τέχνες όλες μαζί συνενωμένες". "Έτσι με
 βάση αυτή τη κοσμοθεωρία γράφω τα δυο μου "Παγγέλια", που δεν
 τα έδειξα φυσικά ποτέ σε κανέναν και μέσα από τις μουσικές άνα-
 ζητήσεις οδηγούμαι σε διάφορα μαγικόνα έργα -δρατόρια- όπου
 ο λόγος διαδραματίζει τον κύριο ρόλο." "Ας μείνουμε όμως για λίγο
 άκόμα στην ποίηση έλευου του καιρού, μιας και μιας αποκοιλάται
 το ψυχικό και πνευματικό έτος είναι κόσμο, -το στίγμα της πραγμα-
 τικής προσωπικότητας αυτού του έλευου, του αποκοιμένου και του
 μοναχού που τόσο φοβάται την κοινωνική πραγματικότητα που
 τον κατακλύζει και τον πληγώνει. Γι' αυτό και η μόνη έιδοδος
 ή ταύτιση με τη φθορά. "Στην παναρμόνια φθινοπωρινή θέλω τη
 όδση - σε μια φωτόχυτη στιγμή ήθονική- να γίνει ένα με όνα

Ω φθση: "Προσπαθούσα να βρω ένα λόγο σοβαρό για να υπερασψω, πλὴν
 τῆς οἰκογενειαῖς μου καὶ μὴ χούφτα φίλους, αὐτὸ ποὺ λέμε κοινῶς
 τῶν ἀνθρώπων ἦταν ἕνα θολὸ ποτάμι, ἄγριο, ἐχθρικό, χωρίς πρόσωπο
 καὶ προσφορά, παρὰ μονάχα ἀπειλή καὶ φόβος. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ στὴ
 δεκαετία μου χρόνια ἤθελα ν' ἀλλάσω τὴ περιφλεκτη ψυχὴ μου
 - μὲς στὸ ροδῶρισμα τοῦ οὐράνιου ἀνεανοῦ - νὰ ρουφηχτῶ νὰ
 διαλυθῶ - στὶς ἁρμονίας μῦσα τῶν χρωμάτων - σὲν ὕαιρον ἐφήβου
 ἀδγενικοῦ - καὶ μαγευτῶ καὶ νὰ μεθύσω - τὶς σιωπηλὲς ἀποθγοντας
 φωνὲς τῶν οὐρανῶν (...) νὰ κυλιετῶ ἤθεονά - στὴ γλῶσση τῶν ἀσ-
 τερῶν - καὶ τῶν ἡλίων" Ἐπῆρχε καταγραμμένο τὸ αἶσθημα τῆς
 αὐτοδύλυσης, τῆς ἀτοκαταστροφῆς. Ἀπὸ ἐκεῖ μὲ δὴγοβες δυὸ χρό-
 νια ἀργότερα, στὶς 25 Μαρτίου τοῦ 1942, νὰ χτυπήσω τὸν ἰταλὸ
 ἀξωματικό στὴ πρώτη διαδήλωση μὲ πρόθεση νὰ τραβήξω ἐπάνω μου
 τὰ καταστροφικά κλήματα. Ἐυχρῶνως ἔμας βγαίνοντας πάνω ἀπὸ
 τὸ κληθὸς ἐξεδήλωσα τὴ βαθύτερη ἀντίληψη γιὰ ἐπιθετικὴ εὐαφοροποι-
 ῆση ἀπὸ ἕνα κόσμο ποὺ μὲ πολιτικοῦσε προσπαθώντας νὰ μοῦ ἐπιβάλ-
 λει συμπεριφορὰ τρέκου καὶ σκέψη ποὺ κληγαναν, τὴν ἐδαλοθησία
 καὶ τὴν ἀντίληψη ποὺ εἶχα σχηματίσει γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὶς ἀνθρώ-
 πινος σχέσεις." Κοιθῶ βαθεῖά μου - νὰ μὲ τρέει καὶ
 νὰ μὲ θεμελιώνει - Κι εἴμ' ἔτοιμος νὰ θάσω τὸ μέτωπό μου - καὶ
 νὰ σηκῶ τὰ στήθη μου - στὰ ὕψη τῶν θεῶν - κι εἴμ' ἔτοιμος νὰ
 πῶ: - θεοὶ θεοὶ γεννήθηκα ὁ θεός ἦσας - Κοιθῶ βαθεῖά μου τὴν
 ὑπέρθση πνοή ποὺ ἐὰ σὺς ἔκοτάξειε ἔδρα καὶ ρουγγίσει ὁ τόκος -
 στὴν ἰερὴν ὀρυθὴν τοῦ λόγου - κι ἀόρησαν τ' ἀνήξερα κουλιά - καὶ
 σάμασαν τὴν προσευχή - τὰ χόρτα συντριμμένα σαλεύτηκαν - καὶ
 τ' ἀνθη μαρδῆθηκαν - κι ὅς κι ὁ λαμπρὸς ὁ ἥλιος
 σ' ἔβρονιὰ ἀγκυλιόματά - πῶς πῶς ἀπ' τὰ βουνά τοῦ κήκου μὲ τὴ
 Γῆ - ἔτρξε νὰ κρυφτεῖ ἀπορημένος - κι εὐθὺς ἦρθε καὶ σκέπασε
 τὴν πλάση - νύχτα ἄεργη βαθεῖά καὶ σιωπηλή. Καὶ τότε σιγά-σιγά

μέσα από τὰ ἔγγραφα τῆς γῆς σχηματίστηκε μιὰ "πελώρια θροή" καὶ ἀνούρησαν τρεῖς λέξεις : "Δέν εἶσαι σὺ", ὑπογραμμισμένες στό ποιήμα πού καταλήγει: "Ἦτανε μιὰ κηδεῖα θλιβερή - Κανείς δέν ἀκολουθεῖ- στή ζόλινη τὴν κάσα ἕνα παιδί- κι εἶχε τὴν ὄψη τόσο εὐγενική τόσο λεπτή- ἕνα παιδί...". Καὶ γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές δέν ἔφτανε ἡ "ἠρωϊκή" ἔξαρση κατὰ τῶν κατακτητῶν, κάπου πρὶν κάπου μετὰ πῆρα δυὸ κουτιά ἀσπιρίνες καὶ κινίνο καὶ κίνησα νὰ πάω σ' ἕνα ἐρημικὸ ἐκκλησιάκι πού σήμερα βρίσκεται λίγο πρὶν μετεῖς στὴν πόλη, δεξιά. Κάθισα κάτω ἀπὸ τὰ πεῦκα καὶ τελικὰ ἔγραφα ἕνα τραγουδί. " Διαβαίνει ἡ ζωὴ - διαβαίνει κι ἡ χαρὰ" ὅπου ὑπάρχει καὶ ὀσχετικὸς διάλογος μὲ τὸν ἴδιο τὸ χάρο. Σὲ ἄλλο κείμενο μὲ τίτλο "Ὁ Σακράτης στὴ φυλακὴ" θὰ γράψω ἧσοια βάρκα ἐναντιθετὴ στό κύμα θὰ συντριφεθεῖ, καὶ πάντα ἕνα τέτοιο σύντριμμα εἶναι καὶ μιὰ νίκη. Πρέπει νὰ διαλυθεῖς γιὰ νὰ μείνεις ἀκέραιος στόν Αἰῶνα τῶν Αἰῶνων".

Ἡ μετατόπισή μου πρὸς τὸ μαρξισμό πού ἀρχίζει νὰ συντελεῖται ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ (1942 καὶ μετὰ) εἶχε σὰν κυρίαρχο ὑπαρξαικὸ αἴτημα τὴν ἀναζήτηση ἑνὸς νέου κέντρου ἀναφορᾶς πρὸς κοντινοῦ καὶ περισσότερο οἰκείου ἀπὸ τὸ ἀφηρημένο καὶ ἰδεατὸ συμπαντικὸ. Πού ὅμως νὰ ἐκκληρῶναι ἀπὸ ἄλλους δρόμους τὴν ἀνάγκη τῆς Ἀρμονίας μὲ τὸν ἑαυτὸ μου καὶ τῆς συμφιλίωσής μου μὲ τὴ ζωὴ καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ πορεία αὐτὴ σημειώνεται μέσα στὴ σύνθεση δυὸ μακρῶ - πνων ἔργων: στὸν ΨΜΝΟ ΣΤΟ ΘΕΟ γιὰ τετράφωνη μικτὴ χορωδία συνοδεία Ἀρμονίου" σὲ ποίηση τοῦ τριπολίτη φίλου μου Γρηγόρη Κωνσταντινῶ- πούλου πού παρέμεινε ἡμιτελὴς καὶ στὴ "ΣΥΜΦΩΝΙΑ ἀρ. I" πού ὀλο- κληρῶνεται στὰ τέλη τοῦ Γενάρη τοῦ 1945. Ἄκεῖ ἡ ἀναζήτηση τοῦ θεοῦ ἐπληθῆ τοῦ συμπαντικοῦ Κέντρου ἀφοῦ περάσει ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Σκότους καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταλήγει στὴν ἀναγνώριση τοῦ θεοῦ στό πρόσωπο τοῦ ἐργάτη. Ἐυκολη λύση, θὰ ποῦν ὅσοι εἰρε- νεύονται τὸν σοσιαλιστικὸ ρεαλισμό. Σὲ μένα κόστισε πέντε χρόνων

παθητικές και παθιασμένες αναζητήσεις μέσα μου και γύρω μου. Τελικά κατόρθωσα να συνθέσω ένα έργο ολοκληρωμένο για τετραφώνη μικτή χορωδία και διπλή όρχηστρα έγχόρδων χωρίς να έχω έως τώρα την τύχη και την εδύχια να το ακούσω. Ήταν προγραμματισμένο για να παίζεται από την Κρατική Όρχηστρα Αθηνών και τη Χορωδία Αθηνών με τη διεύθυνση του βασκάλου μου Φιλοκτήτη Θίκομοιδη. 'Ο σκοπός όμως όταν μετά τα Δεκεμβριανά έμαθε από μένα ότι πήρα μέρος στις μάχες και ότι "παρέμενα άμετανόητος" άρνήθηκε να το παίξει. Έτσι η "Συμφωνία άρ. I" υπήρξε τό πρώτο θύμα της άντικομμουνιστικής Ιστορίας που θά συνόδευε και θά σημάδευε έως σήμερα άκόμα την καλλιτεχνική μου δραστηριότητα.

"Όλες αυτές οι φιλοσοφικές, ύπαρξιακές και μουσικές αναζητήσεις συνέπιπταν με συγκλονιστικά Ιστορικά γεγονότα. Ή αυτοφυλάκιση μου τό καλοκαίρι του 1940, ή δεύτερη κατά σειράν, ήταν φυσικό να προβληματίζει τους γονείς μου. Έτσι τό Σεπτέμβριο ο πατέρας μου μου πρότεινε αν θέλω να πάω σε κατασκήνωση της ΕΟΝ στα βουνά της Αρκαδίας. Άφου άντιστάθηκα τελικά ύπέκυψα. Στο κάτω κάτω θά βρισκόμουν κοντά στη φύση που τόσο την είχα άνάγκη. Φυσικά τό έμπόδιο ήταν οι "άλλοι". Έπρόκειτο για έπιλεγμένους μαθητές για να γίνουν βαθμοφόροι, κι έτσι κάποιο πρωτόν βρέθηκα με τό σακίδιο στόν ύμιο πάνω σ'ένα σαραβαλιασμένο φορτηγό γεμάτο παιδιά. Τό ταξίδι σμίγει γρήγορα τους ανθρώπους και σε λίγο βρέθηκα να κουβεντιάζω ζωπρά ή να τραγουδά άγκαλιά με τους άλλους. Τό βράδυ κοιμηθήκαμε στό δημοτικό σχολείο ενός όρεινού χωριού, και την άλλη μέρα χαράματα ξεκινήσαμε για τή Πουλιου τή Βρύση σε 1600 μέτρα ύψόμετρα στην καρδιά του . Άνάμεσα στα πυκνά τά έλατα βρήκαμε ένα ξάγαντο σά μέσα σε λακούβακι άρχισαμε άμέσως να στήνουμε τις σκηές. Έπισεφαλής ήταν ο θαλαγγάρης Άρης Παπανικολάου, νεαρός δικηγόρος, και όλοι οι άλλοι -καμιά είκοσαριά- παιδιά από 15 έως 17 έτων-. Λίγο κατέφθασε ένα μικρό φορητό μαγειρείο με τά

καζάνια και τον μάγειρα. Ο φαλαγγάρχης μās ανακοίνωσε τó πρόγραμ-
μα και όρισε τίς σκοπιές γύρω-γύρω από τó στρατόπεδο. Μπήκα νύμερο
10-12 σέ προωθημένη θέση βαθειά στό οίσοσ και είδα κι έπαθα νά
μή τó σκάσω από τó φόβο μου. Σέ κάθε ήχο έβλεπα φαντάσματα και
μέ πιάνανε ρίγη. Η μέρα μας περνούσε μέσωματικές και στρατιωτικές
άσκήσεις. Για όπλα χρησιμοποιούσαμε τά φλόμπερ που σκάνε σά τρακα-
τρούκες. Τó όλον 3-4 ώρες τήν ήμέρα. Μετά πλύσιμο, καθάρισμα, φαγητό,
σκοπιές, και ύπνος. Τήν τρίτη μέρα είχαμε καταίγίδα και τó στρατό-
πεδο πλημύρισε. Μαζέψαμε τά ύπάρχοντά μας και τίς σκηνές κακήν
κακώς, μπήκαμε στά φορτηγά, και τó βράδυ φτάσαμε στό Χρυσοβίτσι,
από τήν έλλη πλευρά του βουνού. Κι έκει τά ίδια. Ύπνος στό σχολείο,
και τήν έπομένη έγκατάσταση έξω από τó χωριό σ' ένα όροπέδιο κοντά
σέ μιá μεγάλη όμορφη βρύση που ήταν κέντρο συνάντησης, ιδιαίτερα
των κοριτσόπουλων του χωριού. Έκει και μείς πλεμόμαστε και χτενι-
ζόμαστε κάθε λίγο και λιγάκι για νά βλέπουμε και νά μās βλέπουν
τά κορίτσια. Στίς 16 του Αύγουστου ήρθε στό χωριό ό πατέρας
μου και μās βρήκε στό καφενετό. Μās είπε ότι στην Τήνο τσρκίλισαν
τό ΒΑΛΗ, μάλλον οι Ίταλοί, κι ότι ή κατάσταση γίνεται κρίσιμη.
Όταν ξέσπασε ό πόλεμος, στίς 28 του Οκτώβρη, είχαμε ήδη άρχίσει
τά μαθήματα. Πήγαίνα στην πέταρτη τάξη του Πρώτου Γυμνασίου Άρρένων
που τότε στεγάζονταν στό όρόμο προς τó Νεκροταφετό. Σέ λίγο όμως
οι Ίταλοί επιτάχανε τó κτίριο κι έμείς μετακομίσαμε κοντά στό
Πεδίο του Άρεως. Μās τó πήραν κι αυτό, στά 1943, και τότε βάλαμε
τά θρανία μέσα σέ κήπους σπιτιών. Στην τάξη είχαμε έως κενήντα
παιδιά εκ των οποίων δυο τρείς μου ήσαν ήδη γνωστοί από τó
Χρυσοβίτσι. Οι άθουσες μικρές και βρώμικες, οι μαθητές πολλοί,
οι καθηγητές λίγοι. Ό τι θυμάμαι είναι μιá χάβρα. Πέρασαν μήνες για
νά κατασταλάξει ή πρώτη βουή ώστε νά γνωριστούμε μεταξύ μας και
νά γνωρίσουμε και τούς δασκάλους μας. Όμως πάνω έκει ξέσπασε ό
πόλεμος. Η Τρίπολη, καθώς τήν ανακάλυπτα, άρχισε νά μ' άρέσει.

Σιγά-σιγά με τό χρόνο όλα τά ξεχνῶς. Ἄκομα καί τή θάλασσα ἤ
Χτισμένη σέ ὕψος 700 μέτρων, πάνω σέ ὄροπέδιο, περιστοιχίζεται
ἀπό βουνά. Ἄλλα μακρυνά, πρὸς τή Σπάρτη, καί ἄλλα ἀκριβῶς πάνω ἀπό
τὸ κεφάλι τῆς, σὲ βόρειο μέρος, πρὸς τή Βυτία. Οἱ συνοικίες, ὅπως
καί στὰ Γιάννενα, τοῦρκικοι μαχαλάδες. Ὅμως τὸ κέντρο ἄνετο καί
ὁμορφα διαμορφωμένο. Ἡ πλατεία τοῦ Ἁγίου Βασίλη με τὸν πελώριο
πλάτανο, ποῦ ἔκοψε ἕνας ἀξιωματικός στὸν καιρὸ τοῦ ἐμφύλιου, ἔτσι
γιατὶ δὲν τοῦ ἄρεσε, τὸ Πεδίον τοῦ Ἄρεως, με τὸ κενотаφεῖο τοῦ
θεόδωρου Κολοκοτρώνη, τοὺς κήπους, τὰ πευκοδάση, τὸ δικαστικὸ κτίριο
καί τὸ νεοκτιστὸ τότε ξενοδοχεῖο "Μαιναλοῦ". Στὴν ἀνατολική ἐξοδο
τῆς πόλης ὑπῆρχε ὁ Μαν-θανασάκος ἕνα καί στὴ δυτικὴ
ὁ Ἁγ-Γιῶργης, ὁδὸς με πεῦνα, καί σὲ κέντρο ἡ ἐκκλησία με τὴν
πλατεία καί τὸ καφενεῖο. Καί οἱ δυο, ἰδιαίτερα ὁ δευτεροεῖταν ὁ
ἀγαπημένος περιπατοῦντων κατοίκων τῆς πόλης, καί ἰδιαίτερα τῆς
νεολαίας. Νότια ὁ κάμπος τῆς Τεγέας γεμάτος πλοῦσια χωριά. Ἡ ἀνατολική
πρὸς τὴ Μαντινεία οἱ περιουσίες με τὸς ἀμπέλους καί τοὺς "πύ-
ργους". Ἐτσι ὀνομάζονται ἐκεῖ τὰ χτισμάτα. Ἄκομα καί καλύβες. Πρὶν
τὴ Μαντινεία, σὲ ἐργοστάσιο οἰνοποιείας τοῦ Καμπῆ, ὁ ὄρομος ἔχει
δικαλιόωση ἀριστερά γιὰ Λεβίδι, Βλαχέρνα, Βυτία, Δημητοῦνα, Ζάτουνα.
Ἐβγαίνα σιγά-σιγά ἀπὸ τὸ καβούκι μου. Ἡ καινούργια πόλη καί ἡ
καινούργια κατάσταση προκλοῦσαν ὅλο καί πιὸ πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον
μου. Ὁ πατριωτισμὸς, βαθεῖα φυσημένος μέσα μου, ἔβρισκε τώρα τροφή
ὅπως ἡ φλόγα ποῦ γιγαντῶνει με τὸν ἄνεμο. Με τὴν ἐπίθεση τῶν Ἱταλῶν
στὴν Ἠπειρὸ λές κι ἔνοιξε μιὰ βαρειάμαρμημένη πόρτα στὴν ψυχὴ τοῦ
λαοῦ κι ἐλευθερώθηκε. Τέσσερα χρόνια ἡ δικτατορία προπαγάνδιζε τὸ
φασισμὸ καί τὸ ναζισμὸ, τὸν Ἄξονα, τὸ Χίτλερ καί τὸ Μουσολίνι. Καί
τώρα σ' ἕνα δευτερόλεπτο ὅλα αὐτὰ τινάχτηκαν στὸν ἄερα. Ὁ ἴδιος ὁ
δικτάτορας ὑποχρεώθηκε νὰ πεῖ ΟΧΙ σὲ τελεσίγραφο τοῦ Ἡτούτσου.
Ἐτσι δημιουργήθηκε μιὰ πρωτογενῆς ἐθνικὴ ὁμοψυχία. Λαός, στρατός,

κυβέρνηση, νέοι, γέροι, όλοι μαζί - ένωμένοι - , τελικά ό κόσμος μέθυσε από τήν ξαφνική ψυχική εύφορία. Οί χαμπάνες χτυπούσαν χαρμόσυνα. Οί φαντάροι κατέβαιναν στό σταθμό άγκυλιά μέ τούς δικούς τους και πλήθη κόσμου , τραγουδώντας και χορεύοντας. Στά μαπακόνια άνεμιζανε οί σηματες κι οί γυναικούλες φωνάζανε ή μία στήν άλλη "θά τούς νικήσουμε, θά τούς τσακίσουμε". Διαδήλωση μόλις έφταναν τό βράδυ οί έφημερίδες μέ τά πρώτα πολεμικά άνακοινωθέντά , και μετς φυσικά πηγαίναμε στό σχολείο μόνο γιά ζητωκραυγές, κουβέντα τραγούδια και κανένα χορό πάνω στήν πατριωτική έξαρση. Καμμία φορά ένας καθηγητής μās έβγαζε λόγο νά μās εξηγήσει πώς έχει ή κατάσταση. Ποιά ή δύναμη τών 'Ιταλών. Ποιά ή δική μας. Τι θά κάνουν οί Γερμανοί, οί 'Αγγλοι, οί Γιουγκοσλάβοι κ.λπ. κ.λπ. Μια μέρα καταμεσημερο άκουσαμε βόμβο άεροπλάνων και πριν καλά καλά καταλάβουμε τί γίνεται ή πόλη οείσθηκε. Έπεσε πανικός. 'Ο κόσμος έτρεχε δεξιά άριστερά. Τελικά έγινε ήσυχία. Σε λίγο διαδόθηκε ότι ήταν Ιταλικά και έριξαν μόνο μία μπόμπα. "Έτρεχα κι εγώ και είδα γκρεμισμένη τή γωνιά ενός μικρού σπιτιού. 'Υπήρχε μία γυναίκα νεκρή. Τό πρώτο θύμα. Κι αυτή έμελλε νά είναι ή μητέρα του Γρηγόρη μέ τόν όποιο θά συνδεόμθα τόσο πολύ ύστερα από λίγο καιρό. 'Ο πατέρας του ό κ. Κωνσταντίνουπουλος ήταν δάσκαλος και άριστερός, φάλτης στή μητρόπολη, και είχε πέντε παιδιά. 'Αρχίσαμε νά καταλαβαίνουμε τί θά πετ πόλεμος. Στά τζάμια μπήκαν χάρτινες ταινίες. Τή νύχτα ύποχρεωτική συσκότιση. Σκάφτηκαν τάφοι, γιά πρόχειρη προφύλαξη από τούς βομβαρδισμούς. Διαλέχτηκαν ύπόγεια, που διαμορφώθηκαν σέ καταφύγια. "Έγιναν ομάδες άεραμύνης. "Όμως παράλληλα αυτή ή νέα δυναμική άλλαξε τήν καθημερινή ρουτίνα τής έπαρχιας. Σάν καθαρός άνεμος παράσυρε τίς δμιχλες πάνω από τίς φυχές τών ανθρώπων που ξαφνικά έγιναν φωτεινοί και άρατοί. Τά μάτια έλαμπαν. Τά χείλη γελοούσαν. Χωρίς νά τό πολυσκεφτώ αποφάσισα νά πάω στό Νέταπο. Είχα διαβάσει τίς σημειώσεις του πατέρα

μου ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΥ που με πόση υπερφάνεια διηγείτο τη φυγή του από την Κρήτη -κρυφά από τους δικούς του- για να πάει στο Μέτσο που κατά σύμπτωση και τότε βρίσκονταν στην Ήπειρο.

*Ακολουθώντας το ρεύμα των φαντάρων πήγα στο σταθμό και μπήκα στο τραίνο. Δέν πήρα τίποτα μαζί μου για μην κινήσω τις όψεις. Τήν ώρα του φαγητού άνοιξαν όλοι τά μαντήλια με τά τρῶφιμα και έγινε ένα κοινό τραπέζι.

*Από τό σταθμό Πελοποννήσου περάσαμε στο σταθμό Λαρίσης και μόλις προλάβαμε τό τραίνο για τή Λάρια.

*Από κεῖ οἱ στρατιῶτες με αὐτοκίνητα ἤ και με τά πόδια, θά πήγαιναν στά Γιάννενα περνώντας από ἀριστερά στο Μέτσοβο.

*Ξξαντημένος από τό ταξίδι κοιμόμουν βαθειά κουβαριασμένος στον ξύλινο πάγκο του τραινου όταν με ξύπνησαν.

*Ήταν χωροφύλακες. Κατάλαβα άμέσως ότι τό ταξίδι μου έφτασε στο τέρμα του. Χωρίς πολλές κουβέντες άλλαξαμε τραινά και μπήκαμε στο δρόμο του γυρισμού.

*Απογοητευμένος και πληγωμένος ἀνήθηκα να φάω.

*Ακόμα και να πιω νερό. Ηισούσα τόν πατέρα μου και βιαζόμουν να τόν δω να του τά πω και να ξεσπάσω.

Μέ περίμενε στο Σταθμό στην Τρίπολη. Δέν είπαμε τίποτα μπροστά σε τρίτους. Βαδίσαμε σιωπηλοί έως τό σπίτι μας, όπου ἡ μάνα μου με τόν αδελφό μου κρεμάστηκαν άπάνω μου κλαίγοντας και σκούζοντας.

*Αφού πέρασε ἡ πρώτη μόδρα, τότε μίλησα ἡμερα στον πατέρα μου:

"Έἶσαι φεύτης, -του λέω-, γιατί μιλάς για πατριωτισμό και με έμποδίζεις να κάνω κι εγώ τό καθήκον μου όπως τ'όκανες εσύ". Δέν βρήκε άλλο έπιχειρήμα παρά τό ότι αὐτός ἦταν 16 κι εγώ μόνο 15 χρονῶν.

*Ήταν άστεῖο. Τότε τούς δήλωσα ότι δέν έχω θέση στο σπίτι και όπως ἡμouνα κατέβηκα τρέχοντας τή σκάλα και βγήκα στο δρόμο. Πήγα στα κεντρικά γραφεῖα τῆς ΒΟΝ.

*Εκεῖ είχαν ραδιόφωνο και άκουγαν συνεχι εἰδήσεις και ἠθοσική. Μερικοί ξενυχτούσαν ως τό πρωτ. Κάθησα μαζί τους και ἤπια ζεστό καφέ. Μετά πέρασα στο δίπλανο γραφεῖο και κοιμήθηκα πάνω σ'ένα τραπέζι. Στην αρχή μου άναθέσανε να πηγαίνω άπόρρητα έγγραφα σε διάφορα χωριά. Μου έδωσαν ένα ποδήλατο, ένα

σακίδιο, παγούρι με νερό και φωμοτύρι. Τήν πρώτη φορά πήγα στο Λεβίδι. Σταματούσα στις βρύσες να πλυθώ από τή σκόνη και τόν ιδρώτα. Ξάπλωνα πάνω από τις άγριοκαστανιές. Κολάτσιζα δίπλα στο ρυάκι που κατέβαζε κρυστάλλινο νερό από τις χιονισμένες κορυφές. "Άρχισα ν'άκουω προσεχτικά τούς ήχους του κάμπου, του βουνού, του δάσους. Τότε σπάνιο να περάσει αότοκίνητο, κάρο ή ποδήλατο. Ξυνήθως τήν ήσυχία τήν τάραζαν τά καραβάνια με τά μουλάρια. "Άλλοτε φορτωμένα κι άλλοτε άδεια, με πιο γρήγορο βηματισμό. Ποῦ και ποῦ κανέννας τσοπάνος ή πεζοπόρος. Και όλοι με τόν ύποχρεωτικό χαιρετισμό "Καλημέρα, καλησπέρα". Πηγαίνοντας στην άνηφορα ξεπέζενα και πήγαίνα περπατώντας. "Όμως στην κατηφόρα ποιός σε πιάνει. Πόσες φορές δέν έπεσα στη με κίνδυνο να σκοτωθώ. Μ'άρεσε όμως ή ζέφρηνη ταχύτητα που σε κάνει να απογιώνεσαι φυσικά και να γίνεσαι ένα με τόν αέρα. "Έδυνα τά έγγραφα και έπαιρνα τήν ύπογραφή του παραλήπτη. Με τή φαντασία μου πίστευα ότι έκτελω μι α σπουδαία πολεμική άποστολή και πως στο χαρτί που μεταφέρω περιέχονται μυστικά που θα έλλάξουν τήν πορεία του πολέμου. "Ήμουν ένας πολεμικός άγγελιοφόρος, και κάπου εκεί βαθειά στο δάσος έχερός -κατάσκοποι κ.λπ.- με παρακολουθούσε με τά κυάλια σκεπτόμενος πως θα με έξοντώσει. "Αργότερα ό κ. φαλαγγάρχης μου ανέθεσε νέα καθήκοντα. Πά έποπτεύω στα λαϊκά συσίτια που άρχισαν να δημιουργούνται στις συνοικίες γιά τις οικογένειες των στρατευμένων. Σε λίγο άρχισαν να καταφάνουν οι πρώτοι τραυματίες. Τά ξενοδοχεία τό ένα μετά τό άλλο μεταβάλλον οθε στρατιωτικά νοσοκομεία. Μπαίναμε στο χειμώνα. Τυχαία πληροφορήθηκα πως στο σιδηροδρομικό σταθμό τό τραίνο άδειασε τούς τραυματί στην προβλήτα κι αυτοί χαλαωμένοι στο παγωμένο τσιμέντο δέν μporεσαν να κάνουν βήμα. Πήγα στο σταθμό και τούς βοήθησαν να μporυ στί αίθουσα άναμονής. Μετά έπιασα έναν άνάηρο και είπα στους άλλους μως ακολουθήσουν. Είχε σκοτάδι, φούσαγε χιονιάς και στο έρδομο γουβε και λάσπες. Φορτωμένος τόν άνάηρο που συνήθως είχε ένα πόδι και

μέ τόν ηλεκτρικό φακό στό χέρι άνοιγα έρδμο."Έως τό πίο κοντινό
 ξενοδοχείο τό ΣΕΜΙΡΑΜΙΕ θά κάναμε πολλές και μιά ώρα ώς νά φτά-
 σουμε.Στό φωτεινό και ζεστό χώλ και στά σαλόνια φρεσκοζυρισμένοι
 άξιωματικοί παράγοντες και ύπηρεσιακοί άξιωματου-
 χοι μιλούσαν και έπιναν χαρούμενα.Οί τραυματίες βρώμικοι,λασπα-
 μένοι,κολλούσαν στόν τοίχο,καθόντουσαν όπου βροϋν έξαντλημένοι,
 έτοιμοι νά λιποθυμήσουν.Ό έδιοκτήτης τοϋ ξενοδοχείου μέ άγρευ-
 κοιτάζε τήν πρώτη φορά πού τοϋ πήγα τό άγάγι μου."Υφωσε τή φωνή
 γιά νά φοβηθώ τάχα και εΐπε: "όέν ύπάρχουν δωμάτια".Κανένας άπό
 τούς παρευρισκομένους δέν συγκινήθηκε.Νά πού έγώ όμως ήμουν βαθμο-
 φόρος,λοχίτης τής ΒΟΝ,μέ ειδικές άποστολές στην πλάτη μου και μέ
 τό κύρος πού μου έδινε ή δόλοψυχη άφοσίωσή μου στόν άγώνα."Έέλεις
 μέ τό καλό νά μ'ας δώσεις τά δωμάτια; "Η μέ τό κακό;"-πό τότε και
 κάθε βράδυ πού τό τραίνο μ'ας έφερνε τραυματίες εΐχα γίνει ο μαύ-
 ρος βραχνάς τών ξενοδόχων.Τούς ύποχρέωνα νά μ'ας δίνουν τά καλλίτερα
 δωμάτια,καθαρά σεντόνια,κουβέρτες,σαπούνι,πετσέτες,περιποίηση.Μέ
 σπάνιες έξαιρέσεις,ήσαν οί περισσότεροι έχθρικοί,γιατί μέ τούς
 τραυματίες χάνανε χρήματα,άλλά και τά δωμάτιά τους έπαρναν τήν
 κάτω βόλτα.Βρώμα,φείρες,αΐματα,άκαθαρσίες..Ποίός σκεφτότανε πός
 τά παιδιά αυτά εΐχαν θυσιάσει άλλος ένα χέρι κι άλλος ένα πόδι
 ή ένα μάτι γιά τήν πατρίδα;Μετά τούς πρώτους ένθουσιασμούς μπαί-
 ναμε σιγά-σιγά στό λούκι τοϋ "ό καθένας γιά τόν έαυτό του" πού
 θά κατέληγε σέ κείνο τό ύργιο τής μαύρης άγοράς."Έγώ πάλι,εΐτε
 σάν άγγελιοφόρος,εΐτε σάν έπόπτης,εΐτε σάν νυχτερινός μεταφορέας,
 ζούσα και πάλι δλομόναχος.Χωρίς γνωστούς και φίλους.Και τώρα πού
 εΐχα φύγει κι άπό τό σπίτι δέν εΐχα άνθρωπο νά μιλήσω,έκτός άπό
 τούς τραυματίες και τούς ξενοδόχους.Μου έκανε μεγάλη έντύπωση
 πού όλοι οί τραυματισμένοι ήταν χωριατόπαιδα,και όλοι οί άξιω-
 ματικοί τών μετόπισθεν πλουσιόπαιδα,και κυρίως στελέχη τής ΒΟΝ.
 "Όλοι σχεδόν οί βαθμούχοι τής 'Εθνικής 'Οργάνωσης εΐχαν μείνει

στην Τρίπολη χαμένοι σε δουλειές γραφείου. Μιά μέρα μάλιστα έπιασα έναν από τους "λαοφιλείς" ηγέτες της ΕΟΝ να κανονίζει μια φαλαγγίτσια πάνω σ' ένα γραφείο. Φορούσε ο άθεοφοβος το δίκωχο ενώ από τη μέση και κάτω ήταν γυμνός. Έγώ φυσικά τον χαϊρέτησα με σεβασμό φασιστικά, κι αυτός άντανακλαστικά ύψωσε το χέρι, με αποτέλεσμα να πέσει τσπό τραπέζι το άριστερό βυζί της συναγωνίστριας.

Πησιάζαν τα Χριστούγεννα και τότε μου ήρθε στο μυαλό μια μεγαλοφυής ιδέα. Πρότεινα να οργανώσουμε χορωδία από μέλη της οργάνωσης να πούμε τά κάλαντα να μαζέψουμε χρήματα, ν' α φτιάξουμε δέματα να τά πᾶμε στο Λουτράκι - που είχε γίνει κόλη-νοσοκομείο -, να τά δάσουμε στους τραυματίες και να τους πούμε και τά κάλαντα. Έτσι άρχισαν οί μουσικές πρόβες όπου εκτός από τά γνωστά τραγούδια τους έμαθα κι ένα δικό μου. Για τήν Τρίπολη αυτή ή χορωδία ήταν ένα γεγονός. Είμαστε πάνω από πενήντα φωνές. Κι όπου σταματάγαμε έρχονταν εκατοντάδες να μᾶς άκούσουν και να μᾶς χειροκροτήσουν. Έγώ στο μέσον διήθθυνα. Ίιά πρώτη φορά στη ζωή μου. Γύρω-γύρω άλλα παιδιά βαστούσαν κουβέρτες κι ο κόσμος πετούσε χρήματα, τρόφιμα, δάρα. Μετά δουλέψαμε μέρα και νύχτα και φτιάξαμε εκατοντάδες δέματα και παραμονή Πρωτοχρονιάς μπήκαμε σε δυο νοικιασμένα λεωφορεία και πήγαμε στο Λουτράκι. Μετ' εκεί πάλι συναυλίες στις αίθουσες των ξενοδοχείων και μετά κρεβάτι με κρεβάτι μοιράζαμε τά δάρα στους τραυματίες. Αφού τραγουδήσαμε και στους δρόμους της πόλης μπήκαμε στα αυτοκίνητα για να φτάσουμε νύχτα στην Τρίπολη. Ίήν ίδια μέρα γύρισα κι εγώ στο σπίτι. Ο Στρατός μᾶς νικούσε στα βουνά της Άλβανίας. Ο πατέρας μου είχε φτιάξει ένα μεγάλο χάρτη του πεδίου των μαχών με όλες τις λεπτομέρειες, όπου μπορούσε να δετ κανείς τη δεάταξη των αντιπάλων δυνάμεων. Ίήν ημέρα που μπήκαμε στην Κορυτο έφτασε τό νεο για τό θάνατο του παππού στην Κρήτη. Όταν πέθανε ή μητέρα του είμαστε στο Άργοςτόλι. Δότε κλειστήκε τρία μερόνυχτ

στό σαλόνι και έκλαιγε, σά μικρό παιδί. Τώρα βγήκε βιαστικός και γύρισε άργά τή νύχτα. "Έκλαψε ώς τό πρωί και μετά πήγε στό γραφετο του. Γρήγορα οί νίκες του στρατού μας έγιαναν τήν πληγή του. Τό γενικό ψυχικό βαρόμετρο βρισκονταν στήν ένδειξη ΕΠΙΘΥΣΙΑΣΜΟΣ, και αυτό παράσερνε τούς πάντες και τά πάντα. Καί ζαφνικά ήρθε ή κατάρρευση. Ξένα στρατιωτικά τμήματα γιουγκοσλαυοί και έγγλέζοι, όλοι μέ μηχανοκίνητα ή σέ άυτοκίνητα μαζί τους και κανόνια και άλλος βαρύς όπλισμός διασχίζανε τήν πόλη μέ κατεβύουση τήν Καλαμάτα. Κανείς δέ μιλούσε. Ούτε χειροκρότημα ή έλλη χειρονομία. Αύτοί σκυθρωποί ίσως και ντροπιασμένοι, έμετς μ'ένα σφιξιμο κήσ στο στήθος σά χαμένοι. Δέ μιά στιγμή, ήμουν μέ μιά συντροφιά, μās έπιασε μανία νά φύγουμε και μετς. Κάποιοι έγγλέζοι μās πήραν μαζί τους σ'ένα ήμιφορτηγό. Ομως έξω άπό τήν πόλη ή στρατιωτική τους άστυνομία κατέβαζε τούς Έλληνες. Μετά άρχισαν οί έπισκέψεις τών άεροπλάνων. Κυνηγοΰσαν τίς στρατιωτικές φάλαγγες. +Ις κολυβολοΰσαν και κάπου κάπου τούς ρίχνανε μπόμπες. Αύτοί τρέχανε σάν τρελλοί. κάτω άπό τά δέντρα ή μέσ στα χωράφια νά κρυφτοΰν. Τέλος άρχισαν νά βομβαρδίζουν και τήν πόλη. "Η μάνα μου και ό Γιάννης τσίριζαν και χτυκιδόντουσαν άπό τό φόβο. Τούς πήγαμε στό άπέναντι καταφύγιο που ήταν φίσκα άπό κόσμο. "Εγώ βγήκα και σεργιάνιζα στήν έρημη πόλη. "Ανάμεσα σέ τόσα και τόσα έρείπια, νεκρούς, τραυματίες, δέν θά ξεχάσω ένα συμβαητή μου που τό θραύσμα του έκοφε σύρριζα τήν κοφή του κρανίου και τό έκανε σά ποτήρι. Κι αύτός έκεϊ μέ τήν κλάτη στον τοίχο μέ τά μάτια άνοιχτά και έκφραστικά σά νά μούλεγε "Γεια χωρά. Τι θέλεις άπό δω;" άπό όλη τήν άεράμυνα μείνωμε τελικό ό Ηλικος Δεληβορηάς κι εγώ νά φάχνουμε μέσα στα κανιμισμένα έρείπια. "Έξ άλλου τό σύνθημα είχε δοθεϊ. "Αδειάστε τήν πόλη". "Όλοι στα βουνά". Όταν τέλειωσαν οί βομβαρδισμοί και ό τελευταίος Έγγίζος θά έπρεπε νά μαρκάρει τάρα στήν Καλαμάτα, μιά περιεργή σιωπή έπεσε στήν περιοχή. "Εμετς φηλά κοντά στή Μονή τής άπάνω Χρέπας

είχαμε πλαγιάσει πάνω στις κουβέρτες που κουβαλούσαμε μαζί μας. Κάτω ή πόλη νεκρή. Μακριά ό κάμπος βουβός. *Κίνητος. Κάποτε φάνηκε κάποιο όχημα από τή μεριά του *Αχλαδόκαμπου. Πέρασε τό Στενό και μπήκε στόν κάτασπρο και όλοϊσιο όρδο. Ήταν ό πρώτος Γερμανός πάνω σέ μοτοσυκλέττα. *Ο Νομάρχης και ό *Ήμαρχος είχαν πετ "Όλοι νά κρεμάσετε άσπρα σεντόνια στό σπίτια σας". Δέ μιά βιτρίνα κάποιος είχε γράφει ΧΑΤΑ ΧΙΤΛΕΡ. Πίσω από τή μοτοσυκλέττα μέ τό καλάθι σηκώνονταν ως πάνω ή άσπρη σκόνη του όρδου. Και μισό χιλιόμετρο πιό πίσω φάνηκε νά μπαίνει στόν κάμπος ή φάλαγγα. *Ο κόσμος λές κι άνακουφίστηκε. Οι βάρβαροι ήρθαν επιτέλους. Είναι κι αυτό μιά κάποια λύση. Τρέξαμε λοιπόν όλοι στην πόλη νά τους δούμε από κοντά. Ήχαν ήδη διασχίσει τό κέντρο και φτάσαν ως τίς συνοικίες που ήσαν στός προποδες του βουνού. Ένα τάνκ και πάνω του καθισμένα παιδιά, σάν και μάς, που κάνιζαν και γελούσαν. Οι πιό μεγάλοι άνταλλάσανε ήδη μαζί τους τσιγάρα, χαιρετούρες και τίς πρώτες λέξεις. Νίξ-νίξ και καπούτ ήταν αυτές που πρωτόκουσα. *Μιλούσαν για ένα έγγλέζικο άεροπλάνο που είχε πέσει πλάι στό όρδο και ό πιλότος του είχε σκοτωθετ. Φτιάξαν σ κηνές μικρές μέσα στους κήπους του Πεδίου του *Άρεως και γέμισαν τό συντριβάνι μέ καθαρό νερό. Τίς πρώτες μέρες έκαναν μάνιο, πλένονταν μέ σαπού-νι, βούρτσιζαν τά όδοντια τους, έβαζαν λάδι στό γυμνά κορμιά τους και έκαναν ήλιοθεραπεία. *Έτρωγαν καθισμένοι στις μοτοσυκλέττες και τό βράδυ άναβαν φωτιές, τραγουδούσαν όλοι μαζί μέ άκροντεόν νοσταλγικά τραγούδια τής πατρίδας τους. Τήν τρίτη μέρα πρωτ πρώτ ξυπνήσαμε μέ έμβατήρια τραγουδιόμενα κοψτά πάνω στό ρυθμό από τίς μπότες που χτυπούσαν μέ θυμό τό χόμα. Πήγαίναν για άσκήσεις έξω από τήν πόλη προς τόν *Αη-Γιόργη. Μιά μέρα χτύπησαν τήν πόρτα μας. Ήταν στρατιωτική άστυνομία μέ διερμηνέα. *Νέβηκαν και επιθεώρησαν τό σπίτι. Μετά έδειξαν τό

σαλόνι και είπαν ότι επιτάσσεται και ότι θάρθουν να μείνουν
δυσ Συνταγματάρχες.

"Έφυγαν σύντομα οι γερμανοί και ήρθαν Ιταλοί. Πήκαμε για καλά
στην Κατοχή. Απαγόρευση κυκλοφορίας. Το ηλεκτρικό κομμένο το
βράδυ. Άδεια για να ταξιδέψεις έξω από την πόλη. Στρατιωτικά
περίπολα. Μυστική Ιταλική αστυνομία με πολιτικά. Ταυτότητες από την
καραμπινιερία. Έλλειψη τροφίμων. Πείνα. Τα ρούχα να γίνονται κουρέ-
λια. Λτά παπούτσια μπαλώματα και σιδερένια πέταλα στις σόλες να
μή χαλούν. Μας ήρθε νομάρχης ο κ. Βουγιουκλάκης. Πιάσαμε και οικιογε-
νειικές σχέσεις και η μικρή Άλίκη ήταν ένας από τους πρώτους
άκροατές των τραγουδιών μου. Στο Ισόγειο έμενε ο κ. Αιβαδέας,
Διοικητής Χωροφυλακής, με το γιού του, τον Κωστή, που έμελλε να
γίνει γνωστός σκηνοθέτης θεάτρου. Συνδέθηκα με φίλια που διατηρή-
θηκε ως σήμερα με τον Γρηγόρη Κωνσταντινόπουλο, που
σάν αρχαιολόγος, ιδιαίτερα στή "όδο και έγινε διευθυντής του
Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών. Τόν Γιώργο Κουλοβή, δάσκαλο, που
το ποίημά του "Στήν Αθηνά" χρησιμοποίησα στή ΕΒΔΟΜΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ
μου. Ποιήματά τους έκανα τραγούδια τήν εποχή εκείνη. Τόν Τάκη
Δημητρακόπουλο, που ζεϊ πάντα στήν Τρίπολη. Τόν Βασίλη Κουτσόγιωργα,
καθηγητή, που βρεθήκαμε μαζί εξόριστοι στή Δάφνη τής Ίκαρίας. Και
τέλος το Νάκη Καρλή. Τόν είδα για τελευταία φορά στά 1948 όταν
ήμουν παράνομος. Υπηρέτησε σάν ανθυπολοχαγός στήν περιοχή του
Πήλιου. Ήρθε με άδεια στήν Αθήνα και επισκέφθηκε τή μάνα μου
"Έχω προαίσθημα ότι δεν θα σ'ος ξαναδω" τής είπε. Έμενε κοντά
μας σ'ένα δωμάτιο που άλλοτε τό είχαμε νοικιάσει μαζί. Πήγα και
τόν βρήκα. Του λέω ότι είμαι παράνομος και ότι από στιγμή σε
στιγμή κινδυνεύω να πιαστώ. "Θά με βρασιίσουν και θά με εκτελέσουν.
Γι' αυτό σε παρακαλώ πάρε με μαζί σου στό Πήλιο. Θά βρεθεί κάποιος
τρόπος". Αδύνατον, μου άπαντώ μετά από πολλή συζήτηση. Και δχι
για άλλο λόγο, μά γιατί θά μου είναι άνυπόφορο να σκέφτομαι ότι

θά είσαι άπ'τήν άπέναντι μεριά και ότι θά μπορώ νά σέ σκοτώσω".

- "Κά είναι βέβαιο ότι θά μέ σκοτώσουν άν μείνω έδω".

- "Είναι διαφορετικά. Δέν θά σέ σκοτώσω έγώ.."

- "Κι έκει; Πώς είσαι βέβαιος ότι θάσαι έσύ;"

- " 'Ο νόμος τών πιθανοτήτων.."

Ήταν άμετάπειτος. Χωρίσαμε στό σκοτάδι σέ κάποιο έρδμο τής Νέας Συύρνης. Ύστερα άπό λίγους μήνες, όταν βρισκόμουν έξέδ-
ριστος στή Δάφνη έμαθα για τό θάνατό του. Το τζιλ πού τόν μετέφερε προσέκρουσε σέ νάρκη και δέν έμεινε τίλοτα. 'Ο Μάκης έγινε βροχή,
όπως γράφω στίς Ηπαλλάντες. Και στήν Τρίπολη στό νεκροταφείο, κάτω
άπό τήν πλάκα μέ τό όνομά του βρισκεται ή σκιά τών ματιών του.
Τού άφιέρωσα τήν ΠΡΩΤΗ μου Συμφωνία.. Γιατί σκέφτομαι ότι ως τά
1941 πού τόν πρωτογνώρισα κανένας άνθρωπος δέν μούχε μιλήσει όπως
έκεένος. Μιλώ για τή συνάντηση αυτή στό ΧΡΕΟΣ. Είχε όμως άπό τότε
χαραγμένη στό μέτωπο τή σφραγίδα του θανάτου. Και μέσα σ' αυτό τό
άτέλειωτο ταξίδι τής ζωής πού άρχίζει νά μέ βαραίνει έε βρέθηκε
έλλος κανείς νά πλησιάσει τήν καταφοβισμένη και καχύκοπη φυχή
μου τόσο πολύ. Κι βτσι έμεινα και πάλι μόνος. Στή τάξη μας οί μαθητές
είχαν χωριστεί σέ τρεις κατηγορίες. Στήν πρώτη ήταν αυτοί πού πει-
νούσαν και λιποθυμούσαν πάνω στό θρανίο. Στή δεύτερη αυτοί πού
πεινούσαν χωρίς νά λιποθυμούν. Και ή τρίτη, αυτοί πού τρώγανε όσο
ποτέ στή ζωή τους, γιατί οί πατεράδες τους ήταν άγρότες, μαυραγορίτες,
ή και τά δύο. Έμείς οί πεινασμένοι, τής δεύτερης κατέκτημας κατη-
γορίας, άποφασίσαμε νά βάλουμε τέρμα σ' αυτή τήν κατάσταση. 'Οργανω-
θήκαμε και μιá μέρα ανακοινώσαμε στήν τάξη ότι είναι άπαράδεκτο
οί μισοί νά παχαίνουν και οί μισοί νά πεθαίνουν τής πείνας. Οί χωριά-
τες έβαλαν τίσ φωνές. Είχαν και τόν άέρα πού τούς έδινε ή σωματική
τους εύρωστία. "Όμως έμείς είμαστε οί περυσότεροι και οί άποφασισ-
μένοι για όλα. Είπαμε : "Δέν μπαίνει κανείς στήν τάξη άν έε βάλει

τρόφιμα(πατάτες,άλευρι,σταφίδα)αυγά) οτό καλάθι πού θά βρισ-
 κεται μπροστά στην πόρτα".Τήν έλλη μέρα,δυό τρεῖς έφεραν τρόφιμα.
 Οί άλλοι πήγαν νά περάσουν μέ τό ζόρι."Ήπεσε ζόλο."Όταν μάθανε
 οί καθηγητές τά καθέκαστα τήρησαν ούδετερόδητητα γιά τό φόβο τῶν
 'Ιταλῶν.Τελικά ὅλοι "πλήρωναν" τά άναγκαστικά "διόδια".Μοιράζαμε
 τά τρόφιμα στούς σκελετωμένους συμμαθητές μας.Ή λίγο ὄλο τό
 Γυμνάσιο έκανε τό ζέιο."Έτσι έκείνη τή χρονιά δέν εῖχαμε θύματα
 άπό τήν πείνα.Καί ὅταν έβω θύματα δέν έννοῶ μόνο τό θάνατο αλλά
 καί τίς βαρειές άρρώστειες πού προκαλεῖ ἡ έλλειψη τροφής.Ή Μαύρη
 'Άγορά φούντανε.Ετήν άγορά δέν έβρισκες τίποτα. 'Αρχίσαμε νά πουλά-
 με ὅ τι εῖχαμε καί δέν εῖχαμε. 'Ασημικά, κοσμήματα,έπιπλα,ρουχα.
 'Ως καί τό φράκο τοῦ πατέρα μου τό πήρε ένας στήν Κεραιίτσα γιά
 μισό τσουβάλι πατάτες.Ετήν τεγέα πηγαίναμε τακτικά μέ τό Γρηγόρη,
 τό Γιῶργο,τόν Τόκη καί τό Νάκη.Ό άδελφός τοῦ Γρηγόρη έφτιαχνε
 μελάιι.Ετεκόματε μπροστά στά σχολεῖτα καί φωνάζαμε "Μιά πατάτα
 γιά ένα καλαμάρι μελάιι" καί τά παιδιά μᾶς γιόμιζαν τάτσουβάλια.
 Δίναμεκιῖλλα πράγματα.Ό καθένας ὅ τι εῖχε.Τό σούρουπο φορτωνό-
 μαστε άλλος 20 καί άλλος 30 δυάδες στόν ὤμο.Καί στά παπούτσια
 νά βγαίνουν οί κρόμες καί νά μᾶς ματόνουν.Εῖχαμε γίνει πατατο-
 φέγοι.Καί ἔτσι σωθήκαμε.Ετό σιδηροδρομικό σταθμό γινότανε τό
 σῶσε.Μαυραγορίτες άπό τήν Καλαμάτα,τήν Τεγέα,τή Μεγαλόπολη,τήν
 Τρίπολη,φορτωμένοι τρόφιμα,σκαρφαλώνανε ἔσαμε τίς στέγες τῶν
 βαγονιδῶν.Γιά μιά θέση μπορούσε νά γίνει καί φόνος.Καυγάδες,φωνές,
 ζόλο,ούρλιαχτά,μαχαιρώματα,γιά μιά "θέση στόν ἥλιο" πού θά ὀδηγή-
 σει στήν καρδιά τῆς πευνασμένης 'Αθήνας."Κεῖ μέ μιά βαλίτσα
 πατάτες άρκαζαν μιά μονοκατοικία,ὅπως συνέβη καί μέ τό πεθερό
 μου,πού έδωσε τό σπίτι του γιά ένα ντενεκέ λάδι.Πέντε ἔξι άτο-
 μικά ταξίδια καί άγόραζες μιά πολυκατοικία."Ἡνί πτωμάτων"τήν
 κυριολεξία,γιάτι άπό τό φθινόπωρο τοῦ 1941 οί ὀρδοί τῆς 'Αθήνας
 εῖχαν άρχίσει νά στρώνονται μέ σκελετωμένα πτώματα.Πόσο μακρῶ

βρισκόμαστε από την έξαρση της μάχης της 'Αλβανίας. Πού πήγαν όλοι αυτοί οι ήρωες; Όλο το καλοκαίρι του 41 περνούσαν μπροστά από το σπίτι μας ρακένδυτοι φαντάροι. 'Αξόριστοι, βρώμικοι, ζυπόληπτοι, άποκαμωμένοι, με άγριο μάτι, ζητιανεύανε λίγο νερό και φως. Ήσαν οι ήρωες της 'Αλβανίας που όρισμένοι γνωρίζανε για πού πάνε όμως οι πιά πολλοί όχι. Φώναζε απ'τό μπαλκόνι ο καλός μου πατέρας "Είναι κανένας κρητικός; "Κι αυτό γιατί δεν γνώριζαν οι πιά πολλοί ότι δεν υπήρχε πιά καμιά έλπίδα να φτάσουν στο νησί. Μιά μέρα κάποιος του φωνάζει: "Γιόργω! Μή γνωρίζεις; Είμαι ο Βασίλης Τσεκούρας, ο συμμαθητής σου..." "Ανέβηκε στο σπίτι, ήπια νερό, πήρε άνάσα." "Είμαι ταγματάρχης, δηλαδή ήμουν... Πάω για την Κρήτη..." Τόν κρατήσαμε μαζί μας. 'Αργότερα έφερε και τη γυναίκα του και τη σκύλα τους την Άλεπα -ένα λυκόσκυλο που έμελλε να γίνει ο πιστότερος μου φίλος. 'Ός και τό παπούτσι μου πήγαινε στο ταγματάρχη για επίδιδρωση, ό τι του έλεγε τό καταλάβαινε. Μιά μέρα μός τό πήρανε γερμανοί στρατιώτες. Τό χάσαμε. Τό τάϊσαν καλά για να τό καλοκιάσουν. "Ήφαγε λαικόν ή 'Άλμπα κι όταν παραχόρτασε τούς τό έσκασε. Ήρθε σπίτι και μετς της είπαμε να φύγει να πάει μακριά και τού δείξαμε τό δόσος τού "Αη-Γιώργη. Πήγε και κρύφτηκε. Ήρθαν οι Γερμανοί. Έκτι μυρίστηκαν. Στέλναμε φίλους στον "Αη-Γιώργη να τό ταίσουν... Μετά πέρασαν χωριανοί τού πατέρα. Τούς κρέτησε όλους και τούς διόρισε με επικεφαλής τόν κ. Ταγματάρχη στην ύπηρεσία επισιτισμού που με τά σусίτια έσωσε κοσμάκι και κοσμάκι. Βρισκόμαστε ένα σούρουπο σε κάποιο χωριό της Τεγέας έτοιμοι να φορτωθούμε τά τσουβάλια μας και να φύγουμε για την Τρίπολη όταν έπιασε καταιγίδα. Μαζευτήκαμε κάτω από τόν πλάτανο, στο μέσον της πλατείας και χοροπηδώσαμε γιατί ήταν Νοέμβρης και τό κρύο τσουχτερό. Τότε έφτασε ένα φορτηγό φορτωμένο παιδιά από την 'Αθήνα. Τό καταλάβαμε εύθός γιατί ήταν όλα σκελετωμένα και ήμίγυμνα. Στριμώχνονταν σάν κοτόπουλα τό ένα πάνω στο άλλο για να ζεσταθούν, ρίχνοντας

τρομαγμένα βλέμματα .Κατέβηκε ό σωφέρ και έτρεξε στο
καφενείο που είχε στέγαστρο."Ποιος κάνει κουμάντο εδώ;" ρωτάει.
Καμιά απάντηση."Ποιος είναι ό πρόεδρος;" ζαναρωτάει.Κάποιος του
λέει "Ό τον θες;" "Νά του δώσω αυτό τό έγγραφο νά τό υπογράψει.
θέλω νά του παραδώσω τά παιδιά".

"-Και τί θα τά κάνουμε έμεις;

-Ετήν 'Αθήνα έτσι κι άλλοιώς θα τά τινάζουν.

-Κι 'έμεις μās περισσεύει τό φαί;

-Δέν ξέρω.Αυτή είναι ή έντολή.

-Νά τά πάρεις και νά τά πās στον άγύριστο,φωνάζει κάποιος άλλος
θυμωμένα.

-Δέν πιά πάω πουθενά,πεισιμάνει ό σωφέρ,και γυρίζει στο φορτηγό.

'Ανοίγει τό πίσω μέρος,και

-'Εμπρός κάτω.Πηθήξετε όλοι κάτω.Έξερμα τά δίδραχμα!

Τά παιδιά,τί νά κάνουν,άρχίζουν νά πηδοϋν.Έρχουν όλα μαζί,
σαν τό μελίσι,σ'ένα άλλο δέντρο αντικρουτά από μās και κοικαλά-
νουν.Τό φορτηγό φεύγει.Και τότε ό κ.Πρόεδρος και οι συγχωριανοί
του άρχίζουν τίς φωνές:

-Ξεκουμπιστείτε! Ούστ! Βούρ!

Τά παιδιά όμως ένα κουβάρι.'Η βροχή από πάνω τουλούμι.

'Εμεις τρεις.Αυτοί πληθος.Καίρνουν πέτρες,ξόλα,τά χτυποϋν,τά
κυνηγοϋν.Κι αυτά έν τέλει τό πήραν ά όφαση και χάθηκαν μέσα στο
κάμπο που σκετίνιαζε.Στό γυρισμό τά σκεψτήκαμε όλα καλά.Οι
σύντροφοί μου ήταν αυτή τή φορά δυό συμμαθητές μου,τής τρίτης
κατηγορίας,που οι γονείς τους ήταν κατόικοιτοι από τήν πείνα.

'Αργότερα βρεθήκαμε μαζί στην καθοδήγηση του Γυμνασίου μας όταν
δημιουργήθηκε ή πρώτη Κομματική ομάδα του ΚΚΕ τήν άνοιξη του
1942.Καταστρώσαμε τήν έπιχείρηση " 'Εθνική Τιμωρία " όπως τήν
βαπτίσαμε.'Η φλόγα τής 'Αντίστασης άναψε οδ μās πρώτα ενάντια

στόν άσπλαχνο μαυραγορίτη και μετά στόν ξένο κατακτητή. "Ένας από τά δυό παιδιά μου έδωσε ένα χοντρό βιβλίο πολυμεταχειρισμένο μέ κόκκινο έξώφυλλο και μαύρα γράμματα "AENIN, (βιογραφία)". Ήταν τυλιγμένο σέ πανιά μέσα σ'ένα καλάθι μέ πατάτες. "Όταν δέν τό διαβάσεις, νά τό θάβεις στό κήπο σου", μου λέει και μέ χτυπά φιλικά στόν ώμο σάν νάθελε νά πετ "καλή τύχη".

Διευθυντής στήν Παιδαγωγική Ακαδημία τής Τρίπολης ήταν ό Επάγγελος Παπανούτσος. Έδτε ό Γρηγόρης σπούδαζε δάσκαλος. Πήρε άδεια νά παρακολουθώμε και μεΐς όρισμένα του μαθήματα. Γνωριστήκαμε. Μελετήσαμε τέχνη. Σε κάθε εδκαιρία του ζητάγαμε τή γνώμη του. Νομίζω ότι ή παρουσία κοντά μας ενός μεγάλου συγχρονου διανοητή μās έπηρεάζε ψυχολογικά. "Άκουσε και τή μουσική μου και μέ ένίσχυε ήθικά στήν προσπάθειά μου. Κίλησε για μένα και τό έργομου όταν οι φίλοι μου όργάνωσαν τήν πρώτη συναυλία μέ έργα μου. "Όταν άνακαλύψαμε τήν ΕΛΙΝΗ ΣΥΜΕΘΝΙΑ, σ'ένα πρακτορείο έφημερίδων, του τή δώσαμε για νά μās πει τή γνώμη του." "Έχει " μās ειπε. "Από τή νεότερη ποίηση περιεργως δέν ζέραμε τότε τίποτα για τό Σεφέρη και τόν 'Αλότη. Εΐχαμε άκούσει για τόν 'Εμπερικό και τόν 'Εγγουόπουλο. Εΐχαμε διαβάσει μέ πάθος τή "ΓΚΡΙΜΑΤΣΙΑ ΤΟΥ ΛΕΒΡΕΠΟΥ" του Νικηφόρου Βρεττάκου. Και τώρα άνακαλύψαμε τό Γιάννη "Ίτσο. Γνωρίζαμε πολύ καλά και βαθεία τήν νεοελληνική ποίηση. 'Εκτανησιακή σχολή. Καβίλη. 'Εφτολιώτη. Πολεμη Δροσίνη. Παλαμά. Λάμπρο Κορφύρη. Βάρναλη. Γιουλιανού. Καζαντζάκη. Καβάφη. Κορυωτάκη. 'Εγώ λ.χ. ήξερα άπέξω όλόκληρο τό Δωδεκάλογο του Γύφτου και τώρα μάθαίνα τήν ΕΛΙΝΗ ΣΥΜΕΘΝΙΑ. 'Η συντροφιά μας έπαιρνε όλο και πιο πολύ τό χαρακτήρα μιās πνευματικής-καλλιτεχνικής ομάδας. Μετά τά κάλαντα καθιέρωθηκα σάν αυθεντία μουσική. Αυτό μέ έπηρεάζε ακόμα και στό ντύσιμο, στό χτένισμα, στις συνήθειές μου. 'Ο ράφτης έκοφε τό φθαμένο του πατέρα μου και μου τό έκανε πατατούκα. Δηλαδή λίγο πιο μακρύ από σακάκι. Τό είπαν άμέσως "τό

μουσικό παλτό". Έτσι την εποχή άκμα της 'Αλβανίας ο Νομάρχης μου παραχώρησε ένα σπίτι για να συνεχιστεί η προσπάθεια με τη Χορωδία. Πρόσθεσα και μία "όρχηστρα" με φουσάμονικες. Ο Γρηγόρης που ήταν ψάλτης στον Προφήτη 'Ηλία, είδασε βυζαντινούς ύμνους. Ο Γιώργος έκανε ιστορία της τέχνης. Και ούτω καθ' ἑξῆς. Στην κατοχή προσπάθησα να εκδόσουμε φιλολογικό περιοδικό. Έχω ζήλματα. Όμως δεν τα καταφέραμε. Τυπώσαμε μόνο την ποιητική μου συλλογή "ΣΙΑΟ", οάν' έκδοση των Πέντε", που βγήκε με φευδάνυμα (γιατί οι 'Ιταλοί απαγόρευαν τύπωμα έργων χωρίς έδεια) και με πλαστή ήμερομηνία, 1939. Για να ικανοποιήσω την αγάπη μου για τις εκδόσεις βρήκα άλλη παρέα: τον 'Αργύρη Πετρονότη και το Γιώργο Σαρρή. Φεύγαμε από το Σάββατο το βράδυ ώστε το χέραμα της Κυριακής να μās βρετδοο γίνεται πιο φηλά στο βουνό. Παντοτεινός μας στόχος ή κορφή του Καίναλου, ο 'Αη Ντίνης. Μόνο μία φορά φτάσαμε πολύ πρωτ, πριν σηκωθούη πάχνες και σήνεφα και έτσι είδαμε γύρω γύρω όλες τις βάλασες που ζώνουν την Πελοπόννησο. Μία φορά καθώς κατεβαίναμε και πλησιάζαμε κάποιο όρεινό χωριό μās ρίζανε ομαδικά πυρά. Μās πήρανε όπως μās είπαν για γερμανούς. Όταν φτάσαμε στην πλατεία, με χίλια βάσανα, και μās αναγνώρισαν οι συμμαθητές μας, έκανολούθησε γλέντι για τη διάσωσή μας. "Ωστε χτυπάτε με όπλα τους γερμανούς;" Αυτό για μās ήταν κάτι το έντελως νέο. "Αποφασίσαμε τότε να κάνουμε στις εκδόσεις μας σαμποτάζ κόνοντας κανένα από τα καλώδια που είχαν βάλει οι γερμανο-ιταλοί έδω κι έκει. Όμως το πιο σημαντικό ήταν το ότι έρχισε να δουλεύει στο μαυλό μας ή ιδέα ατύουου που είχαμε στην ιστορία με τη λέξη "Ακντισταση"! Με την άλλη τη φιλολογική παρέα διοργανώναμε κοντινές εκδόσεις όπως λ.χ. προς τον Καμπά που βρισκότανε και ο "πύργος" του Νάκη Καρλή. Στο όρνο τραγουδούσαμε όπως βρίσκαμε όροσιά και νερό κολατούζαμε έως ότου φθάσουμε στον προορισμό μας. Παίζαμε με τον Κουλουκη -έγώ βιολί κι αυτός μαντολίνο- μουσική κλασική είτε καμιά

δική μου σύνθεση γραμμένη επί τουτο και μετά άρχιζαμε τις άπαγγελίες. Εΐχαμε κι ένα βράχο, πάνω από τό σπίτι τοϋ Μάνη, που τόν βαφτίσαμε "ο βράχος τοϋ Ήϊτου" γιατί σέ λίγο άνακαλύψαμε το ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΜΟΥ και τό ΕΜΒΛΗΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΩΚΕΑΝΟΥ, που τά διαβάζαμε τουλάχιστον μιά φορά τή μέρα. "Όπως εΐπα οι φίλοι μου -μέ έπικεφαλής τό δικηγόρο Δεληβορηά που θά γινότανε στήν άπελευθέρωση ο "κόκκινος δήμαρχος" και που πριν λίγο καιρο βρήκε φριχτό θάνατο όταν κάποια κελάτισσά του παρανοϊκή τόν έκαψε ζωντανό μέσα στο γραφεΐο του- διοργάνωσαν τήν πρώτη συναυλία με έργα μουσικής δωματίου και χορωδιακά. Στην Τριπολη όχι μόνο εΐδα αλλά και άκουσα πιάνο, έξοδ τήν Ντόρα Άποστολάτου, ένα κορίτσι τής ηλικίας μας, που βρίσκονταν τήν έποχή εκείνη, από άκοψη δεξιοτεχνίας, στή μέση προς τήν ανώτερη τάξη. Άπ'αυτήν άκουσα τό κλασσικό ρεπερτόριο αυτοϋ τοϋ έπιπέδου: Σούμαν, Μπετόβενυ Μότσαρτ, Σοπέν, Σούμπερτ- γράφω τά δύόματα στή σειρά που τους πρωτάκουσα στο πιάνο." Έτσι μετά τις συνθέσεις μου για βιολι άρχισα τώρα να γράφω για πιάνο: Σονατίνες, Εκουόδες, Βόλες. Άπίσης τραγουδία για φωνή και πιάνο με ρόλο πρωταγωνιστικό. Εΐχα νοικιάσει κι ένα άρμόνιο που συνόδευε τά πρώτα μέρη από τόν ΥΜΝΟ ΣΤΟ ΘΕΟ. Η συναυλία οργανώθηκε στο σπίτι τής οικογένειας Βεΐντανή, ενός έλληνοαμερικάνου, Εΐχα συνδεθεί και με τοϋ ς τρεις γιουός, όμως πύ πολύ με τόν Γιάννη, τό μεγαλύτερο, που βρέθηκε στή συναυλία μου στο Κέννεντυ Σέντερ στήν Ουάσιγκτον στά 1980 όταν έπαθα καρδιακό έπεισόδιο τήν ώρα που διήθυνα για να μου παράσχει οάν διαπρηξ καρδιολόγος που εΐναι τις πρώτες βοήθειες. Άκτός από τήν Ντόρα συμμετεΐχε και ο Μουσικός Όμιλος Τριπόλεως, με διευθυντή τόν κ. Τσαντήλα, που έρμήνευσε τήν ΚΑΣΣΙΑΝΗ. Μετά τή συναυλία ο Παπανούτσος άπευθύνθηκε στο μικρό άκροατήριο και έμλησε για τήν μουσική που άκουσε διακινδυνεύοντας και κάποια πρόγνωση για τό μέλλον. Όταν πολύ άργότερα ήταν καθηγητής στοϋ Δοξιάδη με κάλεσε

για μία δημόσια συζήτηση σχετικά με το έργο μου με το όποιο είχε δεθεί ψυχικά από την ήρωϊκή εποχή των πρώτων προσπαθειών. Τήν εποχή της εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως,τά 1964,αυτός ήταν Γενικός Γραμματέας στο Ύπουργείο Παιδείας,με ύπουργό τόν Λουκή Ακριτά,κι εγώ βουλευτής της ΕΔΑ τοποθετημένος από τό κόμμα νά ύποστηρίξω στή Βουλή,στό θερινό τμήμα, τίς δικές μας άπόψεις.

Έτσι είχα τήν εύκαιρία νά βρισκομαι σέ συχνή έπαφή και με τόν Ακριτά και με τόν Παπανούτσο πού πρέπει νά πω ότι ήρθαμε συχνά σέ όξύτατη ρήξη έξ αίτίας της εγκυκλιου ΙΟΙΟ -πού άπαγόρευε στούς μαθητές νά συμμετέχουν σέ πολιτικές νεολαίες-και πού στόχος ήταν οί λαμπράκηδες. Ό Παπανούτσος στήν περίοδο της κατοχής,ό γυιός του -μάλλον ήταν παιδί της γυναίκας του από άλλον άνδρα- είχα προχωρήσει στόν ΕΛΑΣ. Άλέγετο λοιπόν ότι και ό ύιός άνηκε στό ΒΑΜ. Άνεξάρτητα όμως από τήν φήμη αύτή,-πού δέν ξέρω άν ανταποκρίνεται στήν πραγματικότητα- ό Παπανούτσος ήταν,σάν άτομο,συντηρητικός.

Άκόμα και σά στοχαστής προσπαθούσε νά φωτίσει τό αντικείμενό του από όλες τίς πλευρές άποφεύγοντας νά ριφοκινούνεσσι μία δική του έξ κοΰμε θεωρία.Έξ βοηθούσε νά βγάλεις έξού τό συμπέρασμα.Έτό μεταξύ όμως χωρίς νά τό λέει δόηγούσε αύτό τό συμπέρασμα σά νερά του... Ένας φωτισμένος άστος -έτσι τόν είχα καταλάβει από τήν εποχή πού τόν έβλεπα κάθε απόγιομα,σπή βόλτα,νά προσπαθεϊ νά συντονίσει τά πόδια του με τό γρήγορο γυναικειό βηματισμό της γυναίκας του.Τήν κρατούσε άγκαζέ και σχεδόν χοροπήταγε χαριτωμένα,όσαν έχανε τό βήμα,ένώ συγχρόνως χαιρετούσε δεξιά κι άριστερά "Καλημέρα σας", και "Πώς είσθε;". Ό κ.Παπασταθόπουλος,καθηγητής της μουσικής στό Γυμνάσιο,δίδασκε πιάνο και θεωρητικά. Πήγαίνα σπίτι του δυό φορές τή βδομάδα.Μελετούσα -έπι πληρωμή- μία ώρα πιάνο πριν από κάθε μάθημα.Μετά τά πρώτα θεωρητικά άρχισαμε άρμονία.Γιά συμπλήρωμα παρακάλεσα τήν οίκογένεια Μείντανή πού μου έπέτρπε κάθε Κυριακή πρωϊ,τήν ώρα πού θά λειπανε στή

λειτουργία, να μελετώ ^{πιάνο} στο σπιτί τους. "Όλες τίς άλλες ύρες, χωρίς
 πιάνο, άσφικτιούσα. Το βιολί δέν μέ ικανοποιούσε πιά." Αρχίσα να
 έχω ήχους στο κεφάλι μου χωρίς τήν ευχέρεια πού άπέκτησα άργότερα
 να τούς άποτυπώνω στο χαρτί. "Όμως και πάλι τό πιάνο είναι άπαραί-
 τητο βοήθημα γιατί υπάρχουν χίλιες δυό λεπτομέρειες, κυρίως άρμο-
 νικές, πού σοῦ ξεφεύγουν. "Η πού θάπρέπει να τίς έλέγξεις." Έβγαίνα
 άπό τό σπιτί όργισμένος. Έξέθετα τό σῶμα μου στην παγωμένη βροχή.
 Συντροφιά μέ τήν Άλεπα πήγαίνα καθημερινά, ιδιαίτερα τό σούρουπο
 μέ τίς κήνες, στο δάσος στον "Άη-Γιώργη για να βραχώ ως τό κόκκαλο
 και μετά να νοιάθω τον χιονισμένο έβρα να περνά τό καυτό, τά ρούχα,
 τό δέρμα, τίς σάρκες, και να φτάνει στο μεδούλι. Γιατί αυτό θα έπρεπε
 να τιμωρηθεί, να πονέσει, πού υπάρχει ο'αυτήν τήν πόλη χωρίς να μπορώ
 να πλησιάσω τά 3-4 πιάνο πού και πέθαιναν από άνία και μοναξιά
 στα πλούσια σπιτία. "Ένα πρωτόγονο μίσος γέμιζε τήν ψυχή μου για
 τήν κοινωνική άδικία. Γελῶτε." Όμως για μένα τό πιάνο ήταν ίσως
 κάτι παραπάνω από ό τι είναι τό μεροκάματο για τό προλετάριο.
 "Όταν ανακάλυψαμε και νοικιάσαμε ένα μικρό άρμόνιο κάλμαρα κάπως...
 τό πιό σπουδαίο για κείνη τήν εποχή είχε γίνει. Μπορούσα πιά να
 φτιάχνω και να άκούω όποιες άρμονίες ήθελα. Στα 1942 τλη Μεγάλη
 Τρίτη ή Τριπολιτοά είχε άναστατωθεί από τή μάχη των τριών κασσιανών
 όπως τήν όνομασαν. Το τύχημα και τό μοίρασμα διαφημιστικών προκηρύξεων
 πού προκάλεσε τήν παρεμβάση των άρχων κατοχής και ό άφορισμός από
 τό Δεσπότη του Γιάννη Κούρου μέ τήν απαγόρευση να δοθεί ή Κασσιανή
 του στη Μητρόπολη προσέδωσε έκρηκτικό χαρακτήρα στην άτμόσφαιρα.
 Έκτός από τον Κούρο ό καθηγητής μου κ. Παπασταθόπουλος είχε γράψει
 τή δική του Κασσιανή πού θα τήν έρμήνευε ό Η.Ο.Ε. στον Προφήτη 'Ηλία
 κι εγώ τή δική μου πού θα τή δίναμε στην 'Αγία Βαρβάρα. "Ο Κούρος
 βρήκε τελικά κάποιο ξεκαλήσι έξω από τήν πόλη. Το έργο του ήταν
 στηριγμένο στην 'Αρκαδική Μουσική, δηλαδή μιάν άπλούστευση τής
 βυζαντινής, δικής του έκινόησης. "Ο ίδιος ήταν καθηγητής Ιχνογρα-
 φίας στο Γυμνάσιο, δεξιάς φάλης στο "Άη- Βασίλη, τή Μητρόπολη και

κυρίως μέγας τραγουδιστής με ειδικότητα τά επιτραπέζια "κολοκοτρωνέϊκα" όπως είναι γνωστό. Πολύ φηλός, ξερακιανός, θυμόσοφος καλαμπουριτζής και γερό ποτήρι, απότελούσε ένα ζωντανό θρύλο. Στην Κασσιανή του στη φράση "ὡς ἐν τῷ Καραβείω" εἶχε βάλει φωνές πού ἔκαναν "ταίου-ταίου", δηλαδή τά πουλιά τοῦ Παραβείσου, πράγμα πού ἔδινε χειροπιαστά τήν εἰκόνα καί ἴσως γι' αὐτή τήν τόλμη ὁ Δεσπότης τόν ἀφόρεσε. Δεδομένου ὅτι ἡ βυζαντινὴ τέχνη θά πρέπει νά παραμένει ἀπογυμνωμένη ἀπό εἰδωλατρικά τερτίπια ὅπως εἶναι τά "πουλάκια" ἢ τά μουσικά ὄργανα ἢ μιὰ νέα ἀντίληψη γιά τή μελοποίηση πού νά ξεφεύγει ἀπό τά ἱερά πρότυπα, καί τήν παράδοση τῆς ἐκκλησίας. Ἡ σύνθεση τῆς δικῆς μου Κασσιανῆς ἔγινε στίς ἀρχές τοῦ 1942. Ὅτε εἶχε μιὰ δική μου τετράφωνη χορωδία στήν Ἁγία Βαρβάρα γιά τό μέρος τῆς λειτουργίας. Ἐγραφα "Χερουβικά", "Σέ ὕμνοῦμεν" καί ἄλλα μέρη. Ἀρχισα τίς πρόβες ἀμέσως. Κάθε φωνή ξεχωριστά. Ἐτσι κάθε μέρα δούλευα τέσσερις ὥρες μόνο γιά τίς φωνές. Ἐνακάλυφα καί ἕνα θαυμάσιο βαρύτονο - ἦταν μόνιμος ἐπιλοχίας - γιά τό ὁποῖο ἔγραφα ἕνα μεγάλο σόλο. Ἐτή δική μας ἐκτέλεση στήν Ἁγία Βαρβάρα χάρη στόν πατέρα μου ἦρθαν οἱ ἀρχές τῆς πόλης. Ὁ Παπανούτσος μᾶς ἔφερε τήν ἰντελιγκέντζια. Ὁ κόσμος πατεῖς με πατῶ σε. Ψάλαμε ἀπό τό γυναικωιτή, μέ μεγάλο τράκι καί συγκίνηση. Ἀκόμα θυμᾶμαι τό φάλτσο πού ἔκανε ὁ Τάκης πού ὡς συνήθως τραγουδοῦσε πάντα λίγο χαμηλά. Τόν εἶδα νά τευτώνει τό λαιμό του καί εἶπα "τόρα θάα τό κάνει" καί τό ἔκανε. Αὐτό ἔσπασε τή μαγεία τῆς στιγμῆς. Ὁ Παπανούτσος ὄλος χαρά μᾶς ἔσφιγγε τά χέρια, στό προαύλιο τῆς αὐλῆς. Μετά καί οἱ τρεῖς χορωδίες σμίξαμε σέ μιὰ ὑπόγεια ταβέρνα. Φάγαμε ἤπιαμε καί οἱ ἀθεόφοβοι φάλαμε καί τίς τρεῖς κασσιανές. Ἡ συναυλία Μειντανῆ ἐπαναλήφθηκε σέ λίγο καιρό σέ κεντρικό κινηματογράφο. Ἐκτός ἀπό τό ἑλληνικό κοινό ἦρθαν σχεδόν ὅλοι οἱ Ἴταλοι ἀξιωματικοί ἀπό τοὺς ὁκίλους ἕνας μουσικός - μαέστρος θέλησε νά μέ γνωρίσει καλλίτερα καί

παρακολουθούσε τις πρόβες της έκκλησιαστικής χορωδίας. Στόν ίδιο κινηματογράφο έκεινη τήν έποχή παίχτηκε ένα γερμανικό φιλμ μέ φόντο τήν έκτέλεση της ένατης του Μπετόβεν. Θυμάμαι άκόμα τό σπηνικό. "Ένα μεγάλο χάλ μέ άσπρες μαρμάρινες σκάλες γεμάτες γυναίκες και άνδρες τραγουδιστές. Έβασα τά μυαλά μου. "Από τήν έλλη μέρα κιόλας σηκώθηκα στην τάξη και δήλωσα στόν κ. "υνάκη, τόν Μαθηματικό πού μέ έκτιμούσε ξεχωριστά γιατί ώς τότε παρακολουθούσα μέ πάθος τήν Άλγεβρα και τήν Τριγωνομετρία (ώς και γιά τή θεωρία της Σχετικότητας) κουβεντιάσαμε μαζί) - και τοῦ λέω "Έπειδή δέν θέλω νά σάς κοροϊδέφω, σάς δηλώνω ότι από δω και στό έξής μ'ένδιαφέρει μόνο ή Μουσική. Αυτό τό βιβλίο πού κρατώ είναι βιβλίο Μουσικής. Κι έδω θά διαβάζω τέτοια βιβλία. Τά μαθήματα τοῦ Σχολείου δέν μέ ένδιαφέρουν. Ούτε τά Μαθηματικά. "Έρχομαι άποχρεωτικά. "Αν θέλετε μπορείτε νά μέ άποβάλετε..." "Ήταν βλακεία. Κι αυτό μου τό είπαν ύλοι οί συμμαθητές μου. Τόξερα κι έγώ. Όμως γιατί τό έκανα; Μήπως γιά νά "ρίξω μάγια" στη Μουσική; Ήταν παράλογο κι ύμως άληθινό. Γιά δυο χρόνια τό Γυμνάσιο έγινε πολύ δύσκολη ύπόθεση, γιατί οί καθηγητές μέ σήκωναν κι έγώ συνήθως δέν άπαντούσα και μέ μηδένιζαν. Μέ τά πολλά και μέ παρέμβαση τοῦ πατέρα και τῶν φίλων μου δέχτηκα νά κάνω τό μίνιμουμ γιά νά προβοαστώ. Σ'αυτό βοήθησαν και οί καθηγητές. Στο βάθος ήταν μία έκδήλωση πού καθρέφτιζε τήν φυσιολογία και τήν πνευματική συγκρότηση της έποχής. Το "Όλα ή τίποτα" τοῦ Μπραύτ, δ "Ζαροτόστρα" τοῦ Νίτσε, δηλαδή ή κατάκτηση τοῦ άπόλυτου και της τέλειας πνευματικής καθαρότητας ήταν τά μέγιστα ιδανικά. Το καθαφικό "τό μεγάλο ΝΑΙ και τό μεγάλο ΟΧΙ" μαζί μέ τό "Καφε-νετο", δηλαδή τήν προειδύποιση ότι δ καιρός περνά γρήγορα και ό τι είναι νά κάνεις πρέπει νά τό πραγματοποιήσεις τώρα. Γιά νά μήν πεῖς τό βαρναλικό "νειότη πού μουλεγες πώς θά γινόμενυ άλλος". Δέν ήθελα νά γίνω άλλος. "Ήθελα νά γίνω αυτός πού είμαι.

Κάθε στιγμή. "Έτσι δέν εἶναι γελοῖο ὅτι σέ ἡλικία 17 ἔτῶν ζήτησα ραντεβού μέ τή μητέρα καί τή θεία τῆς "Ἑλλης γιά νά τήν παντρευτῶ. "Καί ποῦ θά μένετε; Ποῦ θά τρῶτε; Πῶς θά τρῶτε; " Ὅμως τό πρόβλημα γιά μένα ἦταν ὅτι δέν ἤθελα νά κάνω κάτι κρυφά ὑπό τήν πίεση τῆς κοινωνίας. "Έτσι καί μέ τό τσιγάρο. "Άναφα ἕνα μετά τό φαγητό στό τραπέζι καί τοῦς εἶπα " Δέν θά καπνίζω κρυφά. θά καπνίζω μόνο ἕνα ἀλλά μπροστά σας". Πῆγαν νά ποῦν κάτι καί τότε προσέθεσα "Ἐἶναι βλακῶδες νά βάζουμε τήν ἠθική μέσα κπῆ ο' ἕνα χόρτο. Ἐἶναι ἀνθυγιεινό, ναί. "Ἄνήθικο ὅμως; " "Ἡ "Ἑλλη, ὁ ἔρωτας τῶν δεκαπέντε μου χρόνων, μέ ξανάφερε πίσω στήν ἐποχή πού ἐρωτεύόμουν ὀπτασίες στό "Ἀργοστόλι καί στήν Πάτρα. "Ἄλλωστε βρισκόμουν σέ μιά συνεχῆ πνευματική ὑπερβόδιέψερση πού μέ ἀπογείωνε ὅλο καί περισσότερο ἀπό τήν καθημερινή πραγματικότητα. "Ἄκουγα, ἔπαιζα καί ἔγραφα μουσική. Διάβαζα βιβλία καί ἰδιαίτερα ποίηση. Αὐτά τά δυό ἦταν τά κύρια. Τώρα μέ τήν "Ἑλλη εἶχα ἕνα συγκεκριμένο σκοπό γιά νά ἐμπνευστῶ καί γιά νά δημιουργήσω. "Ὅχι μόνο δέν ὑπῆρχε σαρκικός πόθος, ἀλλά ντρεπόμουν καί νάα τό σκεφτῶ. Μιά μέρα ὁ "Ἀριστείδης ὁ Κούνας, φίλος τσαγκάρης, εἶπε καθώς περνοῦσε ἀπό μπροστά μας "Τό κόματος θέε μου. Νά τήν φᾶς.. "καί ἀπό τότε τόν συχάθηκα. Περνοῦσα μπροστά ἀπό τό σπίτι της πέντε φορές τή μέρα. "Ὅταν βγαίναμε γιά καντάδα θά στεκόμαστε καί μισή ὥρα κάτω ἀπό τά παράθυρά της. Κάποτε τῆς ζήτησα ραντεβού. Ἦρθε σέ μιά "διασταύρωση "Λοιπόν τί μέ θέλετε; "εἶπε μέ μεγάλη τόλμη. "Ἐγώ πού κόντευα νά λιποθυμῆσω φήλιστα "θέλω νά σᾶς δῶ".

-Μέ βλέπετε; "Ὅριστε;

-Μιάν ἄλλη μέρα.

-Γιατί;

-"Ἄλλοῦ.

-Ποῦ;

-"Ἐδῶ. Αὐριο τήν ἴδια ὥρα.

-Δέν μπορῶ αὐριο. Μεθαύριο.

Αυτό τό βιολί γινότανε. "Θέλω νά σᾶς πῶ" ἔγώ, "Πεῖτε μου" ἐκείνη. "Ἔως ὅτου οἱ φίλοι μου ὀργανώσανε συνάντηση στό βιβλιοπωλεῖο τοῦ Ἀθανασοπούλου, τοῦ "Τύπου" ὅπως τόν λέγαμε. Κρύφτηκα σ' ἓνα γραφειάκι καί ὅταν μπήκε ἡ Ἑλλη, ὁ "Τύπος" (πού τόν συνάντησα στά 1973 στό Σικάγο) βγήκε ἀμέσως καί κλείδωσε τήν πόρτα τοῦ μαγαζιού. Τῆς μίλησα καί ἦρθε στό γραφεῖο. Ἡ διορία ἦταν πέντε λεπτά. Τῆ φίλησα στά χεῖλη καί τό στόμα μου γέμισε ἀλμύρα. Δέ θά τ' ἔθελα. Δέν ἤθελα τότε νά ξέρω ὅτι ἡ "Ἑλλη" ἔχει σάρκα ὅπως ὅλες οἱ γυναῖκες. Μέ καταπιεζαν ὅμως οἱ ἄλλοι. Οἱ φίλοι μου πού παραμόνευαν στίς γωνίες τοῦ δρόμου. Ἀλλά καί ἡ "Ἑλλη" πού φοβόμουνα ὅτι θά παρεξηγήσει τήν τόσο πλατωνική μου ἀγάπη. Στά 1945 ἦρθα στήν Ἀθήνα. Ἐῖχε μάθει ὅτι σκοτώθηκα στά Δεκεμβριανά. Πέρασαμε ἓνα ἀπόγιομα μαζί. Πήγαμε στό Ζάππειο καί στό Φιλοκάππου ἀτέλειωτες ὥρες ἔως ὅτου βρῶ τό θᾶρρος νά τῆς πῶ ὅτι ἦρθε ἀργά καί ὅτι ἀγαπῶ μιά κοπέλα πού τῆ λένε Κυρτώ. "Ἐγείρε τό κεφάλι τῆς ἀπό τήν Ἑλλη μεριά τοῦ πάγκου πού καθόμαστε καί ἔκλαψε σιωπηλά. Τήν ἄφησα νά ξαλαφρώσει. Τήν πονοῦσα καί τήν ἀγαποῦσα, ὅμως ἡ σκέψη μου πετοῦσε ἄλλοῦ. Χωρίσαμε φιλικά καί ἀπό τότε δέν ξαναεῖδωθήκαμε ποτέ. Δέν ἦταν μόνο ἡ οἰκή μας ξένη κατοχή πού μᾶς καταπίεζε. Σέ ὅλα τά μέτωπα τά χιτλερικά στρατεύματα νικοῦσαν. Μετά τήν Εὐρώπη ἡ βερμάχτ προχωροῦσε βαθειά μέσα στή Σοβιετική Ἔνωση. Ὁ πατέρας μου δέν πρόφτανε νά ἀλλάζει τά σημαδιάκια του ἐπάνω στόν χάρτη τῆς Ρωσίας. Ἀπό τήν Ἑλλη μεριά ὁ Ρόμελ χτυποῦσε τήν Ἀφρική." Ὅταν ἔπρεσε τό Τομπρούκι κλειστήκαμε ὅλοι στό σπίτι μας. Αὐθόρμητα, χωρίς νά μᾶς τό πεῖ κανείς. Κλειστήκαμε νά μείνουμε μονάχοι μέ τήν ἀπελπισία μας. Οἱ Ἴταλοι βγήκαν στούς δρόμους τραγουδώντας καί φωνάζοντας. Κάπου-κάπου ρίχνανε καί κανένα πυροβολισμό γιά νά μᾶς θυμίζον τόν θρῆνα τοῦ Ἀξονα. Τομπρούκι σήμαινε Ἀλεξάνδρεια, Κάιρο, Μέση Ἀνατολή, πετρέλαια καί ὅ, τι φανταστοῦτε. Μπήκαν καί οἱ Ἰάπωνες

στο χορό, θεαματικά με την πρωτοφανή καταστροφή στο Πέρλ Χάρμπορ. Και μετά άρχισαν κι' αυτοί τις επιθέσεις και τις νίκες. Μέσα σ' αυτό το θλιβερό ντεκόρ φτάσανε στις αρχές του '42 αντιπρόσωποι από τη "Μυστική Οργάνωση" της 'Αθήνας. Διάφοροι τριπολιτοότες, συνήθως απόφοιτοι γυμνασίου και φοιτητές Ξπαιρναν κάθε μέρα και ύφος περισσότερο σοβαρό. Δείγμα ότι μπήκαν στο κόλπο και ότι τώρα επωμίζονται βαρείες εθθύνες. Μερικοί Ξβαλαν και τραγιάσκα. "Έκαναν ευθ-ευθ βόλτες στην πλατεία του "Αη-Βασίλη και συζητούσαν χαμηλόφωνα μεταξύ τους και όλοι γύρω στην πλατεία τους παρακολουθούσαν και σκέφτονταν ότι τώρα έκει παίρνονται μεγάλες αποφάσεις. " "πορῶ πῶς δέν τούς πήρε χαμπάρι ἡ ἑλληνική και ἰταλική 'Ασφάλεια. Λίγο ὁ ἔνας μετά τόν ἄλλον ἀπό τόν κύκλο μου Ξπαιρναν ἑπαφή μ' αὐτό τό μυστηριῶδες και συγχρόνως διαφανές ἡγετικό κέντρο. Δέν γράφω τά ὀνόματα γιατί οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς ἔξελιχθηκαν σέ συντηρητικούς και μερικοί σέ ἀντιβραστικούς και ἀκόμα και σέ κομμουνιστοφάγους. Ὅμως ἐκείνη τήν ἐποχή ὄλα ἦταν ἀλλοιῶτικα και κυρίως τό κοινό ση, εἶτο ἑπαφῆς ἦταν ἡ ἀνάγκη νά ἀντισταθοῦμε. " "λοι μαζί. Πλησιάζαμε γιά τίς 25 τοῦ Μάρτη τοῦ '42 και ὁ ὁ μόνος πού εἶχε μείνει ἀπ' ἔξω ἦμου ἐγώ. Δέν ἔβλεπα κανένα λόγο ἐκτός ἀπό κείνους τούς ἐφηβικούς ἀνταγωνισμούς και τίς παιδιᾶστικές ζήλειες. " Ἰσα-ἴσα πού ἡ ὄραση μου ἔως ἐκείνη τή στιγμή και ἡ ἐπίδραση μου στόν κύκλο μου θά ἔπρεπε νά τούς κάνει νά μέ φωνάζουν ἀπό τούς πρώτους. Μήπως ὅμως μέ ἄφησαν ἀπ' ἔξω ἀκριβῶς γι' αὐτό; Γιά μέ μέ τιμωρήσουν! Ἀπό τήν πρώτη στιγμή εἶχε διαγραφῆ ὀλόκληρο τό μέλλον μου. Γιάτι μέσα στήν προοδευτική παράταξη θά μέ "τιμωροῦσαν" μέ τό α ἡ τό β πρόσχημα πάντα ὅταν ἡ προσφορά μου μέ ἔκανε ὅπως φαίνεται ἀντιπαθῆ σέ κείνους πού κινοῦν τά νήματα ἀπό τό παρασκήνιο. Συμβαίνει ἔπίσης και τό παράξενο -ὅπως ἔγινε και στό ξεκίνημα αὐτῆς τῆς ἐπαναλαμβανόμενης ἱστορίας- αὐτοί πού μέδικάζουν και

μέ καταδικάζουν γιατί είμαι "δικαιος" συνήθως μᾶς ἀφήνουν
 *Εννοῶ τό λαϊκό μας κίνημα.. Τί εἶπαν στούς στενούς μου φίλους;
 "Νά μήν τοῦ πεῖτε τίποτα γιατί εἶναι ὑποκτος, ἐπειδὴ ὁ πατέρας
 του εἶναι διευθυντής στή Νομαρχία". Ἀρχές τοῦ Μάρτη ἡ κατάσταση
 γινόταν ἀφόρητη. Τώρα μέ ἀπέφευγαν καί οἱ καλλίτεροι φίλοι μου.
 Τέλος ἔμαθα ὅτι ἡ "μυστική ὀργάνωση" καλοῦσε τό λαό νά πάει στίς
 10 ἄκριβῶς τό πρωῖ στίς 25 τοῦ Μάρτη στόν τάφο τοῦ Κολοκοτρώνη.
 *Ἐκείνη τή μέρα ὁ μέν πατέρας μου θά ἔπαιρνε τό ὄτομοτρίς γιά
 τήν Ἀθήνα, ἡ δέ μάνα μου ἦταν ἄρρωστη στό κρεβάτι. *Ἐγώ εἶχα
 φυχικά ταυτισθεῖ μέ τούς μυθικούς ἥρωες πού πρίν θυσιαστοῦν
 γιά τήν πατρίδα πλένονται καί πασαλεῖφονται μέ ἀρωματικά ἔλαια.
 *Ἔτσι πρωῖ-πρωῖ, ἀνήμερα τῆς Ἐθνικῆς Γιορτῆς, μπῆκα στή σκάφη
 νά πλυθῶ. *Ἐβαλα καθαρά ρούχα. Φίλησα μάνα καί ἀδελφῶ καί βγῆκα στό
 δρόμο. Βέβαιος μελλοθάνατος ἄρχισα νά κοιτάζω μ' ἕνα νέο μάτι τά
 δέντρα, τά σπίτια, τά σκυλιά, τούς ἀνθρώπους. *Ὅταν ἄρχισε νά χτυπᾷ
 ὁ *Ἄη-Βασίλης τούς δέκα χτύπους βγῆκα κι ἐγώ κι ἐγώ στήν πλατεία
 τοῦ Ἀρεως. Νά πού ἕνα δυό -ἀπό τήν ἡγεσία προφανῶς- μέ βλέπουν
 μέ ἀπορία καί μέ ὑποφία. Νά λοιπόν πού ἔγινα καί χαφιές. Καί προ-
 δότης. Πῆγα στό κενотаφεῖο. Μόλις φάνηκαν ἀπό τά Δικαστήρια πρῶτα
 οἱ χωροφύλακες καί μετὰ οἱ Ἴταλοί μέ τίς ξιφολόγες στά ὄπλα,
 εἶδα τούς πλαῖνούς μου νά συγκλονίζονται σέ ἕνα κράμα πατριωτισ-
 μοῦ ἔξαρσης καί φόβου. Κάποιος εἶπε "τόν Ἐθνικό μας Ὕμνο". *Ἐνας
 ἄλλος μᾶλλον φάلتης ἔβγαλε τό διακασόν καί φύσαγε τό ΛΑ νά δώσει
 τόνο. *Ἀρχισε τό τραγοῦδι. θάλασσα ὅπως εἶναι φυσικό. Στό μεταξύ οἱ
 ἔνοπλοι πλησιάζουν. Πολλοί τρ'έχουν μέσα στό πευκοδοσός. *Ἄλλοι
 φεύγουν ἀπό πίσω. *Ἐγώ φυσικά κινουῦμαι ἀπό ἄλλα ἐλατήρια. Προσω-
 πικά, ὑπαρξαικά. Δέν ἔχω ἐκείνη τή στιγμή τήν παραμικρή πατριωτική
 ἔξαρση. Κυρίαρχο αἰσθημα εἶναι θάλεγα ἡ περιφρόνηση καί ἡ ἀνάγκη
 νά τιμωρῆσω τοῦ τιμωρους μου. Γι' αὐτό ἀποφασίζω νά χτυπῶσ τόν
 Ἴταλό ἀξιωματικό πού ἔχει στό καπέλλο φτερό καί στό δεξί του

χέρι πικτόλι.Οί φίλοι μου κραύγαζαν "Μή - μή - φύγε ,φύγε -
 Εκάστο,κ.λπ.-".Όμως έγώ άγέρωχος συνομιλοϋσα ήδη με τίς οικίες
 του 'Αχιλλέα και του Λεωνίδα.Ψυσικά με σπάσανε στο ζύλο.Πρό-
 λαβα έντοϋτοις και φάναξα ΖΗΤΩ Η ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ,έτσι σάν μιá
 ύφιστη πρόκληση,έπηρεασμένος ώς φαίνεται άπό τήν άνάγνωση τής
 βιογραφίας του Λένιν αλλά και τόν ήρωϊκό άγώνα του κόκκινου στρα-
 τού που τόν παρακολουθούσαμε με κάθε δυνατή λεπτομέρεια.Μετά με
 μεταφέρανε σ'ένα θερινό κινηματογράφο.Μέ ξαναχτύπησαν,και όπως
 οί Ιταλοί ήταν πομπώδεις ,μάζεφαν τόν κόσμο στα πεζοδρόμια,με
 έδεσαν με βαρειές άλυσίδες μαζί με τπόν συμμαθητή μου τόν Μποτό-
 πουλο (που έχει τώρα φαρμακεϋο στή Φωκίωνος Νέγρη) και μäs πέρασαν
 σάν μυθικούς ήρωες μέσα άπό τούς δρόμους για να μäs κλείσουν στήν
 καραμινιερία."Ίφωνα τό μέτωπό μου σ'αϋτόν τόν άναπάντεχο ρωμαϊκό
 θρίαμβο και ευχαριστοϋσα τούς κατακτητές καέ για τό ζύλο και τίς
 άλυσίδες που με άνέβαζαν στους ούρανοϋς.Ετήν Ιταλική φυλακή προσ-
 γειώθηκα.Μέ βασάνισαν έπιστημονικά σχίζοντάς μου τό όόρμα και
 βάζοντας άλάτι. *Μενέβη ό κ.Βουγιουιλάκης και σάθηκα.Μέ μεταφέρανε
 σέ έλληνική φυλακή όπου συναντήθηκα με εκπροσώπους του ΣΑΜ και
 του ΚΚΕ.Μηήθηκα,όργανώθηκα,και όταν βγήκα άπό τή φυλακή έγινα
 γραμματέας στήν όργάνωση του Γυμνασίου μας.Ήταν τό βάπτισμα του
 πυρός.Χωρίς να τό καταλαβαίνω παρασυρόμωνα μέσα στή δίληη του
 καιροϋ μου."Ό τι θεωρούσα σά μόνιμο και στέρεο οϊκοδόμημα γύρω
 μου και μέσα μου,άπό τό θεό έως τόν θαλαγγάρχη,περνώντας άπό
 τό Χωροφύλακα και τό Δεσπότη,έπεφταν συντρίμια κάτω.Μαζί τους
 έννοιες,δοξασίες,πίστες,έπιφωνήματα,τά σάρωσε ό άνεμος τής καθ-
 μερινής ζωής καιτῶν γεγούτων.Πού τώρα δέν μπορούσες πιά να τά
 ξεχωρίσεις και να τά περιορίσεις στή μικρή σου έπαρχία."Ό τι
 συνέβαινε στή μικρή μας πόλη τήν ξεχασμένη,συνέβαινε άκριβός
 τό ζέιο στίς πόλεις τής Νορβηγίας,τής Μολωνίας,στήν κοιλιάδα
 του Ντόν,στή Νοτιοανατολική 'Ασία,στή βόρεια 'Αφρική.Μίκρυνε

χέρι πικρόλι. Οί φίλοι μου κραύγαζαν "Ή - Ή - Θύγε , θύγε -
 Ξικότο, κ.λα.-". Όμως λόγω αγέρωχος συνομιλοῦσα ήθη με τις σκιές
 του *Αχιλλέα και του Λεωνίδα, φυσικά με σήκασαν στο ζόλο. Πρό-
 λαβα έντοτοις και φώναξα ΣΕΤΟ Η ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΣΕΗ, έτσι σαν μια
 ύφιστη πρόκληση, επηρεασμένος ως φαίνεται από την ανύγνωση της
 βιογραφίας του Λένιν αλλά και τον ήρωικό αγώνα του κόκκινου στρα-
 του που τον παρακολουθούσαμε με κάθε δυνατή λεπτομέρεια. Μετά με
 μεταφέρανε σ' ένα θερμό κλιματιογράφο, ή ε ξαναχτύπησαν. Και όπως
 οί Ιταλοί ήταν πομπώεις , μάζεψαν τον κόσμο στα πεζοδρόμια, με
 έδεσαν με βαρείες άλυσίδες μαζί με τόν συμμαθητή μου τον Πιπτό-
 πουλο (που έχει τώρα φαρμακείο στη Θεσσαλονίκη Πέγη) και μής πέρασαν
 σαν μυθικός ήρωας μέσα από τους έρμους για να μής κλείσουν στην
 παραμπινιερία. Ύστερα το μέτωπό μου σ' αυτόν τον αναπάντεχο ρωμαϊκό
 έρταμο και εθχαριστούσα τους κατακτητές και για το ζόλο και τις
 άλυσίδες που με άνεβαζαν στους ουρανούς. Στην Ιταλική φυλακή προσ-
 γειώθηκα. Με βασάνισαν επιστημονικά σχίζοντας μου το δέρμα και
 βάζοντας άλάτι. *Κενέβη ο κ. Βουγιουκλάκης και σάθηκα. Με μεταφέρανε
 σε έλληνική φυλακή όπου συναντήθηκα με εκπροσώπους του ΕΑΜ και
 του ΕΚΕ. Κυβήθηκα, οργανώθηκα, και όταν βγήκα από τη φυλακή έγινα
 γραμματέας στην οργάνωση του Γυμνασίου μας. Ήταν το βράδιομα του
 πυρός. Άφρις να το καταλαβαίνω παρασυρόμουνα μέσα στη δίνη του
 καιρού μου. "Ο τι θεωρούσα οά μόνιμο και στέρεο οικοδόμημα γύρω
 μου και μέσα μου, από το θεό ζωσ τον θαλαγάρχη, περνώντας από
 το Άεροφόλακα και το Δεσπότη, έπεψταν συντριμμία κάτω. Άαζι τους
 έννοιες, δοξασίες, πιστεύς, έπισηνήματα, τά σάρως ο άνεμος της καθη-
 μερινής ζωής και των γεγονότων. Που τώρα δεν μπορούσες πιά να τά
 ξεχωρίσεις και να τά περιορί σεις στη μικρή σου έπαρχία. "Ο τι
 συνέβαινε στη μικρή μας πόλη την ξεχασμένη, συνέβαινε άκριβώς
 τό ίδιο στις πόλεις της Κορθής, της Μολωνίας, στην κοιλάδα
 του Πτόν, στη Νοτιοανατολική Άσία, στη βόρεια Άφρική. Πέφρυνε

ὁ κόσμος. Μεγάλωσε αναγκαστικά ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ μας.

"Ὅλα ἐκεῖνα τὰ "παγκόσμια" ποῦ τροφοδοτήσαν τὴ σκέψη καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Λένιν γίνονταν τᾶρα πραγματικότητα. Ὁ πόλεμος παγκόσμιος, τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ παγκόσμιο καὶ τοῦ καλοῦ τὸ ἴδιο. Ἡ πάλη τοῦ ἀνθρώπου παγκόσμια, ἡ ἐλευθερία αἷτημα παγκόσμιο καὶ ἡ λύτρωση, ἂν καὶ ὅταν γίνει, θὰ ἔχει κι αὐτὴ ἀναγκαστικά παγκόσμια βάση, ἀφετηρία χαρακτῆρα καὶ στόχο. Στὴ συγκεκριμένη στιγμή καὶ στὸ συγκεκριμένο τόπο ὅλα αὐτὰ σημαίνανε γιὰ μᾶς ἕνα μοναδικὸ στόχο: νὰ κρατήσουμε ἀναμμένη τὴ φλόγα τῆς ἐλπίδας. Καὶ γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ χτυπήμας τὸ κακὸ στὴ ρίζα του. Τίς πρῶτες ἔνοπλες συγκρούσεις μὲ τοὺς Ἴταλοὺς τίς ἔκαναν ληστές. Μερικοὺς τοὺς πιάσανε καὶ τοὺς μεταφέρανε στὴν πόλη ἀλυσοδεμένους καὶ χτυπημένους.

"Ἄπειτα πάλι τοὺς ἔκουγες νὰ μουγκρίζουν σὰ βόδια ποῦ τὰ σφάζουν στὰ ὑπόγεια τῆς καραμπινιερίας ποῦ βρισκόντανε ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Ἀγορά. Ἄκετ' ἔχει φαρμακεῖο ἡ κόρη τοῦ Τάκη. Πάνω ἀπὸ τὸ ὑπόγειο ποῦ μὲ βασάνισαν, ἐδῶνε ὁ νοῦς καὶ κοκκίνιζε τὸ μάτι μ' αὐτὰ ποῦ βλέπαμε καὶ ἀκούγαμε. Μετὰ μᾶς εἶπαν ὅτι ὀρισμένους ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἐκτελέσανε. Τὸ πρῶτο αἷμα. Σιγά-σιγά ἡ πόλη μας σκεπάστηκε ἀπὸ τὸ ρίγος τῆς τρομοκρατίας. Παρακολουθήσεις, συλλήψεις, ἀνακρίσεις, βασανιστήρια, φυλακές. Ἡ πείνα μεγάλωνε καὶ λές ὅτι καὶ οἱ χειμῶνες ἔγιναν πιὸ ψυχροί - ὁ πάγος ξεκινοῦσε Νοέμβρη καὶ ἔφτανε ἄρχές 'πρίλη. Τὰ ξύλα λίγα. Ἀνάβαμε τὴ σόμπα ἴσα νὰ χλειάνει τὸ δωμάτιο καὶ νὰ φῶμε, καὶ μετὰ κουνούλα στὰ κρεβάτια μας γιὰ ζεστασιά. Τίς νύχτες βλέπαμε μὲ λάμπες καὶ λυχνάρια γιὰτὶ τὸ ρεύμα τὸ κόβανε ὅλο καὶ πιὸ νωρίς. Ἄπ' ἔξω στὸ δρόμο τὰ περίπολα ὅταν ὄν ἐβρισκαν ἀνθρώπους σκοτώσανε τὰ σκυλιὰ γιὰ νὰ περάσει ἡ ὥρα τους. Ἰπῆρχαν Ἴταλοὶ στρατιῶτες καλοὶ ποῦ ὅμως φοβόντουσαν ὅσο καὶ μετὰ τοὺς μελανοχίτωνες δηλαδὴ τοὺς φασίστες, καθὼς καὶ τὴ μυστικὴ τους ἀστυνομία.

"Ἕνας τέτοιος Ἴταλός, ὁ Μαυράκης, μᾶς ἔφερεν κάθε μεσημέρι μιὰ

καραβάνα σουπα στο τσαγκαράδιο του που βρίσκεται
άκονα βιαιτο απ'τό χρόνο πλάτ στο καληό Μαλιαροπουλειο.Τρόγαμε
μέ τό ίδιο κουτάλι ό Μάκης έγώ και ό τσαγκάρης,κι από πάνω μας
ό Ιταλός πρόσεχε τήν έκφραση του προσώπου μας για να εθχαρισ-
τηθεί μέ τή δική μας εδχαρίστηση.Γιατί τδκανε; Ψέν υπήρχε κανέ-
νας λόγος, εχον από τή δική του ανάγκη να βοηθήσει.Ίσως να ήταν
άντιφασίστας ή απλά κούφουχος.Τι υπάρχει όμως άλήθεια χωμένο μέσ
στόν κόσμο μέσ στόν άνθρωπο;Άσε που κινούνε να κακοποιηθεί
άν τόν βπειραν μυρουδιά οι φασίστες.Τέτοιοι Ιταλοι ήταν οι πιο
πολλοί.Γι'αυτό και τους αγαπούσαμε.Ίδιαίτερα φυσικά τά κορίτσια
μας.Γιατί ήταν εκτός από καλοι έραστής και περιποιητικοί."Όχι
όπως έσεΐς που μόλις τελειώσει ή δουλειά σηκώνεστε και φεύγετε.
Άυτοι από κεΐ και πέρα αρχίζουν τίς περιποιήσεις και τά χάδια".
Έκπαίδευση έρωτική λοιπόν τά κορίτσια μας,έκπαίδευση άλλου τύπου,
οί ασφαλίτες μας;Ιταλική και γερμανική σχολή,έγγλέζικη μετά και
τέλος άμερικάνικη,πώς να μήν εχουμε τους καλλίτερους βασανιστές
του κόσμου. Μαζί,χέρι μέ χέρι,ή βασιλική μας χωροφυλακή μέ τους
Ιταλούς φασίστες και αστυνομικούς.Μαζί πιάνανε,μαζί άνακρινανε.
Μαζί χτυπούσαμε.Στίς 25 του Μάρτη στή διαδήλωση,πρώτος πρώτος
ό Έλληνας μοίραρχος μέτή μεγάλη στολή και τό περιστροφο στο
χέρι.Και ό γυιός του συμμαθητής μας,στή διαδήλωση να ντρέπεται
για τά χάδια του πατέρα του.Μαζί και ή ελληνική έξουσία,ή ελλη-
νική "έριστοκρατία".Μαζί και οι μαυραγορίτες που άνέβαιναν ραβδαία,
στήν κοινωνική Ιεραρχία.Ήκόμα και καλόγεροι βρεθήκανε καταδότες
κι ένας τέτοιος τόν βρήκανε στο άλσος κρεμασμένο μέ τσιγκέλι.
Ό πατέρας κάθε μήνα άπαραιτήτως θά κατέβαινε στην Άθήνα μέ
τρόφιμα για τους συγγενείς.Στή Νέα Σμόρνη έμνε ο άδελφός της
μάνας μου ό Άντώνης Πουλάκης,μέ τή γυναίκα του,τήν κόρη του
τήν Ήλμα και τή γιαγιά Σταματία.Χωρίς τή βαλίτσα που έτοιμαζε
οά λείαινα ή μητέρα μου,θάχαν σίγουρα πεθάνει από τήν πείνα.

Έκεῖ τὰ βράδια πήγαιναν "στό σπίτι τῶν τριῶν κοριτσιῶν"
ὅπως μᾶς ἔλεγε ὁ πατέρας μου, γιατί ἔκει εἶχανε κρυμμένο ἓνα
ραδιόφωνο καί ἔκουγαν BBC. Φαίνεται ὅμως ὅτι καλοπερνοῦσαν γιατί
ὁ μπαμπᾶς ἤθελε τώρα νά πηγαίνει πιό συχνά στήν Ἀθήνα. Μετά τίς
εἰδήσεις βάζανε τό φωνόγραφο καί χορεύανε. Ἐκτός ἀπό τά τρία
κορίτσια, τή Στάσα τή Μιμόζα καί τή Μυρτώ, ὁ κύριος Ἡλίας Ἀλτι-
νογλου, γυμνασιάρχης καθηγητής τῆς φυσικῆς, εἶχε καί ἄλλες δυό
γυναῖκες, τή Μαργαρίτα, σύζυγο καί τήν οὐρανία, πεθερά. Ἡ τελευταῖα,
πλοῦσια συμυρνιά μέ οἰκογενειακές ρίζες πού ἀπό τήν Νάξο ἔφταναν
στούς κόντε ντέ Βαρότσι τῆς Βενετίας. ἦταν "μοντέρνα". Δηλαδή
κάπνιζε καί ἔγραφε ραδιοφωνικά σκέτος στά γαλλικά. Τά μεγάλα πάθη
τοῦ γέρου μου ἦταν δυό: ὁ χορός καί ἡ γαλλική. Μέ τήν κυρία Οὐρανία
χόρευαν καντριλλες καί μιλοῦσαν σάν γάλλοι εὐγενεῖς προεπαναστα-
τικοί. Γυρνῶντας στήν Τρίπολη ἄρχισε ἀπό τότε νά μοῦ πιπιλίζει τό
μυαλό γιά τά τρία κορίτσια καί τί θαυμάσια εἶναι, μορφωμένα, εὐγε-
νικά καί ἡ πιό μικρή πού ὅλο γελάει.. Ἀπορῶ πῶς τά κατάφερε μέ
τή βαλίτσα του σέ τόσο ταξίδι. Στά 1943 ὅταν κατέβηκα νά πάρω
τό ἠλεκτρικό στήν Ὀμόνοια γιά τήν Καλλιθέα μέ περικυκλωσαν ξαφνί-
κά καμμιά δεκαριά μπόμπιρες πού ὁ πιό μεγάλος θάταν δέδεκα χρονῶν.
Κάκανε κλοιό, μέ στόχο τή βαλίτσα πού τήν κρατοῦσα κάτω ἀπό τά
σκέλια μου γιά νά τήν προφυλάξω. Γύρω μου οἱ διαβάτες περνοῦσαν
ἢ στεκόντουσαν ἀδιάφοροι. Τό θέαμα ὡς φαίνεται ἦταν συνηθισμένο.
Ἐκανα πᾶς τοῦς ἀπειλῶ. Τοῦς ἔβαλα τίς φωνές μήπως φοβηθοῦν.
Ἐκεῖνα ὅμως εἶχαν τό σύστημά τους δοκιμασμένο ἀπό τήν πείρα.
Ὅρμησαν χωρίς νά τό καταλάβω καί σέ ἓνα λεπτό εἶχαν κουρελιά-
σει τή βαλίτσα μέ τά ζυραφάκια πού κρατοῦσαν ἀπειλητικά στά
χέρια τους. Μετά κλωτσοῦσαν ὅ τι ὑπῆρχε στό ἔδαφος, τό ἔβαζαν
στίς μεγάλες τσέπες καί πάνινες σακούλες πού κρέμονταν ἀπ' τά
κουρέλια τους καί δρόμο. Προσπάθησα νά μαζέψω ἓνα φωμί καί

λίγες πατάτες, μπήκα στον ηλεκτρικό και είπα μέσα μου "Έδώ υπάρχει μία διαφορετική κατάσταση".

Ο συνταγματάρχης Φεστούτσιο ήταν ο αρχηγός της Τρίπολης. Διοικητής των Καραμπινιέρων, δηλαδή της στρατιωτικής αστυνομίας, ήταν υπεύθυνος για το Νόμο και την Τάξη. Δηλαδή το Νόμο του Ισχυρότερου. Τά θηρία αυτοί, τά φυτοφαγα-στήν κυριολεξία- έμετς. 2. Τήν αρχή κυνηγούσε τους ληστές στά βουνά. 3. Αργότερα τους άντάρτες. "Όταν έλειπε ή πόλη άνάσαινε." Όταν γύριζε τό μαθαίναμε πρώτα άπό τό γλέντι πού άναβε στή μονοκατοικία πού είχε σπιτάσει ένα τσούρμιο πουτάνες. Κρατούσε δυό και τρία μερόνυχτα και οι καλά πληροφορημένοι διαδίδανε ότι γίνονται σημετα και τέρατα. Δέν ήθελε όμως και πολλή σκέψη για νά τό καταλάβει κανείς. Οι φωνές, τά τραγούδια, τά τσιτσιρισματα των γυναικών, δέν μάς άφηναν τίς νύχτες νά κοιμηθούμε. 4. Αφού ξέδινε στά όργια έβαζε τή μεγάλη στολή του και άρχιζε τίς βόλτες στά νυφοπάζαρο. 5. Άλλοίμονο σε όποιον έπεφτε μπροστά του. Τό χτυπούσε με μαστίγιο, τόν γονάτιζε και μετά τόν έπικνε άπό τή μύτη και τόν άνάγκαζε νά κάνει σ'αυτή τή στάση σουλάτου μαζί του. Τό έξιοσέβαστοι δικηγόροι, τό γιατροί, τί πρόην άξιωματικοί δέν ύποβλήθηκαν σ'αυτό τό θρόσιο έξευτελισμό. Γελούσαν οι άξιωματικοί τής συνοδείας και κοιτούσαν δεξιά άριστερά νά πιάσουν καμμιά έκφραση έπιδοκιμασίας για νά όρμήσουν με τό μαστίγιο.

"Όπως θα διαπίστωνα άργότερα ο Φεστούτσιο ήταν παρανοϊκή προσωπικότητα." Όταν ένας άνώτερος άξιωματικός του δικού του περιβάλλοντος, ο συνταγματάρχης Ρόσι, όραπέτευσε, (ήταν πράκτορας τής 1. Ιντέλιτζενς Σέρβις), είπε ότι και ο Φεστούτσιο ύπήρχε πληροφοριοδότης του. 2. Τη δημόσια συναυλία μου στον κεντρικό κινηματογράφο μαζί με τους άξιωματικούς ήταν και ο Διοικητής των Καραμπινιέρων πού όπως φάνηκε έντυπωσιάστηκε ή μάλλον ξαφνιάστηκε πού σε κείνη τήν ξεχασμένη πόλη ύπήρχε ένας νέος συνθέτης. Τήν "Άνοιξη του

1943 -τέλειωνα πιά τό Γυμνάσιο- ή δργάνωση αποφάσισε νά προμηθευτετ τυπογραφείο.Είχαμε ανάγκη από χρήματα και βάλαμε μπροστά τή δημιουργία μιὰς έκθεσης ζωγραφικῆς -μέ έργα κυρίως μαθητῶν- ὥστε νά ὑπάρχει κυρίως κάλυψη γιά τήν εἴσπραξη τοῦ ἀναγκαίου ποσοῦ.Τότε μᾶς εἰδοποίησαν ὅτι θά μέ πιάσουν.Πρὶν καλά-καλά μπορέσω νά τό σκεφτῶ, νᾶσου ὁ φεστοῦτσιο στό Πεβίον τοῦ "Αρεως ἀπέναντί μου."^{***}ρχεται πρὸς ἐμέ και μέ πιάνει ἀγκαζέ.Τάρα κάναμε βόλτα οἱ δυὸ μας.Οἱ Τριπολιτῶτες εἶχαν γουρλώσει τὰ μάτια κι αὐτός στό πλευρό μου σιγοτραγουδοῦσε τό LA DONNA E MOBILE.

'Αφοῦ πήγαμε δυὸ φορές πάνω κάτω μέ δδήγησε στό ξενοδοχετο ΜΑΙΝΑΛΟΝ πού τό εἶχαν μετατρέψει σέ νοσοκομετο τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ."Έβαλε νά μέ φάξουν.Σέ λίγο καίεφθασε ὁ πατέρας μου στόν ὁποῖο ὁ φεστοῦτσιο εἶπε στά γαλλικά:"Πάρτε τον και ἔλατε αὔριο στό γραφεῖο μου".[†]Ήταν προειδοποίηση."Υπῆρχαν ἐξέλλου φῆμες ὅτι ἡ Τρίπολη θά περνοῦσε σέ γερμανική διοίκηση."Από τό ΜΑΙΝΑΛΟΝ ὡς τό σπίτι μας ἦταν τριακόσια μέτρα.Μεσολαβοῦσε ἓνα μικρό πέρο και μετά πιάναμε τό δρόμο γιά τό Λεβίδι.Τρίτο ἀριστερά τό μονόροφο μέ τή μεγάλη τζαμαρία.Κι ἡ μάνα μου ἀνήσυχη στό μπαλκόνι.Μιά ομάδα μελανοχίτωνες και αστυνομικοί μέ πολιτικά ξεπετάχτηκαν μπροστά μας μές ἀπό τό σκοτάδι και μέ πιάσανε.Στόν πατέρα μου πού πήγε νά διαμαρτυρηθεῖ τοῦδωσαν δυὸ κιντακιές και τόν ζάπλωσαν κάτω."Ἡ μάνα μου ἔβαλε μιὰ φωνή."Όμως τή σημάδεψαν ἀπό κάτω μέ τὰ ὄπλα κι ἔκλεισε τό στόμα μέ τό χέρι της."Ο Γιαννάκης κοιμόταν.Μοῦ πέρασαν χειροπέδες και πήραμε κατεύθυνση πρὸς τό δρόμο τῆς Καλαμάτας.Εἶχε φεγγάρι και ἔβλεπα τὰ σπίτια τῆς πόλης νά χάνονται πίσω ἀπό τοὺς λόφους.Σταματήσαμε και μέ κατέβασαν κάτω.Μπροστά μας εἶχε σταματήσει μιὰ μικρή γερμανική φάλαγγα.Τρεῖς μοτοσυκλέττες μέ καλάθι."Ένα γερμανικό τζιπ και ἓνα τριῶν τετάρτων φορτωμένο φαντάρους και τρεῖς ἔλληνες δεμένους πισθάγκωνα.^{††}Ήταν χτυπημένοι και δέν εἶχαν

δρεξη ούτε νά δοῦν ούτε ν' ἀκούσουν. Μὲ τὸ κεφάλι κάτω σά σφαχτάρια πού τὰ πᾶνε στὸ σφαγεῖο ἀποφασισμένοι γιὰ τὸ ἀναπόφευκτο τέλος. Οἱ φασίστες μὲ παραδῶσανε στοὺς γκεταπίστες. Μοῦδῶσαν γιὰ τὸ καλωσόρισεσ μερικὲς γερέσ κοντακιέσ καὶ πόνεσα τόσο πού νόμισα πῶς μοῦ βγήκε ἡ ψυχὴ. Μετὰ μὲ κλώτσησαν ὅπως ἦμιον ξαπλωμένοι στὸ χῶμα καὶ καθῶς μὲ σήκωναν γιὰ νά μὲ δέσουν ἕνας μὲ τραβούσε ἀπ' τὰ μαλλιά καὶ ὁ ἄλλος ἐμπηγε τὰ δυὸ δάχτυλα βαθειά στὰ μάτια μου νά μὲ τυφλώσει. Τέλος ξεθύμαναν. Μ' ἀνέβασαν πλάτ στοὺς ἄλλους. Μοῦδῶσε μιὰ κι ὁ γερμανός πού τὸν ἀκούμπησάν καθῶς καθόμουν. Εἶπαν ἕνα καλαμπούρι στὴ γλώσσα τους. Γέλασαν. Εὐχарιστημένοι. "Ἐσκυφα τὸ κεφάλι νά δῶ τὰ μάτια τῶν ἐλλήνων. Μὲ κρυφοκοίταξαν κι αὐτοί. "Υπῆρχε ἐλπίδα. "Ἄλλὰ ποιὰ; Φύγαμε κατὰ τὴν Καλαμάτα. Κἀπου σταθευσαμε. Οἱ φαντᾶροι κατέβηκαν κι ἄφησαν ἀπ' ἔξω ἕνα φρουρό. Ξεκινήσαμε ξανά καὶ σὲ λίγο μῆκαμε σ' ἕνα χωριό. Ἦταν ἔρημο. Μόνο σκύλοι καὶ κότες στὸ δρόμο. Σταματήσαμε στὴν πλατεία. Οἱ φαντᾶροι κατέβηκαν ξανά. Μπήκαν στὰ καφενεῖα, στὰ παντοπωλεῖα. "Ἀρπαζαν, ἔπιναν, φάναζαν, πυροβολοῦσαν τίς κότες καὶ τὰ σκυλιὰ. Μετὰ τοὺς κάλεσε ὁ ἀξιωματικός καὶ τοὺς μίλησε. Βάλανε φωτιά σὲ τέσσερα σπίτια καὶ μετὰ πάλι στὸ δρόμο γιὰ τὴν Καλαμάτα. Μεσημέρι κατακαλόκαιρο, θάχε καὶ πενήντα βαθμούς στὸν ἥλιο, μᾶς κατέβασαν. Μᾶς ἔλυσαν τὰ χέρια καὶ μᾶς δῶσανε ἀπὸ ἕνα μικρὸ φτυάρι. "Ἀπὸ κεῖνα πῶθ ἀνοίγουν χαρσιώματα. Καταλάβαμε. "Ἐνας μᾶς λέει "καπούτ" καὶ μᾶς δείχνει τὸ μέρος πού θά σκέφουμε γιὰ τὸν τάφο. Εἴχαμε σκάψει ὡς μισὸ μέτρο ὅταν ἔσκασε μιὰ βόμβα θάταν μᾶλλον ὄλμος- πλάτ στὸ τζίπ καὶ ἄφησε στὸν τόπο τὸν ἀξιωματικό πού ζυριζόνταν συμμένοσ στὸ καθρεφτάκι πού εἶχε ἀκουμπήσει στὸ καπό. Πανικός κατέλαβε τοὺς γκεσταπίστες, ὄχι τόσο γιὰ τὴ βόμβα ὅσο γιὰ τὸν ἀξιωματικό. Φάναζαν ὄλοι μαζί. "Ἐνας ἔδειχνε τὸ βουνό. "Ἄλλοσ ἔμᾶς. "Ἐνας τρίτοσ τὸ δρόμο. "Ὁ ὀδηγός τοῦ τριῶν-τετάρτων πῆρε τὴ θέση του. Τότε πέφτουν δυὸ βόμβες μαζί, ἡ μιὰ

κοντά μας και μᾶς γεμίζει με χῶματα.. Ἄπο τό βουνό ἀκούγεται κροτάλισμα πολυβόλου.Και τότε ἕνας γερμανός πᾶς ρίχνει μιὰ ριπή πρὶν προλάβουμε νά κινήσοῦμε. Ὁ πρῶτος σκοτώθηκε ἐπὶ τόπου. Ὁ δεύτερος τραυματίστηκε,κι ἐγώ με τόν τρίτο χάρθηκε στο σῆμα.Οὔτε καταλάβαμε καλά-καλά τί ἔγινε.Σέ μιὰ στιγμή ἀκούσαμε τὰ μοτέρ. Ἔνα, δύο, τρία, τέσσερα.Οἱ γερμανοὶ ἔφευγαν. Μετά τίποτα.Νακρυά σά ν'ἀκούσαμε ἰταλικά.Πήραμε τόν τραυματία ἕνας ἀπό τή μασχάλη ὁ ἄλλος ἀπό τὰ πόδια και τρέξαμε σ'ἕνα

διακόσια μέτρα πρὸς τό βουνό.Τόν ξαπλώσαμε κάτω ἀπό μιὰ πελώρια βελανιδιά. Ὁ ἄλλος σηκώθηκε νά δεῖ ἕνα ψύρο. Ἦσυχια. Βράδυαζε. "Νερό",φιδύρισε ὁ τραυματίας.Τοῦ ἀνοίξαμε τό στήθος και τό αἷμα κόχλαζε καθῶς ἀνάσαινε βαρειά.Ἔῖχε και ἄλλα τραύματα. Ἔνα στο πλευρό,διαμπερές,κι ἕνα στο χέρι πού τοῦχε τσαντίζει τό κόκκαλο και κρέμονταν. "Πᾶω νά βρῶ νερό",μοῦ λέει ὁ ἄλλος, κι ἐγώ μένω νά τοῦ χαῖδεύω τό μέτωπο. Ἐκεῖ ἀπάνω ἔγινε καιτό δαιμονικό.Μέ μιᾶς πετάχτηκαν ἀπό παντοῦ σκυλιά με ἀφροῦς στο στόμα σίγουρα λυσσασμένα.Σηκώθηκα νά τά φοβερίσω ἐνῶ τό μυαλό μου δοῦλευε γρήγορα: "τί νά κάνω;" Τόν ἀρπάζω ἀπό τό χέρι τό καλό και τόν στήνω στή βελανιδιά. Ἔνα σκυλι παρά λίγο νά μοῦ ἀρπάξει τό πόδι.Σκαρφαλώνω σ'ἕνα κούφωμα ἴσαμε δυό μέτρα πιά φηλά ἀπό τό χῶμα και τόν τραβῶ ἀπό τό χέρι. Ἄν πιάνω ἀπ'τή μασχάλη.Αὐτός βογγοῦσε.Βαρύς. "Ὅμως ἡ ἀπελπισία σου δίνει δύναμη. Ὅταν ἦταν κενήντα κόντους ἀπό τό χῶμα ἕνα σκυλι θεόρατο δρμᾶ και τοῦ ἀρπάζει τό πόδι.Τούς ἀνεβάζω ἀπάνω και τούς δύο.Τραυματία και σκυλι.Τελικά τοῦ πήρε ἕνα κομμάτι κρέας και ἔπεσε. Τόν ξάπλωσα ὅπως ὅπως στήν κουφέλα.Στήν ἀρχή μοῦγκριζε,βογγοῦσε. "Ὅμως σιγά-σιγά ἡ φωνή του ἔπεφτε.Δέν εἶχε δύναμη νά στενάξει. Τό αἷμα ἔτρεχε και τό πόδι του ἦταν καλλιτέρα νά μή τό δεῖς. Τί νά κάνω.Τά σκυλιά ἕνα γύρω γύφανε τό αἷμα.Οὐρλιάζανε σά λύκοι. Τί νά γένηκε ὁ ἄλλος;Και πῶς νά φέρει τό νερό;" Ἀν βρεῖ...

Σημέρωσε. 'Ο ήλιος φήλωσε. "Έπιασε ζέστη. Σύννεφο οίμυγες σκέπασαν τις πληγές. Τό στόμα. Τά μάτια του τραυματία. Παντού. Ζούσε άκόμα. Σε μία στιγμή άνοιξε τά μάτια. Με είδε. Παραξευτέθηκε και πέθανε. Καλλίτερα, είπα. Δέν θά πουάς πιά. Διψούσα. Πονούσα. "Άρχισα νά έχω παραισθήσεις. "Έβλεπα τά σκυλιά που τρίγύριζαν άνήσυχα, γύρω-γύρω. Κάπου-κάπου κάποιο δοκίμαζε τή δύναμή του νά μάς φτάσει. "Άγκαλιά μέ τό νεκρό κοιμήθηκα. "Έρθε ή νύχτα. Και πάλι σημέρωσε. . Και τότε ώς φαίνεται φάνηκε ό άλλος μέ τό νερό και μέ ένα караβάνι που πήγαινε νά φορτώσει στην Τριπολιτά. "Ήταν πολλοί. Διόξανε τά σκυλιά. Εάφανε τόν νεκρό, και γώ λιποθυμισμένος. Με δέσανε μπρούμυτα πάνω σ'ένα μουλάρι. Φτάσαμε σ'ένα χάνι. Με ζαπλώσανε. Ευήλθα. Κοίταξα γύρω μου νά πάρω έπαφή. Σιγά-σιγά θυμήθηκα. Πρόσεξα ένα χωρικό που μέ κοίταζε καλά-καλά. Δέ μ'άρεσε. Είπα νά τό σκάσω. "Ήμουν άκόμα άδύνατος. Και που νά πάω; Τή νύχτα ήρθε ή Ιταλική άστυνομία και μέ πήγε στην Καραμπινιερία. Με κλείσανε σ'ένα στενό μπουντρούμι σκοτεινό. "Όταν συνήθισα στό σκοτάδι είδα πιο πέρα ένα χτυπημένο. Είχε ζαπλώσει μπρούμυτα! Από τή μέση κι άπάνω γυμνός και ή πλάτη του ζυραφίες-ζυραφίες κρησμένες άπό τό έλάτι. "Ίσως άυτόνου νά του ρίξανε και καυτό λάδι. Δέν κουνιόνταν καθόλου. "Ίσως και νά'χε πεθάνει. Τό δεξί του χέρι κάτω άπό τό κεφάλι. Τ'άριστερό πλάι στό σωμα του μία πληγή. Του'χαν βγάλει και κάτι νύχια. Φορούσε πανταλόνι άπό χοντρό ύφασμα. σημάδι πός ήταν βλάχος, χωριάτης. Σίγουρα άντάρτης. Με λημέρια και περάσματα. Τό κλειδί γύρισε βιαστικά στη κλειδαριά. Σκέφτηκα "ή σειρά μου" και άυθόρμητα κοίταξα τά νύχια του χεριού μου. Οι Ιταλοί είχαν δικό τους σύστημα: "Έχωναν λεπτά κομμάτια άπό καλάμι βαθειά βαθειά κάτω άπό τό νύχι. Και μετά κι 'έλλο, κι έλλο. . Σηκώθηκα χωρίς νά μέ φωνάξουν. "Ήταν άξιωματικός. Τόν άκολούθησα. Με πήγε σ'ένα έδειο γραφετό και μουδειζε μία καρτέλα. "Έπεσα πάνω της και τό κεφάλι μου χτύπησε στό τραπέζι. Δέν μπορούσα νά έλέγξω τό σωμα μου.

Καί πάλι άνοιξε ή πόρτα. 'Ο Ψιδιος άξιωματικός, μέ καπέλλο τάρτα και δυό παραμπινιέρους πού μέ πιάσαν άπ' τρίς μασχάλες. Βγήκαμε άπό πλαϊνή πόρτα και μέ άνέβασαν σ' ένα φορτηγό σπετασμένο μέ πράσινη λινάτσα. Κατεβήκαμε στά Δικαστήρια, στην άνατολική πλευρά. Είχε νυχτώσει για καλά. Μέ άνέβασαν τρίς σπάλες. Στο χάλ περιμενε ο πατέρας μου. Αύτή ήταν ή πρώτη μεγάλη του δοκιμασία. 'Από κετ και πέρα δε θά χόρταινε σ' όλη του τή ζωή άπό τέτοιες καταστάσεις. Βλέποντας τά αίματα γούρλωσε τά μάτια σέ έρωτηματικό: "Δέν είναι δικά μου; του λέω, πού κατάλαβα." Άνοιξε ή πόρτα και μās έβαλαν στο γραφετο του Θεστούτσιο. Μεγάλο, μεγαλοπρέπες. Και κετνος μόλις μπήκαμε σηκώθηκε και χαιρέτησε στρατιωτικά. Θώναζε τον γέρο μου γιατί μιλούσε μαζί του στα γαλλικά. Δέν ήθελε μάρτυρες. Διέταξε τους Ιταλούς να μās άδειάσουν τή γωνιά. Μέ είχαν καθίσει σέ μία καρέκλα άπέναντί του "Χαιρετώ τον πατριώτη, μισώ τον κομμουνιστή." Όπως μισώ και τό φασισμό. Είμαι δημοκράτης, θέλω να σώσω τό γυιό σας γιατί είναι γενναίος. Ναά, μās πολέμησε." Όμως έκτιμώ τους γενναίους μου άντιπάλους. "πειτα έχει ταλέντο. Δέν πρέπει να χασετ. Τά ξερω όλα. "ότι τή φορά γλίτωσε." Όμως αύριο θά είναι άργά. Παραδίδω τήν πόλη στους γερμανούς. Και αυτοί δέν άστειεύονται. Κύριε Θεοδωράκη, λέει μέ έμφαση στον πατέρα μου, θά τον στείλω μέ συνοδεία στην 'Αθήνα. θά τον συλλάβω για να τον σώσω, πιστέψτε με..." "Έτσι περίπου μίλησε ο Ιδιορύθμος συνταγματάρχη των παραμπινιέρων Θεστούτσιο. Σηκώθηκε και μέ χαιρέτησε και πάλι μελοδραματικά, και τήν άλλη μέρα έβαλε τήν έκστρατευτική του στολή να πάει στα βουνά να πολεμήσει τους άντάρτες. Και σκοτώθηκε. Τήν παρ' άλλη όταν ζύπνησαν οι Τριπολιτσιώτες βρήκαν στα μακλόνια τους κρεμασμένους. 'Η διοίκηση είχε περάσει στους γερμανούς. "Πρόσχε τή ζωή σου. Μή μās άπελπίζεις. 'Η μητέρα σου ύποφέρει. Κλαίει άπαρηγόρητη νυχθημερόν. Αυτήσου την. Αυτήσου μας..."

λόγια μαχαίριές.Θά προτιμοῦσα τίς κοντακιές καί τό χυλό ἀπ' αὐτές τίς κουβέντες πού σοῦ σχίζουν τά σωθικά. Ἀπό κεῖ καί πέρα σέ ὄλες μου τίς δοκιμασίες ἐκεῖνο πού θά μέ πλήγωνε πιά πολύ ἦταν πού δηλητηρίαζα τή ζωή τῶν γονιῶν μου. Αὐτό ἦταν τό μαρτύριο κι ὄλα τά ἄλλα δευτερεύοντα. Ἐφταιγε ὅμως κι αὐτός πού μέ τίς Πολεμικές του Σελίδες μοῦ φύτεψε γιά καλά μέσ στο' νοῦ "νά κάνω αὐτό πού δέν μπορῶ", ὅπως θάλεγε κι ὁ Καζαντζάκης. Καί πραγματικά δέν τό μποροῦσα. Σέ κάθε δύσκολη στιγμή ἔλεγα στόν ἐξαυτοῦ μου "τί θέλεις ἐσύ ἐδῶ; Τί δουλειά ἔχεις ἐσύ μέ ὄλ' αὐτά;" Πραγματικά τί σχέση μποροῦσε νά ἔχει ἡ συμμετοχή μου σέ καθαρά πολεμικές-ἀστυνομικές ἐπιχειρήσεις ὅταν τό κύριο ὑπαρξιακό πρόβλημά μου ἦταν νά βρῶ κάποτε τήν Ἁρμονία - στήν τέχνη, στο' νοῦ, στή συνείδηση, στή ζωή; Ἡ θεά τύχη μέ ὀδηγοῦσε ἀπό πολύ πρωτότυπους καί ἐπικίνδυνους δρόμους γιὰ νά βρῶ τόν ἑαυτοῦ μου. Διηλαθῆ τό σκοπό νά ὑπάρχω. Νά ὅμως ὁ Θεοτούτσιο. Αὐτό τό σύμβολο τῆς βίας καί ὁ τρόμος τῆς κατεχόμενης πόλης, πού μέ σώζει. Ἴσως γιὰτί ἄκουσε τή συναυλία μου; Γιὰτί χτύπησα τόν Ἰταλό ἀξιωματικό; Κάπου τόν προκάλεσα γιά νά χαιρετῶ στρατιωτικά ἕνα παιδαρέλι πού μάλιστα δέν ἤξερε τό πῶς καί τό γιὰτί (καί οὔτε πού θά τό μάθαινε ποτέ). Ὁ Πάλο καί ὁ Ἐρνέστο (πού τόν φώναζαν Πίο) ἦταν οἱ δύο φρουροί - συνοδοίμου ἔμπιστοι τοῦ Θεοτούτσιο. Εἶχαν ἐπίσημα χαρτιά γιά νά μέ παραδώσουν στή κεντρική κομανταρία τῶν караμπινιέρων στήν Ἀθήνα. Κατάλαβα ὅτι κινδυνεύουμε ἀπό στιγμή σέ στιγμή νά πέσουμε ἐπάνω στούς φασίστες, τή μυστική ἀστυνομία ἢ τούς γερμανούς. Μέ πέρασαν πρῶτα ἀπό τή τουαλέττα καί μιλιώντας τσάτρα-πάτρα τά ἑλληνικά μοῦ εἶπαν "Ἐσύ πρέπει πλύνεις πρόσωπο χέρια. Καθαρός. Καπίτο;" Ἠπήκαμε στό ἴδιο καμiónι καί χωρίς κακῆς συναντήσεις βγήκαμε στό δρόμο πρός τήν Ἀθήνα. Σταματήσαμε. Κάποιοι ἐλέγχανε τά χαρτιά πού τούς ἔδειχνε ὁ Πίο πού εἶχε πάρει θέση πλάι στόν ὀδηγό. Ἄνοιξε ἡ λινώτσα πού σκέ-

παζε τό πίσω μέρος. 'Ο φαντάρος ξριξε τό φακό πρώτα στόν Πάολο, πού τοῦ εἶπε "τάσο", καί μετά σέ μένα. Κατέβασε τό σιδερένιο παραπέτο καί ἄρχισαν ν'ἀνεβαίνουν Ἰταλοί στρατιώτες μέ ὄπλα

Πλήρη ἐξάρτηση. Στριμωχθήκαμε. Περιμέναμε κάνα μισάωρο καί ἀργά-ἀργά ξεκινήσαμε. Εἴμαστε μιά μεγάλη φάλαγγα πού ἐπιβεβαίωνε τά λόγια τοῦ Θεοτότσιου: οἱ Ἰταλοί ἐγκαταλείπανε τήν Τρίπολη. Κοιμήθηκα πάνω στά γόνατά μου καί κάπου κάπου ἐνοιώθα τό χέρι τοῦ Πάολο νά στηρίζει ὅταν ἔχανα τήν ἰσορροπία μου. "Ἄκου καί νά μοῦ χαϊδεύει τρυφερά τό μέτωπο. Μοῦ ὄωσε πολλές φορές νερό καί ὅταν σταματήσαμε κάπου μοῦ φερε στήν καρβάνια του ζεστή σοῦπα. Αὐτοί οἱ Ἰταλοί καλοπερασάκηδες, καί στή φάλαγγα ἀκόμα εἶχαν κινητό μαγειρετό. Πῶς νά τά βάλεις ἔτσι μέ τούς γερμανούς; Τήν ἄλλη μέρα μπαίνουντας στήν Ἀθήνα ἡ φάλαγγα σταμάτησε στό Λαφνί. Κατέβηκαν οἱ φαντάροι καί μείναμε μόνοι μέ τόν Πάολο. Τό αὐτοκίνητό μας συνέχισε. Κατεβήκαμε πρὶν ἀπό τό μπλόκο τῶν γερμανῶν στίς γραμμές τοῦ τραίνου. "Ἐσὺ σπῖτι σου" μοῦ λέει ὁ Πιο. Πήσαμε τόν ἠλεκτρικό στό Μοναστηράκι καί κατεβήκαμε στήν Καλλιθέα. Ἄπο κεῖ μέ τά πόδια πρὶν τή Συγγροῦ ὄπου στή στροφή ὑπῆρχε ἄλλο μπλόκο στρίψαμε ἀριστερά πρὸς τοῦ Χαροκόπου κι ἀπό κεῖ δεξιά γιά νά περάσουμε τή λεωφόρο στό ὕψος τῆς Ἑλληνικῆς. Πίσω ἀκριβῶς ἀπό τό χεῖριο πού τό εἶχαν ἐπιτάξει οἱ Ἰταλοί βρῖσκονταν τό σπῖτι τοῦ θείου Ἀντώνη, Σμύρνης 39.

-Ἐσὺ σπῖτι, ἐμεῖς καρμπινιερία... Ἀτταντζιόνε τεντέσκι καί φασιτσι (προσοχή τὸς γερμανούς καί τούς φασιστες). Στήν Ἰταλία οἱ ἐξελιξέεις ἦταν ραγδαίτες. Ὁ Μουσολίνι ζήτησε τήν προστασία τοῦ Χίτλερ. Στό νότο προετοιμάζονταν ἡ ἀνταρσία τοῦ Μπανόλιο. Ὅταν ἐγίνε θυμᾶμαι ὅτι βιάδιζα στή Πανεπιστημίου, καί βλέπω γερμανούς νά πιάνουν μέσ στό δρόμο Ἰταλοὺς ἀξιωματικούς: Στό HEX ἕνα ἰταλός φαντάρος κρύφτηκε στίς σκάλες τοῦ Σινεάκι καί ἔβγαζε τά στρατιωτικά του ροῦχα. Περαστικοί διαβάτες τοῦ δίνανε

Άλλος πουκάμισο Άλλος σακάκι για να τον σώσουνε. Στην Μπενάκη
 πέσανε πάνω μου δυό Ιταλοί "πρέγκο πρέγκο" λέγανε, "παρακαλώ παρα-
 καλώ". Εύτυχως η πόρτα της χορωδίας 'Αθηνών ήταν άνοιχτή. Τους
 έμπασα μέσα. Μου φιλούσαν τὰ χέρια. Την Άλλη μέρα χιλιάδες αιχμά-
 λωτοι κατηφόριζαν τή Συγγρού. Δεξιά άριστερά γερμανοί με αυτό-
 ματα τους φρουρούσαν. Τους βάλανε σε σχεδίες και Άλλα πλεούμενα
 στο Φάληρο και τους πνίξανε στ' άνοιχτά του Σαρωνικού. "Άλλους τους
 στειβάζανε σε βαγόνια που όπως είπαν τὰ πέταξαν στον Ισθμό Κοριν-
 θου και τον φράξανε. Το ίδιο βράδυ βρήκα τον Πάολο και τον 'Ερνέστο
 κουβαριασμένοι πίσω από τους θάμνους του κήπου μας. Είχαμε ένα
 χαμηλοτάβανο ύπόγειο γεμάτο βαλίτσες και μπαούλα. Τους έβαλα μέσα
 και τους τάξιζα έως ότου περάσει η μπόρα. Τους βρήκα ρούχ' πολιτικά.
 Πιάσανε δουλειά στή φυρή, φορτοεκφορτωτές σ' ένα γνωστό μου
 τριπολιτώτη, μα υραγορίτης που έκανε πολλά λεφτά με τό λάδι.
 Για ένα φεγγάρι κάναμε καντάδες μαζί. Ήταν κολλητός του Παπα-
 δόγκωνα που μ'α είχε έρθει στο Σχολείο από την Καλαμάτα. Άργότερα
 ο 'Ερνέστο και ο Πάολο μπήκαν στη διμοιρία μου του ΕΛΑΣ Νέας
 Σμύρνης. Πολεμούσαμε δίπλα δίπλα και σαν βετεράνοι του στρατού
 ήταν οι καλύτεροι στο σημάδι και στους έλιγμούς. Εέρανε από
 που θα πρέπει να χτυπήσεις και από που να φύγεις. Τους θυμάμαι
 σά τώρα να μ'α λένε, στο Μακρυγιάννη καθώς σημαδεύαμε τους
 έγγλέζους που είχαν σκαφαλώσει στον Παρθενώνα με
 "κλισικόπιο (κλισισκόπιο) τόσο.." και μετς δένα ντουφέκια
 χτυπούσαμε μπαταρια και φωνάζαμε "Άερα" όταν ρίχνα ε κανένα
 "άπελευθερωτή" να κόβεται και να πέφτει σά τζαμπι σταφύλι από
 τὰ ύψη του Ιεροῦ ναοῦ των προγόνων μας, και να σκάει σά μάρμαρα.
 Στη Νέα Σμύρνη οι γυναίκες και τὰ παιδιά έτοιμάζανε μπόμπες,
 δηλαδή μπουνάλια βενζίνη με μπαμπάκι στο λαιμό. Τίς τοποθετού-
 σανε γραμμή γραμμή στο Άλσος της Νέας Σμύρνης. Από την ΚΟΒ
 κάποιος είχε πώς χρειάζεται έθελοντής για να τις μεταφέρει
 στο Μακρυγιάννη μαζί νάρκες σε σχήμα χελώνας. Οι έγγλέζοι

έλεγχανε τόν "Άγιο Σώστη και τή "Αυών" άπέναντι από τό Φιζ.
Δήλωσα ότι θά τά πάω έγώ.Φόρτωσαν τό σαράβαλο και ξεκίνησα.
Κατηφόρισα και στάθηκα Κωνσταντινουπόλεως 39. Ήταν νύχτα και
οι μάχες άκούγονταν ενα γύρω. Ή Μυρτώ ήταν στην πόρτα του κή-
που.Κρατούσε ένα δίκωχο με κεντημένο όμορφα με κόκκινη κλωστή
τή λέξη ΕΛΑΣ.Μου τό φόρεσε και φιληθήκαμε.Μετά χωρίς να πουμε
λέξη άνέβηκα στο σαράβαλο και τσάφ-τσούφ φτάνω στη Συγγρού
και άνηφορίζω.Πλησιάζοντας τόν "Άγιο Σώστη πατώ τέρμα τό γκά-
ζι.Μουγγρίζει ή μηχανή, χτυπούν τά μπουκάλιακαι.. πυροβολοϋν οι
έγγλέζοι κρυμμένοι στην έκκλησία και πίσω από τά δέντρα.Τό
αυτόκίνητο σιέτο σίδερο έξοστρακίζει τά βλήματα κι έγώ σκίβω
λίγο με τό μάτι καρφωμένο μπροστά.Γτήν "Αυών" θά ρίξουν χειρο-
βομβίδες.Και τότε τί γίνεται; Ύπολόγιζα ότι θά ύψωθώ ίσως και
πεντακόσια μέτρα.Οι νερκες προορίζονταν για τήν άνατίναξη του
τοιχου τής μάντρας του Μακρυγιάννη και μπορούσαν να ρίξουν όχι
μιά αλλά δύο πολυκατοικίες.Πράγματι στη "Αυών" ήρθαν οι χειρομπομπι-
δες. Ήγώ σταθερά μορσά.Ούτε μανούβρες ούτε άλλες άηδίες.Κι αυτό
τό σαράβαλο κινδόνευα να άναποδογυρίσω.ΕΊχα,όπως πάντα,τό κοκκαλάκι
της νυχτερίδας χειρομπομπίδες,όπλα κανονικά.Μιά μου-
σική που θά τή ζήλευε ο Ξενάκης πάνω στις λαμαρίνες και γύρω-
γύρω από τό αυτόκίνητο.Πολυρυθμική, πολυφωνική.Στοϋ Φιζ έσκασε
τό πίσω άριστέρό λάστιχο και τό σαράβαλο έκατσε.Πατώ γκάζι σε
βάθος και κούτσα κούτσα φτάνω στον πρώτο έρδομο άριστερά και
σταματώ.Οι έλαοίτες με περικυκλώνουν και μόλις είδαν τό φορτίο
με άγκαλιάζουν,μου χτυποϋν τήν κλάτη."Ένας μου λέει "οι Ιταλιάνοι
σε περιμένουν.Μου εΊπαν πως έχουν σουπα μινεστρόνε".Άνηφορίζω
και φτάνω στην έκκλησία."Μκεϊ στον τοίχο -στη γωνία του έρδому,
τρεις χωροφύλακες νεκροί όρθιοι.ΙΠούς πήρε ή ριπή και τους σκίτωσε
έκπ τόπου και καθώς έτρεχαν έπεσαν ο ένας πάνω στον άλλο και
μείναν κόκκαλο με τά μάτια άνοιχτά.Πόμιζες πως θά σου μιλήσουν.

Αυθ γωνιές πιδ πάνω ήταν τδ φηλό άσπρο σκίτι πού εΐχαμε δώσει μάχες σκληρές -σώμα μέ σώμα- γιά νά τδ πάρουμε. Στην ταράτσα δ Πάολο και δ 'Ερνέστο -δ Πίο- μέ περίμεναν γιά τή σούπα. Μέ φάναζαν στο άρχηγέτο δπου συνάντησα τόν Γιάννη Κυριακίδη πνιγμένο μέσα στους τόσους και τόσους κομματικούς υπέθυνους και καπετάνιους.

'Ο Λοχαγός μας , πάληός του τακτικού, εΐχε εξαφανιστεΐ και άνελαβα έγώ τή διοίκηση σέ όλες τίς μονάδες στην περιοχή άνάμεσα στη λεωφόρο Συγγρού και του Μακρυγιάννη (τό Στρατόπεδο). Πηγαίνοντας νά φάω επέτθέας τή σούπα μου ήρθε τό μαντάτο. "Ένας δλμος σκότωσε όλους δσους βρίσκονταν εκείνη τήν ώρα στην ταράτσα. Άντιο Πάολο Άντιο Έρνέστο. Δέν θά σάς ξαναδῶ ποτέ πιά. Νομίζω ότι τέλειωσα μέ τά γεγονότα πού έζησα στην Τρίπολη άνάμεσα 1940 και 43. Τουλάχιστον μέ τά πιδ σημαντικά και στίς πολύ γενικές τους γραμμές. θά φανεΐ παράξενο, όμως μέσα σ'αΐτή τή δίνη ήμουν ούσιαστικά μόνος. Θέλω νά πῶ ότι εκτός από σπάνιες περιπτώσεις δέν άφησα ή δέν μπόρεσα ν'άφησω τόν έαυτό μου νά κλησιάσει άφοβα και ούσιαστικά τούς άλλους. Μπορεΐ νά μέ ένωσαν πάρα πολλά." Άλλα μέ τούς μέν και άλλα μέ τούς δε." Όπως τά βιβλία, οι συζητήσεις και ή τέχνη. Εΐτε οι εκδρομές και ή αγάπη των βουνων και της φύσης. Εΐτε δ αγώνας πού άρχιζε κατά των κατακτητων. Σε κάθε περίπτωση λειτουργούσε ένα κομμάτι του μυαλου ή της ψυχής. Δινόμενα λιγότερο ή περισσότερο." Όμως ποτέ δέν ήμουνα αλόκληρος αυτός πού εΐμαι. Ποτέ δέν αποκάλυπτα τόν έσωτερικό μου κόσμο, αυτός πού ήταν ή πού έφαχνε νά γίνει." Έτσι τό πιδ ούσιαστικό τμήμα της ζωής μου τό περνούσα μόνο όταν μπορούσα νά εΐμαι ολοκληρωτικά μόνος. Κι αυτό συνέβαινε στους μακρυνούς μου περιπάτους μέ τήν "Άλμπα και στο έρμητικά κλεισμένο δωμάτιο μπροστά στα χαρτιά, τίς νότες και τά βιβλία μου. Τότε ήμουν ελεθθερος νά επιδίδομαι στους δραματισμούς μου. Νά βάζω και νά άπαντῶ σέ γελοΐα γιά τούς συνανθρώπους μου έρωτήματα δίχως κίνδυνο νά ντροπιαστῶ. Τδ δυστύχημα γιά μένα

Ήταν ότι ή σκέψη μου προχωρούσε πολύ πιό γρήγορα από τις μουσικές μου δυνατότητες. Σίγουρα τό μουσικό ύλικό ήταν φτωχότερο από τή σημασία πού του έδινα. 'Ασχολήθηκα όπως είπα μέ έργα για πιάνο. "Όμως πώς ήταν δυνατόν νά μή παραμείνουν στή κατηγορία του πρωτόλειου; Μακρυνοί απόηχοι από τά άριστουργήματα των μεγάλων συνθετών πού μέ ζήλο απέδιδε στό πιάνο ή δεσποινίς 'Αποστολάτου. Οί γνώσεις μου στήν 'Αρμονία προχωρούσαν όχι τόσο χάρις στά σχολαστικά μαθήματα του διδασκάλου μου όσο στις άναλύσεις των ίδιων των έργων και σέ δυό βοηθήματα. "Ένα βιβλίο του Καλομοίρη και άργότερα του Σολωνα Μιχαηλίδη. Τά χορωδιακά μου έργα, αντίθετα, εκείνης τής εποχής, είχαν καλλίτερη τύχη. Κι αυτό κατά τή γνώμη μου όφείλεται στό γεγονός ότι διέθετα μιά τετράφωνη άνδρική χορωδία ενώ έκ παραλήλου ύπήρχε μιά ζωντανή δική μας παράδοση, τόσο σέ έκκλησιαστικά όσο και χορωδιακά έργα. 'Ο Πολυκράτης ήταν ένα ύπόδειγμα για τους ύμνους τής λειτουργίας, Χερουβικό, Σέ ύμνούμεν, κ.λπ- κι έγώ τόν είχα άλλωστε σά πρότυπο. "Έτσι θεωρώ τήν ΚΑΣΣΙΑΝΗ μου σάν κάτι θά έλεγα τό άνεξήγητο όταν σκέφτομαι τά λίγα τεχνικά μέσα και τά ελάχιστα άκουσματα εκείνου του καιρού. Είναι έξ άλλου τό μόνο έργο πού τό θεωρώ άξιο νά σταθεϊ πλάϊ στις καλλίτερες δημιουργίες μου του κατοπινού καιρού. "Έχω στό άρχείο μου όλα τά σχέδια για νά πιστοποιήσω για άλλη μιά φορά τις άπεγνωσμένες μου προσπάθειες για τήν τελική διαμόρφωση μιας μελωδίας ή ενός συνόλου. 'Εκατοντάδες φορές βρισκω τό ίδιο μοτίβο έως ότου πάρει τήν τελική του μορφή. Μετά τά έργα για πιάνο-βιολί και τά χορωδιακά έρχονται τά τραγούδια. Πολύ συζήτηση γίνεται ακόμα για τό αν θά πρέπει ή όχι νά μελοποιείται ή ποίηση. Τεράστιο άληθινά θέμα-προβλημα. 'Εμένα όμως άς μέ συγχωρήσετε. Δέν είναι μέ τόν ΕΠΙΤΑΦΙΟ πού έγκαινιάζω αυτή τήν καλλιτεχνική μου προτίμηση. Γιατί όπως είδατε από τήν άρχή τής στροφής μου προς τή μουσική δέν κάνω τίποτε άλλο από τό

νύχε μου. Ήταν άκατανόητο. Λέ τέλεια άντίθεση με όσα είχαμε δι-
δαχτεί για τόν άνθρωπο που μάλιστα πλάστηκε κατ'είκόνα και
όμοιωση του Θεού... Αύτή τήν απόσταση από τόν εαυτό μου θα
τήν είχα πάντα. Καί με τούς γερμανούς, τούς έθνικόφρονες, τούς
χουντικούς. Ποιά ήταν λοιπόν ή πατρίδα μου; Πού ήταν ή πατρίδα μου;
Είγoura άν δεν είχαμε πόλεμο και κατοχή ή έξωτερική όψη τής ζωής
μου θα ήταν διαφορετική. Γιατί ή βία που τήν ένοιωθα μά δεν τήν
έβλεπα μέσα στις καθημερινές μας σχέσεις βγήκε ζεταίσκωτα κυρίαρχη
στούς όρδους. Βία ήταν βέβαια και οι βρώμικοι μαχαλάδες, οι ζη-
τιάνοι, οι δούλες, οι Νομάρχες, οι Στρατηγοί, τά παιδιά στό σχολείο
μέ τις φείρες, τά χωριά μέ τά λυχνέρια. Βία τά άδέσποτα σκυλιά, και
τά πουλάκια στό δέντρο τήν άνοιξη κι οι εδάβεργες πλάτ τους. Βία τά
πιάνια στό καλά σπίτια στόν πόλη, που σκουριάζουν. Όμως ή βία
του πολέμου και τής κατοχής ήταν ή μαμά-βία κι όλα τά άλλα
παιδάκια της. Μόνο ό μαυραγορίτης δικαιωματικά έπαιρνε θέση
πλάτ στόν ζένο βασανιστή. Ήταν για μένα μία βιολογική αποκά-
λυψη ή άντίδρασή μου στό βία. Πάντα τήν είχα. "Από μικρός. Όμως
τόρα μόλις άναφαν άντακλαστικά μέσα μου τά κόκκινα φωτάκια ,
οι συνέπειες ήταν διαφορετικές, γιατί ό βιαστής ήταν ζένος και
δεν έκανε διακρίσεις σε μεγάλους ή μικρούς. "Οποιος έμπαινε στό
όρδο του έπρεπε νά τσακιστεί. Καί μένα ή άναξέλεγκτη άντίδραση
στό βία με όδήγησε -άκόμα έως σήμερα- μέσα στό στόμα της, άνε-
ξάρτητα από που έμκορευεται. "Έτσι τά γεγονότα που σως άφηγήθηκα
και όσα θα σως άφηγηθώ τά έζησα σαν ένας ζένος, ένας τρίτος, ένας
παρατηρητής που είχε τό θλιβερό προνόμιο νά μάθει έπάνω στό
πετοί του τή μοίρα του άνθρώπου. Καί ή έξωτερική όψη τής ζωής
μου άκολούθησε τό όρδο που άκολουθήσε. Όμως ή έξωτερική πλευρά
του εαυτού μου θα άκολουθούσε τόν ίδιο όρδο είτε είχαμε είτε
όχι πόλεμο και κατοχή. Γιατί στό πρώτα 15 χρόνια τής ζωής μου

τό παιχνίδι είχε παιχτεί. Είχα γνωρίσει τον κόσμο και είχα αποστρέφει το πρόσωπό μου. Δεν βρήκα τό θεό. Δε βρήκα τον "Ανθρώπο." Όμως τά Ξυστινικά μου με καλούσαν νά ζήσω. Και τότε πιάστηκε από τή Μουσική. "Όμως ποιά μουσική; Τήν 'Αρμονία που ήταν μία ξένη κατάκτηση, ένα ξένο ύψος από μέρους κάποιων μεγάλων μουσικών που είχαν ζήσει σε χώρες μακρινές, ύγρες, με παραμυθένια σπίτια, ζεστά δωμάτια γεμάτα μουσικά όργανα και πρόσωπα ζωηρά και έξυπνα ικανά νά λάβουν τό μήνυμα και νά τό εκτιμήσουν. Νομίζω ότι ή επιλογή τής συμφωνικής (κλασσικής) μουσικής εκείνη τήν εποχή - στο μέσον τής πολιτιστικής έρημιδας τής ελληνικής επαρχίας - ήταν μία αδόμητη ενέργεια που περιέκλειε τό στοιχείο τής άρνησης στην ελληνική πραγματικότητα με τό αποκρουστικό της για μένα πρόσωπο. Ούτε λαϊκά, ούτε δημοτικά ούτε έλαφρά: ΚΛΑΣΣΙΚΑ που;

Στόν Πόργο τοῦ 1939 και στην Τρίπολη τοῦ 1940Σ Σ'αυτή τή γραμμή τής αποστασιαποίησης θά έμεινα σταθερός έως τά 1960, παρ'ό τι στην έξωτερική μου ζωή θά ζούσα όσο λίγοι Έλληνες τά γεγονότα μέσα στην καρδιά τών γεγονότων, μοιράζοντας τό φως και τήν άγωνία μου με ό τι πιο πολύ μπορεί νά δυομαστέτ λαός. Έχοντας στή μία τσέπη τόν Καβάζη και στην άλλη τόν Μπαράς θά μοιραζόμουν παρανομίες, μάχες, φυλακές και εξορίες, με τό μικροπωλητή, τόν δερραυλικό, τόν σκαφτιά, τόν φαρά, που δεν είχαν φανταστé τήν ύπαρξή τους. Ζωή παρανοϊκή. Σίγουρα. Βρήκα όμως δυό εαυτούς. Δυό Έλληνες. Δέ μεγαλύτερα μυαλά για νά με δηγήσουν. Τόν Κωστή Παλαμά και τό Διονύσιο Σολωμό. "Εορτασε ή έπίσημη 'Ελλάδα νά τους άνακηρύξει "έθνικούς" ποιητές. "Έξερε τάχα ποιοί ήσαν σ'άλήθεια; Διάβασα όπως έπρεπε στόν καιρό μου τόν Νίτσε. 'Ιδιαίτερα τή "Γέννηση τής Τραγωδίας" που με δίδαξε πολλά. "Όμως αυτό που χοντρικά και εύκολα οι πιο πολλοί αποκαλούν "νιτσεϊκό" πνεύμα, έγώ τό βρήκα πρώτα στόν έαυτό μου - που είχε

ανάγκη νά αὐτο-υμνηθεῖ γιά νά ἐπιζήσει- καί σέ συνέχεια τό διόδοιχτομα ἀπό τόν Παλαμά:

-"Μέσα στούς ξεχωριστούς ὁ ξεχωριστός ἐγώ εἶμαι. Μές σ'ἡς φυλακῆς τοῦς διαλεκτούς εἶμαι ὁ διαλεκτός ἐγώ τοῦ φυλακιστή (...). Πόνος καί φηλδ. Χαμήλωσε καί λαός μέ τό λαό γίνε. Νά κι οἱ αὐτοί (...).οἱ εὐκολοθέριοτοι σ'ἄγριο τ'ἄλογό σου ἐμπρός οἱ ξεφυχιστοί στέφανα τοῦ γάμου σου ἄς γενοῦν μέ τήν ἔσκημη ζωή μέ ὄλων τή ζωή (...). Καί εἶναι τ'ἄστρο ἡ σκιάβα κι ἡ ἔσκημη κι ἡ γυναίκα σου ἡ ζωή, καί ὄλων ἡ ζωή. ἔβνε, καί μαζί μ'αὐτή ξανά βαβαλλάρη ν'ἄνεβεῖς, τ'ἄστρο σου ἔτι ἐσύ, ν'ἄστραποδιαβαίνεις καί λαός τό κατόκι σου θσαννά νά σκορπάει βοή (Τρισωίμέ καί τρισαλλοί..) (1899).

Ἐπογράμματα δυό φράσεις κλειδιά καί μιὰ λέξη, "ἔβνε". Τό ἀπόσπασμα αὐτό εἶναι ἀπό τό ποίημα "ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΛΥΣΙΑΩΝ" τοῦ Κωστή Παλαμά. Τό ἔλμα ἀπό τόν Βαλακρίτη στόν Παλαμά πραγματοποιήθηκε χάρη σ'ἕνα ἐντυπωσιακό τόμο δεμένο μέ χρῶματα μπλέ καί γαλάζιο καί χρυσά γράμματα στή ράχη "ΔΕΙΛΙΑΙ ΚΑΙ ΣΚΑΗΡΟΙ ΣΤΙΧΟΙ". Πρόκειται γιά μιὰ ἔκδοση πού ἔγινε στή 1928 ἀπό τήν "THE NEOHELLENIC MERCURIC PUBLISHING COMPANY" τοῦ Σινάγου. Στό πρόλογό του ὁ ποιητής γράφει πῶς στόν "τόμο τοῦτο, ὑστερα νύτερο, ὅμως ὄχι τελειότερο πῶσον ἀδελφιδῶν του, στό δίδστημα σαράντα χρόνων ἀδιδόκοπης παραγωγῆς ἐμπνευσμένης ἀπό τήν λατρεία τοῦ Στίχου πού εἶναι ὁ ἀνθρώπινος λόγος "ἐν τάξει καί μεγέθει" καί πού εἶναι στό μικροσκοπικό τόν ρυθμικό περπάτημα τό σὺμ-βολο τοῦ ρυθμοῦ πού κυβερνᾷ τό Σὺμπαν..."

Ἡ σκέψη αὐτή διατυπωμένη μέ μαεστρική πυκνότητα κἀκου ἦρθε νά ξεπερδέφει ἢ νά μπερδέφει περισσότερο τό κουβάρι μέ κείνες τίς ἀπόψεις γιά Κόσμο καί γιά Μικρόκοσμο καί γιά τήν Ἄρμονία τοῦ Σὺμπαντος. Ἄπό τήν ἄλλη μεριά μέ βοήθοῦσε

νά βρω τό βόγμα μέ τό οποιο θά γαλήνευε ή ψυχή μου από τήν τόση δυσχέρεια τής ζωής καί νά τακτοποιήσω τή θέση μου σάν ξένος πού ήμουν,θά παραθέσω καί μερικά άλλα άποσπάσματα από τό βιβλίο αυτό. Πρέπει όμως νά πώ ότι τό εΐχα διαβάσει τόσες πολλές φορές ώστε καί σήμερα (Σεπτέμβρης του 1985) πού τό άνακάλυφα στό Γαλατά τής Κρήτης, τό θυμάμαι άκόμα σχεδόν άπ' έξω. Εβλω νά πώ ότι ο Παλαμάς μέ τους δειλοούς καί Σηληροούς του στίχους μέ ένέκνευσε, μου άποκάλυψε με δίδαξε καί μ'ε δόγησε. Εά γράφω επίσης έδώ τή μουσική τών ποιημάτων πού μελοποίησα καί πού ήταν οί πρώτες σοβαρές επιτυχίες μου στό μικρό άκουατήριο. Ήθεσα από τή φιλοσοφική σκέψη του Παλαμά, δόγηθηκα στη σύνθεση τών δυό πρώτων μου δρατόριων, τόν ΥΜΝΟ ΕΥΘ ΘΕΟ καί τή ΣΥΜΦΩΝΙΑ όριθ, I . Ε'άρχισω τίς άναλύσεις τών συμφωνικών μου έργων μέ τό έργο αυτό, παρ'ό τι όπως εΐπα δεν παίχτηκε άδωκ. Κυρίως γιά νά άναφερθώ στην ποιησή του, πού νομίζω ότι ζωγραφίζει καλλίτερα από κάθε άλλη προσπάθεια τήν ψυχολογική-φιλοσοφική καί τελικά άνθρώπινη κορεία έκείνης τής έξοχής. 'Ο Παλαμάς πίστευε ότι ο ρυθμός στην ποιηση -τό ρυθμικό περάτημα- συμβολίζει τό ρυθμό πού κυβερνά τό Σύμπαν. 'Εγώ, σέ μουσικός, θά πρόσθετα καί τήν 'Αρμονία, άέ θέλει πολλή φιλοσοφία νά συμφωνήσει ο οποιοσδήποτε ύψωσε τό βλέμμα του στόν έναστρο ούρανό καί εΐδε τή ρυθμή ή άρμονία πού καθορίζει τήν κίνηση τών άστρων. Ποιός εΐναι όμως ο νόμος πού τά καθορίζει όλ αυτά; Η 'Αρχή καί τό Τέλος πού λένε οί προφήτες, ο Συμπαντικός Νόμος; 'Ο Θεός; Πίστευα τότε ότι ή Τέχνη, κυρίως, εΐναι ή μόνη δύναμη πού μπορεί νά δημιουργήσει μέσα μας τό μικρόκοσμο σέ πλήρη αντίστοιχία μέ τόν κόσμο. Νά μεταφέρει τό Νόμο πού καθορίζει τήν 'Αρμονία του Συμπαντος μέσα μας. Νά μάς κάνει τόν καθέναν μας μικροσκοπικά ήλιανά καί γενικά άστρικά συστήματα. "Ωστε ο καθέναν από μάς

νά "κουρδιστετ" σύμφωνα με τό διάστημα που μᾶς περιβάλλει. Νά
ἐναρμονιστετ ἡ ἐσωτερική μας ἄρμονία με τήν Παγκόσμια. Καί νά
γίνουμε ἑτοι μόρια ζωντανά τῆς μίας καί μόνης Ἄρμονίας. Ἀθήτ
ἡ τελειωσή μας ἀντιστοιχοῦσε γιά μένα με τόν ὑπέρτατο σκοπό
τῆς ζωῆς. Εἰδεμένη εἴμαστε ἐρόκαλα καὶ κινουῦνται τεῖτε κακεῖτε
μέσα στούς ἀνέμους τῆς ζωῆς ἕως ὅτου μεταβληθοῦμε σέ σκόνη.
Ἡ Τέχνη με τοὺς ἄρμονικούς νόμους καὶ τῆ δημιουργοῦν μπαίνοντας
μπροστά στό νοῦ καί στήν ψυχῆ τοῦ ἀνθρώπου τήν κάνουν νά κινουῦ-
ται (νοῦς καί ψυχῆ) κατ'εἰκόνα καί ὁμοίωσή της. Ἀπλασθῆ μεταφέρει
τό νόμο καὶ τῆ δημιουργετ (ἡ Τέχνη) μέσα στόν "Ἄνθρωπο." Ὅμως αὐτός
ὁ νόμος δέν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τό νόμο τοῦ Ἰσμπαντος τῆς Ὀλιμπίης
Δημιουργίας. Ὅποτε ὁ μνημένος συνταυτίζεται με τήν Παγκόσμια
Ἄρμονία. Ζεττ Ὁ μαρξισμός ἤρθε σέ μιά κρίσιμη ἐποχῆ γιά μένα,
γιατί ἔπρεπε νά λύσω μέσα στή σκέψη μου τῆ θέση τοῦ "ἄλλου".
Ὁ ἄλλος ἦταν ὡς τότε ὁ ἀρνητικός, ὁ ἐξθρικός, ὁ κακός. Ὅμως για-
τί; Σέ πολύ μεγάλες γραμμές ὑποδέχτηκα καί ἐνστερνίστηκα αὐτή
τῆ νέα γιά μένα κοινωνική θεωρία καί γενικώτερα φιλοσοφία, σάν
ἕνα ὄπλο ὥστε ἡ ζητούμενη Ἄρμονία νά ἐπιτευχθετ καί σέ κοινωνικό
ἐπίπεδο. Ὁ Μαρξισμός, πιστέξα, εἶναι ἡ θεωρία καὶ ἐναρμονίζει τίς
σχέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Φυσικά γιά νά φτάσει σ'αὐτό τό
ἐπίπεδο, πιστεύω καί πιστεύω ὅτι θά πρέπει νά λυθοῦν μιά σειρά
σοβαρά προβλήματα καὶ ἐμποδίζουν τόν ἄνθρωπο νά ἀναπτῶξει τήν
προσωπικότητά του σέ τέτοιο βαθμό ὥστε νά εἶναι ἱκανός νά ἐναρ-
μονίζει τίς ὅποιες ἐραστηριότητές του μέσα στό κοινωνικό σύνολο.
Δέχτηκα στόν καιρό τῆς Κατοχῆς τήν παράνομη ὀργάνωση γιατί δέν
ὑπῆρχε ἄλλη λύση. Ὅμως ἀπὸ τότε ἀκόμα ἀντιμετώπιζα με μεγάλο
σκεπτικισμό τά "στεγανά" γιατί ὄχι μιά ἀλλά πολλές φορές διαπίσ-
τωσα ὅτι συχνά χρησιμοποιεταν γιά νά καλύψουν τῆ μετριότητα καί
γενικά τήν ἔλλειψη ἀξίας. Φοβόμουν ὅτι ἡ νέα δομή -ἡ κομματική-

παρ'ὅτι ὅπως εἶπα γιὰ κείνους τοῦς καιροὺς ἦταν ὑποχρεωτική, ἐκρυβε στό βάθος μιὰ τάση ἀναπαραγωγῆς τῆς κυρίαρχης δομῆς, τῆς κυρίαρχης τάξης... Κοῦ ἦταν ὅπως καταλαβαίνετε ἰδιαίτερως δυννηρό καί γελοῖο νά ξαναζῶ τόν κ.Νομάρχη τόν κ.Διοικητή Χωροφυλακῆς καί τόν κ.Χωροφύλακα σέ προοδευτική τάρα μεταφύσηση -εἰδικά ἐγώ κοῦ εἶχα ζήσσει ὅλες αὐτές τίς καταστάσεις μέσα ἀπό τήν "ἔξουσία. "Ὅστε ἡ ἀρνήσή τους ἀπό τήν πλευρά μου εἶχε ἕνα στοιχεῖο ἐπί πλέον ἐγκυρότητας καί ἀναγκαιότητας. Ἄν μοῦ ἔλειπαν αὐτές οἱ σχέσεις ὥστε νά τίς δω νά ἀναπαράγονται σέ ἐπαναστατική (δῆθεν) κερικατοφύρα. "Ἡ λέξη "δῆθεν" δείχνει ὅτι δέν γίνεται ἐπανάσταση δίχως τό γκρέμισμα τῶν "δομῶν" καί ἀκόμα χειρότερα ὅταν διακωνίζονται μέ "ἐπαναστατική" μεταφύσηση -δου καί ὁποτε... Καί ὅταν δέν γίνονται ἐπανάσταση, τότε δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει καί κοινωνική ἁρμονία. Ἄν εἶδα τότε τήν Τέχνη αὖν ἕνα ἀπό τά μέσα γιὰ τήν ἄς τήν ἀποκαλέσουμε "κοινωνική ἑναρμόνιση". "Ὅπως τό προσκῆθησα λ.χ. στή δεκαετία τοῦ 60 ἐπιστρατεύοντας στό λαϊκό τραγούδι τόν ἔντεχνο λόγο -τή λόγια ποίηση, καί μέ τίς διάφορες μορφές κοῦ ἔδωσα στό τραγούδι ὅπως τόν κύκλο α,β, καί γ βαθμοῦ, τό λαϊκό δράτριο καί τή μετασυμφωνική μουσική. Ἐπῆρξε τότε μιάν ἑναρμονισμένη συμμετοχή" μαζῶν, γεγονός κοῦ μέ δέηγηση στή σκέψη μήπως ἦταν ἡ ἔντεχνη λαϊκή μουσική κοῦ δημιουργοῦσε αὐτό τό φαινόμενο ὁποτε βρισκόμαστε στήν ἀποκάλυψη μιᾶς "τέχνης γιὰ τίς μάζες".

Κιὰ διαδικία "ἀπογείωση" ἀπό τήν πεζή καθημερινότητα πρὸς τήν περιοχή τῆς ὄνειρικῆς πραγματικότητας μέ τή συνεργασία καί τοῦ μαρξισμοῦ, δηλαδή μιᾶς συγκεκριμένης κοινωνικῆς πολιτικῆς δράσης μέ στόχο τήν ἀπολύτρωση τοῦ ἀτόμου μέσα στή πλαίσια τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Μέ τά δυό αὐτά στοιχεῖα -προσωπική ἀπολύτρωση, κοινωνική ἀπελευθέρωση- πιστεύω ὅτι πᾶμε πιό γρήγορα καί πιό οὐσιαστικά πρὸς τήν κατάκτηση τῆς ἑναρμόνισης τῶν μελῶν μιᾶς ὁσομένης κοινωνίας καί ἐπομένως πρὸς τήν κοινωνική ἁρμονία.

Ἡ πεποίθηση αὐτῆ, ἐν πάσει περιπτώσει αὐτῆ ἢ προσεδεία, με
δέηθηκε τότε στήν προσπάθεια νά ἀνακαλύψω καί νά βοηθήσω
μέ ὅλα τά μέσα νέους συνθέτες, ποιητές, μουσικοὺς, τραγουδιστές,
ἵνα νά δημιουργηθεῖ ἕνα "κίνημα" ἰσχυρό νά ἀνταποκριθεῖ στοὺς
στόχους καὶ πιστεύω ὅτι μπορούσαν νά ἐπιτευχθοῦν καί καὶ στήν
πολιτική διέλεχτο μπορούμε νά τοὺς περιγράψουμε ὡς συνδυασμό
τῆς πολιτικῆς με τὴν πολιτιστικὴ ἐπανάσταση. Ἰήμερα δὲν μπορῶ
νά ἀξιολογήσω με ἀκριβεία τὰ ἀποτελέσματα ἀπ' αὐτῆ τὴν προσπάθεια.
Κι αὐτὸ γιατί χτυπήθηκε ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὰς - τὴ χούντα, τὰ
συντηρητικὰ τὰ προοδευτικὰ τὰ ἀριστερὰ καί τὰ λεγόμενα ἐπαναστα-
τικὰ κόμματα στή χώρα μας, δὲ χτυπήθηκε τὸ κίνημα αὐτὸ καὶ ἐξουτὸ.
Ἐὸ στόχος ἡμῶν ἐγὼ. Ἐμῶνα ἤθελα νά κατεδαφίσουν καί ἐπομένως
ὅταν θέλεις νά χτυπήσεις τὸν ἄντατο χτυπᾷς τὴν Γῆ γιὰ νά μὴ
μπορεῖ νά πατήσει καί νά πάρει δύναμη. Ἐτσι ὅλοι ἀναιξερῆτες
οἱ παράγοντες τῆς δεκαετίας τοῦ 70 καί μετὰ, κομματικοί, κοινωνικοί,
δημοσιογραφικοί, καλλιτεχνικοί, ἐξουσιαστικοί, χτύπησαν μέχρι τελικῆς
ἐξουτῶσεως τὸ κίνημα αὐτὸ καί φυσικὰ τὰ κατὰφεραν ἀφοῦ χτυποῦσαν
ὅλοι μαζί νά τὸ παραμορφώσουν, ὑποβαθμίσουν, παραποιήσουν, με ἀπο-
τέλεσμα νά ξαναγύρουν στήν παλιὰ καλὴ ἐποχὴ καὶ τὸ ἑλληνικὸ
τραγοῦδι χρησίμευε στήν φυγαγωγία στήν ἐπίτῶση καί συχνά στὸν
αὐτοεξευτελισμὸ τοῦ "καλλιτεχνικοῦ" καταναλωτῆ.

Μετά από όλα αυτά -Ίσως και ο ζωτικό στοιχείο επιβίωσης μέσα σ'αυτή την καινούργια μου αυτοεξορία-αυτοφυλάκιση άφου οι "Έλλοι" έκαναν ό τι τους περνούσε από τό χέρι για να διώξουν- ξαναγυρίζω στην άποψη εκείνης τής εποχής που περιγράφω τώρα. "Ότι δηλαδή ή "λύτρωση" με την Τέχνη και ή κατάνηση της έσωτερικής "Αρμονίας με τή βοήθειά της άποτελεϊ μία μοναχική πράξη. Μία έξατομικευμένη ενέργεια. @οβῶμαι ότι μονάχοι μας θα κατακτήσουμε ένας-έναν την "Αρμονία, όπως μονάχοι μας πᾶμε στο θάνατο και όπως μονάχοι μας αντιμετωπίζουμε τά κορυφαία ύπαρξιακά διλήμματα και τίς σκληρές δοκιμασίες που βάζει μπροστά μας ή ζωή και κυρίως οι "Έλλοι". Που να φαντασῶ ότι ο πρόλογος που έγραφε ο Παλαμάς στά 1907 για τό ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟ ΤΟΥ ΓΥΘΟΥ θα γινόταν τόσο επίκαιρος -και για μένα- ύστερα από ένα σχεδόν αιώνα:

"Γνώμες καρδιές, όσοι "Έλληνες, άκούστε με κι έμένα: μᾶς ηῦραυ χρόνια δίσεχτα, στενά, καταραμένα. "Έργα δέν έχω, τίποτε που αξίζει να σῆς φέρω- κρύος, άπραγος, δέν ξέρω παρά να τραγουδῶ (...)
Γνώμες, καρδιές, όσοι "Έλληνες, ρυθμός ουρανοδρόμος ήλιος άπραστράτιστος για τά "Έθνη κάποιος ήδμος θα υπάρχει. Καί καλότυχος γύρω ο λαός πλανήτης του ήδμου που μαγνήτης υπάκουο τόν κρατῶ (...)
Δέν άπομένει άσάλευτο τίποτε, δέ γεννιέται που να μή ρθει, τίποτε και που να μή χαλιέται. Μά πῶς από τό χέλασμα πετιέται ξεδιφάστρα πηγή; Πῶς ξαναπλάστρα εἶναι κι ή οργή, ή πληγή; Πῶς εἶναι μία ή πατρίδα μας κι εἶναι παντού όπου πᾶμε, και όπου σταθούμε, μέσα μας πατρίδα μία γρικᾶμε, μία με λογής δνόματα, πρόσωπα, προσώπιδες. Δέ ζῆ χωρίς πατρίδες ή ανθρώπινη ψυχή (...)
Γνώμες καρδιές όσοι "Έλληνες ο, τι εἶστε μὴν ξεχνᾶτε δέν εἶστε από τά χέρια σας μονάχα, ὄχι. Χρωστᾶτε και σε θεούς ηῦραυ, πέρασαν, θᾶρβουνε, θα περάσουν. Κριτές θα μᾶς δικάσουν οι άγέννητοι, οι νεκροί (...)".

Μέσα σ'αυτό τό ποίημα διδάχτηκα για πρώτη φορά τόν αληθινό

διαθνισμό. Πλάτυνε ή φυγή και ό νοός μου. Από την μικρή μας πόλη
 ζαφνικά έκανα πατρίδα μου όλες τις πατρίδες. Γι' αυτό ρώτησα κιό
 πριν άν οι "εθνοντες" ήξεραν ποιός είναι "ό άληθινός Παλαμάς"..
 Άκόμα τό "τά πάντα ρεΐ" του δικού μας 'Ερακλείτου, του τόσο
 γνωστού από την όδό 'Ερακλείτου στό Κολωνάκι, όμας σά μιά "ποιη-
 τική" άπειλή πρός όλους τους έξουσιάζοντες και έπομένως ένα
 θεμέλιο για να χτιστεί γερά ή μοναδική έλευθερία της άναρχίας.
 Και φυσικά ό γνωστός μας κιά "ρυθμός οδρανοόρμος" και πως θά
 ήσουνα ποιητής, Παλαμά, χωρίς ατή τή γλυκειά αβταπάτη για κάποιον
 "ήλιο άπαραστράτιστο", δηλαδή τόν παγκόσμιο "ρυθμό" που θά λειτουρ-
 γεΐ σά "νόμος" για όλα τά "έθνη. Και κείνος ό Ααςός που σάν πλα-
 νήτης θά έναρμονίζει την κίνησή του σύμφωνα με τή μαγνητική έλξη
 αυτού του "νόμου"... Στο ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΤΡΕΛΛΟΥ, άφιερωμένο στόν
 Άριστομένη Προβελέγγιο, μής άφήνει διαθήκη -τό "μής" σημαίνει
 τους "άπροσάρμοστους", τους "ξένους"-:
 "κι έγώ ήμουν ό παράξενος, ό λαλητής ό κλάνος, και σάν έμέ κανείς.
 Για τούτους ήμουν ό τρελλός, για κείνους ό ζητιάνος, για σός ό
 άδικητής. (...). Πέο τε μου, που είμαι; Στο βουνό; Στην πολιτεία;
 Στόν κάμπο; Τρελλός δέν είμαι έγώ, Καλοί μου άνθρωποι, άκούστε με,
 σίτι, άνοιξέ μου, να μπώ, κήσε, σε λαχταρώ (...). Σκυλιά, και με
 δαγκώσανε, γειτόνοι, και με πήραν για κλέφτη, για φονιά. Και βάρβιες
 και ζυνήσανε και δούλοι, και με δείραν, έθε μου! τί άκονιά. Κλέφ-
 τής δέν είμαι ούτε φονιάς. Καλοί μου άνθρωποι έλάτε, σιγά, να σός
 τό πώ. Μιά μοίρα με κατάτρεξε, μή με πετροβολάτε, τόν οδρανός!
 Πουώ (...). Πετροβολάτε με, άνθρωποι, βασάνισέ με, Άράπη, στή μαύ-
 ρη φυλακή. Τό φώς μου είναι άβασίλευτο. Γνώρισα την Άγάπη, σ' έξη-
 σα κιά, ζωή!" Διάβάζοντας και ξαναδιαβάζοντας στά δεκαέπente μου
 χρόνια τους στίχους αυτούς, είχα τή βεβαιότητα ότι έβλεπα όπως
 οι μάγισσες στή στογγυλή γυάλα τή μέλλουσα ζωή μου. Από την
 πρώτη στιγμή γνώριζα -πώς και γιατί, δε θυμάμαι- ότι ό παλαμάς
 μιλούσε για όλους τους χαμένους ξένους στα σκοτεινά βάθη τής

έλληνικής επαρχίας. *Εν πάση περιπτώση κι αν τα πράγματα δεν ήταν έτσι, η ποίηση με έδρασε ότι το τίμημα της άγλαης εΐμαι το ζόλο και η μαύρη φυλακή. "Όμως ο ποιητής δεν εΐναι πρόβατο πρόθυμο να ακολουθήσει βελίζοντας από εθνωμοσύνη το σφάγδα του. Εΐναι δηγός, πλαστοουργός, μαχητής, γιατί η μοναξιά του και η πάλη με τον εαυτό του τον καθορίζουν από τα ζιζάνια που καθηλώνουν το λαό στην άσφαλο και τον ανυψώνουν να αντιμετωπίσει με ξεκομπωτο πουκάμισο το άγιάζι του κόσμου:

- " *Ακούστε. *Εγώ εΐμαι ο γκρεμιστής, γιατί εΐμαι εγώ ο χτίστης, ο διαλεκτός της άρνησης και ο άκριβογίδας της πίστης. Και θέλει και το γκρεμισμα νοϋ και καρδιά και χέρι. Στοϋ μίσους τα μεδάνυχτα τρέμει ενός πόθου άστέρι. Κι αν εΐμαι της νυχτιάς βλαστός, του χαλασμοϋ πατέρας, πάντα κοιτάζω προς το φως το άπομαρο της μέρας (...) Των πρωτογέννητων καιρών η πλάση με τ' άγρίμια ζανάρχεσαι. Καλώς ναρθή. Γκρεμίζω την άσκήμια".

Τί φοβερή επίδραση εΐχαν μέσα μου οι παρακάτω στίχοι: Μπορείτε εθκολα να το φανταστεΐτε: "Εΐμ' ένα ανήμπορο παιδί που σκλαβωμένο τ' έχει το δειλίασμα κι όλο ρωτᾷ και μήτε να εΐ μήτε οχι δεν του άποκρίνεται κανεις και πεις κι όλο προσμένει το λόγο που δεν έρχεται, και μιά ντροπή το εδενει.. (Ο ΓΚΡΕΜΙΣΤΗΣ, άφιερωμένο στον "Ιωνα Δραγούμη).

Εΐναι τάχα μόνο αυτό το βοβλίο του Παλαμά που με επηρέασε; Εΐγουρα όχι. Εΐχε όμως όπωσδήποτε η παλαμική ποίηση - στο πρώτο μάλιστα άγγιγμά της - μιάν έλλη γεύση. *Αδρότερη, έγκεφαλικότερη, φιλοσοφικότερη, συνόδαζε την όμορφιά με το στοχασμό. Μα σά νταν πάνω σε πεντελικό σκληρό μάρμαρο. *Ενοιωθες τον κόσμο του ποιητή. Τη βαρεία του άνάσα καθώς έσκυβε μέσα του να δώσει μορφή στις Σκιές. *Από το βιβλίο αυτό έλλοτε "έπαιρνα" την πνευματική τροφή μου με το λογικό μου κι έλλοτε με τη διαίσθηση. Σπού-

-όσα έτσι τήν πρώτη μου φιλοσοφία μέσα από τήν όμορφιά τών νοημάτων και τών εικόνων σάν νά είχαμ οι ίδεις τά χρώματα του θεοφιλου. Γράφω σήμερα 11 του Σεπτεμβρη του 1985 τίς γραμμές αυτές καθισμένος στο πεζούλι της βίλλας μας στη Βαριά της Λέσβου, της ΒΙΓΓΑΣ, δυό βήματα από τό φράχτη που σάν Ίκαρος πέταξα ως τό όρδο κι έσπασα τό χέρι μου. Ή κόρη της σπιτονοικοκυράς μας της κυρας Βασιλικής, ή κυρία Ειρήνη, δώδεκα χρόνια μεγαλύτερη μου, θυμάται εκείνες τίς άξέχαστες μέρες. Ήρθαν κι άλλες γυναίκες συνομιλήκες μου που παίζαμε τότε πριν από μισό αιώνα μαζί. Κι έτσι κουβεντιάζοντας που άνάσταν από τό βυθό της μήνης μου τό θεοφιλο, τόν αγαπημένο της μάνας μου, που έλο και τό φιλεβε και δέν έφηνε νά τόν πειράζουμε. Κατακαλόκαιρο κι εκείνος πάντα μέ τή φουστανέλα του τή λιγδισμένη. Νά γυρίσει πίσω από τή ραγιά -που όπάρχει άόμοια- νά κατουρήσει για νά δώσει όδναμη και βάθος στα χρώματά του. Αλλά τίς εικόνες κι αυτά τά χρώματα που τά χαζεύαμε παιδιά μέ τίς ώρες- κάθουνταν 200 μέτρα από τό σπίτι μας, θυμήθηκα τώρα, μιλώντας για τήν παλαμική ποίηση και γενικά για τήν ποίηση όπως τή γευόμουν στα έφηβικά μου χρόνια. Στην Τρίπολη τρεις φίλοι μου ειδικά είχαμ για τήν έποχή μας πλατειές γνώσεις: Ή Κωνσταντινόςπουλος, ό Κουλούκης και ό Βασίλης Κουτσούγερας. Ήταν και ή παρουσία του Παπανούτσου που μάς έρέθιζε. Στο τέλος πιστέφαμε ότι γύρω από τό συντριβάνι, πλάι στον τάφο του Γέρου του Μωρηά, ζαναζούσαμε τήν Άρχαία Άγορά ή τήν Πνόκα καθός οι συζητήσεις γύρω από διάφορα θέματα -φιλοσοφικά, αισθητικά, φιλολογικά- έπαιρναν τή μορφή πνευματικών αγώνων, δανειζόμωνα ή άγδραζα νέα βιβλία και τά μελετούσα για νά μπορώ νά παρακολουθώ τίς συζητήσεις. Πολλές φορές τά νοήματα ήταν σκοτεινά και οι λέξεις καινούργιες. Ή Κουτσούγερας από τή ελαχέρνα είχε ως φαίνεται άφομοιώσει στο χωριό του τή μισή Ήθνική Βιβλιοθήκη. Δέν ήταν όμοιο τό πλήθος τών γνώσεων όσο ό χειρισμός της γλώσσας

να παραταχθώ μπροστά τους και να μπουκώσω τους
 έλαμπαν σά διαμάντια και θάμπωναν τό νοῦ μέ τό φῶς τους. Καί
 ἀκόμα τό "ἐπιχείρημα", ὁπλοδή τό παίξιμο τοῦ ἀντικάλου γιά νά
 ὀδηγηθεῖ στό νῆρά σου, κι ἐκεῖ νά δεχτεῖ τό τελικό πλήγμα, μέ τήν
 ἀποκάλυψη τῆς ἀνωτερότητας τῆς "δικῆς σου" ἀλήθειας. Μέ τό Βασίλη
 βρεθήκαμε μαζί στή Δάφνη τῆς Ἱκαρίας, συνεζῶριστοι στό 1948.
 Ἔμεινε μάλιστα στό ἴδιο σπίτι μέ τόν Δημήτρη Πανδῆ, καθηγητή,
 πατέρα τοῦ Πέτρου. Ἐμεῖς κατοικοῦσαμε λίγα μέτρα μακρότερα.
 θυμάμαι τό πρῶτο βράδυ ποῦ μᾶς μίλησε γιά τό τί εἶναι μαρξισμός-
 ποιά ἡ οὐσία τοῦ μαρξισμοῦ. Πικρό μάθημα ποῦ ἔπρεπε νά δοθεῖ μέ
 ἀπλά νοήματα λόγω τοῦ ποικίλου πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀκροατή-
 ριου. Μαζευτήκαμε ἴσαμε καμμιά τριανταριά ἀπό τά γύρω σπίτια.
 Καθήσαμε στό πάτωμα. Ἄνοιγαμε λυχνάρια. Σάν ἐξωτε-
 ρινός γραμματέας τῆς Ὁμάδας πῆρα τό λόγο νά μιλήσω γιά τά
 μαθήματα καί παρουσίασα τό Βασίλη. "Ὅταν ἔρχισε νά μιλά μέ κείνο
 τό στόμφο ποῦ ἔδινε σημασία στήν κάθε λέξη, κάπως κοιτάχτηκαν
 μεταξύ τους οἱ συνεζῶριστοι. "Ὅμως πρῖν συνῆρθουν ἀπό τό ζάφνιασμα,
 εἶχαν κιόλας τυλιχτεῖ μέσα στή μαγεία τοῦ λόγου." Ἔτσι σκεφτήκα
 πῶς θά μιλοῦσε κι ὁ Χριστός ἀνάμεσα στούς βοσκούς ἢ τούς φαρά-
 ρες. Μιά μέρα ἦρθε στήν πόλη μας κάποιος Γρίβας, τό ὄνομα, ἀπό
 τόν Πειραιά κι ἐκεῖ στό συντριβάνι ἔλαφε τήν παράσταση. Εἶχε
 διαβολομένες γνώσεις καί ἀκόμα πιά διαβολικό τρόπο νά τίς ἐκ-
 θέτει καί νά κερδίζει τό ἀκροατήριό. Μιά σειρά θεμελιωμένες γιά
 μᾶς ἀλήθειες τίς κουρέλιαζε, κι ἄλλες τίς γελοιοποιοῦσε. Δοκί-
 μασε ὁ Ἀάμης Παπαδόπουλος, δεινός συζητητής, ὅμως ὁ ἄλλος ἐνέλι-
 τος μᾶς μάθαινε τελικά τί θά πεῖ "σοφιστής" καί μᾶς ἔφηνε ἀνα-
 δους. Ἦταν ἐπόμενο νά περιμένουμε μέ κομμένη ἀνάσα τή συνάντηση
 Γρίβα-Κουτσούγερα. Σά δυό προσεκτικοί καλαιστές δοκιμαζαν ὁ ἕνας
 τή δύναμη τοῦ ἄλλου. Ἡ συζήτηση πηθοῦσε ἀπό τόν Πλάτωνα στόν
 Κάντ. Καί φυσικά Χέγκελ, καί ξανά Χέγκελ. Ὅποτε ὁ δικός μας Βασίλης

αποφάσισε να επιτεθεί όταν κι ά είχε επισημάνει τα άδύνατα σημεία
 του αντίπαλου του. Στο τέλος πέρασε στον άνοικτό σαρκασμό και
 είχες την εικόνα του ταυρομάχου που κάνει να άγκομαχά το
 δυστυχημένο ταύρο. Χειροκροτούσαμε σε κάθε φάση, όπου στο τέλος
 ο Γρίβας ήποτινά παραδέχτηκε την άνωτερότητα των φιλοσόφων της
 Επικολιτοσής. Για χρόνια άργότερα, στον Ήμφύλιο, και συγκεκριμένα
 στα 1948, την εποχή της σκληρής παρανομίας όπως την ονομάζουμε,
 όλο και λιγοστεύανε τα σπίτια που μας προσέφεραν για να κρυφτούμε
 τις νύχτες. Οι κοινές μεγάλες, οι συνέπειες από κάθε άποψη φοβερές,
 οι άνθρωποι που ρισκάρανε την ήσυχία τους γινόντανε όλο και πιο
 λίγοι. Με άποτέλεσμα να κοιμόμαστε πολλές φορές μέσα σε γκαρτζή ή
 δημόσιους κήπους. Κι ήταν Γενάρης-Φλεβάρης κι ο καιρός σάχτης.
 Μας είπαν από την οργάνωση ότι μπορούμε να απευθυνθούμε και σε
 δεξιούς "έκτεθειμένους", δηλαδή με όραση έναντιόν μας, αν είχαμε
 γερή γνώριμια και δε φοβόμαστε πώς θα μας "δώσουν". Και να τους
 προτείνουμε συναλλαγή. Δηλαδή σήμερα με κρύβεις εσύ, αύριο σε
 κρύβω εγώ. Εκείνητα τότε τον Γρίβα. Ήταν άνηφύδος του Δεσπότη του
 Πειραιά, κομμουνιστοφάγου. Και ο ίδιος έκανε έθνικιστικές δουλίες
 σε έννοια τμήματα της έθνικοφροσύνης για να τή φανατίσει έναντιόν
 μας. Ήτανική περίπτωση. Επήκα τα σχετικά, τηλεφώνω και διεύθυνση.
 Με δέχτηκε με ένθουσιασμό. Έπηγα σπίτι του, νομίζω στην άκτη Τζελέπη
 μετά το Παοάλιμάνι. Μου είπε να πάρω το τράμ να κατεβώ στην τάδε
 στάση κ.λπ. κ.λπ. Ή ένα μακρό, στενό, και λίγο άνηφοριμό όρδο παράλ-
 ληλο προς τή θάλασσα, χτύπησα το κουδούνι ο Ένα άσπρο διάφορο σπίτι
 με στενή πρόσοψη. Ξυνηθισμένο. Ή πόρτα άνοιξε με σχοινί και πέρασα
 στο μικρό χδάλ άπ' όπου ξεκινούσε μία μακκιά εζλίνη σιάλα καφετιά
 με χαλάκι και χρυσές βέργες και με μεγάλη κλίση. Από την κορυφή
 της ο Άλέκος -θυμήθηκα και τ' όνομα- με καλωσόρισε με μεγάλη έγκαρ-
 διότητα. Πηγαίνοντάς με στο σαλόνι, μου είπε χαμηλόφωνα "Άς μη
 πούμε στη μητέρα μου ποιός είσαι..". Είχε νυχτάσει. Στα παράθυρα
 μπροστά οι βελούδινες κουρτίνες σε χρώμα βαθύ βυσινί ήταν κλειστές,

Έτσι που τό δωμάτιο ήταν σκοτεινό εξόν από ένα χαμηλό άμπαζούρ, κι αυτό βαθύ κόκκινο που κετοῦσε ένα κίτρινο φως ενα γύρο στο τραπεζάκι και στις πολυθρόνες. Δέν μπορούσα νά άποφύγω ένα βλέμμα έρευνητικό. "Μή φοβάσαι τίποτα, -τό πρόσεξε ο άλλος- έδώ έχεις 100 ο/ο ασφάλεια." Ξε άλλου άθριο πρωτ έχω διμιλια στη σχολή ναυτικού μέ θέμα τήν "έγκληματική φύση του κομμουνιστή... Λοιπόν άναπάνσου. Μήπως κεινάς; "Όχι, τόδε ές πιομε ουλοκι". Είχα νά φάω δυό μέρες και τά έντερρά μου είχαν κουλουριάσει από τήν κείνα. "Όμως σέ τέτοιες περιπτώσεις δέν τρώγαμε ποτέ, νά μήν επιβαρύνουμε περισσότερο τά σκίτια που μάς φιλοξενούσαν. Πρώτη φορά νομιζω στη ζωή μου δοκιμάζα ουλοκι, που μέ τήν κείνα μου γινόνταν άκόμα πιό πολύ άπαισιο." Έκείνος τό άπολάμβαινε. Δέ μέ ρώτησε τίποτα για τό τι κάνω, και κεφάτος πάντα πρόσθεσε : "Πώς θά βγάλουμε τή νύχτα; θάθελες νά σου διαβάσω κάτι από τό τελευταίο μου μυθιστόρημα; "Πέθαινα από τήν εξάντληση. Πείνα, νύστα. Τι νά κάνω; Προφασίστηκα τόν ένθουσιασμένο από τήν ιδέα. "Βέβαια, βέβαια -του λέω-, θάθελα πάρα πολύ..." Σηκώθηκε και γύρισε μ'ένα μάτσο χειροδραφα. Πίσω από τά χοντρά γυαλιά, τά μάτια του έλαμπαν. "Έβρεις, -σιέφτημα ότι ήταν ή ύρα νά του εξηγηθώ-, ή όργάνωση σου εξασφαλίζει τήν ίδια μεταχείρηση". "Πότε; " ρωτά μέ λίγη είρωνεία. "Σέ λίγο, πρόσθεσα ήρεμος και βέβαιος. Ατό τό χρόνο ή εξουσία θά είναι δική μας..." "Κά δοῦμε νά δοῦμε, πάντως τό εκτιμώ που μ'έμπιστεύσαι..." "Εγώ τό κάνω από φιλία. Σκέτη φιλία." Έμαθα πολλά για τό ταλέντο σου. Δέν μ'ένδιαφέρουν καθόλου οι ιδέες σου. Ούτε και οι δικές μου. Τό διασκεδάζω. Και εϋχαριστώ τό θεϊτο μου τό δεσπότη. Γλιτώνω και τό στρατό. Και τους δουλεύω δλους... Λοιπόν άρχίζω;" Εάπλωσα όσο γίνεται πιό άναπαντικά. Έκείνος συγύρισε λίγο τά χαρτιά του, και μέ φωνή που γινόνταν δλο και πιό λαχανιασμένη μου διάβαζε για σεξουαλικές πράξεις μέ όλες τίς λεπτομέρειες. Μόνο που ή περιγραφή τους γινόνταν μέ τρόπο ποιητικό, γεγονός που έδινε μεγαλύτερο αίσθησιασμό στις

εικόνας. Πουβρχονταν νά λιποθυμήσω, αλλά έκανα ύπομονή. Ήταν φανερό ότι είχε ανάγκη από κ'αποιον για νά του διαβάσει σόνει και καλά τό έργο του, και γι'αυτό και πολύ είχε δεχτεί τήν πρότασή μου. Που εδβρισκε ιδανικότερο και φρονιμότερο άκροατή; Πέρασαν δυό ώρες και τότε μπηκε ή μητέρα του. Σηκώθηκα, συστήθηκα. "Από τήν Τρίπολη; Έκανε σαν νά τραγουδεΐ, και με δδήγησε στην κρεβατοκάμαρα. Εΐχε κάτι θαυμάσιες λεπτές κουβέρτες και πριν καλά-καλά προφτάσω νά πέσω είχα κοιμηθεΐ. Ξαναπήγα τήν επόμενη βεομάδα, όπου επαναλήφθηκε ή ίδια ιστορία. Θαίνεται ότι ο φίλος μας όσο και πολύ άκόνιζε στό πρωινά του τήν άντικομμουνιστική του δεξιοτεχνία σε ύποψήφιους θύτες και θύματα, τόσο περιδόδοτερο τά βράδυα άστραλατοΐσε τή φαντασία του μέσα σε ύλο και και πολύ πολύπολικες έρωτικές περιπτώσεις, όπου ή περιγραφή τών σεξουαλικών δράσεων και πράξεων ντυνόταν με κοιητικές εικόνες ώστε νά δικαιολογεΐται ή φόρμα τέχνη και όχι ένα συνηθισμένο πορνογραφικό κείμενο. Ίσως ή άνεύρεση ενός τόσο καλόβουλου άκροατή νά άφηνιάζε τό δημιουργικό του ζήλο. Έτσι άναγκάστηκαμε νά κινώσουμε τίς φιλολογικές μας βραβύδες. Πρῶγμα που έλυσε τό μέγα πρόβλημα εκείνης τής εποχής. Κάποιο σούρουπο άνηφορίζα προς τό σπίτι του Γρίβα, όταν ξαφνικά άκουσα πάνω από τό κεφάλι μου μιá φωνή κνιχτή νά μου λέει επιταχτικά "Στάσου". Άντανασταστικά άκίνητοκοιήθηκα και πήγα νά κοιτάξω γυρίζοντας τό κεφάλι προς τά πάνω. Πρόφτασα νά δω ένα κουφωτό παράθυρο παληού τύπου στό πρώτο πάτωμα. "Όχι, έδανε πός δένεις τό κορόδι σου". Και πριν νά καταλάβω τί γίνεται "Εΐμαι ή ήτέρα (Άποστολάκου). Τό σπίτι που πός είναι περικυλωμένο. Πρόσεξε. Γεια σου". Καθώς κοιτάξα προς τό σπίτι από τό ύψος του γονάτου, γιατί είχα σκύψει, δέν είδα τίποτα. Ήσυχία. Σηκώθηκα και γρήγορα έβραλα τό μυαλό μου σε κίνηση. Θα πρέπει, σκέφτηκα, νά συνεχίσω σαν νά μη συμβαίνει τίποτα. Ο πρώτος δρόμος άριστερά κατεβαίνει προς τή θάλασσα.

Στόν τρίτο παράλληλο περνᾷ τό τράμ. Δέν πρέπει νά πάω ἴσια κάτω.
 *Αλλά νά τρέξω ζιγ-ζάκ. Ποιό τράμ θά πάρω; Πρός ποιά κατεβθουσης;
 ("Αν περνᾷ). Πρός τόν Πειραιᾷ εἶχε ἀμέσως στάση. Πρός τήν ἑλλη
 μεριά ἴσως πῆσω κατ' ἐπιθεῖαν ἀπάνω τους. Καί μετά; Βλέπουμε.
 Φτάνοντας στήν πρώτη γωνία φάνηκε ὁ μικρός χαφιές κρυμμένος
 στήν εἴσοδο τοῦ ἀντικρυστοῦ σπιτιοῦ. Χαρίς νά δείξω τίποτε ὄχι
 μιά καί ξεχθονομαί στήν κατηφόρα. Στρέβω στόν πρώτο ἑρμό ἀριστερά
 καί τότε πέφτει ἡ πρώτη σφαίρα. Θά μέ πήρε ζυστά. Τέσσερα σπῖτια
 εὐτυχῶς καί πάλι δεξιά. Τοῦτη τή φορά ἔδεν μέ πρόλαβε. "Άλλος πυ-
 ροβολισμός ἀπό τήν ἀπεναντι πλευρά. Τί συμβαίνει; "Ίσως γιά ἐκ-
 φοβισμό ἢ γιά συντονισμό. Δέ στρέβω λοιπόν ἀριστερά, ἀλλά πάλι
 δεξιά καί ὅ τι γίνεῖ. "Άλλα τέσσερα σπῖτια καί φτάνω στόν ἴδιο
 ἑρμό. Κανείς. Τώρα *ἀριστερά. Βλέπω τό τράμ ποῦ ἀνηφορίζει πρὸς
 τήν ἀκτὴ Τζελέπη. Φτάνω στό κεντρικό ἑρμό, ὁ κόσμος παραμερίζει
 τρομαγμένος. Τρέχω, πησιάζω, ἀνεβαίνω, κοιτάζω πίσω μου. Τρέχουν
 τρεῖς. Τά πιστόλια φηλά. "Όμως ἔδεν πυροβολοῦν γιατί εἶναι κόσμος.
 Φωνάζουν. "Ίσως γιά νά προειδοποιήσουν τίποτα συναδέλφους τους
 ἢ φασίστες. "Ένας ἐπιβάτης κοντά στή σκάλα μέ κοιτάζει. Τά μάτια
 του χαμογελοῦν. Νέ θαυμάζει. Δέ μιλά ὅμως. Οἱ ἄλλοι μπήκαν μέσα
 καί προχώρησαν. Τί νά κάνω; Γύρω βυχτῶνεῖ. "Έμκα στή γειτονιά"
 μοῦ λέει ὁ τύπος φιθυριστά "θά σέ κρύβουν". Πηδῶ καί χώνομαι στή
 ἑρομάκια. Στρέβω δεξιά ἀριστερά. Κόσμος φεύγει, κόσμος κρύβεται,
 παράθυρα καί πόρτες σφαλοῦν. "Ένα χέρι μέ πιάνει καί μέ τραβᾷ
 μέσα. Εἶχα λαχανιάσει, μᾶ πῆγα νά τοῦ δώσω γροθιά. "Ήταν γυναίκα.
 "Μή φοβῆσαι. Ἔδω κανε γρήγορα". Νέ βγάζει σέ μιᾶ μικροῦλα ἀδελή
 σέ πλυσταριό "Εἶσαι καί " λέει καί γελᾷ.
 Τραβᾷ ἕνα καζάνι καί φαίνεται μιᾶ τρύπα. "Χάσου μέσα" καί μοῦ
 σπρώχνει μέ ὅλη τή δύναμή της τόν κῆλο. Μετά βάζει τό καζάνι
 καί φεύγει. Σέ λίγο ἀκούστηκαν φωνές, βλαστημιές, φοβέρες. Ξεση-
 κωσαν τή γειτονιά στό κῆλο. Μπήκαν καί στό σπῖτι καί ἡ γυναίκα

τούς έβαλε τ'ς φωνές. Τσίριζε, φώναζαν, έφαχναν, έμπαιναν στήν αλλη.
 "Έκεινη "Σέ μένα θέρθει μαρξ μαλάνες; Σέ μία πουτάνα; Δέν τά
 θέλω εγώ τά κωλοπαίδα τούς κομμουνιστές!" φαίνεται πώς κ'τι τ'ης
 κάνανε (τ'ης στραμπούλαγαν τό χέρι) γι'αυτό τάλεγε αυτά και συγχρό-
 νως έβγαζε και ΑΧ,ΑΧ,ΩΧ,ΩΧ και τέτοια. Θάσανε και στο καζάνι. "Τί
 πλένεις μαρξ;" Τά μουνόπανά σου;" "Τ'ης μάνας σου τά μουνόπανά"
 του φτύνει κατά πρόσωπο τή φράση, κι αυτός λυσσασμένος ξεχνά
 τά καζάνια και πέφτει άπάνω της νά τή σφάζει... "Έτσι γλίτωσα.
 "Όταν έγινε ήσυχία και δέν άκουγα τίποτα, κατάλαβα πώς δ'όμαι πάνω
 στο τσιμέντο λιπόθυμη γιά νά μή μιλά. Γι'αυτό σπράχνω τό καζάνι
 σιγά-σιγά νά μήν πέσει και γίνει θόρυβος. Ποιος ξέρει; Μπορεί και
 νά μου τήν είχαν στημένη. Τέλος βγήκα και τή βρήκα πράγματι σέ
 κοιά χάλια. Τή σηκώσα και τήν πήγα στο κρεβάτι. "Άνοιξε τά μάτια.
 Συνήλαθε, κατάλαβε "Έδω είσαι; Λάθημες; "Χα. ογέλασε εύχαριστημένη..
 Μετά άπότομα "Πρέπει νά φύγεις γιατί σέ λίγο θάρθει ό γκόμενος.
 Και είναι δικός τους. Έβρεις;... "Τ'ης έγνεφα πώς ναί, θά φύγω." Όμως
 νά περάσει λίγη ώρα. "Από ποῦ θά πάω; τ'ης λέω. "Ποῦ θέλεις νά
 πάς;" "Κάπου νά κρυφτώ. Γιά σήμερα τό βράδυ". "Δέν έχεις στόκι;"
 "Όχι. Και είναι άργά νά γυρίσω στήν "Αθήνα". "Τότε νά σέ βολέψω
 στο κλουσταρίδ". "Κι άν ξανάρθουν;" "Έχεις δίκηο. Ίκέφτηκε γιά λίγο.
 Τ'ης σκοπίζα μαλκά μέ τό μαντήλι μου που είχα βρέξει τά αίματα
 άπό τό πρόσωπό της. "Θά σ'έκαινα στο στίτι. "Η τούτοια μας είναι
 καλή." Όμως μπαينوβγαίνουν οί χαφιέδες... Τί λές, θά νικήσουμε;
 Παλεύεις, έ;" "Θά νικήσουμε", τ'ης κάνω. Και τήν κοιτώ σά νά τή ρω-
 τώ. Κατάλαβε. "Πώς κατόντησα έτσι; Είμαι κόρη του Τρύφωνα. θά τόν
 ξέρεις. Στήν Ηλεκτρική; Στήν άπελευθέρωση;... Η ή τά συζητώ. θά
 νικήσουμε;" "Θά νικήσουμε, ήσυχασε". "θάρθει νά μέ βρετς;" "Έχω
 και μία κόρη. Μικρή, τριών χρονών...". Σαναπήγα μετά άπό χρόνια.
 "Όταν ήμουν βουλευτής. Δέν βρήκα τό στίτι, όμως δέν άπ'ήρχε στή
 γειτονιά άλλη κόρη πουτάνας στήν Ίβια ήλικια. Είδα τήν κοπέλλα,

πού ήταν πραγματικά σαν τό κρύο νερό. Διηγήθηκα τήν Ιστορία στούς
Λαμπρόκηδες τής περιοχής κι αὐτοί τήν πήραν ὑπό τήν προστασία
τούς. Πέτυχε πολύ στή ζωή της. Τή μάνα δέν μπόρεσα νά τή ξαναβῶ.
Καί μιὰ μέρα ἔγραθα ὅτι πέθανε... Γιατί τά εἶπα ὀλ' αὐτά; Ναι, γιά
τό Γρίβα. "Ἢ μᾶλλον γιά τίς συζητήσεις -τούς πνευματικούς ἀγῶ-
νες-στήν Τριπολιτοῦά τής κατοχής. Καί τελικά γιά τόν Παλαμά...
*Ἀπό τό ἴδιο βιβλίο ΔΕΙΛΑΟΙ ΚΑΙ ΣΚΑΗΡΟΙ ΣΤΙΧΟΙ, εἶχα μελοποιήσει
ὀρισμένα ποιήματα, γιατί ὅπως εἶπα "ἔκουσα" τή μουσική τους καί
τά ἔκανα τραγούδια. Τό πρῶτο θυμᾶμαι ὅτι τό τραγουδοῦσαμε μέ τή
μητέρα μου στόν Πύργο. Ἀηλαδή θά ἔγραφα τή μουσική του στά 1939.
Στίς νότες πού βρήκα φαίνεται ὅτι δέν ἔξερα ἀκόμα τή ρυθμική
γραφή. Ἐβαζα τά παρεστηγμένα ἀνάποδα: τή μικρή νότα μπροστά καί
τή μεγάλη πίσω!

Η'όρασε πολύ ό στόχος "Ηά ζης. Ηά ζης και νά θαυμάζεις" ΕΊχα
 τήν αίσθηση ότι άπό τότε τά μάτια μου μεγάλωσαν γιά νά κριτά
 ζουν όλες τίς όμορφίες του κόσμου. Πώς θαύμαζαν άδμα και τά κιό
 άπλώς κι έδειχνα μ'ένθουσιασμό τό θαύμασό μου. Και πρώτ'άπ'όλα
 τους συμμαθητές μου. "Ο ένας διάνοια στά μαθηματικά. "Ο άλλος στήν
 έκθεση. "Ο τρίτος στή φυσική. Και τους τό έλεγα "Είσαι σπουδαίος.
 Ίέ θαυμάζω" Και καίνας με κοιτούσε με δυσπιστία ό νά σκεφτούν-
 ταν: "Ή έ δουλεύεις;" "Υπήρχαν και οι φίλοι μου με συμβούλευαν
 "Δέν κάνει νά του μιλής έτσι.θά τό πάρει άπάνω του..."

"Άδμα άδμα οι θαυμαστοί;" ρωτά ό ποιητής και άπαντά:

"Άδμα άδμα οι θαυμαστοί"

"Άδμα άδμα οι έλκίδες;"

"Άδμα άδμα οι έλκίδες.(...) Ηά ζης. Ηά ύπάρχεις γιά νά έλκίζεις"

"Άδμα σε ρουφάν οι άγάπες;"

"Άς εΊν'οι άγάπες εύλογητές (....) "Απ'τά φτωχά της "Ανοιξης
 τριεθλια -ός τόν άνθρώπο τό δημιουργό- δέν εΊν'ή άγάπη που όλα
 τ'άνασταίνεις; (...) Ηά ζης. Ηά ζης γιά ν'άγαπής".

Σεργιάντζα μέσα στον κόσμο και τότε-τότε άφηνα τόν έαυτό μου
 νά τόν παρασέρνει ό άγριος άνεμος των γεγονότων. "Ο άνεμος του
 ΗΊου. "Ο άνεμος της βίας. "Έτσι διαμορφώθηκε ή βασική μου στάση
 άπέναντι στους άνθρώπους, κι άπό καί οι ίδεολογικές και πολιτικές
 μου έκλογές. "Η βία εΊναι άσχημη. Τή μιού. Μπορεί γιά νά τήν πολε-
 μήσω νά γίνει άδμα και λιοντάρι. Δέν λέω ύπερβολές. "Ένα κόμα άνα-
 χήγητο γεννιέται μέσα μου βαθειά και ο'ένα δέκατο του δευτερο-
 λέπτου τό παρασέρνει όλα. "Ακείνη τή στιγμή δέν εΊμαι έγώ. ΕΊναι
 ένας άλλος που δέν ύπολογίζει ούτε ποιός εΊμαι ούτε που πάω
 ούτε τί θέλω. "Ακείνη τή στιγμή βγάζει χαίτη και νύχια όάν τό
 άγριο θηρίο. Γίνομαι ό Ίδριος ή "Αντι-βία. "Από καί και κέρα
 καταλαβαίνω τάρα κι έγώ γιατί έκανα έκείνο και όχι τό άλλο.
 Πρώτα μίσησα τή βία και ύστερα συνειδήχην με όσους και όποιους

νόμιζα ότι την μισούσαν και την πολεμούσαν όπως κι εγώ. Κι αυτοί
 ήταν όμορφοι. Κι ως ήταν συχνά κακοφτιαγμένοι, αδύνατοι, βρόμικοι.
 Είχαν τη σφραγίδα της όμορφιάς στο μέτωπό τους. Καθένας φάνταζε
 μέσα μου σαν Αρχάγγελος Μιχαήλ. Τόσο απλά είναι τα πράγματα.
 Θάθελα να μένω κλεισμένος στον δαυτό μου με τις Σκέψεις τη Μου-
 σική και τα βιβλία μου. Όμως κάθε λίγο και λιγάκι χτυπούσε στο
 τζάμι του δωματίου μου αυτή η άποτροπιαία μορφή της βίας. Και
 τότε ο Άνεμος με σήκωνε ψηλά και με γύριζε στον άερα σά σκου-
 πίδα. Ποιά ήταν όμως η πηγή της βίας; Ήθικας ή Ανάγκη; Θάβουμε
 όμως έτσι κοντά στη Θύση. Ηπαίνουμε μέσα στον κύκλο της ζωής
 και του θανάτου. Ήχοτα τό πιό ευγλωτό από το χορτασμένο λιοντάρι
 που περιεργάζεται ναχηλικά ένα ζαρκάδι που βδοχει δίπλα του.
 Είναι έστω μια άτέλεια της ζωής τό μεγάλο φάρι να τρώει τό μικρό.
 Όμως τί να κάνουμε; Αυτό είναι η ζωή. Δεν είναι λοιπόν βία αυτή
 η έσωτερική δύναμη -τό -που άναγκάζει να σκοτώσεις για
 να ζήσεις. Τότε τί είναι; Είναι η Έξουσία! Αυτό τό θαυμάσιο
 όργανο, τό μυαλό του ανθρώπου, τόν σώζει και τόν καταστρέφει.
 Γιατί φαίνεται ότι μέσα στο ίδιο μυαλό συνυπάρχουν τά πιό αντί-
 θετα πράγματα. Και τό πιό άσχημο και επικίνδυνο άπ' όλα ή άθερά-
 πευτη δίψα του για δύναμη, κυριαρχία, έξουσία, βία. Έτσι μόνο ο
 άνθρωπος -άπ' όλα τά θηρία- σκοτώνει για να σκοτώνει. Από σκέτη
 εόχληση. Είναι τό ζωο δολοφόνος. Αυτό όμως δε συμβαίνει σε
 άτομική βάση. Αν γίνεται, τότε αυτός που τό κάνει είναι άρρωστος.
 Άδύνατος και δειλός, - γυμνός- τό μόνο ζωο που δεν έχει τρίχωμα!-
 στηρίζεται και άντλεί τή δύναμή του στους άλλους. Η Έξουσία και
 ή βία είναι κοινωνικό φαινόμενο. Ο άνθρωπος φτιάχνει τήν κοινωνία
 για να επιβιώσει, και σε συνέχεια χρησιμοποιεί τήν κοινωνία για
 να καταπιέσει, να δυναστεύσει, να δολοφονήσει. Παρατήρησα άκόμα ότι
 ή Έξουσία έχει τή διάθρωση της πυραμίδας. Στην περίοδο εκείνη
 κυριαρχούσαν πέντε προσωπικότητες: Χίτλερ, Μουσολίνι, Στάλιν,

Τσάρτσιλ και Ρούσβελτ. Οί δυο πρώτοι, και πιο ειδικά ο Χίτλερ, είχαν κατορθώσει να στήσουν μια πρωτοφανή μηχανή βίας από τη βάση ως την κορυφή. Αύτη η κορυφή φάνταζε σαν ένας εγκεφαλος εγγληματικός γεμάτος με τίς και άπειθανες φολοφονικές φαντασιώσεις. Για τους τρεις τελευταίους δεν είχαμε τότε καιρό να αναλύσουμε το πώς και το γιατί; Καθημερινά κυριαρχούσαν τα άμεσα γεγονότα. Δηλαδή οι ήττες και οι νίκες στα μέτωπα. Για το μέλλον γεννιόνταν στα βάθη της ψυχής μας μια άκαθάριστη μεθυστική και γιγαντιαία έλπίδα. "Έτσι σαν αίσθημα και προσμονή. Σαν ελπίδα". Έξω από κάθε λογική. Πώς ήταν όμως δυνατόν, σκεφτόμαστε ακόμα κι έμετε τα παιδιά, να μη διδαχτούν οι άνθρωποι ύστερα από το μεγάλο σχολείο του Πολέμου και του θρασισμού στο όποιο φοιτούσαμε νυχθημερόν; Δεν θα πρέπει τάχα να γίνουμε επιτέλους σοφοί; Ηά όμως και μια άλλη ιδιότητα του συλλογικού Νοῦ, της κοινωνικής μνήμης. " Η λησμοσύνη... Το κοινωνικό έν ξεχνά γιατί το κάνουν να ξεχνά. Γιατί άλλοιμονο η Πυραμίδα της "Εξουσίας αναγεννιέται σαν το Φοίνικα μέσα από την τέφρα της. Παίρνει χίλιες δυο μορφές. "Όμως το αποτέλεσμα είναι πάντοτε το ίδιο: 'Ο Λαός που βρίσκεται στη βάση της Πυραμίδας δεν έχει δική του σκέψη, θέληση, όρματα, αίσθημα, μνήμη. Δεν είναι ένας κανονικός άνθρωπος. Είναι ο άνθρωπος άγέλης που εκτελεί πιστά σαν άνδρείκελο όλα τα που του στέλνει η κορυφή της Πυραμίδας. "Όστε φτάνουμε στην "Αναρχία; "Από φιλοσοφική σκοπιά και. "Όταν με τον όρο "Αρχή έννοούμε την Πυραμίδα της "Εξουσίας. Είναι όμως δυνατόν να διαρθρωθεί άλλοιως ή κοινωνία; Αυτό ήταν το πρόβλημα. "Έχει σημασία να πω ότι τα γεγονότα με δόγησαν από πολύ νωρίς να βιώσω τον χαρακτήρα της "Εξουσίας. Και του κυρίου Νομάρχη. Και του κυρίου "Ιωάννη Μεταξά. Και του κυρίου "Αδόλφου Χίτλερ. "Επικαλούσα τη μαρτυρία του "Ανδρέα Τσίρμα. Πρέπει τώρα να πάω γιατρός κάπου στη Γερμανία. "Ο πατέρας του ήταν επιθεωρητής στο Γυμνάσιο και ο "Ανδρέας ίσως ο πρώτος μαθητής. "Όταν η "Αντίσταση μου ανέθεσε να οργανώσω το Σχολείο

μας, άπευθύνθηκα πρώτα σ' αυτόν γιατί γνώριζα τήν έπιρροή του. Κουβεντιάσαμε πολλές ώρες καθισμένοι στά μαρμάρινα σκαλιά του μνημείου Κολοκοτρώνη. Καί είπαμε άκριβώς αυτά που σ' έγραψα αύτή τή στιγμή: "ήπως βοηθήμα κι έμείτε ώστε νά χτιστεί μιá νέα - άλλης μορφής- πυραμίδα έξουσίας; " ρωτούσε ό *Ανδρέας μέ τή σκέψη του στό "δημοκρατικό συγκεντρωτισμό" του ΚΚΕ. "Παραδέχεσαι ότι μόνο εκεί - μόνο άπό εκεί ύπάρχει ή λύση;" τόν ρωτούσα. "Ναι, μου έλεγε, αυτό τό παραδέχομαι." Όμως φοβόμαι... " Πότε πρέπει νά μείτε καί νά καλέσεις ώστε νά θριαμβώσει ή καλή φύση καί όχι ή κακή... " Αυτό στό κάτω-κάτω εξαρτάται άπό τό ποιοί είναι οί κομμουνιστές. Ποιοί άγωνίζονται μέσα στό κόμμα... " Τελικά ό *Ανδρέας δργανώθηκε. Καί σέ συνέχεια ή μεγάλη κλειοφηλία τών συμμαθητών μας, άδεν έμειναν όμως για πολύ. Τά γεγονότα κάπαζαν καί μαζί τους ό νέος άντικομμουνισμός. Αυτός που θα έπρεπε νά άντιμετωπίσει τούς κομμουνιστές σάν πατριώτες έμφυχωτές τής *Αντίστασης καί γι' αυτό όφειλε νά έκσυγχρονισθεί. " Όμως πολλά όπλα στός έχθρούς μας ευστυχώς δίναμε καί έμείτε. " Άπό τότε άκόμα.. " Ίσως γιατί είμαστε άγουροι. " Ίσως γιατί δέν μπορεί νά γίνει κανείς κομμουνιστής άπό τή μιá μέρα στήν άλλη. Καί τότε τά κριτήρια ήσαν χαλαρά. Καί καμμιά φορά άνύπαρκτα. Τώρα βλέπω πόσο έμεινα πιστός σέ κείνη τήν κουβέντα μου μέ τόν συμμαθητή μου στό 1942. Πριν 43 άλλάκληρα χρόνια! Είχα βάραια καί περιδόους που ή άποδηγευση ήταν τόσο μεγάλη ώστε άποσυρόμουν στό βάθος τής σπηλιάς μου για νά γλώσω τίς πληγές. " Όμως βασικά άκολούθησα αύτή τή γραμμή. Τώρα ξέρω ότι ή *Έξουσία δημιουργεί ένα ειδικό κοινωνικό όν μέ ιδιαίτερη συμπεριφορά: τόν άπορτουνιστή. Χωρίς τίς μυριάδες άπορτουνιστές που άναπαράγονται όπως οί άρουραίοι, ή *Έξουσία δέν θα μπορούσε νά σταθεί. Άυτοί τή στηρίζουν. Άυτοί τής έπιτρέπουν νά ύπάρχει καί νά λειτουργεί. " Έπειτα ό άπορτουνιστής δέν έχει ιδεολογία. *Ιδεολογία του είναι ή *Έξουσία - ή όποια *Έξουσία. Μαύρη, πράσινη, κόκκινη, μπλέ.

"Όμως και η 'Εξουσία (όθεν είμαι τόσο αφελής ώστε να ίσοκεδώσω όλες τις 'Εξουσίες. Και, υπάρχει και η καλή 'Εξουσία. 'Η έπαναστατική. 'Η Λαϊκή. "Όμως όθεν είναι της στιγμής να μιλήσουμε γι' αυτήν), προκειμένου να επιβιώσει και να προχωρήσει, όθεν την ένδιαφέρει ποιοί την υπηρετούν. τάνει να την υπηρετούν. Μπορούμε έτσι να πούμε ότι τα στελέχη της 'Εξουσίας -οί όπορτουμιστές- είναι παντού τα ίδια, δηλαδή έχουν την ίδια ιδεολογία του υπηρετή της εξουσίας; Ασφαλώς ναί. Και οι "άριστεροι" όπορτουμιστές στην περίοδο της κατοχής αγάταιναν όσο τα γεγονότα έδειχναν ότι η έπομένη εξουσία θα είναι κομμουνιστική. " από τις άρχες. του 1944 μπορούμε να πούμε ότι υπήρχε ένα κύμα προσέλευσης στο ΕΑΜ που τό έγκατέλειφε τόσο γρήγορα όσο έσπευσμένα και άνάριμα τό άκολούθησε μόλις κυρίστηκε ότι τό ΕΑΜ χάνει την εξουσία. Τέτοιοι όπορτουμιστές έκαναν στο ΕΑΜ και τό ΚΚΕ περισσότερο κακό άπ' ό τι η Γκεστάπο και η 'Ασφάλεια μαζί... Νέ φτηνούς καλληκαρισμούς. Νέ άδικες και άψυχολόγητες έκτελέσεις που όεν έξυπηρετούσαν κανένα σκοπό. Νέ έκδηλώσεις άλαζονείας επειδή κρατώ όπλο και κίνω ό τι θέλω. Λές και πρόκειτο να βγούν τα άκωθημένα. Βέβαια δε λέω. 'Υπάρχει ταξικό μίσος. "Όμως η όμή του έκδήλωση έξυπηρετεί πάντα την αντίδραση. Κάθε ένέργεια και προπαντός πράξη βίας πρέπει να μπαίνει πάντα στο κανάλι της πολιτικής σκοπιμότητας. Νά έχει ένα στόχο. Κι αυτός τότε ήταν η Λαϊκή 'Εξουσία. Είχαμε πολλές μορφές και έκδηλώσεις πραγματικής Λαϊκής 'Εξουσίας. "Όμως όπως είπα, υπήρχε μεγάλη άνωριμότητα, μέ άποτέλεσμα να δυσφημείται τό Λαϊκό Κίνημα. "Άσε που τις πιο πολλές φορές όπορτουμιστής-φεντοκαλληκαράς ξεσηκαζότανε μόνος του. "Η ένεργητική μου συμμετοχή στα γεγονότα καθώς και οι έντονι προβληματισμοί για τό που πηγαίνουμε και πώς πηγαίνουμε -δηλαδή ό τρόπος μου μπροστά στο ένδεχόμενο της άναπαγωγής μιας Πυραμίδας της 'Εξουσίας- όεν μέ άπομάκρυναν άπό τους έσωτερικούς στοχασμούς μου, τή μουσική δημιουργία και γενικά την έλλη, τήν παράλληλη κορεία, τήν πνευματική, τήν όπαρξιακή. "Όσο η νύχ

της Κατοχής γινότανε πιο μαύρη, τόσο πάλαια με όλες μου τις πνευματικές δυνάμεις να εξισορροπήσω το έξω - σκοτάδι με το μέσα - φως. Το φως της Σκέψης, της Ψυχής, της Τέχνης. Θορόβουνα στο βάθος, πα' όλα τα πρακτικά και θεωρητικά βήματα που πραγματοποιούσα μέσα στην περιοχή του Ιστορικού Όλιμοθ, ότι ο άνθρωπος θα γίνεται καλύτερος όσο δεν θα μπορεί να συγχρονίσει σε προσωπική και κοινωνική βάση την άτομική με την συμπαντική "Αρμονία." Όμως για να το πραγματοποιήσει έβλεπε πρώτα η ψυχή του να καταπιηθεί από την "Αρμονία πριν την αναζητήσει στους "Άλλους, στους "Αστερισμούς, στο Σύμπαν. Λέει ο Παλαμάς:

"Και παράμερα μόνος - και στην ήσυχη έρμιά - δύναμή μου είν' ξιμένα - να, βαστώ τή ματιά - με τὰ χέρια άπλωμένα - προς τὰ βέθη τ' άχνα - τ' ούρανοθ που άργοσβήνουν - τὰ χρυσά δειλινά..."

"Έχοντας πιά το άρμόνιο στο σπίτι - με τί χαρά το κουβαλήσαμε όλοι οί φίλοι μαζί - προχώρησα σημαντικά στη μουσική γραφή. Δημοσιεύω αυτόσεια μερικά από τὰ τραγούδια εκείνου του καιροθ. Για φωνή και πιάνο. Έίνακι άπ' αυτά που παρουσίασα στη συναυλία στο σπίτι του Νεΐντανή (και μετά στον κινηματογράφο) με την πιανίστα Ητόρα Αποστολάτου που άκουσα για τελευταία φορά τή φωνή της κάποιο δειλινό στά 1948, στον Πειραιά.

Μελωδίες τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν χρησιμοποίησα ἀργότερα. Ὅπως αὐτὴ ἀπὸ τὸ "Ὁ Ποιητὴς καὶ τὸ Ρόδο" στὸ ΤΑΞΙΔΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ, ὅπου ἀντεκατέστησα τὸν Παλαμὸ μὲ λόγια δικὰ μου (ὅποια ἱεροσυλαί) ποῦ δυστυχῶς τὴν ἐπανέλαβα καὶ μὲ τὸ ποίημα τοῦ Χατζιδούλου "Γὰρ ποῦ πεθαίνουν τὰ λουλούδια" στὸν ἴδιο κύκλο. Ἐτὸ ἔργο γιὰ πιάνο "ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ" ἢ κύρια μελωδία του μῆπκε τελὶ καὶ στὴν ΚΑΣΣΙΑΝΗ. Ἐπίσης στὸν ΕΠΙΒΑΤΗ χρησιμοποίησα τὴ μελωδία ἀπὸ ἕνα τραγούδι ποῦ λέγαμε πολὺ στὴν Τρίπολη, στὶς βραδυνὲς μας καντάδες, σὲ ποίηση Μαβίλη.

...Αὐτὲς οἱ ἐπαναλήψεις ἔγιναν κυρίως γιὰ νὰ δείξω ὅτι ἡ μουσικὴ μου -ἰδιαίτερα ἡ μελωδικὴ μου φλέβα- ὄχι παρομοίως καμμιά ἐξέλιξη στὰ τελευταῖα σαράντα χρόνια. Ἐπειὸς ὁ δάσκαλός μου Κωστὴς Παλαμὸς ὄχι μὲ δίδαξε:

"τὸ ἴδιο τραγούδι - πάντα καὶ τὸ λές - τὸ ἴδιο τραγούδι - εἶτε γελῶς μ'αὐτὸ εἶτε κλαίῃς - γιὰ ὅποια μεθυσία - γιὰ ὅποιες στιγμὲς ἐκστατικῆς - γιὰ τὰ ὄνειρά σου τὰ παραβέβησα - γιὰ τὸ χτήνος ποῦ σ'ἔζεφε καὶ σ'ἔκαμε - τοῦ χτήνους χτήνος καὶ εἶσ'ἔσθ' - τὸ ἴδιο τραγούδι. Ἐπὶ τοῦ ἀλλάξεις τὸ σκοπὸ - καθὼς ὄχι τὸν ἀλλάζει καὶ τ'ἀηδόνι - τὸ τρεχομένο νεράκι - τὸ σκοβξιμο τοῦ γκιώνη - ὅ,τι σφάζει - ὅ,τι λιγώνει - ὅ,τι στὴν πλάση ζῆ σὲ μουσικὴ - τὸ ἴδιο τραγούδι τραγουδεῖ. Καὶ μὴ σὲ μέλει κι ἂν ἀκούσεις - ἀπὸ τὸ στόμα του κριτῆ -σοβαρομένου ἀνύτητα - ἤδη

επαναλαμβάνεσαι - Δέν έχεις πιά άλλο τίποτε νά πής; - 'Η βρύση στέρεφει - 'Ο τραγουδιστής - Όλο και πιό μπροστά και πιό ψηλά - πιό άνερα, ός τ'άστέρα - φτερά, μάτια, χέρια - Και τό τραγούδι γιά ν'άξει - νά τραγουδιέται - και νέο κάθε φορά ός γεννιέται - ός τό τραγούδι, ός τό γιομίζει - κι ός τό σκαρίζει - τοῦ οἴστρου ή φούρια - γιά νά φαντάζει - φωνή καινοβργια - " - Μήν άκοῦς; Μήν άκοῦς; - "Όσοι γιά ν'άγαπήσουν, περιμένουν τά λόγια ένός κριτή - νά μέ θυμώσει - θά σέ κατακρίνουν - στραβοκοιτάζοντας σε - κελαϊδοστή - Κά όσοι άπό σέ τό νεκταρ πίνουν - τό καρτεροῦν ός πρώτα - τό ίδιο τραγούδι - νά τοῦς ποτίσης - γιατί ή χάρη τής τέχνης γι'αὐτούς - μιλάει σάν τή χαρά τής φύσης - Μήν άκοῦς; Μήν άκοῦς; - Και κύλα και κύλα - πεισματωμένα, επίμονα - μονότροπα, μονόχορδα - τό τραγούδι, σάν κάποια - που χαϊδεύονται φύλλα - και ταράζουν κύματα - όσο κι άν σοῦ ζητάει έδω κι έκει - τό τραγούδι - κάτι νά δείξει πός ξεχωρίζει και πός αλλάζει - στήν άξεχώριστη μουσική του - και τήν άναλλαγή - Και κύλα και κύλα - τοῦ καημοῦ και όσα άγνά και όσα κρίματα - στο ίδιο τραγούδι" (ΔΕΙΛΑΟΙ ΚΑΙ ΣΚΑΗΡΟΙ ΣΤΙΧΟΙ).

Τί άραϊα ή λέξη κελαϊδοστής; Και σκεφτομαι τώρα μήπως ήταν λάθος που τό τραγούδι μου πήρε τό άπλωμα που πήρε; Και τί μέ νοιάζει έμένα, στο κάτω-κάτω, άέν παραμάλεσα κανέναν γιά νά μ'άκούσει, κανέναν γιά νά μέ τραγουδήσει. 'Εγώ "κελαϊδω" άπό χαρά. Γιατί έτσι μ'άρεσει. 'Ετσι τό νοιάζω. 'Εξ άλλου άλλοτε είχα τή μάνα μου. 'Εγραφα γι'αὐτήν. Μετά τοῦς φίλους μου. Και τώρα πάλι τοῦς δικούς μου. Και μερικές ξεχωριστές φωνές τραγουδιστῶν που δίνουν ρίγος στή μουσική μου. Πόσο μέ λύτρωσε αὐτή ή επιστροφή! Στο διάβολο οι κριτές και ή "κοινή γνώμη"! Μιά συντροφιά άπό φανταστικούς κανταδόρους - όπως σ'έκείνους τοῦς καιρούς - μέ φτάνει γιά νά γράψω ένα τραγούδι. Το ίδιο τραγούδι I Εξρω ότι έμένα" μέ βαραίνει ή άμωρτία τής άγάπης και τής ζωής" όπως έγραφα τότε. Μετά τήν άνοφορά στή μουσική και στις ίδεες -μαζί μέ τά γεγονότα- νομίζω ότι γιά νά δλοκληρωθεῖ ή εικόνα, θά πρέπει νά παραθέσω όσο γίνεται

λιγότερα -άλλά και χαρακτηριστικά συνάμα- άκοσπέσματα από την πόλησή μου έκείνου του καιρού "Έτσι βήχουμε ολοκληρωμένο τό στίγμα της έσωτερικής πνευματικής πορείας. Λόγου χάρη ό έγωγεν- τρισμός, σάν στοιχετό ήθικής και πνευματικής επιβίωσης:

"Κι όταν αγαπήσαμε κι όταν μισήσαμε -βρήκαμε πώς τό μίσος κι ή αγάπη μας -δέν μπορείσε νά πάει άλλο έξω από μās- και βό- λαμε σε κάποιον άλλον την καρδιά μας - νά τή μισήσουμε, νά τή λατρεύουμε". Με ήμερομηνία 3 Φεβρουαρίου του 1943 (Τρίπολη) βρισ- κω πάνω σ'ένα κιτρινιασμένο χαρτί χαραγμένους με φουρτουνιασμένη γραφή αβτούς τους στίχους: "Ό τι αγαπās έστο μακριά σου- Μά σε φουντώνει πάντα κάποια προσμονή - Τά προφωρά τυλίξο

σου-Και ζήσε εκεί μια νέα ζωή-Και τόνιζε από κετό τό θετό τραγούδι - Και κέρνει κόνους στίς καρδιές- "Ένας άτέλειωτος θαρμός κι οί πιό τρανές χαρές - Κι άνύπαρχτο πού ζετ μονάχα - στη φαντασία τή δειλή - ή εύτυχία λουλούδι - "Ό τι αγαπās έστο μακριά σου - Μές στην καρδιά σου κράτησε - μονάχα ό τι πονάει- "Ό,τι φτερώνει την φυχή κι ό,τι θλιμμένο - την εύτυχία κούφυγε για πάντα - τραγουδάει ". *Αξίζει ό κόπος νομίζω νά δημοσιευτετ έδω σε φωτοτυπία άλόκληρη ή έκδοση του "ΣΙΑΟ". Καζί με τά επικλε- γόμενα του ΦΟΙΒΟΥ ΓΕΝΑΡΗ (Γρηγόρης Κωνσταντινόπουλος).

Μέ' όσα είπα, δηλαδή τίς σκέψεις μου έλλά και τά πάθη και τίς περιπέτειες εκείνου του καιροϋ, φαίνεται άρκετά καθαρά ότι ζητούσα - ή θά ζητούσα- από την τέχνη κάτι πιο ύψηλδ. Πώς όμως νά τό πράξω; Τά τεχνικά μου μέσα ήταν πάντοτε φτωχά. Στο 'όδετο 'Αθηνών άρχισα νά σκουδάξω από τό φθινόπωρο του 1943. Αυτό θά μου έδινε τή δυνατότητα νά ολοκληρώσω την πρώτη μου σύνθεση "Συμφωνία άριθ. I" στις άρχές του 1945. Όμως τά μουσικά όσο προπαντός τά ποιητικά σχέδια άνήκουν τά περισσότερο στην έποχή που περιγράφω, δηλαδή στά 1942-43. "Η τέχνη πιά για μένα είχε μια άποστολή πέρα από την αισθητική ικανοποίηση που μάς προσφέρει. "Έπρεπε νά περάσει ένα μήνυμα στους ανθρώπους. Κι αυτό για μένα εκείνη την 'έποχή ήταν πρωταρχικά ή άναζητήση του θεοϋ. Δηλαδή του Νόμου τής σημαντικής 'αρμονίας:

Τό πιο ψηλό σκαλί τής εύτυχίας θά φτάσεις
όταν έδσεις τή κνήμη στο 'Αυτοπαρχο.
Κι όταν λυτρωμένος από τή φθορά
ζητήσεις την άκινήσια τής άειωνιότητας.
Αυτό που κρύβεται πίσω από τό φως
Τό πρόσωπό σου θά πάρει τότε
τή ούσπαση εκείνη των 'Αθανάτων
κι όλα θά ήσυχάσουν και θά σωπάσουν
ένώ ή μεγάλη φωνή του θριάμββου
έχει ύψωθεί σ'ένα ήχο άσθλλητο σά Σιωπή!

"Έτσι άναψε ο σκινθήρας που μέ δέήγησε σταθερά και επίμονα στην άναζητήση του πρωταρχικού Νόμου, του θεοϋ, πρώτα μέσα από τους τίχους και οέ συνέχεια μέσα από τή μουσική. "Ήταν φυσικό όσο θά γνώριζα καλλίτερα τή συμφωνική και χορωδιακή μουσική στο 'όδετο 'Αθηνών και στη Χορωδία 'Αθηνών νά έπηραζομαι από τά μεγάλα άρχέτυπα. "Έτσι βλέπω σήμερα και άξιολογώ τή "Συμφωνία

αριστερά... προθεση -επιδιώξη και λιγότερο οάν
 άποτέλεσμα. Διόλεξα οάν έκφραστικά μέσα τήν τετράφωνη χορωδία
 και τό κουίντέτο έγχοδρων - δηλαδή τήν όρχήστρα έγχοδρων. "Αν
 έπιμένω σήμερα στήν περιγραφή και άνάλυση τοῦ έργου αὐτοῦ, εἶναι
 γιατί βρίσκεται σέ πλήρη αντίθεση μέ τήν καθημερινότητα μιᾶς
 ζωῆς άφιερωμένης στή βιοπαλη, στή σκουδή και στήν "Αντίσταση.
 Και κυρίως αντίθετη μέ τό κυρίαρχο πνεῦμα τῆς έλληνικῆς ζωῆς.
 Συζητήσεις, διασκεδάσεις, πάρτες! "Όπως στήν έκπαρξία οἱ συνθήκες
 μέ σπρώχνανε στή μοναξιά, τό ίδιο και τώρα ό διαπλασμένος πιά
 ψυχικός και πνευματικός μου κόσμος όδεν εἶχε καμμιά σχέση -και
 καμμιά αντίστοιχία μέ τήν πραγματικότητα. "Ήμουν και πάλι ένας
 ξένος. "Όμως ένας πρωτότυπος ξένος κοῦ ζοῦσε περισσότερο άπό
 πολλούς άλλους τάα καθημερινά γεγονότα. Σε όλα τους τά επικραδα.
 Τῆ "Συμφωνία άριθ. 1" τήν έβλεπα οάν μιᾶ σύγχρονη Τραγωδία. Τό
 σκηνικό ένας άβυσσος χώρος όπου στό μέσον άπῆρχε ένας χορταριασ-
 μένος βομδς. Οἱ χωρεοῖ γυναῖκες και άνδρες εἶναι χωρισμένοι
 σέ δυο δμάδες: Τούς λευκοῦς και τούς μαῦρους. Δηλαδή μέ λευκοῦς
 καὸ μαῦρους χιτάνες. "Υπῆρχε ό "Ανθρωπος, ἡ Ψυχή, ἡ θωνή, ό Κορυφαῖος.
 Τό πρώτο ποιητικό σχέδιομα δείχνει ότι ἡ άρχική μου. ἰδέα μέ
 δόηγούσε πολύ κοντά στή φόρμα τῆς Τραγωδίας, μέσα άπό τήν όποία
 ό σύγχρονος άνθρωπος θα προσπαθοῦσε νά βρεῖ άπάντηση στό κύριο
 γιά μένα πρόβλημα: τό ύπαρξιακό. Εἰγά-σιγά όταν ἤρθε και ἡ μουσική
 κατέληξα στό "Ορατόριο, άπό τήν πλευρά τῆς μορφῆς. "Όσον άφορᾷ τό
 περιεχόμενο, ἡ ἡάχη τοῦ Δεκέμβρη και ἡ "έπαγγελματοποίηση" μου
 στό κομμουνιστικό κόμμα εδῶς μετά, μέ δόήγησαν σέ μιᾶ επικραρη
 λύση - κάθαρση: ό θεός ἦταν ἡ έργατική τάξη! "Έτσι εἶθεσα τελεία
 και παύλα στίς "Μεταφυσικές" μου περιπλανήσεις.

ΠΡΟΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Α ν θ ρ ω π ο ς " Ω Σὺ ποῦ
 σπέρνεις τ' ἄστρα ἀπ' ὅκου περνῶς - Σὺ ποῦ σκύβει σὺν καρπὸς
 μπροστά σου ὁ οὐρανὸς - καὶ ποῦ γιὰ Σέ κλανιῶνται οἱ Ἰδο-
 μοι μὲς στὸ "Απειρο - Πνεῦμα σιωπηλὸ καὶ ἀνεξερευνητό - Νοῦ
 ἔδωσες σῶμα γερὸ νὰ νικῶ τοὺς κινδύνους - Πόδια ποῦ νὰ μὲ
 φέρνουν ἐκεῖ ποῦ ζητῶ - Τὰ μάτια μου βλέπουν μακριὰ καὶ κα-
 θαρά - Καὶ τὰ χέρια μου πιάνουν ὅ τι θελήσω - Πρὸ πάντων ὄμως
 μουδῶσες Νοῦ - Καὶ στὸ Πνεῦμα μου φύρωσες φτερά - "Ἐτσι νικῶ
 ὡς κι αὐτὴ τῆ ἔθου - καὶ τῆ Παντοδυναμίας μου μόνο Σὺ θύνασαι -
 νὰ ξεπεράσεις - Μπορῶ ἀκόμα ν' ἀγαπῶ καὶ νὰ μισῶ - νὰ θέλω καὶ
 νὰ μὴ θέλω - Μὲ μιὰ Σκέψη μου μόνο τὰ βουνὰ γίνονται κάμποι -
 θάλασσες οἱ στερηθές - Καὶ πάνω στὶς λίμνες καὶ τὰ βάλτα - φέρνω
 τὰ κοπάδια μου νὰ βοσκῆσουν - Μ' ἔκανες ἕνα Παντοδύναμο καὶ
 περῆσανο πλάσμα - Καὶ γι' αὐτὸ σ' εὐχαριστῶ ". Χ ο ρ ω δ ι α ,
 " Ὁ θεὸς ἀγαπᾷ τὸν ἄρατο καρπὸ του - Ὁ Κύριος ἀγαπᾷ τὸ πιὸ
 λαμπρὸ πλάσμα του - Ἄλληλουϊα ". Α ν θ ρ ω π ο ς : " Ὅμως εθε
 μουδῶσες ἀκόμα τὴν ψυχὴ καὶ τὸν πόθο - Νοῦ χάριτες μι' ἄλλη ζωὴ
 ἔχω ἀπὸ τούτη ποῦ ζῶ - Μιὰ ζωὴ ποῦ θπάρχει πιὸ βαθειὰ μου καὶ
 πιὸ μακριὰ μου - Δέ τῆ γνωρίζω γιατί ποτέ μου δέ τὴν ἔζησα -
 " Ὅμως μπορῶ νὰ ὀρκιστῶ πὺς τὴν αἰσθάσομαι τόσο πολὺ - ποῦναι
 σὰ νὰ τῆ ζῶ- (...) Ἡ ψυχὴ μου πεθαίνει καὶ γεννιέται κάθε στιγ-
 μὴ - Πιάνω καὶ ἀφήνω δίχως τελειωμὸ - θέλω κάθε στιγμὴ δίχως
 ποτέ νέ πῶ δέ θέλω - Κυνηγῶ τοὺς πόθους μου ἐνῶ νέοι πόθοι
 κυνηγοῦν ἔμένα.. " Χ ο ρ ω δ ι α : " Ὁ θεὸς ποῦ ἀγαπᾷ τὸ ἄρατο
 του πλάσμα - θ' ἀκούσει καὶ τούτη τῆ φωνὴ - Κύριε χάρισε λίγη
 γαλήνη - (...) Ἡ σκοτεινιά γεμίζει κάθε γωνιά τοῦ παντός -"

Στὴν καρτιτούρα τῆς μουσικῆς ποῦ ἔχω μπροστά μου εἶναι
 σημειωμένα τὰ ἔξῃς: ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΑΡ. I (περιλαμβάνει τὰ ἔξῃς κατὰ σειρά
 μέρη: Εἰσαγωγή, Χορινὸ I, Χορινὸ II, Στάση I, Χορινὸ III, Στάση II,
 ΙΝΤΕΡΜΕΣΣΟ, Στάση III, Χορινὸ IV). ΓΙΑ ΑΠΑΓΓΕΛΙΑ, ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΕΓΧΟΡΩΝ
 ΚΑΙ ΤΕΤΡΑΦΩΝΗ ΜΙΚΤΗ ΧΟΡΩΔΙΑ. Στὴν τελευταία σελίδα δυὸ διαφορε-

τικές ημερομηνίες: *Αθήνα 3.Ι.45 και Ηέα Σμύρνη Ι.ΙΙ.45.
 Στη μάχη του Δεκεμβρη είχα πάντα μαζί μου τὰ χειρόγραφα.
 "Όπου πλαγιάζαμε τὰ βράδια σὲ κάποιο διδύμιμα τῆς μάχης, ἐγὼ
 ἔγραφα." Ἄλλοτε μὲ μιὰ λάμπα. Ἄλλοτε μ' ἕνα σκεπταστέτο. θυμῶμαι
 στοῦ Μακρυγιάννη ἕναν ἐλασίτη φοιτητὴ Μαθηματικῶν ποὺ ἔλυσε
 στὸ πλευρὸ μου ἀσκήσεις. *Ἡ μονάδα μου, ἀνήμερα τῶν Χριστουγέννων
 εἶχε τὰ κιάσει τὰ ὄψαματα στὸ ἦσο Κόσμο. * Ἀποβραδὺς μῆκαμε
 σ' ἕνα συνοικισμό, τὰ ἑρμένικα, ὅπου οἱ κοπέλλες μᾶς σέρβιραν
 νερό βραστό μὲ ἀλάτι μέσα σὲ ὄμορφα φλυτζάνια. * Ἐκεῖ ἦρθε καὶ
 μιὰ διμοιρία ἀπὸ μεσολογγίτες μὲ ἐπικεφαλῆς ἕνα δάσκαλο, τὸ
 συναγωνιστὴ Μαργαρίτη. Μετὰ βадίσαμε πρὸς τὴ μεριά τῆς Ηέας
 Σμύρνης καὶ ἐγκατασταθῆκαμε σ' ἕνα οἶκατο σπῆτι. * Ἐκανε κρύο καὶ
 τρέμαμε καθὼς εἴμαστε νηστικοὶ καὶ κοκοντυμένοι. Πλαγιάσαμε
 σ' ἕνα σοφὰ πολλοὶ μαζί. Βρέθηκα ἀγκαλιὰ μ' ἕναν ἐλασίτη ποὺ
 ἀργότερα διαπιστώσα πὼς ἦταν κοπέλλα. Εἶχε τυλιχτεῖ, ἕνας βόλος,
 μέσα στὴν ἀγκαλιὰ μου καὶ ἔτρεμε σὰν φῆρι. * Σφίξε με συναγωνιστὴ,
 μοῦ φιθύρισε, θὰ πεθάνω ἀπὸ τὸ κρύο". Μείκαμε λίγη ὕρα ἀκίνητοι.
 * Ἦταν εὐχάριστα καθὼς νοιάθαμε τὸ αἷμα μας νὰ κυκλοφορεῖ καὶ
 πάλι ζεστό. Τότε μὲ φώναζε ὁ ὑπεύθυνος νὰ πιάσω σκοπιά στὴν
 ταράτσα. "Ἡὰ μὴ κρύβεσαι ὅλη τὴν ὕρα στὸ κλυσταριό", μοῦ λέει.
 "Ἡὰ περιπολεῖς καὶ νὰ προσεχεις ἀπὸ τὴ μεριά τῆς Ἀρτίξης
 μήπως καὶ μᾶς κάνουνε κάνα ντου...". Μόλις βρέθηκα φηλὰ μὲ
 περόνιασε καὶ πάλι τὸ χιονόνερο καὶ ὁ παγωμένος βορηᾶς. Πῆγα
 πρὸς τὸ καμαράκι ὅμως μὲ φρίκη "εἶδα" τὸ "πράμμα". * Ἦταν ἐκεῖ.
 Τὸ γράφω τώρα καὶ ἀνατριχιάζω. Κρατοῦσε τὴν πόρτα μὲ τὸ σῆμα
 του καὶ τὰ μάτια του, εὐδ' ἀσημὶ φωτιῆς γύριζαν γύρω-γύρω. Ἡὲ
 κοιτοῦσε προκλητικὰ, ἐβλέγα ἀπειλητικὰ. Ποῦ εἶ σιέφτηκα οὔτε μιὰ
 στιγμή τὸν κίνδυνο ἀπὸ τίς σφαῖρες ποὺ πέφτανε ἕνα γύρω μου
 πυκνές. Εὐτυχῶς ποὺ σὲ λίγο φωτίστηκε ὁ οὐρανός. Δεικίδες φωτο-
 βολίδες ποὺ στέκονταν ἀκίνητες φηλὰ καὶ φάτιζαν περιοχές ἀλλο-
 κληρες. * Μετὰ ἔρχιζε τὸ μπαράζ μὲ τοὺς δῆμους. Κάτω στὸ ἐρῶμο

Ένας φρουρός δικός μας σκοτώνει έναν έλασίτη που πήγε για κατούρημα και όν ήξερε το σύνθημα. Φωνές, βλαστήμιες, φασαφία. Μετά ησυχία. Δηλαδή ό ήχος της μάχης, ο ό φωτοβολίδες και το "πρόμμα" πάντα στην είσοδο του κλουταριού. Ξαφνου θύμασα "Τό στο διόβολο πολεμιστής είμαι να φοβόμαι ένα φάντασμα".. Με άποφασιστικά βήματα τό κλησιάζω. Και τότε θαμπόθηκα από μια μεγαλειώδη λάμψη που με τύφλωσε. Ένας άνεμος με σήκωσε και με πέταξε στην άλλη γωνιά της ταράτσας. Ήταν ό δεύτερος όλμος που έπεφε σχεδόν άπάνω μου χωρίς να με σκοτώσει. Ο πρώτος ήταν στη γωνία *Αθανασίου Διάκου και Τζιραίων, στού Μακρυγιάννη. *Έκει που βρίσκεται τώρα τό Στούντιο του γιου μου. Τόφερε έτοι ή κοίρα ώστε να άγοράσω τό σκίτι που άπέναντί του πέρασα τίς όφηλότερες σε ένταση και συγκίνηση στιγμές της ζωής μου. *Από τίς 10 έως τίς 20 του Δεκέμβρη του 1944. Και κείνος ό όλμος με σήκωσε ψηλά έως τρία μέτρα μαζί με όλη τή γωνιά του τοίχου. Οι συναγωνιστές μου με είδαν να όφάνομαι οά κουλί και μετά να πέφτω στά πόδια μου οά να μή συνέβη τίποτα. "Θαύμα" είκε κάποιος. Και πράγματι έγινε τό θαύμα: Είχα πετάξει! Με φώναξαν να κατέβω. Βγήκαμε στο όρόμο. Ήρθε και ό κομματικός όπεύθυνος της συνοικίας που βάδιζε μπροστά μου παρτα με τό γυιό του. Ήταν παρτζενο αυτό τό ζευγάρι. Δέ μιλούσαν. Κοιτούσαν μπρός συλλογισμένοι. Σίγουρα ό ένας φοβόταν για τή ζωή του άλλου. Είναι άπάνθρωπο, οκεφτόμουν, να ηγαίνουν στη μάχη δύο-δύο τόσο στενοί συγγενείς. Είχαν περάσει τά όπλα τους στο δεξι τους όμο άκριβώς με τόν ίδιο τρόπο. Αίγο στραβά. Κάνανε τίς ίδιες κινήσεις και σε λίγο τά χαράματα οθ είχαν τόν ίδιο θάνατο από μια ριπή άεροπλάνου στο ρεμα που πάει προς τό θάληρο. Σταματήσαμε μπροστά ο' ένα ίσόγειο σκίτι συνοικισμού. *Αντίκρυ από τό νεκροταφετό της *Αγίας Βαρβάρας. Χτυπήσαμε τήν πόρτα. Τίποτα. Μετά με τόν όποκδοκано. "ΆνοίξετΕ ΒΑΑΣΙ ΒΑΑΣ". *Ηχητά Τέλος είδαμε μια γριούλα ζαρωμένη στα δυό στη χαραμάδα της πόρτας. "Γιαγιά μή φοβάσαι", της λέγαμε για να μή

ξεφυχίσει. Γύρισε την πλάτη να μ'ας αφήσει να μπούμε και κλεισ-
 τημε στη κουζίνα της. Τό σίτι μύριζε λιβάδι. "Βρωμάει κηδεία"
 είπες κάποιος. Κι άνατριχιάσαμε. Καθήσαμε ένα γύρω για συνεδρίαση.
 *Ακριβώς άπέναντί μας σέ όένα μέτρα άπόσταση τά σίτια τά κρα-
 τούσαν οί Κούρκας - μέ τό κίτρινο σαρίκι. Είχαν σήμη φονιάδων
 και μάλιστα μέ μαχαίρι. *Εμείς θά τους χτυπούσαμε άπό τή μία
 πλευρά και ό Παργαρίτης μέ τά βαρειά μυθράλια άπό τήν άλλη.
 Πρός τό παρόν θά έπρεπε να μπούν σκοπιές μέσα στόν κήπο μήπως
 και μ'ας έχουν πάρει είδηση και μ'ας έπιτεθούν πρώτοι. Συμφωνήσαμε
 τά νούμερα και μούπεσε τό 4-6. Κοιμήθηκα λίγο. Τό πάτωμα ήταν
 ζεστό και καθαρό. Μετά ένοιωσα έκειντό τό γυάριμο σκούνημα στή
 μέση μου που τόσο πολύ τό φοβόμουν, τό έν είχα χορτάσει ποτέ
 τόν ύπνο. Πήρα όλες τίς πληροφορίες και μόλις βγήκα έρχισα να
 σέρνομαι στή γη. Σε λίγο μπαίνοντας στόν κήπο τό χύμα έγινε
 λάσπη. Προχώρησα λίγα μέτρα άδωμα προσπαθώντας να κρύψω τό σάμα
 μου μέσα στίς λαχανίδες. Είχα τό αυτόματο μπροστά μου έτοιμο να
 ρίξει και προσπαθούσα να δώ μέσα στό σκοτάδι. *Ήπιασε βροχή. Μετά
 σταμάτησε. *Άκούστηκε κι ένας πετεινός. *Η κόρη του *Υμητιού
 έβγαλε ένα ζέθωρο χνούδι. Ξημέρωνε. *Εγώ θά δάινα, με τήν πρώτη
 βολή, τό ξεκίνημα τής μάχης. *Έτσι είχα συμφωνηθεύ. *Κι αυτό θά
 έπρεπε να είμαι 100 ο/ο βέβαιος ότι οί Κούρκας είχάν εκτεθεύ.
 Δηλαδή είχάν βγεύ άπ'τό σίτι. Τούς άκουσα να σφυρίζουν μεταξύ
 τους σά φέδια. *Άνοιγα τά μάτια διάπλατα, όμως έν έβλεπα τίποτα.
 Μετά διάκρινα τό σουρσίμο και μία πνιχτή άνάσα. *Ο μάγας μέ
 είχε δεύ, σκέφτηκα, και μέ πλησίαζε μέ τό μαχαίρι. *Ήταν όμως έτσι;
 *Έν έπρεπε ούτε να βιαστώ, δηλαδή να χτυπήσω τόν άέρα. Ούτε να
 καθυστερήσω, δηλαδή ν'αφήσω να μέ σφάζουν. Τό φως δυνάμωσε άπότομα.
 *Άλλος ένας πετεινός. Και είδα τό σαρίκι του ένα μέτρο μπροστά
 μου πλάι στό λάχανο. θά όρμούσε μέ τό μαχαίρι όταν ή ριπή μου
 τόν πέταξε φηλά. Αυτόματα σηκώθηκα κι άλλα σαρίκια. Γρήγορα όμως
 πέσανε στό χύμα άπό τά διασταυρούμενα κυρά. *Άμέσως ή μάχη

γενικευτήκε. *Εγώ, όπως είχα συμφωνηθεῖ, υπεχώρησα και μπήκα στο σπίτι, που τέ παραθύρα του είχαν γίνει μετερίζια. Ξότυχως γιατί ο κήπος σκάφηκε από τις χειροβομβίδες. *Ανήκαν και οι Έγγλέζοι που έχοντας εκτιμήσει τις δυνάμεις μας πίστευαν πως η απόθεση ήταν γι' αυτούς παιχνίδι. *Ότε από τις απέναντι τάρτσες άρχισαν να κελαιόδουν τα μυδράλια του Καργαρίτη, Κούρκας και Έγγλέζοι, βάρεσαν διπλοσχοάρηση. Προσεχτικά τους κυνηγούσαμε με την προστασία του μόνιμου ΕΑΑΣ. *Όταν προχωρήσαμε αρκετά, τα μυδράλια απότομα σταμάτησαν. Κοιταχτήκαμε χωρίς να ξέρουμε τι να κάνουμε. Πέρασαν δεκαπέντε λεπτά-αίώνες. Και τότε οι Έγγλέζοι άρχισαν γενικό μαρτζ. *Χωρίς τα μυδράλια είχαμε γίνει ευκολος στόχος. *Όταν βρεθήκαμε στο ρέμα, είμαστε από τους εκατόν είκοσι του πρώτου λόχου μόνο πέντε. Τότε έφτασαν τα καταδιωχτικά που κατέβαιναν στα είκοσι μέτρα και σκόρπιζαν άναμμένο άτσαλι. Προσπάθεσαμε να τρυπώσουμε στις κουφάλες που σχημάτιζαν οι δυο όχθες του ξεροπόταμου. *Ότε χτυπήθηκαν πατέρας και γυιός και έμειναν στον τόπο. *τάσαμε κακήν κακώς εκεί που τώρα είναι η λάφυη και μετς το λέγαμε κατοικίδι. Και τι να δοῦμε! *Όλη τή διμοιρία του μόνιμου ΕΑΑΣ επάνω οε καμίνια. Μαζί και τα μυδράλια. *Ο Καργαρίτης που μās γνώρισε κήθησε και ήρθε κοντά μας και μās είπε αυτά τα καταπληκτικά λόγια που σφραγίζουν όλη τή τραγωδία του Δεκέμβρη "Συγγνώμη συναγωνιστές." *Όμως φαίνεται ότι ο ΕΑΑΣ δεν έχει δικαίωμα να μάχεται στην *Αθήνα. Δηλαδή έμετς του μονιμου. *Ετή μέση της μάχης ήρθε διαταγή να φύγουμε..." "Και γιατί δε μās είδοποιήσατε;" "Δεν προφταίναμε" "Έβρεις πόσοι σωθήκαμε;" "Πόσοι;" " *Έμετς οι τρετς." *Όταν ξαναγυρίσαμε, οι όπλοιοτες δυνάμεις είχαν όπωωρήσει και είχαν έγκατασταθεῖ κοντά στο κατοικίδι. Δέν έβρισκα κανέναν να πῶ αυτό που είχα συμβεῖ. *Όδο το ίδιο μεσημέρι ήρθε νέα διαταγή να προχωρήσουμε δμαδικά προς τήν *Αρτάκης. *Όταν ρωτήσαμε "Ποιό είναι το σχέδιο;" μās είχαν "Πηγαίνετε και θά οās είδοποιήσουμε". *τάσαμε και πάλι στα άρμένικα. *Όδλις σκάσαμε

κεφάλι είδαμε τὰ τάνκς στὴν Ἀρτάκης πρὸς τὸ νεκροταφεῖο.
 Ἀμέσως μᾶς ἐρίξαν. Καὶ εὐθὺς μετὰ ἄρχισε βροχὴ ἀπὸ ὄλκους.
 Τὸ ἀναγνωριστικὸ τοῦ κετοῦσε μόνιμα ἀπὸ πάνω μας μᾶς εἶχε ἐπιση-
 μάνει. Τότε πήραμε διαταγὴ νὰ διασχίσουμε ἕνα οἰκοπέδο καὶ νὰ
 πᾶμε κατὰ τὰ ὄψαματα τοῦ Νέου Κόσμου. Περνοῦσε ἕνας-ἕνας καὶ
 οἱ ἄγγλοι παίζουν μαζί του σημάδι. Ὅταν ἦρθε ἡ σειρὰ μου οἱ
 ἄλλοι ἀσφαλισμένοι ἔβαλαν τὰ γέλια. Τὸ θέαμα τοῦ παρουσιαζα
 τῶκανε κιὸ ἀστεῖο τὸ μεγάλο μου ὄφος. Στὸ δεξί πόδι εἶχα τυλιξει
 τὸ ἀνοικμένο παπούτσι μου μὲ κουρέλια. ἄπορῶσα γερμανικὸ κράνος.
 Καὶ στὴν πλάτη ἀνέμιζε μιὰ γκριζα κουβέρτα. Πέφταν οἱ σφαῖρες καὶ
 μὲ σπράχνανε καὶ οἱ ἄλλοι γελοῦσαν μετὸ χάλι μου. Ἔλθοντας φηλεῖ
 καὶ ὀστού χειροκρότημα. Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, ἀνηφορίζοντας, νῆσου
 ἕνας ἀξιωματικὸς τοῦ ΒΛΑΣ μὲ ἀτσάλινη στολὴ μοῦ φράζει τὸ
 ἔργο. Ἔχει τὸ δεξί πόδι πάνω σ' ἕνα βράχο καὶ μὲ τὸ χέρι δείχνει
 τὴν Ἀρτάκης ὅπως ὁ Κολοκοτρώνης στὴν Τριπολιτσά:
 - Πῶ πᾶς ἄλαστίτη; μοῦ λέει μὲ στόμφο. Τὸν κοιτάζω καὶ σκέφτομαι
 "τί εἶναι πάλι τοῦτο τὸ φρούτο". Ὁτός ὁμιᾶς ἀπτόητος συνεχίζει:
 - Ἄγε εἶναι ἡ μάχη!
 - Νᾶ πᾶς ἐσύ, τοῦ λέω, καὶ προχωρῶ.
 Ἦταν ὁ Μιχάλης Κατσουρδῆ
 Σὲ λίγο νᾶ διαταγῆ. ἔμαι μαζί μὲ τὸ Τριανταφύλλο, διοικητὴ λόχου
 καὶ τὰ κουβεντιάζουμε. Ὁ μόνιμος ΒΛΑΣ μᾶς ἐγκαταλείπει στὴ μέση
 τῆς μάχης. Πόσοι σκοτώθηκαν, τραυματίστηκαν, πιάστηκαν ἀπὸ τοὺς
 ὀπόλοιπους; Καὶ τώρα μὲ ποιὸ σῆμα πολέμαμε; Μὲ ποιὸ στόχο;
 Ποιὰ προοπτικὴ; Συμφωνῶμε ὅτι τὸ σωτὸ εἶναι νὰ δχυρωθοῦμε στὰ
 ὄψαματα καὶ νὰ περιμένουμε. Ἐξῆ τὸν ἐχθρὸ ἀντὶ νὰ κτεβαίνουμε
 στὴ χαρτοῦσα μὲ ἑλαφρὸ ὄπλισμό καὶ νὰ γινόμεστε εὐκολοὶ στόχος.
 Ἦμουν τότε δευτέρος γραμματέας στὴν Κ.Ο.Β. τῆς Νέας Ἐμπόνης.
 Βόλκω καὶ βρῖσκω τὸ σκίτι τοῦ ἐγκαταστάθηκε προσωρινὰ τὸ γραφεῖο.
 Τοὺς λέω τὴν ἀποφῆ μου, τοῦ ἦταν ἀποφῆ καὶ τοῦ Τριανταφύλλου. Ὅχι,

τό σχεδίο είναι άλλο.θά διεισδύσουμε και πάλι πίσω από τόν *Εχθρό.Βρεθήκαμε με τόν Τριαντάφυλλο και καμιά πενηνταριά έλασίδες μπροστά σε μία μάντρα με μέτωπο τό Νεκροταφείο Νέας Συμυνης.*Αριστερά μας τό Νεκροταφείο τής *Αγίας Βαρβάρας.Γιά νά πάμε έως εκεί διασχίσαμε ένα περιφραγμένο με ψηλό τοίχο οικόπεδο που είχε δυο παράσιατα.*Από τά πολλά βήματα είχε σχηματιστεί μονοπάτι που διέσχιζε τό οικόπεδο από τό ένα άνοιγμα στο άλλο.Δεξιά κι άριστερά,πυατοῦ ὑπήρχαν πτάματα,θαμμένα στην επιφάνεια.*Αλλοῦ ἔβλεπες ένα χέρι,άλλοῦ ένα πόδι ἢ ένα κεφάλι.*Άλλος μπρούμυτα κι άλλος καθισμένος με πλάτη στον τοίχο.*Όπως φαίνεται εκεί γινόντανε πρόχειρες έκτελέσεις κι από τίς δυο πλευρές.Πάνω στο μονοπάτι ὑπήρχε ένα βαρέλι,κι εκεί μέσα είχαν βάσει έναν κοντό ὡς φαίνεται ἔνθρομπο,ἀφοῦ ξεχώριζε μόνο τό κεφάλι του που ήταν στημένο γιατί είχαν ρίξει χῶμα κι είχε τά μάτια του θρβάνοιχτα.Καθώς οἰάβαινες νόμιζες πὸς σε παρακολουθοῦσε με τό βλέμμα.*

*Ο Τριαντάφυλλος με ρώτησε "Τί λέει τό Κόμμα;" "Μήπως μπορεί νά κουβεντιάσεις;" Ζωνωτισμός.Κατοαρίδα (ἢ γραμματέας τής πέμπτης ἀχτίδας που ἔσπασε στον ἐμφύλιο μπροστά στο έκτελεστικό),δ Χαλκιαδάκης (δεύτερος γραμματέας.*Ἐσπασε κι αὐτός λίγο ἀργότερα στη δίκη τής αὐτοάμυνας),ἡ γυναίκα του, ἡ τραγουδίστρια Δανάη, ἡ ἀδελφή τής Κατοαρίδας,ἡ Βέτα,γραμματέας τής Κόβας Παλαιου Φαληρου..Κόσμος.Ἐβρα αὐτοί ἀποφασίζουν.. "Και τίς ἀποφάσεις;" "Διεισδύσεις..*Ἀντιπερισπασμοῦς..*Ρώτησες γιά τό μόνιμο;(ΣΑΑΣ)" "Τό διαφεύδου;" "Μετς ὅταν θά μᾶς ἐπιτεθοῦν,ἀπό πού θά φύγουμε;Κῦτοι μαζεθουν δυνάμεις.θά χτυπήσουν και με τά τάνκς". "Ἄλλον μᾶς προορίζουν γιά θάψιμο ἐπί τόπου".-τῆ συζήτησή μας παίρνουν σιγά-σιγά μέρος κι οἱ ἔλασιδες.Κάποιος ρωτᾷ τόν Τριαντάφυλλο:"Κι ἐσύ τί σκέφτεσαι;" "Με τήν πλάτη στη μάντρα,με τούς ὄλους νά σπῆνς γύρω μας,τούς κρότους ἀπό τά μυέρλια και τίς ὀβίδες τοῦ στόλου που ξεκοιλιάζανε ἀσταμάτητα σκίτια και ἀνθρώπους στις φτωχογειτονιές πραγματοποιήθηκε μία πρωτότυπη λαϊκή

συνέλευση όπου αναλύθηκε με το διάλογο όλη η πολιτική του κόμ-
 ματος σε σχέση με τη μάχη του Δεκέμβρη. *Εγώ τους μίλησα για τις
 δικές μου εμπειρίες που με γέμισαν με τα φέδια της αμφιβολίας
 από την πρώτη στιγμή. *Μόλις πήραμε το αστυνομικό τμήμα (στη Πέα
 Σμύρνη) σκεφτήκαμε στην ΚΟΒ να δυναμιτήσουμε τη λεωφόρο Συγγρού.
 Πήγα ο Ίδιος και βρήκα τον *Ανδότη και μαζί με το συνεργείο όλη
 τη νύχτα βάζαμε δυναμίτη σε διάφορα σημεία με κίνδυνο της ζωής
 μας γιατί συνεχώς περνούσαν αγγλικοί περίπολοι και αυτοκίνητα. Γυ-
 ρίσαμε τα χαρμάτα, και τότε ο γραμματέας μας λέει: "Πήγα στην
 *Αχτίδα και μου είπαν ότι δεν πρέπει να χτυπήσουμε τους Έγγλε-
 ζους. Ότε να τους εμποδίζουμε να κυκλοφορούν. Μά πώς να βγάλεις
 τους δυναμίτες..." *Ο καθένας είχε μία παρόμοια εμπειρία που όλες
 μαζί έβαζαν μπροστά μας κεντά ερωτήματα. Και το κυριότερο "Γιατί
 δεν μπαίνει στη μάχη ο μόνιμος ΕΛΑΣ παρά κάθεται και μας παρακο-
 λουθεύει να μας κτεσοκόβουν; Γιατί δεν μπαίνουν στη μάχη βαριά
 όπλα. Οι Έγγλέζοι μας χτυπούν με τάνκς, άεροπλάνα, τεθωρακισμένα,
 κανόνια, από το στόλο, με εμπειρους πολεμιστές, κι εμείς τους αντι-
 μεταπάζουμε με λιανοτούφεκα και παιδάκια δεκαπέντε χρονών. Με λίγη
βοήθεια δε θα χάναμε την *Αθήνα..." Λές και κάποιοι το έκαναν
 επίτηδες να χάσουμε και την *Αθήνα και τις δυνάμεις μας.. *Όπως λ.χ.
 τώρα που όπως και χτές μας θυσίαζαν εν ψυχρώ. *Έτσι η λαϊκή συνέλευ-
 ση κατέληξε σ' αυτό που οι άστοι ονομάζουν "στάση". *Όμως για μας
 ήταν επανάσταση μέσα στην επανάσταση. Γιατί σκοπός μας ήταν και
 να προφυλάζουμε τις δυνάμεις αλλά πρό παντός να κρατήσουμε με
 κάθε θυσία την *Αθήνα. *Όμως γι' αυτό έπρεπε να καθιερώσουμε μια
 νέα ταχτική. Για κείνη τη στιγμή αποφασίσαμε να υποχωρήσουμε ως τα
 όριάματα και κατ' να κάνουμε οχυρωματικά έργα. *Όμως δεν προλάβαμε.
 Γιατί πρώτον ένας Ελασίτης διαφώνησε και έφυγε τρέχοντας και
 φωνάζοντας ότι θα μας καταγγείλει. *Εβλήσαν να του ρίξουν όμως τους
 εμποδίσουμε. Και δεύτερον γιατί μέσα σε είκοσι λεπτά άκουσθηκε το
 χωνί που καλούσε τον Τριαντάφυλλο και μένα να παρουσιαστούμε

ήμερους στην Ξδρα συντάγματος. Καταλάβαμε. Μπες είχαν καταδικάσει και γύρευαν να πήμε μόνοι μας για να μ'ας έτελεθουν. Πραγματικά, στα 1970, επισκεφτήκα μαζί με τον Βασιλειάδη, γραμματέα του ΠΑΜ στη Δυτική Γερμανία, τον Θανάση Παπακώστα στη Βόνη. Είχε καρκίνο και πέθανε ύστερα από λίγους μήνες. Είχε γίνει όπως είχε "μεγάλος δαπός" μου στη μουσική και στη πολιτική! "Για φαντάσου, πρόθεσε, παρά λίγο να είμαι υπεύθυνος για το θάνατό σου. (Είχε το βαθμό συνταγματάρχη). Μόλις έγινε γνωστή η άνταρσία σας, κάναμε άνταρτοδικείο, εγώ ήμουν πρόεδρος, και καταδικάσαμε τον Τριαντάφυλλο και σένα σε θάνατο..." Ζήτησε να του βαφτίσω το παιδί για να γεφυρωθεί τελειωτικά το χάσμα. Και τώρα έχω τύψεις γιατί το παιδί περίμενε χρόνια κι εγώ όλο και πνιγόμενος στις υποχρεώσεις.. Παληοζωή. Δεν τέλειωσε το "χωνί" κι άρχισε η επίθεση. Βουλευτήκαμε όπως-όπως με τον Τριαντάφυλλο στη μάντρα. Γυρίζει, με κοιτάζει με δρθάνοιχα από την άπορία μάτια και μου λέει "Για φαντάσου σύντροφε, να μ'ας έτελεθουν οι δικοί μας!" Και κατ πάνω στο "μας" μια σφαίρα μπαίνει άριβως στο κούτελο και άνοίγει Τριαντάφυλλο. Τα μάτια μείνανε με το ερωτηματικό και νομίζω ότι και σήμερα ταξιδεύουν μέσα στον καιρό χωρίς να έχουν πάρει άδιομα την άπάντηση. Τούτη τη φορά το έχθρικό μπαράζ ήταν συνωραπαστικό. Τα τάνικς άνατίβαζαν τη μάντρα κι όσοι δεν σκοτώθηκαν τινάχτηκαν μαζί με τις πέτρες και το χώνια μέτρα μαυρά. "Άλλοι τραυματίες που σκούζανε, άλλοι γέροι που τρέχανε όπου-όπου γιατί τα μυθράλια και οι όμοι θερίζανε." Εφτασα ως τη μάντρα με τους έτελεσεμένους και τον άνθρωπο στο βαρέλι που νομίζω ότι το βλέμμα του τώρα είχε γίνει περιπαιχτικό. Εέχασα να πω ότι ήταν τσολιας, όπλαθη ταγματαλήτης όπως τους λέγαμε γιατί τουχανε βάλει και το χαλί σκουφι με τη μαύρη φούντα. Μπαίνει κι ο Σκουλικίδης, της "μεταξωτής διμοιρίας" (ήμουν τότε ο στρατιωτικός της υπεύθυνος) και μου λέει να τον άκολουθήσω. Περνώμε τρέχοντας το ζαγναντο και μπαίνουμε στο συνοικισμό μέσα στις γραμμές του έχθρου. Θάνουμε στο

σπιτάκι που τ'όχασε παρατηρητήριο για τους δ'αλους μας. *Έκετ' έμενε
μιά γυναικοβλα φοβισμένη γιατί ο γυιός της, έλασσίτης, εΐχε τρελ-
λαθετ και τόν εΐχαν κλείσει στο πλυσταριό του σπιτιού. Κι αυτός
όλο κλωτσούσε τήν πόρτα και μούγγριζε. Εΐχε άναμένο μαγαλάκι κι
έφηνε ροβόθια. Μ'ας γνώριζε. Καθήσαμε και πήραμε άπό τή φωτιά με
τά χέρια τά σ'ηληρά όσπρια που μοσχούριζαν, κι ούτε καταλάβαμε
κάψιμο στο χέρι άπό τήν πείνα. Τήν προηγούμενη εΐχα δετ' ένα
έλασίτη να σκίβει και να βοοκάει σε κατοίκι μιά τουφιτσα πεθα-
μένο χόρτο που'χε φουντώσει κατά λάθος στη παγωμένη γή. Τ'ης λέει
ο Σκουλικίθης " *Εδω' πιό κάτω είναι το σπίτι μου (τ'ης έδωσε όλα
τά σημάδια). Μπορετ να π'ες να δετ'ς μήπως γίνεται να πάω να κρυφ-
τώ; " Έφυγε και γύρισε σε λίγο. *Ο Σκουλικίθης έβγαλε τόν όπλιισμό
του (φορούσε καθ' γαλτσες), χειροβομβίδες, σφαίρες, κηλίκιο, άγκολιασ-
τήναμε και βγήκε στο όρδο. Πέρασε λίγη ώρα. *Η μάχη έφευγε και
βήπασα καί κάμ'άμωκι προς το Κατσιπόδι. *Ο έλασίτης μέσα στο πλυστα-
ριό εΐχε λουφάζει. *Η μάνα του σκυμμένη τσακισ-
μένη στα δυο πάνω στο σκαμνί. *Αποφάσισα να το σκάσω. "Που θά
π'ας; " σκέφτηνα. *Το σπίτι μου. *Έπρεπε γι' αυτό να διασχίσω όλη
τή συνοικία που βρίσκεται ανάμεσα στην δόδο *Αρτιάκης και τήν
*Άγια Φωτεινή, όηλαθή στα στέκια μας- Τάγμα, κόμμα, κ.λπ. Που
θά πετ' ότι ο κόσμος μ'ας γνώριζε σαν κάλικι δεκάρα. *Άρχισα να
βγάζω κι εγώ τόν όπλιισμό μου, τó κράνος, τά φυσεκλίκια, τίς γερμανι-
κές χειροβομβίδες με τή χθόλινη λαβή. *Έχασα στη δεξιά τσέπη τ'ης
καμπαρντίνας το άσημένιο μου πιστόλι, με τó μύλο που όμως δεν
έπαρνε πάντα φωτιά. *Ήταν έλαττωματικό. Μόλις βγήκα στην πόρτα
μύρισα στον άέρα θάνατο. Εΐπα να γυρίσω, όμως δεν πρόλαβα. Σαν άσ-
πρακή πετάχτηκαν άπό τή γωνιά δυο ταγματάλητες με πολιτικά. Τό
ξέραμε και τους κυνηγόσαμε. *Όμως εΐχαν καταφέρει να κρυφτούν.
*Ο ένας κρατούσε περιστροφο και μου τ'όβαλε στη μέση. *Ο άλλος
βγαζει ένα μακρό χαλαίρι που άστραφτε στις τελευταίες άχτινες
του ήλιου. Μοθώσε μερικές στην κλάτη και στη μέση που όμως δεν

μου έκαναν πολύ κακό γιατί δε χτύπησε με δύναμη, βαθειά. Τότε
 ξεπετάχτηκαν από τα παράθυρα οι γειτόνοι και φώναζαν "Όχι
 έδω! Δε θέλουμε σφαζιματα! Έχουμε παιδιά!" και τέτοια. "Τρέχα,
 μου λένε και με χτυπούν. Και με πήνε στο οικόπεδο. Κοιτάζω τόν
 τσολιά. Τό βλέμμα του θριαμβευτικό, τό πιστεύετε ότι δεν φοβόμουν
 τό θάνατο." Όμως δεν ήθελα να με σκοτώσουν έμεν. Ευχαινόμουνα.
 Τους λέω "Παιδιά, πάμε έξω". "Γουάτις;" με διατάζει αυτός με τό
 μαχαίρι που ήταν κοντός και χοντρός "θέλω να σε σφάζω σά ζαγύρι".
 Μέσα στην παραχή τους ζέχασαν να με φέξουν κι εγώ από ύρα χαλ-
 δεύω τή σκανιάλλη με τό δεξίτη του δεξιού μου χεριού που τό
 έχω βαθειά στην τοξή. Είχα βλέπετε πάντα τήν κουρευιασμένη κου-
 ββέρτα πάνω στον ώμο και μουκρυβε τά χέρια. Καθώς τόν σημάδευα
 στην κοιλιά έλεγα μέσα μου "Αρχάγγελε Νικητήλ κάνε τό θαύμα
 σου". Πιέζω και ή σφαίρα τόν κάνει να κουλουριαστέτ αστρακιάτα
 μπροστά στά πόδια μου. Άμέσως βγάζω τό όπλο για να χτυπήσω τόν
 άλλον πέν με σκοτώσει με τό δικό του. Πυροβολούμε σχεδόν ταυτό-
 χρονα. Η σφαίρα του μου χτύπησε τό δεξί χέρι πάνω από τόν καρπό,
 και τό περιστροφο έπεσε στο χῶμα. Η δική μου τόν χτύπησε στον
 ώμο γιατί έκανε όχ και τόν έπιασε με τό άριστερό του χέρι. Μετά
 τῶβαλε στά πόδια. Ο άλλος μούγγριζε στο χῶμα. Τοῦδωσα λίγες κλωτ-
 σιές δυστυχῶς αδύνατες με τό άριστερό πόδι γιατί τό δεξί μου
 είχε κρουσπαγήμα και με κνουῦσε. Ξαναγύρισα στο σπύτακι "Άσε
 τίς φωνές, -λέω στη γυναικούλα- και όδεσε μου τό χέρι. Πήρε οίνο-
 πνευμα και κήκκηκουσάκ τῶβρεξε καλά. Μετά έσχισε ένα προσκε-
 φάλι και κήκκηκουσάκ και μου τό έδεσε. Με παράδωλεσε "πήγαίνε
 να δεῖς τό παιδί μου. Να του μιλήσεις". Άνοιξα τό πλυσταριό.
 Ήταν καθισμένος στο τσιμέντο και τουρτουριζε από τήν παγωνιά.
 Κοιταχτήκαμε στα μάτια και γνωριστήκαμε. Άμέσως έγινε καλά.
 Σηκώθηκε και με ρώτησε "Τί έχεις;" "Με τραυμάτισε ο τσολιάς,
 τόν άλλον τόν χτύπησα" θυμηθήκαμε τή σκηνή που τόν τρέλλανε.
 Είμαστε πλάι-πλάι μαζί. Σ'ένα σχολείο στοῦ Χαροκόπου είχε

ὀχυρωθεῖ ἡ ἔθνοφυλακῆ. Τὸ παιδί τῆς γυναικούλας χειριζότανε
 μυδράλιο. Σὲ μιὰ στιγμή ἕνας ἔθνοφυλακῆς βγήκε στὸ μπαλκόνι.
 Τότε ὁ φίλος ἀπὸ κάτω τὸν γάζωσε τόσο περίεργα ποὺ τὸ κορμί
 του κόπηκε στὴ μέση καὶ ὁ μιοδὸς ἔπεσε κάτω στὸ ἔρσομο. *Ἐγὼ δὲν
 ξέρω ποῦ πῆγα. *Ἡ μάχη συνεχίζονταν. *Ὅμως ὁ μυδραλιοβολητῆς,
 δεκάξη χρονῶ παιδί, κλονίστηκε ἀπὸ τὸ θέαμα καὶ τὸν πῆγαν στὴ
 μάνα του. Τώρα ποὺ συνήλαθε ἀπότομα τοῦ εἶπα πὼς κρέπαι νὰ κρυφ-
 τεῖ γιατί ὅκου νᾶναι ἐβρθουνε νὰ τὸν πιάσουν καὶ φυσικὰ θὰ τὸν
 ἐκτελέσουν χωρὶς πολλὰς τσιριμόνιες. *Ἡ μάνα του, καθὼς τὸν
 ἀγκάλιαζε καὶ τὸν γλυκοφιλοῦσε, δὲν ξεχνοῦσε νὰ πεῖ καὶ καμμιά
 καλὴ κουβέντα σὲ μένα ποὺ τὸν ἔκανα καλὰ... Ἐναβγήκα. *Θάναυ στὰ
 τατάβλα. Μὲ γνωρίζουν καὶ μοῦ λένε "Ποῦ πᾶς; θὰ σε πιάσουν οἱ
 ἔθνοφυλακῆς;" Ἐνας μὲ συμβουλεύει νὰ κρύβεις τὸ χέρι σου. Καὶ
 νᾶ, πᾶρε ἕνα ἔδειο μπουνάλι νὰ λές πῶς βγήκες νὰ βρεῖς λάδι..
 *Ἴσως σὲ πιστέφουν.. *Ἡπροστά στὸ τάγμα μὲ σταματᾷ ἕνας στρατιώ-
 τῆς. *Ἐκεῖνη τῆ στιγμή ἕνα ἀεροπλάνο ἔριχνε προκηρύξεις. *Υπογραφή:
 Γεώργιος Παπανδρέου. Μᾶς συμβόλευε νὰ παραδόσουμε τὰ ὅπλα. *Ἐπᾶνω-
 ἔπᾶνω ἡ λέξη ΚΑΛΗΣ. * * * Ἐλλάς, μὲ εὐδ λάμβδα", μοῦ λέει ὁ ἔθνοφυλακῆς.
 Καὶ προσθέτει καχύποκτα: "Ἡήπως εἶσαι μ' αὐτοῦς;" *Τί λές; -κάνω τὸ
 βλάκω-ἡ μάνα μου μ' ἔστειλε νὰ βρῶ λαδάκι". *Ἦσα ἀπὸ τὸ τάγμα ἀιού-
 γονταν κραυγές. *Χτυποῦσαν τοὺς ἔλασιτες. *Θὰ τοὺς γαμήσουμε τῆ μάνα"
 μοῦ λέει ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὰ οὐρλιαχτά. *Τράβα". *Ἀπὸ τὰ παράθυρα
 βλέπω νὰ μὲ κρυφοκοιτάζουν, μὲ ἀπορία. Πᾶνω ἀπὸ τὴν *Ἄγλα *Ἐταινὴ
 κρυμμένος μέσα σ' ἕνα κῆπο ἕνας φρουρὸς ἔγγλέζος μοῦ φωνάζει * * * Ἄτι
 τὸ εἶς ἔξαμορτεῖν σκέφτομαι οὐκ ἀνὲρός σοφοῦ, καὶ τὸ βάζω στὰ πόδια.
 Τί γίνεται πίσω μου; *Ἰριές, φωνές, τρεχάλες. *Θάναυ στὸ *Ἄλλος ποὺ τὸ
 ξέρω σπιθαμῆ-σπιθαμῆ. Τὸ περνῶ. *Ἡπαῖνω στὴν κάτω, τὴν κυρίως Νέα Σμύρ-
 νη. Δυὸ τετράγωνα πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὸ σκίτι μου κέθονται οἱ εὐδ γερον-
 τοκόρες οἱ δεσποινίδες Ἀθῆνῆ καὶ Γεωργία, καθηγήτριες τοῦ πιάνου καὶ
 τῶν γαλλικῶν. *Ἐἶχα νοικιάσει ἕνα δωμάτιό τους μὲ πιάνο γιὰ νὰ μελετῶ

Ηπαίνω άπ'τό παράθυρο, και τίς βλέπω νά μέ κοιτοῦν τρομοκρατημένες.
 "Θύγε, μου λέει ἡ Γεωργία, ἡ κουφή, εἶναι στό πλατύ σπίτι και
 κάνουν ἔρευνα". Κοιτάζω προσεκτικά και βλέπω πράγματι ἕνα τάνκς
 σταματημένο στό διπλανό σπίτι. "Άγγλοι και Ἕλληνες και ὅλα τά
 παιδιά τῆς γειτονιάς -μερικά ἦταν χιτάκια που μέ γνώριζαν- χαζεύανε
 μπροστά στόν κῆπο. Τούς λέω "Ἔσεῖς δεσποινίς Γεωργία θά πάτε στό
 σπίτι μου, θά τοῦς πεῖτε ὅτι εἶμαι ἐδῶ και περιμένο ὀδηγίς. Μπορῶ
 νά πάω;" Ἔσεῖς δεσποινίς Ἀθγή θά καθήσετε ὀπλα μου στό πιάνο
 και θά κάνετε ὅτι μου δίνετε μάθημα... " Ἄνοιγω τό πιάνο και
 βάζω τό πιστόλι μου κάτω άπ'τό καπῆκι. Ἴδτε και ὀι' εὑο γεροντο-
 κόρες φώναζαν μαζί "ὄχι" "Τί κάθεστε; Γρήγορα!" Καί ἡ Γεωργία
 βγαίνει. Κάθησα στό πιάνο κι άρχισα νά παίζω HANON. Ἡ δεσποινίς
 Ἀθγή πλάτ' μου ἔβλααγε σιωπηλά για νά νά κνίξει τό φόβο της. Πέρασαν
 10 λεπτά, 10 αἰῶνες. Ηπαίνει ἡ Γεωργία και μου φωνάζει ἔλαφραμένη
 "Μπορεῖτε νά πάτε, μου εἶπαν!" Παίρω τό περιστροφό, τούς λέω "πᾶς
 εὐχαριστῶ" και πηδῶ άπό τό παράθυρο που εἶχε ὄψη στόν ἄλλο ἔρδομο
 άπό τά τάνκς. Ἄπό κεῖ που εἶχα μπεῖ. Εἶχε σχεδόν νυχτώσει. Στο ἔρδομο
 ὄέν συνάντησά παρα μανάχα ἕναν ἄγγλο ἀξιωματικό. "Ἔστριφα ἄριστερά
 στην ὄδὸ Σμύρνης (ἔγινε ἄργότερα Πλαστήρα)". Ἐνας ἔρδομος και μετά
 στό τριάντα ἔννηά τό σπίτι τοῦ θεῖου Ἄντωνῆ ὅπου ἔμεναν οἱ δικοί
 μου. Πίσω άπό τήν τζαμένια πόρτα συνωστισμέσι. Ἡ μάνα, ὁ πατέρας, ὁ
 Γιαννάκης, ὁ θεῖος Ἄντωνῆς, ἡ θεία Στάσα, ἡ Ἐλμα. Ἄγκυλιές, φιλιὰ.
 Καί μετά: "Ἔσε μου αἵματα! Ἔχιας;" Καί τά τοιαυτά. Όταν ἀνεβή-
 καμε στό πρῶτο πάτωμα ρώτησα για τή Μυρτώ. Ἡ ἀδελφή της ἡ Στάσα
 εἶχε παντρευτεῖ τό θεῖο Γιάννη Ἰσηγόνη, τόν ἀδελφὸ τῆς θείας
 Στάσας, τῆς γυναίκας τοῦ θεῖου Ἄντωνῆ. Καί ἔμενε στό ὄδογειο.
 "Εἶναι κάτω." Ὅμως νά μήν πᾶς γιατί τό ἔχει ἐπιτάξει ἕνας ἔγγλέζος
 ἔξιωματικός". Ἄντούτοισ κατέβηκα. Στο χῶλ ἔπιναν τῶτῆ. Ἡ Μυρτώ,
 οἱ ἀδελφές της, ὁ θεῖος Γιάννης και ὁ ἄγγλος λοχαγός. Μόλις μπῆκα
 ἔπεσε σιωπή. Μόνο που ἡ Μυρτώ ὄέν κρατήθηκε και ἄρχισε τά νευρικά
 της γελῆκια. ἔθωμωσα που τήν εἶδα μέ τόν ἔγγλέζο κι ἔφυγα. ὄέν

πρόλαβα νά κάτσω στό τραπέζι που μου είχαν στρώσει και χτύπησε τό
 κουδούνι. "Ένας άξιωματούχος" λέει ή "Έλα τρομαγμένη. Ποιόν
 ζητάτε παρακαλώ" ρωτάει ό θεός μου από τή βεράντα. "Τόν κύριο
 Θεοδωράκη". "Ποιόν κύριο Θεοδωράκη;" "Αόν κύριο Διευθυντή". Βγαί-
 νει ό πατέρας μου. "ΕΊναι ό υπάλληλος του ύπουργείου τάδε" άναγγέλει
 μέ άνακούφιση. "Εγώ κρυφτηκα. Καλοϋ καιοϋ, ποιός ξέρει. "Κύριε Διευ-
 θυντά, μήπως εΊναι έδώ ό γυιός σας;" ρωτά. "Όχι Γιατί;" "Αν περάσει
 πάρτε τον και φύγετε άμέσως. Υπηρετώ όιερμηνεύς και έρχομαι από
 τό σπίτι του κυρίου Παλαιολόγου (τότε ήταν ευελπής). ΕΊναι εκεί
 και άλλοι Έλληνες άξιωματούχοι. Αύτοι εΊπαν στους άγγλους για τό
 γυιό σας κι από στιγμή σε στιγμή έρχονται νά τόν πιάσουν.
 "Εγώ πρέπει νά φύγω άμέσως". Ποιοι Έλληνες άξιωματούχοι; "Ο Γεώργιος
 Παπαδόπουλος, μάστα, τής Χούντας, που έμενε κλάϊ στό σπίτι μας.
 Κρυβονταν σε όλα τά έσκεμβριανά. Και τώρα βρήκα ευκαιρία νά έράσει.
 "Έβαλα τήν καρπαρντίνα και έτοιμάστηκα νά φύγω. "Εε έε πώς που-
 θενάς" έπιτακτικός ό πατέρας. "Εε φύγουμε όλοι μαζί". Πάζουν καλλά,
 κα σκόλ, γάντια, παίρνουμε και λίγες κουβέρτες, και γρήγορα ή οι-
 κογένεια έν άπαρτία στό έρδμο. ΕΊχε νυχτώσει. Ετή λεωφόρο Ξυγγοϋ
 κίνηση. Παντοϋ λάσπη. Βορηές νά βερζίζει. Ετήν "Αγιο Σάστη μς πιό-
 νουν. "Ποϋ πάτε;" Βγάζει ό γέρος τήν ταυτότητα. "Ο χωροφύλακας τόν
 χαιρετά. "Τί σάς συνέβη κύριε Διευθυντά;" "Μας κάηκε τό σπίτι και
 πάμε σε κάποιο συγγενή". "Νά σάς συνοδέψουμε...". @τάουμε στοϋ
 Μακρυγιάννη. "Αθανασίου "ιάκου και Τζιραίων γυνία. "Ένας ταγματάρ-
 χης τής Χωροφυλακής άναγνωρίζει τόν πατέρα μου και τόν χαιρετά.
 Με ξέρει και μένα από τήν Ερίπολη. Μας μιλά για τίς σκληρές μάχες.
 Ατός ήταν μέσα στο περίο τής χωροφυλακής. Τόν ρωτά χαλά "Ε'ατή
 τή γυνία υπήρχαν έλαστίτες;" "Αν υπήρχανί με μινδράλιοι" "Εκότω-
 σαν πολλούς;" "Αν σκότωσανί" "Τούς καιούργουςί" φωνάζει ό
 πατέρας μου και με βλέπει άδοτηρά. "Ποϋ πάτε;" "Εε κάτι ξάδελες
 μας. Ετήν όδδ Ψικερίδου". "Νά σάς συνοδεύω". @τάσαμε άργά τή
 νύχτα στο μικρό τυπικό πλακιότινο σπίτι,ι, στη γυνία με τήν όδδ

"Αδριανού." Άργησαν να μ' ανοίξουν. "Ίσως κοιμόντουσαν." Ίσως
 έτρεφαν από τό φόβο τους γιατί δεν ήταν έποχή για νυχτερινά
 χτυπήματα στην πόρτα. "Ο άδελφός του παππού μου, του Γιάννη Ποθ-
 λδών από τόν Τσεσμέ, είχε μεταναστεύσει στη Ρωσία. "Ήκετ' πλούσιος
 -ήταν έμπορος σιτηρών- και έγκαταστάθηκε στο Εασονάντάρ. Στην έπα-
 νάσταση ο γυιός του σκοτώθηκε από τούς μπολσεβίκους. "Έτσι μ'ε
 έλεγαν. Οι τρεις κόρες, ή "Ελένη, ή "Όλγα και ή Βιργινία ήρθαν στην
 "Ελλάδα μετά τό 1930. Απ' αυτές παντρεύτηκε μόνο ή "Όλγα, έκανε
 μιά κόρη, τήν "Ιλεάνα, και χώρισε. Οι τρεις άδελφές ζούσαν παντού
 μαζί. "Η "Ελένη, νοσοκόμος, ή "Όλγα, μοδίστρα, δοούλευε στο σκίτι με
 τό κομμάτι για μεγάλα καταστήματα που τής έδιναν ένα κομμάτι
 φωνί, και ή Βιργινία, φτασμένη πιανίστα, είχε προσληφθεί άκομπα-
 νίστρια σε μιά σχολή χορού. "Όταν έβγαλεις λόγω τής κρίσης τήν
 πήραν σ' ένα γερμανικό έστιατόριο να κλένει πιάνο. "Ήκετ' μιά μέρα
 ένα σπασμένο ποτήρι τής έκοψε τό νεύρο στο δεξί της χέρι κι έτσι
 τέλειωσε ή πιανιστική της καριέρα και μαζί και ή ζωή της. Αλλά
 τό χτύπημα τήν δέηγισε στο πρόθυρα τής τρέλας. Με τή μάνα μου οι
 τρεις άδελφές είχαν πολύ στενές σχέσεις. Μ'ε ανοιζαν πρόσχαρες
 τό σκίτι τους. "Αναφαν τίς λάμπες. Καθήσαμε ν' ανακούνουμε. Ήπαμε
 τήν ιστορία μας. Πρόθυμα προσφέρθηκαν ν' ά μ'ε κρύθουν και να μ'ε
 φιλοξενήσουν. Πέρασαμε μαζί τους ένα μήνα περίπου. Αλλάς μεταξύ
 τους μιλούσαν πάντα ρώσικα. Τά φαγητά τους ήταν ρωσικα. Τά τρα-
 γούδια τους ρωσικα. "Ακότς από ένα βράδυ που μπήκαμε και έκαναν
 έρευνα -έμένα μ'έχωσαν κάτω από τό πύτωμα μέσα σε μιά κρύπητη που
 φτιάχτηκε επί τούτου- και που κλόνισε άκόμα πιο πολύ τά νεύρα τής
 Βιργινίας, δεν είχαμε άλλες λαχτάρες. Φυσικά τή μέρα κυκλοφορούσα.
 Τι έκανα, θα τό πω όταν έρθει ή σειρά του. Αλλά τά ζαφνικά πετάγματα,
 στη διήγησή μου, μπροστά από τό χρόνο, τά θεωρώ άπαραίτητα για τήν
 καλλίτερη κατανόηση τής μουσικής μου. "Η "Συμφωνία άρ. I" είναι
 έργο που κυκλοφορήθηκε στην Τρίπολη, όμως ολοκληρώθηκε στην "Αθήνα.
 "Έτσι είμαι άποχρεωμένος να αναφερθώ σε μεταγενέστερα γεγονότα.

"Όπως λ.χ. στη μάχη του Δεκέμβρη που τίς πάνω σέ αὐστηροῦς προ-
 σωπικά πλαίσια, δίχως ἴχνος πρόθεσης νά γράψω ἱστορία ἢ νά ἀσκῶ
 κριτική ἢ νά διατυπώσω τήν παραμιμῆ προσωπική γνώμη. Γνωρίζω
 ὅτι ἤμουν ἕνα φρόναλο μέσα στόν ἄνεμο τῶν γεγονότων. Πῶς θά μιλοῦ-
 σε ἕνα φρόναλο που μιά σέρνεται στό χῶμα καί μιά στροβιλίζεται
 στόν ἄερα; Ποιές θά ἦταν οἱ ἐμπειρίες καί οἱ ἐντυπώσεις που
 δπωσδήποτε ἐπηρεάσαν στή διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα καί κυρίως τῆς
 συναισθηματικῆς φέρωσης καί συμπεριφορᾶς; "Όπως εἶπα εἶχα πᾶν-
 τοτε ἄπάνω μου ὄλες τίς μουσικές σημειώσεις τοῦ ἔργου που ἔγραφα
 σέ ὄλη ἐκείνη τήν ἐποχή." Ἔτσι ὄλο τό μήνα που ἔμεινα στήν Πλάμα,
 ἄρχισα τήν τελική γραφή τῆς "Τυμφωνίας ἀρ. I" καί τήν τελείωσα
 στό ἐπόμενο κρησφύγετό μου στήν Καλλιθέα, στό συνοικισμό. "Ἐξ ου
 καί οἱ δυό ἡμερομηνίες. "Ἄκεῖ σ' ἕνα προσφυγικό σπίτι μέ φάτσα στή
 λεωφόρο Συγγρού ζούσε ἡ θεία Βιργινία, ἀδελφή κι αὐτή τοῦ παπποῦ
 μου τοῦ τσεσμελή. Γρη῏, θεοσεβούμενη, γεροντοκόρη ἀσπληρή." ἔμεινα
 μαζί της μερικoὺς μήνες γιατί τίς νύχτες μέ ζητοῦσαν στό σπίτι
 τῶν γονιῶν μου. "Ἄκεῖ λοιπὸν δλοκλήρωσα τήν καρτιτούρα που ἔχω
 μπροστά μου καί πρόκειται νά τήν ἀναλύσω. Θεσικά σέ γενικές γραμμές.
 "Ὅσο μέ βοηθοῦν νά ἀφηγηθῶ πληρέστερα τῇ μουσική μου διαδρομῇ.
 Εἶδατε μέσα σέ ποιές "μεταφυσικές" καταστάσεις στίς
 μέρες τοῦ Δεκέμβρη. Εἶναι δυνατόν σ' αὐτές τίς συνθήκες νά ἀναζητῶ
 τό θεό; Καί ὅμως... Καί ποιός θά μέ κατηγορήσει που ἀφοῦ πέρασα
 ὅ τι πέρασα ἄμέσως μετά τό Δεκέμβρη ἀποφασίζω νά ἀνακαλύψω τό
 θεό στό πρόσωπο τοῦ ἐργάτη, στό διεθνισμό, στήν παγκόσμια ἐπανά-
 σταση; "Ὅμως στό βάθος δέν εἶχα ἀκόμα ὁ ἴδιος κειστέτ." Ὅτι αὐτός
 ὁ ὁρόμος θά μέ ὀδηγοῦσε τελικά σ' αὐτή τήν πολυπόθητη "Ἀρμονία..
 Τῇ δικῇ μου καί τῶν ἄλλων." Ἦταν μιά ἐνταξη. "Ὁ πολίτης ἔκανε τήν
 ὀρεστική του ἐπιλογή. "Ὁ καλλιτέχνης ἀκολουθοῦσε ἀναγκαστικά ἐνῶ
 στό βάθος ἐξακολουθοῦσε νά βάζει ἀναπάντητα ἐρωτήματα. Μέσα στή
 λάμψη τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνα ἢ μοναξιά τοῦ καλλιτέχνη γίνονταν
 ἀκόμα πιό ἀσφυκτική, πιό ἀκελευστική. Στό τέλος τοῦ ἔργου θά
 προσέτρεχα καί πάλι στό Διδύμο Σολωμό. "Ἄβριο θά κῶφουμε κάτω

λευλοβδία - αὐριο θά φ'άλλουμε κάτι τραγοῦδια - εἰς τὴν πολυ-
 ανθὴ πρωτομαγιά-". Ἐνα σφάξιμο στὸ μέρος τῆς καρδιάς ἐπέμενε
 νὰ μοῦ λέει ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε θά ὑπάρξει ποτὲ πολυανθὴ
 Πρωτομαγιά. Ὡστε κυνηγοῦσα μιά χίμαιρα; Τί νοιῶθα τάχατες τώρα,
 στὰ 60 μου χρόνια πού τό γράφω ὀρθά κοφτά; Καί, κυνηγοῦσα μιά
 χίμαιρα; Νοιάθω τὴν κίμα τῆς ἀπογοητεύσης; Ἡ τὴν εὐδαιμονία
 πού μπορῶ νὰ τό πῶ; ἔχει ὅμως σημασία τό πῶς τό λέω. Ὅχι σάν ἕνας
 κωνηρὸς θεατής. Παράντα πέντε χρόνια ζωῆς τὰ χάρισα στή χίμαιρα.
 τὴν ἔζησα. Τὴν ἤκια ἕως τὴν τελευταία τῆς σταγόνα αὐτῆ τῆ χίμαιρα.
 Καί τώρα γιομάτος ὄμορφες ἀναμνήσεις καί κοσμητικὰ μπορῶ νὰ πῶ
 ὅτι ὅλα ἦταν μιά χίμαιρα. Μιά ὑπέροχη χίμαιρα πού εὐχαρίστης θά
 τὴν ζαναζοῦσα καί πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ὅχι ἔχουν ὅμως ὄχι μόνο ἄδικος
 ἀλλὰ καί ἀνακριβῆς ἂν παρέλπει νὰ ἀναφέρω ἕνα καινούργιο στοι-
 χεῖο στή ζωὴ μου. Γιά πρώτη φορὰ ἀνακάλυκτα - ἐκτός ἀπὸ τοὺς ἐλλε-
 χιστοὺς φίλους μου- ἕναν ἄλλου τύπου ἄνθρωπο μὲ τὸν ὁποῖο κκοροῦσα
 νὰ ἔχω μιά νέου τύπου γιά μένα ἐπικοινωνία. Ἡ μοναξιά μου ἔσπαγε
 μὲ τὴ συντροφιά ἀνθρώπων πού δὲ γνώριζα, ὅμως πῶς συνδέες ἕνας
 κοινὸς σκοπὸς. Δὲν εἴχαμε καιρὸ γιά περιττὰς κουβέντες. Κάθε φορὰ
 τό θέμα μας ἦταν συγκεκριμένον. Πῶς θά γίνει ἡ τάδε ἐπιχείρηση,
 ποιοὶ θά πάρουν μέρος. Ἐἰ θά κάνει ὁ καθένας. Ἐἰ θά γίνει μετὰ.
 Νοιραζόμεστε μαζί τὴν κοινὴ ἀγωνία. Τὸ φόβο. Τὴν ἀποφασιστικότητα.
 Τὸν πόνο ὅταν σποτυνόντανε κανεὶς δικὸς μας. Τὴ λύσσα ἂν τὸν ἐπιαναν.
 Αὐτὲς ἦταν στιγμὲς πού δὲν μποροῦσε κανεὶς νὰ κρυφτεῖ ἀπ' τὸν ἄλλον.
 Ὅ τι ἤσουνα ἤσουναῖ *** κίσης δὲν ὑπῆρχαν λόγια περιττά. Ἡπίδειξη
 γνώσεων. Ἐξυπνάδες κάθε εἴδους πού χαρακτηρίζουν τοὺς κοινωνικά
 βολεμένους. Ἐφτασα ἔτσι στὴν ὑπερβολὴ νὰ θεωρῶ κάθε μορφωμένο
 σάν ὑποψήφιο στέλεχος τῆς ἀστικῆς ἐξουσίας. Ὅπορτουμιστῆ. Ἡ
 ἀντιπάθειά μου ἔφτασε καί ἄς τοὺς φοιτητὰς, ἐκτός φυσικὰ ἀπὸ
 τοὺς ἐνταγμένους, γιὰτὶ σὲ σχέση μὲ τὰ παιδιὰ πού γνώρισα στὸ
 ἀντάρτικο τῆς Ἀθήνας ἦταν ἀκωστήποτε προνομοιοῦχοι. Καί εἴχαν
 καί τό σπῆρο τοῦ καριερισμοῦ. Στὸν ἐφεβρικό ΕΛΑΣ δὲν εἴχαμε κανένα

φοιτητή, έκτός από δυο εξαιρέσεις. Μιλώ φυσικά για το πρώτο τμήμα του Πρώτου Συντάγματος. Το σπουδαστή των μαθηματικών που σκοτώθηκε στο Μακρυγιάννη κι έναν μαθητή του Κούν, ήθοσιό, που μάλιστα σε μία παράσταση του θεάτρου Τέχνης στο INTEAA έπαιξε το Λένα στους "Ανθρώπους και πουτίκια". Μετά τα παράτησε όλα. Έγινε μούτσος σ'ένα έμπορικό καζίνο που ταξίδευε στα νησιά και στη Μεσόγειο. Τόν συνάντησα στα 1950 στο λιμάνι Χανίων και τρόμαξα να το πιστέψω. "Τι νάκανα; Νά ζω στην ύποκρισία και στο φέμα;" "Ο άμορφωτος που άποφασίζει να τα παρατήσει όλα και να μπει στον άγώνα είναι το κάτι άλλο. Και νομίζω ότι αυτό είναι φυσικό γιατί το μόνο στοιχείο που τόν στηρίζει είναι ή πραγματικότητα. Έτσι κολλάει άπάνω της σά στρείδι και έπομένως σε κάθε στιγμή αυτό που θα σκεφετεί, θα πεύ, θα κάνει, είναι άπλότυα δεμένο μαζί της. Δεν βάζει σάλασα στα καμώματά του. Ούτε σάν πονηρός πολιτικός χρηματιστής, έπενδυει για το μέλλον για προσωπικούς λόγους. Τήν μελλοντική εύτυχία του τήν τοποθετεί στην κοινή προσάθεια." "Η όλοι, σκέφτεται, ή κανείς. Γι'αυτό το λόγιο μιά πρωτοφανής για τάν άστικά μας έθιμα, συνάντηση και άρμονική συνύπαρξη δημιουργείται μέσα στην ομάδα τών άγωνιστών. Είναι μιά οικογένεια, και ό τι κατς πρέπει να είναι σοβαρό και μετρημένο." "Η εύθυκρισία άναγνωρίζεται άμέσως. Το τίο και ή παληκαριά είτε ή όποιαδήποτε άνωτερότητα σε κάποιο τομέα. Αύτός είναι πιο δυνατός -ό άλλος τρέχει-ό άλλος σκέφτεται σωστά, πιάνει άμέσως τήν κατάσταση -ό τρίτος κάνει κράτη, το φάχνει το θέμα. Νέ άλλα λόγια δεν υπάρχει κουβλιος συναγωνισμός και καλέ θα κάνεις να βάλεις κάτω όλες σου τίς ίκανότητες. Οί άλλοι τίς άναγνωρίζουν και τίς χειροκροτούν γιατί άνηκουν κατά κάποιο τρόπο σε όλους. Δεν είναι λοιπόν με άφηρημένη σκέψη που βρήκα το θεό στον έργάτη αλλά πιο πολύ με κάποια εύγνωμοσύνη γιατί για πρώτη φορά άρχισα να πιστεύω ότι υπάρχουν καλοί άνθρωποι - ότι μπορώ να πω σάν το Σωκράτη ότι ο άνθρωπος είναι καλός- για να το δείξει όμως χρειάζονται δυο βασικές προϋποθέσεις. Νά

στριμωχθεῖ καί νά πάρει τήν ὑπόθεση στά χέρια του. Εἶναι περίεργο πῶς αὐτοί οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι, δέν μέ ἀντιμετώπισαν κοτῆ σάν ζένο σῶμα. *Απ' τή στιγμή πού εἶχα γίνει ἕνα μέ τήν ομάδα ἤμου δικός τους. *Όταν ἔλεγα κάτι θετικό τῶ ἐπικροτοῦσαν. *Αν ἔπεφτα ἔξω τῶ ἔλεγα. Εἶναι πραγματικά περίεργο νά δεῖ κανεῖς πῶς γίνεται ὁ θεόλογος καί πῶς παίρνονται τελικά οἱ σωτές ἀποφάσεις ὅταν δέν ὑπάρχει πῖσιν ἡ σιέψη - ὑστεροβουλία - καριερισμός - δωροπουνισμός. Αὐτά εἶναι πού μπερδεύουν τοὺς ἄνθρώπους. Οἱ φραγκοκοκολάριοι, οἱ χαρτογιακμάδες, πού σέ κάθε περίπτωση - καί στήν ἐπαύσταση - ἀφήνουν τοὺς προλετάριους νά βγάλουν τά κῆστανά ἀπό τή φωτιά. Πῆσα στό λόχο ὅλοι ἦσαν παιδιά τῆς φτωχολογιᾶς. Μαχητές, τραυματίες, νεκροί. * Ἀργότερα, στίς ἀρχές τοῦ δεκεμβρη, μιλῶ πρόταση δική μου στή ΚΟΒ Πῆσας Σμύρνης, δημιουργήθηκε ἡ Μεταζωτή Διμερία μέ φοιτητές. * Ἀλλά καί γι' αὐτό ἐδῶ μιλῶ στήν ὥρα του. Τώρα τῶ θέμα μας εἶναι ἡ * Συμφωνία ἀρ. I. * Ἀπό τά βάλς καί τά τραγούδια τοῦ Ἰύργου πῆσα σέ τρία ὡς τέσσερα χρόνια εἶχα κάνει θεαματική πρόοδο. Ἐι αὐτή θῆελα νά δεῖζω ἐδῶ μέ τήν παράθεση μόνο τοῦ θεαματικοῦ καί ποιητικοῦ ὕλικου τῆς πρώτης σοβαρῆς προσπάθειας μας στόν τομέα τῆς συμφωνικῆς μουσικῆς. Τῶ ὕλικό αὐτό ὅπως εἶνα τῶ μᾶζωνα δυό χρόνια (43 καί 44). * Ἡ τελική του ἐπεξεργασία ἔγινε ἀφοῦ πιά εἶχα φοιτήσει ἐνάμισι ἔτος στό ἀδειτῶ * Ἀθηνῶν. Εἶχα κάνει Ἄρμονια καί Κουτραποῦντο. Στή δέ Χορωδία * Ἀθηνῶν τραγοῦθησα σά μπῆσος - βαρῦτονος στήν ἐκτέλεση τοῦ Ρέβριεμ τοῦ Μπερλιόζ καί σά Κατά Ἰωάννη Βάθη τοῦ Μπαχ. * Ἐπομένως ἡ τελική μορφή τοῦ ἔργου ἀνήκει στήν περίοδο τῆς * Ἀθήνας. Μετά τά 1943. * Ἐνῶ ἡ πρώτη ὕλη καί προσπάτων οἱ φιλοσοφικές καί ποιητικές ἰδέες εἶναι γέννημα τῆς περιόδου τῆς Τριπολιτοῦς. Τά μουσικά θέματα παρουσιάζουν μεγαλύτερη ὀριμότητα. Συγχρόνως ὁμως χάνουν καί ἕνα μέρος ἀπό τήν "ἀγνότητα" - τήν προσωπικότητα πού εἶχαν τά τραγούδια μου τῆς ἴδιας περιόδου. Εἶναι γιατί στή μουσική μου βάζω τώρα ἠθελημένα τῶ "μήνυμα". Συνήθως ἄν δέν εἶσαι σπουδαῖος τεχνίτης, κάτι τέτοιο μπορεῖ νά δηγήσει σέ "φιλολογία". Νομίζω ὁμως ὅτι στή * Συμφωνία ἀρ. I

μέ κράτησε κυρίως ή νέα όμορφιά του ανακάλυπτα από τή μελωδική ανάπτυξη και κυρίως από τό αντιστασιατικό διάλογο των φωνών. "Αν σήμερα άκόμα αντικαταστήσεις τά σύμβολα του "Θείου Σκότους", του "Θεού", του "Θωτός" και λοιπά με τή βαθύτερη ανάγκηνά άκουμπήσεις πάνω σ'ένα στέρεο άξονα αναφοράς, νομίζω ότι ή αναζήτηση θα είναι ή ίδια. Πάντα νοιώθουμε τήν ανάγκη να φάχουμε γι' αυτό που δεν έχουμε. Και συνήθως ό,τι μας λείπει είναι και τό πιο σπουδαίο. Στην όρχηστρική ΣΙΣΑΓΓΙΗ άκούγονται τά σπουδαιότερα θέματα του έργου:

Χ Ο Ρ Ι Κ Ο Ι

*Ω Πνεύμα Θεού του Σκότους - στάλαζε λήθη στη φλογισμένη ψυχή των ταπεινών - *Η θέλησή Του είναι ή μοίρα του Κόσμου - *Όλα ζούν από τί - όλα ζούν γιά τί - κές στά βάθη του *Απειρου σε ζητώμε - στης καρδιάς μου τά σκοτάδια σε γυρεύω θέε - Ζεΐς μονάχος ξένος από μας - Δεν υπάρχουν; Δεν μας ξέρεις; - Κι όμως πρέπει να μίθεις πώς ζούμε γιά τί.

*Η πρώτη φέρση αναπτύσσεται στην Χορωδία και στην *Ορχήστρα
μέ τετράφωνο κοντραμπάσο.

Τό θέμα:

Και ένα δείγμα της αντισημειωτικής του ανάπτυξης:

Πάνω στο ίδιο κείμενο μία διαφορετική μουσική φράση σε τετρα-
φωνη αντίστιξη:

Στην παρτιτούρα είναι σημειωμένα τὰ ἔξης "Ὁ Ὕμνος αὐτὸς
εἶναι ὀλοκλήρος μὲ εἰσαγωγή στὸ δράμα καὶ ἠκολουθήσει.
Τὸ γράφιμὸ του τελείωσε στίς 21.9.44, Π. Συμόρη". Δηλαδή τὴν
ἐποχὴ τῆς ἀπελευθέρωσης. Πρὶν μποῦμε στὸ δευτέρου χορικὸ ἢ μᾶλλον
τὸ δευτέρου χορικὸ ἀρχίζει μὲ μὴ ὀκτώφωνη ὀρχηστρική εἰσαγωγή
καὶ προετοιμάζει τὴ φράση σὲ οὐνίσονο (ταυτοφώνια) ἀπὸ τὴ
χορωδία:

Χ Ο Ρ Ι Κ Ο Ι Ι.

Δόσε φλόγα στὴ ψυχὴ - Στ' ἀνυμνάσιον τὰ βάλτα τοῦ κάμπου μ' ἔνα
κῆμα - Δόσε ζῆση. Ἐθὲνα μ' ἔνα κῆμα φλόγης - τὰ σκοτάδια τοῦ νοῦ
τὰ φριχτά. Στῆς ἀκρότης τὰ βάλτα - Δόσε φτερὰ ἴκανε τὸ ἔδαφον νά
στολάξει πάνω στὴ χερὰ - στίς καρδιές. Δόσε φωτιά Δόσε στὸ νοῦ
φτερὰ - Τὴ Σκέψη, τὸν Πόνου, τὴ Γνώση καὶ πᾶσι φηλά - Φέρε φῶς
Φέρε φῶς Τὴ φωτιά καὶ μᾶς μεθᾶ - Τὴ Γαλήνη τῆς Σοφίας φέρε στὴ
φτωχὴ Ψυχὴ - δεῖξ' τὸ δρόμο π' ὀδηγᾶει στὴ Ζωή -
Μετὰ τὴν πρώτη εἴσοδὸς τῆς ἠ Χορωδία μένει μόνη "α καπέλλα"
στὴ μουσικὴ γλώσσα:

Τέλος, μελωδία εκείνης της εποχής είναι και το "Γιατί τινάζετε πάνω τους χόματα;"

Νομίζω ότι τελείωσα με την Τρίπολη. Όταν αποφάσισα να άφουσιωθώ στη Φυσική, όπως ήμουν απόλυτος, έγκαιτάλειψα το Γυμνάσιο. Φυσικά οι δικοί μου άναστατώθηκαν και τελικά έπανήλθα άφοϋ δήλωσα στους καθηγητές ότι το δίπλωμα του γυμνασίου έχει τυκική μόνο αξία για μένα και ότι στο κάτω-κάτω παρακολουθώ τα μαθήματα για να μη στενοχωρέσω τους δικούς μου. Ο πατέρας μου θορυβημένος άποφάσισε να ρητήσει στην Αθήνα να δει τι γίνεται με την καριέρα ενός συνθέτη. Κατά σύμπτωση ο θετός Αντώνης διατάχτηκε από το άπουργείο να κάνει άνακρίσεις στο Άρειο Άθηνών σε βάρος του Διευθυντού του, του Φιλοκλήτη Οίκομοβίδη. Η καταγγελία είχε προέλθει από το Συμβούλιο του Άρειού και το άποτελούσαν Άθηναίοι με έπικεφαλής τους άδελφός Κύρου, της ΒΕΡΤΙΑΣ. Κι αυτό γιατί ο Οίκομοβίδης τους

Μεταίτητο

Μολοτοφινώ
12 Αυγ 26

νά μελοποιῶ τὰ ποιήματα πού μου ἄρεσαν νά τά διαβάζω καί νά τά ἀπαγγέλω. Ἀφῆνω νά γελάσουν ὅσοι τό ἐπιθυμοῦν, ἀλλά ἐγώ θά ἔκανα πῶ ὅτι ὅταν διαβάζω ἕνα ποιήμα ἔλλοτε "ἀκούω" καί ἔλλοτε δέν "ἀκούω" τή μουσική του. Ἀατρεύω τόν Καβάφη ἀλλά ποτέ δέν ἔφτασε ὅτ' αὐτιά μου ὁ παραμικρός μελωδικός ἦχος μέσα ἀπό τή συναισθηματική - ψυχική - νοητική ἀναταραχή πού μου προκαλεῖ τό διέβασμά του.

Σ' ὄλη τήν ἐξορία, Ἰκαρία καί Μακρόνησο, εἶχα παντοῦ μαζί μου Καβάφη. Βέβαια ἀσχολήθηκα σά μουσικός μαζί του. Ὅμως δέν τόν μελοποίησα. Τί ἔκανα, θά τό πῶ στή συνέχεια. Ὅπως δέ μελοποίησα τά 99/100 ἀπό τά ποιήματα πού διάβασα καί διαβάζω. Αὐτά πού τόχαινε νά μελοποιήσω πάντως εἴτε ἦταν ποιήματα τοῦ Δροσίνη καί τοῦ Βαλαωρίτη εἴτε τοῦ Παλαμά καί τοῦ Γρυπάρη, ἐμεῖς τά τραγουδοῦσαμε στό σπῆτι καί τίς συντροφιεῖς. Ὡς καί σήμερα οἱ φίλοι μου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τά θυμοῦνται καί τά τραγουδοῦν. Δυό ἀπ' αὐτά τά χρησιμοποίησα πρόσφατα ντυμένα μέ ἄλλους στίχους: Ἐνα στό ΤΑΣΙΔΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ καί τό ἄλλο στόν ΕΠΙΒΑΤΗ. Πρῖν ξανασκύψω στό ἔργα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς θάθελα νά μιλήσω γιά τά "πνευματικά γεγονότα" πού ὅπως καί τά ἄλλα, τά πῶς νά τά πῶ "καθημερινά" ἢ "ἱστορικά" μέ ἔκαναν αὐτόν πού εἶμαι. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτό πού ζεῖ καί αὐτό πού σκέφτεται. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι οἱ ἄλλοι πού συναντᾷ καί τά βιβλία πού διαβάζει. Ὁ πατριωτισμός μου εἰδικά ἦταν ὁ πατέρας καί ἡ μάνα μου. Εἶχα ἀπ' τή δεύτερη μιά χαμένη πατρίδα πού δέν ἐπρόκειτο ποτέ νά τή γνωρίσω. Κι ἀπό τόν πρῶτο, δυό πατρίδες: Μιά μυθική, τήν Κρήτη. Καί μιά πραγματική, τήν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλλάδα τῶν σχολείων ἦταν γιά νά τήν κλαίς. Τῆς ἐπαρχίας ἦταν νά τή λυπῶσαι. Καί τῆς ἐξουσίας ἦταν νά τήν τρέμεις. Ποιά νά διαλέξω; Ἡ πατρίδα τῆς μισρῆς μας πόλης μέ τά παιδιά τῆς συνοικίας, εἶχε πρόσωπο στήν ἀρχή ἐχθρικό, ἀγριο καί μένα μέ

φόβιζε. Μόλις ήμπερευε μετά χρόνο τότε άλλαζαμε πόλη και πάλι από την άρχη. "Όσοι μᾶς αγαπούσαν και μᾶς δάνειζαν χρήματα ή μᾶς πουλούσαν με πίστωση και ο πατέρας μου έλεγε "πονόψυχος ο ράφτης" "καλή καρδιά ο μπακάλης". Αὐτοί όμως ήταν λίγοι. "Η οίκογένειά μας ήταν πάντα πολιορκημένη από ένα άδρατο κίνδυνο. "Υπαλληλία σημαίνει φόβος, ανασφάλεια. "Ο υπάλληλος κρέπαι να υποκρίνεται και να μή δείχνει ποτέ την ενδοια και τη σκέψη του, να είναι ευχάριστος στους προϊσταμένους και να προκαλεῖ τό σέβας ή τό δέος τῶν υφισταμένων. "Η πάλη τῶν τάξεων κόβει τό ηημόσιο λειτουργό στή μέση. "Όταν εἶναι στό γραφεῖο λειτουργεῖ σά βίδα τῆς "Ξεουσίας. "Όταν εἶναι στό σπίτι ροκανίζει κρυφά και με άξιοκρέπεια τό μικρό φωνί τῆς φτώχειας και τῆς άδικίας αὐτοῦ τοῦ κόσμου. "Η γαλανόλευκη, ο έθνικός ύμνος, οἱ παρελάσεις ήταν παιχνίδια τῶν μεγάλων κατ'έντολήν τῶν "Αθηνῶν, τῆς άδρατης έξουσίας ποῦ κούρδιζε Νομάρχες, Στρατηγούς, Δεσπότες και Χωροφύλακες. "Η μάνα μου δέν πήγε ποτέ στήν ἐκκλησία γιατί εἶχε τήν καρδιά τοῦ Χριστοῦ. "Ο δέ πατέρας μου σεργιανούσε τή σκέψη του ἀπό τοῦς άριστερισμοῦς τοῦ Μάρκου Αὔρηλιου στή γκρίνια τοῦ "Εκκλησιαστή "Ματαιότης ματαιότητων, τά πάντα ματαιότης".

Γι' αὐτό και οἱ δυο συνταράχτηκαν και συνετάχτησαν με τήν "Ανακάλυψη-ἀποκαλύψη" τῆς μουσικῆς τό ἴδιο φανατικά με μένα. Γιατί έβλεπαν μιᾶ ἄληθινή πραγματικότητα στήν φεῦτικη ποῦ ζούσαμε. "Όσο για τίς πατρίδες και τίς ἰδέες, ο γέρος μου τίς εἶχε ὡς φαίνεται δοκιμάσει και ξεπεράσει και ντρεπόταν να μοῦ τό πεῖ. "Η "Αλβανία βέβαια ήταν μιάν άστραπή ποῦ μᾶς τύφλωσε προσωρινά. "Όμως εκείνος, εκεί ποῦ βρίσκονταν γνώριζε. Γνώριζε τήν προδοσία ποῦ περίμενε τήν ὥρα τῆς κρυμμένης κἀπου "πολύ φηλά". "Αν πιστευε εἶ μ'έδιωχνε ο ἴδιος για τό μέτωπο. "Όπως έκανε γι' αὐτόν οπατέρας του. Γιατί ζέχασα να πῶ ὅτι ζταν στά 1912 κρύφτηκε μέσα σέ μιᾶ μαούνα στό

λιμάνι τῶν Χανίων γιὰ νά τόν πάει στό πλοῦτο κάποιος τόν κάρ-
 φωσε στόν παπιού μου.Κι ἐκεῖνος ἀγόρασε ἕνα φωμί καί πήγε καί
 τό βρήκε.Τοῦδωσε τό φωμί κι ἕνα τάληρο καί τοῦπε "Ἄφου μόνος
 τό ἀποφασίσεις,τότε πήγαινε.Μόνο κοίταζε νά φανεῖς ἄνδρας".Δέν
 ἤθελε ὡς φαίνεται ὁ πατέρας μου νά δεῖ τό γυιό του θύμα στό
 βωμό τῆς τραγικῆς κωμῆδας μέ πρωταγωνιστές κυβερνήτες,ζένες
 πρεσβείες,ἐπιτελεῖτα καί ἄλλους πασιγνωστούς κύκλους,καί θύματα
 τᾶ παιδάκια τοῦ κόσμου.Τό ἴδιο καί στήν Ἐντίσταση,κάτι δέν τοῦ
 μύριζε καλά,κάτι δέν τόν ἐπειθε,κάτι δέν τοῦ πήγαινε.Καί φυσικά
 ὅταν ἔμαθε τελικά μέ ποιό τρόπο καί ποιᾶ δικαιολογία μέ ἀποκλει-
 σανε (ποιοί;) ἀπό τήν πρώτη ἐθνική ἐκδήλωση καί μέ ποιό τρόπο
 πήρα μέρος καί ποιᾶ ἀποτελέσματα,τότε πάγωσε.Αὐτός ὁ ἦρας στό
 Νικηζάνι,ὁ ἔραστής τῆς Ἑλλάδας,ὁ Κρητικός πού μετροῦσε τό μπῆ-
 του μέ τό αἷμα πού σκόρπισαν οἱ πρόγονοί του " Αὐτός ἔεωσε ἕνα
 κουβά αἷμα" " Στήν Ἐπανάσταση τοῦ τάπε ἔτους προσφέραμε δυό
 βαρέλια αἷμα" νά θεωρηθεῖ ὑποκτος.Ἰσοῦ ἀστεῖο εἶναι ὅτι συμφωνοῦσα
 μαζί του.Ἰσοῦς κι ἐμένα ὁ ἐγωτισμός δέν μ'ἄφηνε νά τοῦ πῶ ἀνοιχτά
 τῆ σκέψη μου.Ἰσοῦς καί νῆθελα νά πιστέψω πραγματικά ὅτι αὐτό
 πού κάνω τό θέλω μέ ὅλη μου τήν καρδιά.Σίγουρα ὅμως ξεγελοῦσα
 τόν ἑαυτό μου,γιατί σέ κάθε δύσκολη στιγμή καθόμαστε ἀντικρυστά
 ἐγώ καί ὁ ἑαυτός μου,καί νά σᾶς πῶ,γελοῦσαμε φανερά γιά ὅ τι
 συνέβαινε.Μοῦ βγάλανε καί μένα οἱ Ἴταλοι ἕνα νύχι καί πρόσεξαν
 πᾶς μέση στόν πόνο μου χαμογελοῦσα,κι αὐτό τοῦς ἔκανε κιό βαναυ-
 σους.Πραγματικά ἐκεῖνη τήν ἑρα ἦρθε καί κάθησε ὁ "ἄλλος" ἀπ-
 ναντί μου καί εἶπε "Τι θέλουμε ἐμεῖς ἐσᾶ;δέν εἶναι σοβαρή
 αὐτή ἡ κατάσταση". Ἰπῆρχε ἐντοῦτοις ἕνα κέρδος.Ἐνῆριζα καλλι-
 τερα τόν ἄνθρωπο.Τοῦς κοίταζα γύρω μου,ἐξεταστικά καί μέ ἀπορία,
 τόν ἀνακριτή,τόν μεταφραστή ἀπ'τὴν Πάτρα,τούς τρεῖς πού μέ
 κρατοῦσαν ἀπό πίσω καί τοῦς δυό πού ἀπό μπροστά πάλευαν μέ πῶ

Και τὸ μέρος αὐτὸ καταλήγει:

Στὴν ΣΤΑΣΗ I τὸ κουαρτέτο ἐγχορδῶν στηρίζει τὸν ΑΝΘΡΩΠΟ (ἀπαγγε-
λέαφ):

"Ἀπ'τὴ βαθεῖα νόχτα - μέχρι τὴν ἀυγὴ - κι ἀπ'τὴν ἀυγὴ ἕως τὸ
σοῦρουπο - σὲ ἀναζητῶ - "Ὁμως δε σὲ βρίσκω πουθενά κι ἡ φυχή μου
ἀπομένει γυμνὴ καὶ μόνη- (...)-Τώρα ἀπομένω ἀνίκανος κι ἀνίθεος
ὀίχως νὰ γνωρίζω ἐκεῖνο ποὺ ὀφείλω νὰ κίνω - Κι ἡ φυχή μου ἀπο-
μένει γυμνὴ καὶ μόνη".

Στὸν ἀπαγγελέα ἀπαντοῦν οἱ ΛΑΤΙ:

Μετὰ τὴν ἀναζήτηση στὸ Θῶς, στὴ Ζωή, καὶ πάλι ὁ θάνατος, τὸ
Σκοτάδι εἶναι "λύση" στὸ μεγάλο πρόβλημα.

Χ Ο Ρ Ι Κ Ο Ι Ι Ι.

"Ἐτὸ Σκοτάδι τοὺς Κόσμους - ποὺ ἡ ἰδέση κι ἡ καρδιά
γι'αὐτοὺς μεθ' - Ἐτὸ Σκοτάδι μέσα ζεῖ ἡ στερεότατη - τοῦ λυτρωμοῦ
ἐλπίδα (...). Τὸ Σκοτάδι σ'ὀδηγεῖ σταθερὰ στὴ Ζωή".

*Ο "Ανθρώπος ρωτά "Κύριε Κύριε πῶς μπορεῖς νά κατοικεῖς μέσ
στή νύχτα - Σὺ ποῦ εἶσαι φωτεινότερος ἀπὸ τὸν "Ἥλιο;" Καί ἡ
Χορωδία ἀπαντᾷ "Ἄν ζητᾷς τὴ ζωὴ βυθίσου στή νύχτα". Ἐέλως δ
"Ἀνθρώπος ἀποφασίζει "Ἐἶσαι ὁ ἀγαπημένος τῆς ψυχῆς μου κι ἐγὼ
θέλω νά σ'ἀγκαλιάσω καί νά πεθάνω μέσ στή Σκιά σου".

"Ἔμα σύντομο ὀρχηστρικό INTERMEZZO ποῦ ὀδηγεῖ στό δυναμικό
ALLEGRO: ΧΟΡΩΔΙΑ "Στάσου καί μὴν κερνᾷς! Ἦθην κερνᾷς τὸ κατόφλι
τοῦ θανάτου. Νῆϊ" ΚΑί πέρα κάτω "Ὁ Θεός δέν εἶναι, καί Ἦ Ὁ Θεός
εἶναι ὀσῖ" *Ἐδῶ βάζω τὸ κύριο θέμα ἀπὸ τὸ ὁρατόριο "ΘΕΟΣ" ποῦ
γράφουμε μαζί μὲ τὸν Κωνσταντῖνοπουλοῖ

*Ἐμφανίζεται ὁ Θεός, αὐτοπροσώπως, πρὸς μεγάλη ἐκκληζῆ τοῦ "Ἀνθρώ-
που: "Κύριε ἐε βλέπω τοὺς ἀγγέλους σου νά σέ ὕμνουνε - Ἐἶσαι
μόνος κι ὁμοιος μ'ἐμέ! Ἐἶχα δέν εἶχα ἐπλάσα κι ἐγὼ - ὅπως οἱ
ἀρχαῖοι μας πρόγονοι - τὸ θεὸ στὰ δικὰ μας ἀνθρώπινα μέτρα -
Πῶς νά μὴ σχολιάσω ἐδῶ τὸ μεγάλο κατὸ ποῦ προξένησε στό ἀρχαῖο
ἑλληνικό πνεῦμα τὸ πάντρεμά του μὲ τὸν Ιουδαϊσμό. Τέ κακὸ ἀλη-
θειᾶ μᾶς ἔκανε ὁ *ἀπόστολος Παῦλος ποῦ τόσο μαστορικά ἐκμεταλ-
λεῖτοκε ἐκεῖνο κάμ "τῷ αγνωστῷ θεῷ". Ἐἶπα καί ἔλλοτε ὅτι δέν
ὑπάρχει περισσότερο σχῆμα ἀπὸ τὴ σύνθετη λέξη
"ἑλληνοχριστιανός"- ποῦ εἶναι φυσικά τὸ θεμέλιο τῆς ἐθνικοφροσύνης
*Ἐγὼ βρῖσκω ὅτι στήν οὐσία τους οἱ ἔθνοιες "Ἑλληνας καί Χριστια-
νός εἶναι τόσο ἀντίθετες ὅσο ἡ φωτιὰ μὲ τὸ νερὸ." Ἄς δοῦμε ἐπὶ
τέλους χωρὶς παροξιάς καί ἠθικούς-πολιτικούς- ἐθνικούς ἐκβιασ-
μούς τί ἦσαν οἱ Ἕλληνας καί τί οἱ Ιουδαῖοι. Ποιά ἡ οὐσία τῆς φιλο-
σοφίας, τῆς θρησκείας, τῆς τέχνης, καί τῆς ζωῆς τοῦ ἑνός καί τοῦ
ἄλλου! Τὰ δυὸ ἄκρα ἀντίθετα! Τὸ ὅπως καί τὸ Σκοτάδι! Ἀυτὰ ποῦ
παλεύουν μέσα στή "Συμφωνία ἄρ. I" καί ποῦ ἀσφαλῶς ἐκφράζουν
τὴ διχοτόμηση ποῦ ἐπιτελεῖται μέσα σὲ κάθε ἑλληνα ποῦ γυρίζει

και αγαπῆ τὴν ἀρχαῖα κληρονομίᾳ του ἐνῶ τοῦ ἐπιβλέπεται ταυτό-
 χρονα ἢ κρατικὴ ἰσλαμικὴ ἀγωγή μέσω τῆς ἐπίσημης θρησκείας.
 Δὲ θάθελα πρὸς θεοῦ (ποιανοῦ;) νὰ κάνω ρατσισμό. "Ἄλλωστε θαυμάζω
 τίς ἐπιτευξέεις ὄλων τῶν λαῶν-φυλῶν. Καὶ τῶν Ἰουδαίων. "Ὁμως γιατί
 ἐμεῖς καὶ πρὶν 20 αἰῶνες ἀνακαλύψαμε τὴν Αὐτρωση μέσα στὸ Νέτρο
 καὶ τὴν Ὀμορφιά νὰ βυθιστοῦμε στὰ Σκοτάδια καὶ τὰ Χάη τοῦ μετα-
 φυσικοῦ καὶ τόσο ἐκδικητικοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων. Καὶ τότε πῶς
 ἐζηγεῖς τὴν "Κασσιανή" σου, τὴ "θεία Λειτουργία", τὴ "ἠερῶσιμη
 Ἀκολουθία" καὶ γενικὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ σου μουσικῆ; θὰ μὲ ρωτή-
 σουν ἀσφαλῶς κολόμπιστα καὶ κηδύπιστα. Γιατί ὡς φαίνεται ὑποκει-
 μενικὰ ὄν ταυτίζω οὔτε τὴ θρησκευτικότητα οὔτε τὴν ἐκκλησία
 -ὅπως τὴν ἐζήσα- μὲ τὴν Ἰουδαϊκὴ πλευρὰ τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὸ
 κήρυγμα τῆς Ἀγάπης καὶ τῆς θυσίας -πανανθρώπινο- τὸ ἐξέφρασε
 θαυμάσια ὁ Χριστὸς καὶ τὸν ἐέχομαι σάν ἓνα πνευματικὸ-ἠθικὸ
 ὁδηγὸ πλᾶν στίς ὄλλες μεγάλες ἀξίες καὶ ἀνακάλυφα καὶ καὶ μὲ
 καθορίζουν. "Ποτὲ ὄν πιστευα πῶς μπορῶ ν' ἀντικρῶω τὸ θεὸ μου
 μὲ τὰ μάτια... "γράψω στὴ "Συμφωνία ἀρ. I" καὶ ἡ φράση αὐτὴ εἶναι
 ἰδιαίτερα γιὰ κελὴν τὴν ἡλικία, καὶ προπαντὸς ψυχολογία, πολὺ σημα-
 ντικὴ. Ἦταν μιὰ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κατάνηση. "Ἐνα δικαίωμα καὶ
 τὸ πῆρα μόνος μου, μὲ τὸ σπαθὶ μου, μιλῶ καὶ τὸ πλήρωσα τόσο ἀκριβᾶ.
 "ἠάρτυρες Ἰδντροφοὶ τῆς Ἑλλάδας I " Καὶ ἀκολουθοῦν ὄλοι οἱ λαοὶ
 τοῦ κόσμου "Ἄνεβαίνου ἀγκυλισμένοι οἱ προλετᾶριοι ὄλου τοῦ
 κόσμου ὄπ' τὸ βυθὸ". Καὶ ἀμέσως βάζω τὸ τραγοῦδι καὶ Ἐγραφα -νομίζω
 στὰ 1940- πάνω σὲ ποίημα τοῦ Σολωμοῦ:

Και τό συμπέρασμα (για τήν εποχή εκείνη) τό εκθέτει
 ὁ ΚΟΡΥΘΑΙΟΣ στό ΧΟΡΙΚΟ ΙV "Ὁ θεός ἄνθρωπος, εἶναι μιᾶ δύναμη
 πού ξεπερνᾷ τίς ἱκανότητες τοῦ νοῦ σου γιά νά τόν συλλάβει".
 Νά δίνεις τήν ἐννοια αὐτή "στή δύναμη καί στήν οὐσία τῆς ζωῆς".
 Νά μήν παραθύρεσαι "ἀπ'τίς τρομαγμένες ὀπτασίες τῆς φαντασίας
 σου ὅτε ἀπό τοῦς μεταφυσικούς πόθους τῆς ψυχῆς σου". Ὁ θεός
 δέν εἶναι μακριά σου. Εἶναι μπροστά σου. Εἶσαι σὺ. Κοίταξέ τον στά
 μάτια καί πές του: "Ἐργάτη πού μοιράζεσαι τ'ἅγιό κρεβάτι μέ τή
 Γῆς - συντριβεις τά εἶδωλα πού κνίγουν τή Σκέψη μου καί ἀργοῦ-
 φέυεσαι πρὸς τίς τοῦ θριάμβου, τῆς πρώτης τοῦτης Λύγῆς,
 πού ροδίζοντας ἀπλώνει τριγύρω στά κλάτη ὄλου τοῦ Κόσμου. Τό
 λεπτό ἔρωμα τῆς Ἀγάπης πού κάνει τοῦς ἴσκιους νά παίρνουν τήν
 ἀξία τοῦ φωτός". Εἶναι ἐνδιαφέρον νά δοῦμε, ὅταν ἔρθει ἡ στιγμή,
 μέσα σέ ποιέες συνθήκες καί ποιᾶ γεγονότα ἔζησα ἐκεῖνον τό Γενό-
 ρη τοῦ 1945 ὅταν χάραξα στήν καρτιτούρα αὐτές τίς γραμμές.
 Τώρα ὅμως καιρός νά ξαναγυρίσουμε στήν Τριπολι τοῦ 40-43 γιά
 νά δοῦμε τίς σχέσεις μου μέ τόν ἄλλο μεγάλο μου δάσκαλο, τό
 Διονύσιο Σολωμό. Ὁ πατέρας μου καί ὁ παππούς μου ἦσαν περήφανοι
 γιά τήν κρητικὴ καταγωγή τοῦ ποιητῆ. "Ἐκάμεν τήν ἴδια διαδρομὴ
 μέ τοῦς Σολωμοῦς" ἔλεγε ὁ Νικητὴ Θεοδωράκης, στά Γιάννενα, καθὼς
 συζητοῦσε μέ τόν πατέρα μου τίς χειμωνιάτικες νόχτες πλῆθ' στή
 οὐρπα. "Στήν πρώτη Ἐπανάσταση τοῦ τάδε ἔτους πήγαμε στή Σύρο.
 Στὴ δευτέρη στὴ Ζάκυνθο. Οἱ Τούρκοι καίγανε τὰ σπίτια μας, τὰ
 δέντρα, τὰ κτήματα. Μετὰ γυρίζομε καί φτοῦ ἀπ' τήν ἀρχή". Ὅταν
 στά 1669 οἱ Τούρκοι πήρανε τὴ μεγαλόνησο ἀπὸ τοῦς Βενετούς, ἡ
 οἰκογένεια τῶν Σολωμῶν μετακόσπεφ στή Ζάκυνθο. Ὁ παππούς μου
 ἤξερε ἀπ' ἔξω τήν Ἐρωφίλη καί τόν Ἐρωτόκριτο. Ἄφες ὀλόκληρες
 εικοτραγουδοῦσε τοῦς στίχους μέ κείνη τὴ μουστικὴ μουσική. Ὁ
 πατέρας μου πίστευε ὅτι ἡ σολωμικὴ ποίηση βγαίνει μέσα ἀπὸ
 τὰ κρητικὰ ἔπη. Δέν μοῦ εἶπε ὅμως ποτὲ ὅτι ὁ Διονύσιος ἦταν νόθο
 παιδί. Τό διάβασα μόνος μου τήν ἐποχὴ τῶν ἐράτων μου μέ τήν

*Αγλαΐα. Πρώγμα που δικαίωσε την φυσική μου εφεση, όχι μόνο την
 ερωτική αλλά και την ανθρώπινη, απέναντι στις δηπρέτριες. *Αργό-
 τερα όταν με καλούσαν σε κανένα πάρτυ σε φιλικό σπίτι εγκατέ-
 λειπα τα κορίτσια της "καλής κοινωνίας" και πήγαινα στη κουζίνα
 απ'όπου μās παρακολουθούσαν τα κοριτσόπουλα β'κατηγορίας, οι
 δηπρέτριες. *Αλήθεια τι ιστορικό μάθημα και ποιά... ταξική ρεβάνς
 ο έθνικός μας ποιητής να είναι γινός μιας δούλας, όπως τις έλεγαν
 και τις θεωρούσαν τότε. Τη μάνα του την έλεγαν *Αγγελική. Ήταν
 πανέμορφη, πανέξυπνη. Και στο τέλος το άφεντικό της -ο πατέρας
 του Διονυσίου- παντρεύτηκε, έσχατόγηρος κιό, μια μέρα πριν
 πεθάνει. Ίτι παραξενιά βμως της κοίρας να σύρει αυτή τη μάνα στα
 δικαστήρια, για λόγους κληρονομικούς. Και τι σκληρότητα! Δεν της
 μίλησε ποτέ ως το θάνατό της. *Έτσι διχασμένος οδηγήθηκε στα μονο-
 πάτια της ζωής ο ποιητής. *Από τον πατέρα του, άριστοκράτης. *Από
 τη μάνα του λαϊκός. Βοός άριστοκρατικός, καρδιά λαϊκή. Το μέγιστο
 επίχειρημα του πατέρα μου για να τον συνοδεύω τις κυριακές στην
 *Εκκλησία (ή μητέρα μου δεν πήγαινε ποτέ) ήταν το γεγονός ότι
 ο μικρός Σολωμός όχι μόνο παρακολουθούσε τη θεία λειτουργία
 αλλά ακόμα και έφελνε. Πώς μετά απ'αυτό να μη γίνω κι εγώ μέλος
 της εκκλησιαστικής χορωδίας -αυτής που κρατούσε το ισον- στην
 άργοστολιότικη εκκλησία στο Λιθόστρωτο; *Ο Σολωμός έφελε με
 υπέροχο τρόπο το "Κύριε *Ήλσθσον " και διάβαζε τον *Αποστολο.
 Δέκα χρονώ, τον στέλνουν για σπουδές στη Βενετία. *Άλλο μεζον
 επίχειρημα του πατέρα μου που ήθελε να ακολουθήσω τον κλάδο
 του *ο Σολωμός σπούδασε νομικά" *"Όμως δε δικηγόρησε ποτέ!"
 *Σπούδασε κι εσύ και μη δικηγορήσεις"... *Όταν κωτάκουσα την
 *Ενότη στην Τρίπολη τότε κατάλαβα βαθειά μου το νόημα των στίχων
 *"Αστράφε φως κι *έγνώρισεν ο νιός τον έαυτό του". Δεμένα με νόκ-
 κινή το δχα τα ΑΠΑΝΤΑ του Σολωμού με την Εισαγωγή του
 έγιναν από τότε το αγαπημένο μου βιβλίο. Κάποιος στη Ζάκυνθο
 ρώτησε τον ποιητή, όταν ακόμα ήταν παιδί: "Πού βρισκόσουν πριν

γεννηθεῖς" κι αὐτὸς ἀποκρίθηκε "Μέσα στὸ νοῦ τοῦ θεοῦ".
 Τότε ἡ φιλολογικὴ συντροφιά μας ἀνακάλυψε τὸν Γκαίτε, τὸν
 Σίλλερ καὶ τὸν Χέγκελ. Δηλαδή τὴ γερμανικὴ φιλοσοφία. Τὴ σχέση
 τῆς αἰσθητικῆς μὲ τὴν ἠθικὴ. Τῆς Τέχνης καὶ τῆ Γνώσης. Ὁ Σολωμὸς
 εἶχε ἀσπασεῖ τὴν ἰδέα τοῦ Ἀπόλυτου. Καὶ τὴν ἐνότητα ἀνάμεσα
 στὸ ἄρατο, τὸ καλὸ καὶ τὸ ἀληθινὸ. Κατὰ τοῦ Χέγκελ ὁ ὑψηλότερος
 βαθμὸς τοῦ Ὄραίου στηρίζονταν ἐπάνω στὸ ἀπόλυτο καὶ τὸ ὑψηλὸ.
 "Ἔτσι ἡ Τέχνη ἐκφράζει τὴν οὐσία τῆς Ἰδέας. Καὶ τὸ ἄρατο τὴν
 ἐνότητα τοῦ πνεύματος μὲ τὴ φύση. "Ὅλο τὸ Ποίημα ἔς ἐκφράζει
 τὸ Νόημα, ὡσάν ἕνας αὐτοσφαιρικός κόσμος, μαθηματικὰ βαθμολογημένος,
 πλοῦσιος καὶ βαθύς" γράφει ὁ Σολωμὸς γιὰ τοὺς "ἐλευθερούς Πολιορ-
 κημένους". Τὴν ἰδεαλιστικὴ μου διέθεση καὶ τὴση ἐκείνου τοῦ καιροῦ
 τὴν εὕρισμα ὅλο καὶ πιὸ πολὺ νὰ τὴν ἐκφράζουν παράλληλα ὁ Χέγκελ
 καὶ ὁ Σολωμὸς "Ἡ Ἰδέα εἶναι τὸ Ἀπόλυτο, πιστεῦε ὁ πρῶτος, καὶ
 ἡ αἰσθησὶνὸς παράσταση εἶναι τὸ Ἰδανικὸ, τὸ ἄρατο. Ἡ θεοποιημένη
 ἀνθρώπινη σκέψη εἶναι ἡ ὑπαρξη". Ὅταν ταυτίσεις τὸ Ἀπόλυτο μὲ
 τὸ Πνεῦμα, τότε τὰ πάντα εἶναι μιὰ Σκέψη, ἕνας Συλλογισμὸς ποὺ
 ἐνώνει τὴ μεταφυσικὴ μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ
 Τέχνη ἀνήκουν στὴν ἀπόλυτη πνευματικὴ περιοχὴ. Ἡ Τέχνη ξαναδη-
 μιουργεῖ τὰ ἀντικείμενα ὅμως ἀπολαγμένα ἀπὸ τὰ ὕλινά τους στοι-
 χεῖα. Κι αὐτὸ γιὰτὶ ὁ πραγματικός κόσμος εἶναι ἀτελής. "Ἀπὸ τὴν
 ἄλλη πλευρὰ τὸ Πνεῦμα, ζητᾷε νὰ βρεῖ ἱκανοποίηση μέσα στὸ ἰδανικὸ.
 Κι ἔτσι γεννιέται ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν ἀναζήτηση καλλιτεχνικῆς
 Ὄραίου". Καὶ ὁ Σολωμὸς πιστεῦε στὴν ἰδέα τοῦ Ἀπόλυτου, ποὺ ἐξο-
 μείωνε μέσα στὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία τὸ ἰδανικὸ μὲ τὸ πραγμα-
 τικὸ. Αὐτὴ ἡ ἰσοκρατία, δηλαδή ὁ ἄρατος ἰδεαλισμὸς - ποὺ τόσο
 σκληρὰ χτύπησε ὁ Κέρλ Μάρξ- ἐμένα ὄχι μόνο μὲ γόητευσ ἀλλὰ καὶ
 μὲ βοήθησε ἀποτελεσματικὰ νὰ ὑπάρχω μέσα σὲ κείνα τὰ παγωμένα
 σκοτάδια τῆς κατοχικῆς νύχτας. Ὅπου ὅλες οἱ ἐξοριωμένες δέξες
 κινετοῦσαν σὲ "ἄρατα ἐρείπια" γύρω μου καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶχε
 ὑποβιβαστεῖ στὸ ἔσχατο στάδιο αὐτοεξευτελισμοῦ του: ἂν τὴ μὴ

πλευρά οἱ ὄημιοι - κατακτητές ἀπὸ τὴν ἄλλη τὰ θόματα - ὀδοῦλοι.
 Ποιδὼν νὰ πρωτολυπηθεῖ, γιὰ τὴν κατάντια τοῦ ἀνθρώπινου γένους.
 Ἐδουχῶς ἡ κληρονομικότητα μὲ εἶχε καὶ μὲνα διχέσει. Σὲ κείνον
 ποὺ σκεπτεται καὶ σὲ κείνον ποὺ ὀρᾷ. Εἶκα πῶς κρίν ὅτι ἔραση γιὰ
 μὲνα ἦταν ἡ ἔμφυτη ἀντίεραση πρὸς τὴ βία. Ἡ βία εἶναι φίλι.
 Ἐέρνεται στὸ χῶμα. Γιὰ νὰ τὴν ἀντιμετωπίσεις θὰ σφραγεῖς καὶ σὺ
 στὸ χῶμα. Δὲν εἶχα πρόβλημα. Πῶς πῶς ὅμως ἀπὸ τὰ φυσικά μου μάτια
 λές καὶ ὀπῆχαν ἕνα ζευγάρι ἰδεατοὶ ὀφθαλμοὶ μὲ τοὺς ὀποίους
 μποροῦσα νὰ εἶμαι κάθε στιγμή θεατῆς τοῦ ἑαυτοῦ μου. Αὐτὴ ἡ ἀποστα-
 σιοποίηση μὲ ἔσωσε. Γιὰτὶ φυσικά οἱ φυσικὲς μας πράξεις, αὐτὲς
 ἰδίως ποὺ ὀπαγορευοῦνται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς βίας στὴ βία ποὺ ἦταν
 ἡ κύρια μορφή πολιτικῆς ἐράσης - ὀπάγονται στὴν περιοχὴ τοῦ
 πραγματικοῦ, ἔπομένως τοῦ πεπερασμένου, τοῦ σχετικοῦ, τοῦ ἐπισφραγια-
 σμένου, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ μας ἐραστηριότητα ἀποτελεῖ μέρος τῆς προσ-
 πάθειάς μας γιὰ τὴν γνώση καὶ κατάνκτηση τοῦ "ἀπολύτου." Ἄς ποῦμε,
 χαριτολογώντας, ὅτι στὴ ἐράση ἤμουν μαρξιστῆς καὶ στὴ σκέψη ἰδεαλισ-
 τῆς. Ἡ Σοῶμικὴ προσέγγιση στὰ προβλήματα τῆς θρησκείας καὶ τοῦ
 θεοῦ βρίσκονταν σὲ πλήρη ἀντιστοιχία μὲ τὰ ἐρωτήματα ποὺ μὲ ἀπασ-
 χολοῦσαν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ προσπαθώντας νὰ ἀπαντήσω συνολικά. Δηλαδή
 βιωματικά, ποιητικά καὶ μουσικά. Μὲ τὴ στάση ζωῆς, καὶ τὰ ὀρατοῦρια
 "Ο ΘΕΟΣ" καὶ "Συμφωνία ἀρ. Γ". Ὁ Σοῶμος ἦταν θεοσεβῆς ἀπὸ μικρὸ
 παιδί: πιστεύει, γράφει ὁ Μαρτίνος Σγούρος, ὅτι ὁ φυσικὸς ἀνθρώπος
 εἶναι φιλοθρησκός: "Ἐνα μυστικὸ αἶσθημα τὸν σφραγίζει νὰ ὀποταχθεῖ
 σὲ κάποια ἀνώτερη ἀγνωστὴ δύναμη ποὺ τὴ φοβάται καὶ τὴ θεοποιεῖ.
 Ἡ πίστη εἶναι ὄλη ἡ δύναμη καὶ ἡ σοφία τῆς ζωῆς. Ἡ Πίστη καὶ ἡ
 τέχνη γεννήθηκαν ἀπὸ τὴν ἴδια πνοή". Γιὰ τὸ Σοῶμο ἡ Πίστη εἶναι:
 "Φῶς ποὺ πατεῖ χαροῦμένο τὸν Ἄδη καὶ τὸ Χάρο". Νοιώθει τὸ θεὸ
 ὅπως νοιώθει τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ὀμορφιά, σὲν μιὰν ἀναντίρητη
 "Ἀλήθεια. Στὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ κοινητικοῦ του ἔργου παρατηροῦμε
 τὴν ἀνθρώπινη συνείδηση νὰ γίνεται ἕνα μὲ τὸ θεὸ. Τὴν "ἐλευθερία

τήνυθέλει "μέστην ἀπὸ τοῦ χρέος, δηλαδή ἀπὸ ὅσα περιέχει ἡ Ἑθι-
κή, ἡ ἑρσηκεία, ἡ Πατριδα, ἡ Πολιτική, κ.λπ.". Δὲν νομίζω, τῆρα πού
γράφω αὐτές τίς γραμμές, ὅτι ἡ ἔντονη πνευματικὴ δραστηριότητα
ἐκείνης τῆς ἐποχῆς διήρθε μιά πράξη φυγῆς ἀπ' τὴν πραγματικότητα.
"Ὅπως εἶδειξα, πῶς κρινῶ, ἡ ζωὴ μου κατοῦσε γερὰ μέσα στὰ γεγονότα
πού πολλές φορές σημάδευαν μὲ οἶδερο τὸ σῶμα μου
καὶ τὴν ψυχὴ μου." Ἀντίθετα εἶδε ἔλαγα ὅσο περισσότερο βίωνα τὴν
πραγματικότητα τόσο περισσότερο ἐνοιώθα τὴν ἀνάγκη νὰ τὴν ἐξηγήσω.
Καὶ ἀκόμα νὰ τῆς ὁδῶ ἕνα νόημα ἀντάξιο μὲ τὴν ἰδέα πού διδάχ-
τηκα ἀπὸ τὰ βιβλία γιὰ νὰ ἔχω γιὰ τὸν "ἄνθρωπο. Αὐτός ὁ ἀνθρωπο-
κεντρισμός - πού εἶ ἀποτελοῦσε τὸν ἄξονα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου
μου- δὲν μποροῦσε δυστυχῶς νὰ δικαιωθεῖ παρά μόνο μέσα στὸν ἀκρατὸ
ἰδεολογισμό. Ἐάνναμε γιὰ ἔθνικό μας κοιμητὴ κάποιον πού ἔκουγε ἀπὸ
μακριὰ τοὺς ἤχους τῆς μάχης τοῦ ἑσολογίου." Ἐκλαίγει μὲν. Δὲν
συμμετετέχε, εἶε. "Ὅπως τὸ ἔπραξε λ.χ. ὁ ἄδερδος μακάρον. Τί συμβαίνει;
"Ἐνα εἶναι βέβαιο, ὅτι ὁ Σολωμός ἐξιδανίκευε μέσα τὸν τὴν πραγμα-
τικότητα." Ἄλλο ἂν ὁ χρόνος εἶδειξε ὅτι οἱ τίς κάρφαιες τῆς στιγμῆς
αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ πραγματικότητα συναγωνίζονταν σὲ ἔξαρση τίς θηλο-
τερες ἰδέες καὶ ἀξίες. "Ἴσως σὲ ἄντιθεση μὲ τὴ στάση τοῦ Σολωμοῦ,
πού δὲν τὴν ἐνέκρινα, προσπάθησα μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς μου νὰ βιώσω
τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, τὴν οὐσία, τὸ μεθᾶβλι τῶν γεγονότων πού ἀρχίζοντας
ἀπὸ τὸν "ἄβανικό πόλεμο εἶ ἀνοσφάλευαν γιὰ τέσσαρις δεκαετίες
τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τῆς πατρίδος μας. Αὐτὸ ὅμως δὲν μὲ ἐμπόδιζε
νὰ θαυμάζω τὸν Σολωμό καὶ νὰ παίρνω ἀπ' αὐτόν ὁ τι καὶ ὅσα θεωροῦσα
ἀπαραίτητα γιὰ τὴν τροφή τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς μου. Πού φαίνε-
ται ἔσπετο πού τὸ γράφω τῆρα, ὅμως ἐπηρεαζόμενος κι ἐγώ, ὅπως ὁ
Σολωμός, ἀπὸ τὸν Σίλλερ, πίστευα - μὲ πρόχειρα, ὅχι μόνο μὲ λόγια-
ὅτι τὸ θηλό εἶναι νίκη τοῦ πνεύματος μέσα οἱ τίς φυσικὲς ἐναντιό-
τητες. Αὐτὸ μὲ βοήθησε ἴσως νὰ ἐξιδανικέω τὴν πραγματικότητα.
"Ἄκόμα μὲ δόηθησε σὲ πολιτικούς συλλογισμούς καὶ ἰδεολογικὲς
συλλήψεις συχνὰ πάνω ἀπὸ τίς δυνατότητες καὶ τὰ μέτρα τοῦ ἔφικτοῦ.

Φυσικά η λέξη αυτή, "εφικτό", είναι παγίδα. Δεδομένου ότι ο άνθρωπος τελικά δημιουργάει το εφικτό. Όταν λέω λοιπόν "δυνατότητες", "πραγματικότητα", "εφικτό", έννοια πρωταρχικά των υποκειμενικών περιόχοντα τον άνθρωπο. Θέλω να πω ότι κάνοντας "πολιτικά όνειρα" δεν έπρεσε έξω από στο βαθμό που οι έχθροι των ονείρων κατάφεραν να παρασύρουν το λαό εκμεταλλευόμενοι τα χαμηλότερα ένστικτά του. Ποθ όμως είναι και τα κινύ ουνάτά γιατί συνδέονται τόσο με τις άμεσες θλίψεις του ανέγκας όσο προπαντός με την ιληρονομικό-τητα που είναι φτιαγμένη βασικά πάνω στο φόβο, στην άσασφάλεια, την έλλειψη φαντασίας και τόλμης και στο έθος και έκομένως ύποταγή στη δύναμη από της ζένης (όχι της δικής του) ^{εξουσίας}. Γιατί η δική του εξουσία βρίσκεται προπαντός μέσα στη γνώση του έαυτού του, την ιστορική του μνήμη, τη δυνατότητα να άπογειώνεται από τα όσαμεί της καθημερινότητας και να μεθώ με το κρασί του μέγα Πανα, του Διδύσου, της Σκέψης και της Τέχνης. Όταν ο άνεμος του ^{Απόλυτου} χτυπήσει το πρόσωπο του άσασ, τότε αυτός γίνεται γίγαντας και άλλάξει τη μορφή της ζωής του. Αυτό φηήριζε το πιστεύω μου, από την έποχή της Τριπολιτοίς, κι αυτό προσπάθησα να ύπηρετήσω και να εφαρμόσω με όπλα την Τέχνη και την Πολιτική στα 40 χρόνια της θράσης και της ζωής μου. Άσχετα όμως με το σε ποιά κατάσταση βρίσκεται κάθε φορά ο λαός μας, συνέβη το εξής. Ένας άιρετικός, έξω, κατόρθωσα με το τραγούδι να άνοιξω μιά μυστική δίοδο προς την ψυχή του και να έπικοινωνώ. Αυτό φυσικά άποτελεί μέγιστο κίνδυνο για τα έραταία της ^{Εξουσίας} που όχι λίγες φορές με δέσανε στην πάσαλο και με κάψανε. Έντοτότοις κατόρθωσα να πλησιάσω αυτό το δράμα. Ίσως η δεκαετία του 60 με το ^{Τραγούδι} και τους λαμπράκηδες να άπηριζε και οια άρχή της άρχής. Έώρα που το κύμα της άντεπανέστασης σαρώνει κι αυτά τα λίγα που υπείραμε με θυσιές και αίμα, τί άλλο να κάνω από μιά νέα άποφυλάκιση; Όχι δεν έχω, με δεν μπορώ τίποτα να προσφέρω άμεσα, πολιτικά. Γιατί η οδός της

άντεπανάστασης είναι να σέ κάνουν να μη θαυμάζεις, να μη πλου-
 τίζεις εσωτερικά, να μην όνειρευεσαι, και τελικά να μη δεχσαι
 "τό δικό σου". Αλλά να υποτάσσαι στο ξένο, λέ ότι σου δώσουν.
 Είναι ένα σταμάτημα του βηματισμού της Ιστορίας. Του βηματισμού
 της δημιουργίας. "Ένα σταυροδρόμι;". Ίσως. Δεν κάνω όμως εδώ άνά-
 λυση της ελληνικής και παγκόσμιας πραγματικότητας. Μιλώ, απλά, γι'αυ-
 τή μουσική μου και τίς καταβολές της. Και τίς διοικες σχέσεις της
 μουσικής μου με τό λαό μας. "Η περίοδος στην Τρίκομη υπήρξε καθο-
 ριστική. Γι'αυτό έπιμένω τόσο πολύ. Και στο κάτω-κάτω οι καιροί
 εκείνοι ήταν τόσο "ύψηλοι" που φαίνεται ότι φηλώσαμε κι έμετε-
 μαζί τους. "Αδυσκολο πιά να χαμηλώσουμε". Τί φταίω εγώ άν άντιμε-
 τώπισα και άντιμετωπίζω τά γεγονότα και τίς καταστάσεις "άφ'
 ύψηλου;". Τό πολύ πολύ, όσοι με κατηγορούν, άς διαβάσουν τον Κάλβο
 που λέει "και άν έπεσε ό πτερωθείς άφ' ύψηλά όμως έπεσε". Κάποιος
 είχε ότι η ποίηση για τό Σολωμό είναι σκέψη που γίνεται μουσική
 και ότι η ποιητική τέχνη καταντά με μονομαχία μουσικής και
 σκέψης (Μαρίνος Σγούρος). "Ο Χέγκελ έγραψε στην Ποιητική του
 πως θεμελιώδ ή γνώρισμα στην ποίηση είναι τό μουσικό στοιχείο,
 και κύριο χαρακτηριστικό της είναι ό λυρικός τόνος, κι έπίστευε
 ότι η δύναμη της μουσικής ξεπερνάει τη δύναμη της πραγματικής
 ζωής. "Η μουσική, γράφει, θα ήταν η μεταφυσική γλώσσα κατ'έξοχην
 άν εκατορώναμε να σκεφτόμαστε με ήχοις τόσο εύκολα, καθώς
 σκεφτόμαστε με τίς λέξεις". Και ό Σοπενάουερ, από την πλευρά του,
 θεωρούσε κι αυτός τη μουσική σαν ένα σχήμα της μεταφυσικής. Πισ-
 τεύει ότι ό Σολωμός "καγίδευσε" τη μουσική μέσα στο στίχο του.
 "Όλη του ή ποίηση ήταν αυτός ό άγώνας να γράφει μουσική με σκέψη
 και με λόγο. Και ίσως γι'αυτό υπήρξε τόσο "δυσκολος" στην τελική
 διατύπωση. Τό ένα σχέδιο έκολούθησε τό άλλο. "Έφαχνε για την τελειό-
 τητα. "Όμως ποιά; Η ήπιας προσπαθούσε τό διακόρθωτο; Κά μετουσιώσει τό
 λόγο σε μουσική; Έγώ πάντως διαβάζοντας στα 1940 τη στροφή "Τώρα
 που η χείστερη νόχτα μονάχους - μιας ημερς άπάντεχα και καί στους

βρέχους -σκιζεται ή θάλασσα - σιγαλινά". Η λέξη "σιγαλινά" με
χτύπησε μέσα μου βαθειά. Έτσι μια παράξενη άρμονία κή γερύσει τό
πνεύμα μου. Ήπηρε με μουσική. Διδάχτη. Καί τήν κατέγραφα. Από
κει και πέρα κάθε μέρα ανακάλυπτα μιλά νέα μουσική. Έως ότου
φτάσω στην ΤΡΙΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ, θά περνούσαν πάνω από σαράντα χρόνια
άσταμάτητης έπαφής και αναζήτησης του "ήχου" μέσα στο σολωμικό
στιχο. Προηγούμενα όμως άνάμεσα στά 1939 και 1943- είχα μελοποιή-
σει τήν ΑΓΙΝΟΡΕΙΤΗ και πολλά πολλά ποιήματα που τά έκανα τραγούδια
γιά τή μάνα μου και τους φίλους:

Η ΕΛΠΙΣΙΑ (όπου πρόσθεσα ένα "γιά", μουσική άδεια)

"γιά να πάει στη ζωντανά"

Η ΦΑΡΜΑΚΟΜΕΝΗ, που την τραγούδησε ο Μάκης καθισμένος στους
πόδες στο Ημερολόγιο, το αγαπημένο του μέρος.
Εμείς που τώρα βρίσκεται το άδικο μνήμα του.
Γιατί ο Μάκης τινάχτηκε στον αέρα και έπεσε
στο χώμα ξανά σε βροχή.

ΜΕ ΤΩΝ ΛΑΜΠΡΟ άσχολήθηκα μία ζωή. Άκτός από τήν ΤΡΕΛΛΗ ΜΑΚΑ, για τήν όποία θέ μιλήσω πιό κάτω, διεξοδικά στά 1951, όταν μέναμε με τών Νιχάλη Κατσάρδ στό Χαλάνδρι, άποφασίσαμε νά γράψουμε μία όπερα βασισμένη στό ΛΑΜΠΡΟ. Άπό όλο τό σενάριο θυμάμαι μόνο τούς στίχους του Σολωμού "τά κάρβουνα του σπύλου άνδριο-άνδρια". Κι αυτό γιατί στις χειμωνιάτικες νύχτες άνεβαίναμε άπ'τό ύπόγειο στην άποθήκη όκου ό καλός νοικάρης του επάνω κατώματος είχε άποθηκεύσει τά κάρβουνά του και μετς τά "δανειζόμαστε" για τή δική μας σόμπα νά μη παγώσουμε. Στην πράξη μας όμως αυτή δίναμε μία σπηνική μεγαλοπρέπεια καθώς τραγουδούσαμε κουβαλώντας τά κλεφματά τή μουσική που είχα συνθέσει και που είχε τό ρυθμό ένός άργου έπιβλητικού έμβατήριου. Άργότερα πάλι στά 1953 όταν δίναμε έξετάσεις στό Άδετο Άθηνών για τήν Άνοτροφία του Άέρθματος Κρατικών Άνοτροφιών μ'ς έβαλαν σάν θέμα τό ποίημα του Σολωμού Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ, πάλι από τό ΛΑΜΠΡΟ, νά τό κάνουμε καντάτα για όρωδία και όρχήστρα. Το έργο αυτό μπήκε σ'ένα φάκελλο στά γραφεία του ΙΚΥ και δέν ξαναβγήκε. Ίσως μόνο για νά πεταχτεί στά σκουπίδια. Κλείνω τήν παράθεση τών τραγουδιών μ'ένα άκόμα μελοποιημένο ποίημα, τήν ΩΔΗ ΣΤΗ ΙΣΡΑΗΛ, που βρήκα καθώς άνασκόλεφα για έλλη μία φορά τί κιτρινωμένα μου χειρόγραφα. Άν φάξω καλά σίγουρα θέ βρω κι έλλα. Όμως ποιός ό λόγος; Ή παρουσιάζω δειγματοληκτικά μόνο και μόνο γιατί φανερώνουν τή διάθεση και τό κλίμα τής εποχής:

Καί ή διασκευή του γιά τήν άνδρική χορωδία τής 'Αγίας Βαρβάρας:

"Η "Τρελλή Μάνα" ξεκίνησε όπως είπα μέ διάφορα μελωδικά γυμνάσματα. Στά 1945 μορφοποιούνται ο' ένα έργο γιά χορωδία καί δρχήστρα έγχόρδων "ΤΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ" που τό παρουσιάζω μιά καί μοναδική φορά στό Συνέδριο τής ΕΠΟΝ μέ τή βοήθεια τών συμμαθητών μου από τό 'Οδείο 'Αθηνών. Στά 1946 γράφω ένα κουαρτέτο έγχόρδων έμπνευσμένο από τήν πρώτη στροφή του ποιήματος καί τό αφιερώνω στόν 'Αργύρη Κουνιάδη. Στά 1949, άμέσως μετά τή Μακρόνησο, νάο ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ, (ήμιτελές) γιά χορωδία καί μεγάλη δρχήστρα. Στά 1956, στό Παρίσι, δλο τό ποιήμα ή ΤΡΕΛΛΗ ΜΑΝΑ γιά σόλο σοπράνο, μικτή χορωδία καί συμφωνική δρχήστρα. Είναι ή ΤΡΙΤΗ ΣΟΥΙΤΑ. Καί τέλος στά 1981 στό Παρίσι, πάλι, νάο γραφή, ή τελική κιά, τό έλκίζω: Η ΤΡΙΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ. Σέ κάθε άρχή δεκαετίας, στά 40, 50 καί 60, τρείς νότες, πέντα οι ίδιες, θεμελιώνουν τή δεκαετία τής μουσικής μου. Στά 1940 στό πρώτο σχεδίασμα τής ΤΡΕΛΛΗΣ ΜΑΝΑΣ:

Στά 1950, στό Γιανιά, κώνω στό ποιήμα του άδελφου μου:

πήρε την σχεδόν ιδιόκτητη δρχήστρα του 'Ωδείου 'Αθηνών και την έκανε κρατική. 'Ο θετός μου δέχτηκε όλες τις εξηγήσεις του Οικονομίδη. Δέν έπρόκειτο για καταχρήσεις αλλά για δικαιολογημένα έξοδα παραστάσεως μιας και η δρχήστρα φιλοξενούσε τότε τις πιο μεγάλες διεθνείς προσωπικότητες της μουσικής. "Έτσι μια φίλα μπορούμε να πούμε ότι αναπτύχθηκε μεταξύ τους και όταν έτεθη από τον πατέρα μου το πρόβλημα άποφασίστηκε να γίνει γεύμα στη Νέα Σμύρνη όπου ο Οικονομίδης θα είχε την ευκαιρία να δει τις συνθέσεις μου. "Η πρώτη έντύπωση υπήρξε θετική, έβλεπε μόνο να με συναντήσει, να με δει, να με εξετάσει και να με γνωρίσει για να άποφανθεί άριστικά. Αυτό έγινε στα 1942. "Όμως δέν υπήρχαν οικονομικές δυνατότητες για ένα ταξίδι μου στην 'Αθήνα. "Όπότε συνέβησαν τα γεγονότα που σας εξιστόρησα και το ταξίδι αυτό πραγματοποιήθηκε χάρη στην πρωτοβουλία του Βαστούσιο και με έξοδα των κατακτητών... "Έτσι το καλοκαίρι του 1943 έγκατάλειψα άριστικά την Τρίπολη και έγκαθίσταμαι στην δδδ Σμύρνης 39 στη Νέα Σμύρνη, στο σπίτι του 'Αντώνη Πουλιάκη.

Α Θ Η Ν Α 1943-47.

Την ίδια βδομάδα που έφτασα κανονίστηκε το ραντεβού με τον Οικονομίδη. "Ήταν τότε άκόμα διευθυντής του 'Ωδείου 'Αθηνών, και ζήτησε να τον συναντήσουμε, ο θετός 'Αντώνης κι εγώ, εκεί. Με έδωσε πάτησα το σκαλοπάτι του κοληού κτιρίου στην δδδ Πειραιώς. Στο θυρωρείο, ο Παναγιώτης, ο Νικήτας και ο Χρήστος κλητήρες και στενοί συνεργάτες βόλεια του Οικονομίδη. Καθίσαμε λίγο μαζί τους και μετά ανεβήκαμε τη ξύλινη σκάλα που οδηγεί στο πρώτο πάτωμα. Μας υποδέχτηκε στο κεφαλόσκαλο. Πληθωρικός, φηλός, με καχύ μουστάκι, άρχοντικός συνάμα και έγκάρδιος, ένών μιλούσε με το θετό μου με διερευνούσε με ζαφνικές ματιές σά νάθελε με μιός να καταλάβει όλο μου το είναι. Μια δυο φορές τα βλέμματά μας συναντήθηκαν και άμέσως γυρίσαμε και οι δυο τα μάτια άλλου. Μας κάλεσε να τον ακολουθήσουμε στην τάξη

αριθμός πέντε δεξιά στο διάδρομο απέναντι απ' τις διοικητικές
 και οικονομικές υπηρεσίες. Η αίθουσα ήταν κλημυρισμένη στο φως
 που έμπαινε από το μεγάλο παράθυρο με θέα στην εσωτερική αυλή.
 Στη μέση ένα τεράστιο μαύρο πιάνο σταγγουέτ. Γύρω-γύρω καρέυλες.
 "Πώς σε λένε;" Δίστασα λίγο και είπα "Μίλη". "Λοιπόν τι θέ μās
 παίζεις;" "Βεγολα απ' το χάρτοφύλακα τις νότες, και τις δοκίμησα
 στο πιάνο. Κάθησε κάτ παίζε μας ό τι θέλεις". "Έπαιξα και τραγού-
 δησα και ό οικονομικός δρθιος απέναντί μου με τόνά χέρι άκουμπι-
 μένο στην ούρά του πιάνου εξακολουθούσε ένω άκούγε να με παρακολου-
 θετ διαρευνητικά. Αίσθανόμουνα τή σκέψη του να θέλει να μπετ στην
 ψυχή, στο νοϋ μου, στο χαρακτήρα μου, να τρυπάνει παντού, έτσι που
 τελικά έννοιωσα ό τι κάτι σημαντικότερο από ό τι νόμιχα συντελείται
 εκείνη τή στιγμή. Κάποτε σταμάτησα για να πάρω άνδρα και κείνος
 άμείως άπεσυνδόμενος στο θετο μου είπε με έμφαση "Είναι γεννημένος
 μουσικός, εδ τόν κρατήσω". Δεν πιστεωα στ' αυτά μου. Ηδσα στο βλέμμα
 αυτού του ανθρώπου είχα διασφινει ένα κομμάτι κρυό άτσάλι που με
 είχε φοβίσει και με είχε κάνει να χάσω κάθε έλπίδα. Μετά με ρωτά
 "Μου είπαν ό τι έκανες θέματα άρμονίας. Μπορείς να μου τά δείξεις;"
 Πηρε το τετράδιο, κάθησε ό ίδιος στο πιάνο και άρχισε να παίζεις.
 Κάθε τόσο σταμάταγε και σχεδίαζε με το μολύβι του ένα μεγάλο X
 πάνω στις νότες μου. Σεφύλλισε έτσι όλο το τετράδιο και τέλος λέει
 "Ναι. Αύτά θέ τά ξεχάσεις. Ο' άρχισουμε απ' τήν άρχή. Σύμφωνος;"
 "Σύμφωνος". "Τόν 'Οκτώβριο γίνονται οι έξετάσεις. Πρέπει να μπετ,
 λέει στο θρτο μου, κανονικά στην πρώτη Σολφέζ. Μπορετ όμως να δώσεις
 για δυο τάξεις... Λοιπόν ραντεβού τόν 'Οκτώβριο;" και σηκώνεται
 να μās χαιρετήσει. Τήν εποχή εκείνη η κατάσταση στην 'Αθήνα είχε
 βελτιωθεί. "Υπήρχε πάντα πείνα." "Όχι όμως θάνατοι από τήν πείνα.
 Τουλάχιστον έμφανως. Η πρώτη μάχη του ΕΑΜ δόθηκε με τά λαϊκά
 συσίτια δυνάτια στην πείνα, για τήν έπιβίωση. Βέβαια άνθουσε η
 μαύρη άγορά. Γρήγορα όμως έγινε κι ατή με καθημερινή ρουτίνα.
 "Αν είχα χρήματα ή έμπορεύματα, ρούχα, κοσμήματα κ.λπ., για άνταλλαγή,

εὑρισκεις και τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα. Στὰ πεζοδρόμια ὑπῆρχε πάντα μεγάλη κίνηση. "Ἕλληνες, γερμανοὶ και ἰταλοὶ φέρθηκαν μιγθῆν. Στους ὁδρους κυρίως στρατιωτικὰ αὐτοκίνητα και μοτοσυκλέτες. Καὶ ἀνδρεςά τους τὰ ντόπια καφετιὰ λεωφορεῖα με γκαζοζέν. Ἰδιωτικὰ αὐτοκίνητα δὲν ὑπῆρχαν. Στὸ σπίτι μου ἔδωσαν ἕνα δωμάτιο ποῦ ἦταν ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπ' τὸ μπαλκόνι τῆς Κυριῶς. Τὸ σπίτι της, ἕνα διάφορο με κῆπο, βρισκονταν στὸν ἀμῆως παρῶλληλο με τὸ δικὸ μας ὁδρομο, Κωνσταντινουπόλεως 39. Τὰ οικονομικὰ τοῦ θεῖου μου εἶχαν βελτιωθεῖ. "Ὅμως δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ θρέψει ἕνα ἄομα στόμα. Γι' αὐτὸ κάθε εἴκοσι μέρες κατέβαινε ὁ πατέρας μου ἀπ' τὴν Τριπολη με τὴ βαλίτσα του γεμάτη τρῶφιμα. Μοῦ ἔδινε κι ἕνα μικρὸ χαρτζιλίκι ποῦ δὲν ἔφτανε γιὰ τὰ κῶδια μου. Γι' αὐτὸ στὴν Ἀθήνα πῆγαινα και γύρναγα με τὰ κῶδια. "Ἐγινε οἰκογενειακὸ συμβούλιο και ἀναλύθηκε φαρδισιὰ-πλατειὰ ἢ φράση τοῦ Οἰκονομίδη "εἶσαι γεννημένος μουσικὸς". "Ὁ θεῖος μου, συντηρητικὸς, μᾶς συμβούλευε νὰ μείνουμε προσγειωμένοι. "Ἄλλο μουσικὸς και ἄλλο συνθέτης. "Ἐδῶ ἔχουμε μόνο ἕνα Καλομοίρη. Δὲν μπορεί νὰ γίνει ὁ καθένας Καλομοίρης. Αὐτὸ νὰ τὸ βγάλουμε ἀπ' τὸ νοῦ μας". "Ἀηλαδῆ;" ρωτοῦσε ὁ πατέρας μου ποῦ τὸν εἶχα πείσει ὅτι εἶμαι τουλάχιστον ἕνας... Σοῦμαν (τοῦ εἶχα καιζεῖ ἕνα ἔργο τοῦ Σοῦμαν και ἕνα δικὸ μου και δὲν εἶχε βρεῖ καμμιά διαφορᾶ) "Ἀηλαδῆ, -ἀπαντοῦσε ὁ θεῖος-, μπορεί νὰ γίνει καθηγητὴς τῆς μουσικῆς σὲ γυμνάσιο. "Ἄν ἔχει λίγη τύχη. Τίποτα περισσότερο...". "Ἔτσι ἀποφασίσθηκε ὅτι πρέπει νὰ φάσω ἔξετασεις στὰ νομικὰ ὥστε νὰ ἔχω μιὰ σίγουρη ἐπαγγελματικὴ βίση. Δικηγόρος, ἢ ὑπάλληλος νομαρχίας, ὅπως ὁ πατέρας μου... "Ὁ θεῖος Ἀντώνης και ὁ θεῖος Ἰσηθῆνης, ποῦ ἔμενε στὸ Ἰσθγιεῖο τοῦ σπιτιοῦ μαζί με τὴ θεία Βιργινία, σχεδὸν κάθε βράδυ πῆγαιναν γιὰ Βεγγέρα στὸ σπίτι τοῦ Ἠλία Ἀλτινογλου. "Ἐκεῖ συνυῶζαμε τὸ τερπινὸν μετὰ τοῦ ὀφελίμου γιατί μπορούσαν νὰ ἀκούσουν ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο τὴν ἐκπομπὴ τοῦ BBC γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ γενναῖοι ἀφηφούσανε τὸν νόμο τοῦ κατακτητῆ και ξεσφάγιζαν

πά' ραδιφωνά τους." Έως ότου φτάσει ή ώρα της έκπομπής, ή ώρα περνούσε είτε στην μικροστινή βερδάντα, είτε στον κήπο στο πίσω μέρος του σπιτιού, με συζητήσεις. Κάπου κάπου ή κυρία Μαργαρίτα έπαιζε στο πιάνο ήριες από γνωστές Ιταλικές όπρες. "Όπως ήταν φυσικό άκολούθησα κι εγώ τους δυο θελους μου σ' αυτές τις έπισκέψεις - βεγγέρες. Έκτός από τον κύριο Ήλια και τη γυναίκα του τη Μαργαρίτα, στο σπίτι ήπληρχαν ή μαμά της Μαργαρίτας, ή Οδρανία, το γένος Βαρδότη. Σμυρνιά, από τη Νάξο και μεβεντσιάνικη καταγωγή, τους κόντε ντε Βαρδότει. Και φυσικά οι τρεις κόρες, ή "τάσα, ή Ηιμόζα και ή Μυρτώ. Ή πρώτη δοντογιατρός είχε το Ιατρείο της στο μικροστινό δωμάτιο του σπιτιού - εκεί που άργότερα θέ ήταν το γραφείο μου στην περίοδο της δεκαετίας του 60. Στα 1938, σ' ένα από τα περιόματά μας από την Αθήνα, μ' έπιασε φοβερός πονόδοντος και ή Στάσα μου έβγαλε ένα δόντι. Ήταν ή πρώτη μου έπαφή! Όταν ξαναπήγα με τους θελους μου, καθήσαμε στο σαλόνι. Ήσαν όλα τα μέλη της οίκογένειας πλην της μικρότερης. Σε μία στιγμή άκουστήκαν τρεχαλητά στις σκάλες και παρουσιάστηκε μπροστά μας ένα κορίτσι που άπορούσα πως μπορεί να στέκει στα πόδια της με την τόση άδυναμία. Πετσι και κόκκιλο. Εκείνη όμως ήταν ζωρή και εθνήνητη. Και όταν σηκώθημα για να συστηθώ με κοίταζε απ' τα πόδια ως το κεφάλι - που ήταν δυστυχώς πολύ φθλά. Δέν είχε τίποτα, μόνο που το βλέμμα της από την άπορία πέρασε στο περιπαιχτικό. "Όπως μου είχε άργότερα τά έχασε με το ύφος και την πρωτοφανή άδυναμία μου. Πετσι και κόκκιλο. Ζήτησε συγγνώμη και έφυγε σχεδόν τρέχοντας με πάει με τους φίλους της. Στόν ίδιο όρδο με μάς, μετά τη Στροφή της Νέας Σμύρνης, ήταν το σπίτι του καθηγητή Γ. Θ. Κοκκιδη. Ή γυναίκα του, γυμνασιάρχης, είχε φροντιστήριο. Παρουσιάστηκα και γράφτηκα σε ένα από τά τμήματα. Αρχαία, λατινικά, έκθεση κ.λπ. Πήγαίνα τρεις φορές τη βδομάδα. Τις άλλες, μέρες, κλεισμένος στο δωμάτιο μελετούσα μουσική. Κατέβαινα στο Ισόγειο όπου ήπληρχε ένα πιάνο. Ήταν άσκήσεις ή αυτοσχεδίαζα. Ο θετός, ντόνης είχε ένα όπεροχο.

Ἄρμούνιο μὲ κολλὰ ρεζίστρα. Ἐκεῖ μᾶς ἔπαιζε κάπου-κάπου τὶς δικές του συνδέσεις ἢ τὰ τραγοῦδια τῆς μόδας. Ἐμένα στὴν ἀρχὴ δὲ μὲ ἄφηνε νὰ τὸ ἀγγίξω, ὅμως λίγο-λίγο μοῦ ἐπέτρεπε νὰ παίζω ἕς ποῦμε μισὴ ὥρα τὴν ἡμέρα, γιὰ νὰ μὴ τὸ χαλάσω. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ πολιτευτὴς Τουρκοβασίλης, ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία, ἔγινε βουλευτὴς στὴν Τράπεζα τῆς Ἑλλάδας κι ἔτσι σέλιγο ἢ τράπεζα γέμισε ἀπὸ Τριπολιταῖοτες ὑπἄλληλους, καὶ ἀνάμεσά τους κολλοὶ συμμαθητῆς μου. Πήγαινα λοιπὸν ἐκεῖ συχνὰ νὰ τοὺς βρῶ νὰ κουβεντιάσουμε. Στὴ Νέα Σμύρνη δὲν ἤξερα κανέναν. Στὸ φροντιστήριο συνδέθηκα κίως μὲ μερικοὺς κι ἀνάμεσά τους τὸν Φαίδωνα, ποῦ ἦταν ἐρωτευμένος μὲ τὴ Κυρτὸ. Ἐγὼ νόμιζα ὅτι ἀγαπῶ ἀκόμα τὴν Ἑλλη. Βγαίνοντας ἀπὸ τὸ μάθημα ἀνάμεσα στίς κοινοτοπίες ὅλο καὶ κάτι θὰ μᾶς χέφευγε γιὰ τὰ προσωπικά μας. Ὅμως μιά μέρα ὁ Φαίδων ἐξαφανίσθηκε. Ἀργότερα ἔμαθα ὅτι ἰδεολογικὰ ἀνῆκε στὸν ΕΔΕΕ καὶ ὅτι σκοτώθηκε στὴν Πρέβεζα, στὸ ἔρσο γιὰ τὸ ἀντάρτικο. Ἦταν πολὺ ὁμορφος, εὐγενικός, πρόσχαρος, μοναχογιὸς, μοναχοπαῖδι, καὶ ἦταν φυσικὸ τὸ μονόροφο στίτι του πῶσο ἀπὸ τὸ Ἰωσηφόγλειο νὰ γίνεῖ ζωντανὸς τάφος γιὰ τοὺς γονεῖς του. Κάθε μεσημέρι πήγαινα μὲ τὰ πόδια σ' ἓνα φούρνο κοντά στὸ Παλιὸ Θάλαρο στὸ Βουρλοπόταμο, ὅπως λέγαμε τότε ἐκείνη τὴν περιοχὴ. Βάδιζα γρήγορα κίτω ἀπὸ τὸν καυτὸ ἥλιο, μέσα στὰ περιβόλια. Ἀραιὰ καὶ ποῦ ὑπῆρχε κανένα κλιθίνο σπιτάκι. Ἀργότερα, στὰ 1944, σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ κρύβαμε πυρομαχικά καὶ ὄπλα. Ἐρυθόμεστε καὶ μεῖς, τοῦ ἐφεδρικοῦ ΕΛΑΣ, καὶ καμμιά φορὰ ὅταν πιάναμε κανένα αἰχμάλωτο γερμανὸ ἢ ταγματάρχτη ἔπρεπε ἐκεῖ νὰ γίνεῖ ἡ ἐπιτέλεση καὶ ἡ ταφὴ του. Γράφω τὴ λέξη ἔπρεπε, γιὰτὶ κάθε φορὰ εἴχαμε σοβαρὸ πρόβλημα γιὰτὶ κανένας ἀπὸ μᾶς δὲν ἤθελε νὰ σκοτώσει ἐξ ἐπαφῆς ἄνθρωπο. Βάζαμε κλήρο. Γιὰτὶ ἀλήθεια, τί νὰ κάναμε μὲ τὸ γερμανὸ. Ες-Ες; Νὰ τὸν ἀφήναμε; Νὰ ὅμως ποῦ ἰ αἰχμάλωτος βεῖχνεῖ διαφορετικῶς. Γίνεται ἄνθρωπος. Ἄσε ποῦ οἱ πῶς κολλοὶ ἦταν παιδιὰ σὰν καὶ μᾶς. Ἦταν μοιραῖο νὰ περᾶσω κι' ἐπ' αὐτὴ τὴν ἐμπειρία ποῦ ἄφησε μέσα μου σιληρὰ ἴχνη. Πέλε Σεπτεμβρίου ἀρχῆς Ὀκτωβρίου ἔδωσα σχεδὸν

ταυτόχρονα εξετάσεις. Στή μεγάλη αίθουσα στο πανεπιστήμιο θα είμαστε πάνω από χίλιοι υποψήφιοι. Για να μπουνε μόνο τριακόσιοι. Πέρασα και για λίγο διάστημα παρακολούθησα τὰ μαθήματα τῆς Νομικῆς. Τὴν ἡμέρα τῶν γραπτῶν εξετάσεων ὁ καθηγητὴς Σακελλαρίου με ρώτησε ἂν θὰ ἤθελα νὰ περάσω ἀπὸ τὸ ἐργαστήριό του στὴν δόο Σίνα. Ἦταν καθηγητὴς ψυχολογίας καὶ τὸν ἐνδιέφερα, ὅπως μοῦ εἶπε, φυσιογνωμιστικά. Πῆγα πολλές φορές ὅπου μοῦ ἔκαναν διάφορα τεστ. Λίγο ἀργότερα ὁ καθηγητὴς μᾶς ἔστειλε ἕνα κόρισμα ποὺ ὁ πατέρας μου τὸ εἶχε πάντοτε στὴ τσέπη του. Τὸ διαβάζε τόσο συχνά καὶ τόσο θριαμβευτικά ὥστε στὸ τέλος ἔγινε ἀφορμὴ γιὰ κραιναλέους σαρκασμούς καὶ κοροϊδίες - ἰδιαίτερα στὶς βλεγγέρες τῶν Ἀλτινολοῦ. Μιλοῦσε γιὰ σημαντικὲς ἐπιδόσεις ἰδιαίτερα στὸν τομέα τῆς τέχνης, γεγονόσ ποὺ ἔκανε τοὺς ἄλλους νὰ κρατᾶνε τὴν κοιλιά τους ἀπὸ τὰ γέλια. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ὁ καθηγητὴς Σακελλαρίου με θυμήθηκε. Μὲ κίλεσε στὸ γραφεῖο του νὰ μοῦ ἀνακοινώσει ὅτι τὸ πανεπιστήμιο COLUMBIA τῆς Νέας Υόρκης τοῦ ζήτησε νὰ ὑποδείξει ἕνα ὑπότροφο "εὐρωπαϊκὴ διέλεξα ἑσῶς, ποὺ τὰ ἀποτελέσματα τῶν τεστ ὑπῆρξαν τόσο θετικά. Ἰνυαρίζετε ἀγγλικά;" " Ὁχι". "Τότε νὰ ἀρχίσετε ἀμέσως, γιατί σὲ ἕνα μῆνα μπορεῖτε νὰ φύγετε. Τὰ ναῦλα καὶ οἱ σκουδὲς σας, φυσικά, εἶναι ὅλα δωρεάν. Τί θὰ σκουδάζετε;" Ἦμουν τότε γραμματέας στὴ διαφώτιση στὸ πέμπτο τομέα τῆς ΕΠΟΚ. Ἐφερα τὴ συζήτηση στὴν τακτικὴ μας συνεδρίαση. Μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ γελάσουμε με τὴν πρόταση "Ν'ἀφήσω τὸ γάμο καὶ νὰ πάω γιὰ κουρνάρια!" Νάταια οἱ γονεῖς καὶ ὁ θεὸς μου ἐπέμεναν νὰ πῶ τὸ ναί. "Ἄν πάω τώρα ποὺ εἶμαι 19 ἔτων θὰ γίνω ἀμερικάνος. Τὸ πιὸ σημαντικό εἶναι νὰ ζήσω μέσα στὰ γεγονότα γιὰ νὰ γίνω ὅ τι γίνω. Σήμερα πλάθεται ἡ Νέα Ἑλλάδα κι ἔμετε μαζί της..." Ἔτσι ἀντὶ γιὰ τζάμπα σκουδὲς στὸ COLUMBIA UNIVERSITY φοίτησα στὸ IKARIA AND MAKRONISSOS UNIVERSITY, ἐπίσης δωρεάν. Μὲ ἔξοδα τῆς Γενικῆς Ἀσφάλειας Ἀθηνῶν. Οἱ εξετάσεις στὸ ὄμοιο Ἀθηνῶν εἶχαν διαφορετικὸ χαρακτήρα. Ἐκεῖ ὁ ἐξεταζόμενος ἀντιμετώπιζε μόνος του

τήν "Επιτροπή. Η αλήθεια του κτιρίου μπροστά στη Βιβλιοθήκη ήταν γεμάτη θροφήσιους και συγγενείς. Είχα κάνει κανονικά αίτηση για τη Σχολή Θεωρητικών Μαθημάτων. Στην έρωτηση "Για ποιά τάξη θέλετε να εξετασθείτε" σημείωσα "Για την Α, Β, Γ, Δ και Ε", δηλαδή για όλες. Για να μπεις στο Είδικό 'Αρμονίας θα έπρεπε να έχεις περάσει τις τρεις πρώτες, των θεωρητικών και του σολφέζ. Είχα μελετήσει τόσο πολύ άφου και στά μπάνια μας στο Θάληρο ο πατέρας μου είχε ένα κατάλογο ερωτήσεων. Και μου φώναζε λ.χ. την ώρα που βουτούσα "Πες μου ένα διάστημα αόξημένης τετάρτης".

Κι εγώ μέσα από τη θάλασσα άπαντούσα "ΦΑ-ΣΙ". Την "Επιτροπή άποτελούσαν οι Οικονομίδης, Σκλάβρος, Φαραντάτος, Λυκούδης, Ηκουστιντόνι, Βαβαγιάννης, Κυθωνιάτης, και Μενέλαος Παλλάντιος, που ήταν καθισμένος στο κίανο. Φαίνεται ότι ο Οικονομίδης τους είχε μιλήσει για μένα, γιατί μόλις μπήκα και κάθησα στο μοναδικό κάθισμα που ήταν άπεναντι από το μακρύ τραπέζι με τους κριτες, σαν καθηγορούμενος, είπε "Αυτός είναι". Και συνέχισε "Έλεπα ότι θέλεις να περάσεις δια μίς και τις πέντε τάξεις". Οι άλλοι μισοχαμογέλασαν. "Βιάζεσαι πολύ", λέει ο Φαραντάτος, και το κεφάλι του κουνιέται από το νήν. "Να δώσεις και το Είδικό 'Αρμονίας και τη Φούγκα.. Να τελειώσεις και να φύγεις". Τώρα οι άλλοι γέλασαν φωναχτά. "Ο Οικονομίδης σοβάρεψε και με κοίταζε στα μάτια. Άιγα άπειλητικός στο βλέμμα, θυμωμένος θάλεγα." Όμως ταυτόχρονα τά χείλη του είχαν ένα δυσδιάκριτο μειδίαμα σα να μουλεγε "Προχώρα. Δείξε την άξια σου. Να με βγάλεις άπροκρίσθπο." "Άς άρχίσουμε από την Τρίτη. Μπορείς; Θέλεις;" Κούνησα τό κεφάλι μου καταφατικά. "Άρχισαν πρώτα οι έρωτήσεις για τό σολφέζ. Πέρασα. Άοιπόν συνεχίζουμε;" ρωτά ο Οικονομίδης. "Ναι" του λέω. "Επικυαλαμβάνονται τά ίδια. Ξαναπέρασα. "Τι λέτε, ρωτάει τους άλλους- να σταματήσουμε ως εδώ;" Κάποιος είπε "Ήν θέλει να συνεχίσει, γιατί να τον άποκόψουμε." Άς δοκιμάσουμε". Δέν είχα πρόβλημα με τά θεωρητικά. Ούτε και με σολφέζ. Τό πρόβλημα ήρθε με τό PRIMA-VISTA. Δηλαδή πρώτη άνάγνωση, χωρίς να έχεις ξαναδεί τη μουσική. Και μάλιστα από χειρόγραφο. Λέει ο

Οικονομίδης προς τὸ Σκλάβο "Φερε Γιῶργο ἕνα δύσκολο πριμαβίστα".
 τὸ κοίταξα. "Ἐχεις χρόνο -μου λένε-. θέλει δοκιμὴ". Ὁ Παλλάντιος
 ἔπαιξε μόνο μιὰ νότα, τὴν ἄρχικὴ, γιὰ νὰ δώσει τὸν τόνο, καὶ μετὰ
 σταύρωσε τὰ χέρια του. Ἀρχισα νὰ τραγουδῶ μὲ τὸ δικό μου σύστημα,
 ποὺ ἦταν ἀντιγραφή τοῦ βυζαντινοῦ. Ἀηλαδὴ ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ
 ἔχει μιὰ σκάλα ποὺ τὴ χρησιμοποιεῖ -ἠηλαδὴ τὰ ἴδια ἄνδματα
 ΠΑ- ΒΟΥ- ΓΑ- ΔΙ- ΚΕ- ΖΟ- ΜΙ- σὲ ὄλους τοὺς τόνους. "Ἔτσι κι ἐγὼ
 εἶχα οὐσιαστικὰ δυὸ κλίμακες: Μιὰ ματζόρε καὶ μιὰ μινόρε. Καὶ
 ἔβαζα τὶς ἴδιες νότες σὲ ὄλες τὶς κλίμακες. Ἀηλαδὴ γιὰ μένα τὸ
 ΠΤΟ ἦταν ἡ πρώτη βαθμίδα γιὰ ὄλες τὶς μείζοντες κλίμακες. Ὅπως
 τὸ ΡΕ ἡ δευτέρη τὸ ΜΙ ἡ τρίτη καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Μὲ ἄλλα λόγια
 διάβαζα μὲ βαθμίδες καὶ ἔχι μὲ νότες. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει ὅτι
 κάθε φορά ποὺ μέσα στὸ σολφέζ ὑπάρχει μιὰ "μετατροπία", δηλαδὴ
 τὸ κέρασμα ἀπὸ ἕνα τόνο σὲ ἄλ' ἄλ' οὐ, ἐσὺ πρέπει νὰ προσδιορίζεις
 κάθε φορά τὶς ἀντίστοιχες βαθμίδες. Ἔτσι καθὼς τραγουδοῦσα ἔλλαξα
 συνεχῶς τὰ ἄνδματα τῶν φθόγγων. Αἰωνος στὸ πεντάγραμμα ἦταν
 σημειωμένο ΣΙ, ἐγὼ ὅμως θὰ τὸ ἔλεγα ΜΙ ἂν βρισκόμαστε στὴ ΣΟΑ
 κλίμακα, ἢ ΛΑ ἂν εἴμαστε στὴ ΡΕῤῥ ἢ ΘΑ ἂν εἴμαστε στὴ ΜΙ καὶ
 οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἔδε κάποιος φώναζε "Μὰ τί νότες μᾶς λές;" "Μὰ
 ἢ ἦχος δὲν εἶναι σωτὸς;" "Ὁ ἦχος καὶΙ Περιεργως καὶΙ." Ὅμως γιὰτί
 τὸ κἀνεὶς αὐτὸς;" Προσπέθησα νὰ τοὺς ἐξηγήσω πὼς βρῆκα μόνος μου
 τὶς κλίμακες καὶ κλίμακες. Ἄλλος ἔλεγε "πολὸ
 ἐνδιαφέρον", ἄλλος "ἀπαράδεκτο". Στὸ τέλος ἡ ἀτμόσφαιρα θερμάνθηκε.
 Σηκώθησαν κι ἄρχισαν νὰ μὲ ρωτοῦν ὄλοι μαζὶ. Βγῆκα καὶ σὲ λίγο
 μὲ κάλεσαν ξανά. Θὰ ἔμπαινα στὴ Πέμπτη τῆς θεωρίας καὶ συγχρόνως
 στὸ εἰδικὸ Ἄρμονίας. Ὁ Οἰκονομίδης ἔλαμπε. "Ἀποφασίσαμε ὁμόφωνα
 νὰ σοῦ δοθεῖ ὑποτροφία". Εὐχαρίστησα συγκινημένος καὶ βγῆκα. Στὴν
 ἀλλή μὲ κερρίμενε ὁ πατέρας μου. Ἀποφασίσαμε νὰ πᾶμε μὲ τὰ πόδια
 στὴ Νέα Σμύρνη καὶ στὴν πλατεία Συντάγματος ἀγόρασε σταφιλόφωμο,
 ἔκοψε ἕνα μικρὸ κομμάτι γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ παραδίδοντας τὸ

ὑπόλοιπο, σά νά μοῦ ἔβαζε δάφνινο στεφάνι στά μαλλιά, εἶπε μέ τό
 ἐπίσημο του ὕφος "Σήμερα κερδίσαμε τήν πρώτη μεγάλη μας νίκη" Ἴ
 Καί προχώρησε ἀνάθεκτος πρὸς τήν δόξ φιλελλήνων ἀνυπομονώντας
 νά κεῖ τὰ εὐχάριστα νάα στούς δικούς μας κού μᾶς κερτιμεναν μέ
 ἀγωνία. Πιάσανε καί τὰ πρωτοβρόχια. Θυμᾶμαι βρισκόμουν μπροστά στήν
 Ἀκαδημία, μ' ἓνα συμμαθητή μου τρικολιτσιώτη, ὅταν ξέσπασε ἡ μπόρα.
 Ἦταν ἡ πρώτη φορᾶ κού γνώριζα τήν Ἀθήνα συννεφιασμένη, ὅλες οἱ
 ἄλλες ἦταν καλοκαίρια, κι αὐτό μοῦ πρόσφερε ἓνα ἀκατανόητο αἶσθημα
 εὐδαιμονίας. Σά νά γινόνταν γιά πρώτη φορᾶ ἡ Ἀθήνα δική μου. Τρέ-
 ξαμε καί σκορφαλώσαμε στό κρᾶσινο τράμ κού κατηφόριζε τήν Πανε-
 πιστημίου πρὸς τὰ Χαυτεία τραντάζοντας τήν ἀσφαλο μέ τίς σιδερέ-
 νιες του ρόδες. Δέν υπήρχε τίποτα κού νά μή μοῦ ἄρῃσει στήν Ἀθήνα.
 Καί σάν καλός ἐπαρχιώτης φρόντιζα νά ἐπισκεφτῶ ὅλα τὰ κλασσικά
 της μνημεῖα. Ἦδον στήν Ἀκρόπολη θά πῆγαίνα τουλάχιστον μία φορᾶ
 τήν ἐβδομάδα. Τώρα κού τήν ἔχα ἀπέναντί μου καί τή συνήθισα φτάνω
 νά ἀπορῶ μέ τούς τουρίστες κού τή σκορφαλώνουν ἀσταμάτητα σάν
 τὰ μυρμηγκία. Ποιός ἀθηναῖος ἄληθεια κού νά σέβεται τόν ἑαυτό
 του καταδέχεται νά κοιτᾶζει τήν ἀρχαία ὀμορφιά κού τόσο πλουσιο-
 πάροχα εἶναι σκορπισμένη γύρω μας. Τό μάθημα μέ τόν Οἰκονομίστη
 στό ὠδεῖο γίνονταν κῆθε δευτέρα καί Πέμπτη μεσημέρι μετά τίς δύο.
 Τά ὑπόλοιπα, σοφελῆ, ἱστορία τῆς μουσικῆς, πιάνο, μορφολογία, ἐνορχήσ-
 τρωση κ.λπ., ἦταν σκορπισμένα μέσα στή βδομάδα. Μετά τό πρῶτο μάθημα
 ὁ δάσκαλός μου μέ ρώτησε ἂν θά ἤθελα νά ἐγγραφῶ στή χορωδία Ἀθη-
 νῶν. Ἔτσι μετά τό τέλος τῆς διδασκαλίας τόν ἀκολούθησα. Ἀνεβή-
 καμε τήν Πειραιῶς, στήν Ὀμόνοια κῆραμε δεξιά τή Σταβίου, κι ἐκεῖ
 στό πρῶτο ἀριστερά στή Πενυδία, μεταξύ Σταβίου καί Πανεπιστημίου
 ἦταν τό κῆριο τῆς χορωδίας. Δευτέρα καί Πέμπτη ὁ Οἰκονομίστης
 δίδασκε τίς σοπράνο καί ἄλλι, ὀηλαδῆ τίς γυναῖκες. Τρίτη καί
 Παρασκευή τούς ἀνδρες. Γράφτηκα στούς βαρβτονους -μπᾶσους καί
 τήν ἄλλη μέρα πῆγα γιά τήν πρόβα. Στό ρεπερτόριο ὁ κῆστος τοῦ

Χαίντελ. Κάθε Χριστούγεννα και κάθε Πάσχα ή Χορωδία, σε συνεργασία με την Κρατική, παρουσίαζαν ένα κλασικό δράτριο: Τά Κατά 'Ιωάννη Πάθη του Μπάχ. Τά Ρέκβιεμ του Μότσαρτ, του Μπερλιόζ και του Φωρέ. Τό καλοκαίρι για τó 'Ηρόδειο τήν Εκάτη, τόν Δαυίδ του Χόνεγκερ, ένα έργο πολύ δύσκολο του Παλλάντιου... Για κάθε ένα απ'αυτά κάναμε συνεχείς πρόβες επί 4-5 μήνες. Φυσικά έβελοντινά, άφιλοκερδώς, και τó κυριώτερο έξανατημένοι από τήν πεύνα. 'Η Κρατική 'Ορχήστρα είχε τότε τήν έδρα της στό Μουσεΐο. Τά άγάλματα είχαν μεταφερθεί σε ύπόγεια. 'Ο χάρος ήταν άπέραντος. Δεξιά μπαινοντας ήταν τά γραφεία, και στό βάθος σε μιá ξεχωριστή έπισης μεγάλη αίθουσα γινόντουσαν οί πρόβες τρεις φορές τήν εβδομάδα. Μόνιμοι διευθυντές ήταν τότε, έκτός από τόν Οικονομίδη, ό Λυκούδης και ό Βαβαγιάννης. Οί συναυλίες έδίδοντο κάθε Κυριακή πρωΐ στό Πάλας. 'Αργότερα μεταφερθήκανε στόν 'Ορφέα. Τό πρώτο άκουσμα τής ζωντανής όρχήστρας ήταν για μένα μιá έμπειρία συγκλονιστική. Πήρα άδεια και παρακολουθούσα άνελλιπέως όλες τις πρόβες. Παράλληλα στή χορωδία άναάλυφα τή βιβλιοθήκη με όλα τά έριστουργήματα τής μουσικής φιλολογίας σε μεγάλες παρτιτούρες. Ζήτησα να μου επιτρέφουν να τήν επισκεπτομαι, και όταν μου δόθηκε ή έγκριση κλεινόμενι έρες άτέλειωτες μελετώντας και αντιγράφοντας. Πέρα από τά μαθήματα και τις πρόβες άρχισα να συνοδεύω τόν Φιλοκτήτη Οικονομίδη από τó 'Ωδεΐο στή Χορωδία και από τó Μουσεΐο στό 'Ωδεΐο και από τή Χορωδία στό σπίτι του στήν όδό Καπλανών, πίσω από τó παλιό Δημοτικό Νοσοκομείο. Του άρεσε να μιλάει. Είχε μεγάλη μνήμη και γνώριζε τήν ιστορία κάθε σημαντικόν άθηναίου και καλλιτέχνη. Είχε συντηρητικές ιδέες. Ήταν γερμανοθραμμένος. ("Έγραφε μουσικά βιβλία -θεαρία, σολφέζ-μόνο και μόνο για να βρίσκει χρήματα να κηγάινει κάπου κάπου στή Γερμανία και να 'άκουσει όρχήστρες). "Όμως στήν πράξη, στή ζωή, ήταν προοδευτικός. Ποθ θα πει ότι συνεχώς δημιουργούσε έργο χωρίς να ύπολογίζει θυσίες και κόπους.

Καθηγητής στο Ώδετο *Αθηνών από πολύ παλιά, ίσως τὰ 1910, και
 ζλοι οί σημαντικοί μουσικοί -Βαβαγιάννης, Κυδωνιάτης, Παλλάντιος-
 ύπηρξαν μαθητές του. Δεμ μπορώ νά πώ ότι ήταν μουσικός έμπνευ-
 μένος με τήν έννοια ένός έκκερηκτικού ταλέντου όπως λ.χ. ο Πητρο-
 πούλος, συμμαθητής και φίλος του, και συγχρόως ή κρυφή του ζήλεια,
 που όμας ποτέ δέν όμολογούσε. *Ο Οίκονομίδης ήταν προπαντός ο
 μεγάλος Δάσκαλος τής μουσικής και ο μεγάλος δργωνοτής. Χάρη σ' αὐ-
 τόν έλαμφε τό Ώδετο *Αθηνών, ή *Ορχήστρα *Αθηνών, ή Χορωδία *Αθηνών.
 Αὐτός έδωσε και δόξασε τήν Κρατική *Ορχήστρα. Ένοιωσε βαθειά
 τή μουσική και μπορούσε κάθε στιγμή νά σοῦ τήν άναλύσει έγκεφα-
 λικά. Γι' αὐτό και όταν διηθύνε -και τοῦ έρεσε νά τό κάνει περισσό-
 τερο έπό ότιδήποτε άλλοτε ζωή του- , αισθανόσασυνα ότι τό κεφάλι
 του -τό μυαλό του- καταπίεζε κάθε στιγμή τό συναίσθημα, τό ένστικτο,
 και δέν άφηνε έτσι νά παρασυρθεῖ στη μέση τής άναδημιουργίας.
 *Έκείνο που πήρα από τόν Οίκονομίδη -τό πιο βασικό- είναι ή τέλεια
 αντίληψη που είχε για τίς σχέσεις και τίς ίσορροπίες άνάμεσα
 στις φωνές. "Όλη ή μουσική είναι ή τετραφωνία. "Αν ξέρεις νά χειρί-
 ζεσαι καλά τίς τέσσερις φωνές, τότε ξέρεις νά γράφεις". *Αλήθεια
 πόση διαφορά στο έκουσμα μάς δίνει ή ίδια συχορδία σε διαφορε-
 τικές θέσεις τών φωνών. Αὐτό που λέμε "συνάρει", δηλαδή "ήχεῖ"
 βρίσκεται μέσα σ' αὐτές τίς σχέσεις. *Ο ίδιος πάλι είναι που μου
 έλεγε "πρέπει νά μάθεις τόσο τέλεια τούς κανόνες τής σύνθεσης ώστε
 νά είσαι σε θέση κάποτε νά τούς ξεπεράσεις. Και
 άνήρνη νά δημιουργήσεις καινούργιους". Αὐτή ή "σχολή" ή περιπατη-
 τική ύπήρξε ένα παράλληλο σχολείο για μένα που πλούτιζε καθη-
 μερινά τίς γνώσεις μου και κυρίως με βοηθοῖσε νά άκονίζω τήν
 κρίση μου για έργα και για άνθρώπους. Έτσι μιά σχέση δασκάλου
 με Μαθητή γεννήθηκε έκείνο τόν καιρό. *Ο Οίκονομίδης με άγαπούσε
 και με πίστευε, γι' αὐτό ήταν πάντα αδελφός μαζί μου. Σπάνια θά
 μου έλεγε ένα πολύ καλό λόγο. Ξητούσε από μένα -και τούς άλλους
 μαθητές του- πάντοτε τό καλλίτερο. Οί φήμες έλεγαν ότι με προδριζε

για διάδοχο του στο Ωδετό και στην Κρατική. Όμως όταν μετά την απελευθέρωση άνωκατεύτηκε σχεδόν άποικιστικά με την πολιτική δηλαδή τον αγώνα, όπως τον λέγαμε, αυτή ή προοπτική έσβησε. Παράλληλα έρχισα να γνωρίζω και να γνωρίζομαι με τους συμμαχητές μου στο Ωδετό. Τον Άργύρη Κουνάδη, το Γιώργο Σιτσιλιάνο, το Γιάννη Χρονόπουλο, το Σωτήρη Ταχιάτη, το Σπύρο Τόμπρα και άργότερα τη Χαρά, που έγινε γυναίκα του, το Τάση και την Έρη, Άποστολίδη, το Νίκο Γρίνο, το Στέλιο Καφαντάρη, την Άλκη Βατικιάδη, το Νικόλη Σέση. Άργότερα ήρθαν στο μάθημα της σύνθεσης ο Γεώργιος Ίωαννίδης και ο Γιώργος Τσουγιόπουλος. Οργανώναμε μουσικές βραδύες σε διάφορα σπίτια και μερικές φορές φεύγοντας τα βράδια από το Ωδετό περνούσαμε για άσχετο από κανένα πορνεύτο στην όδω Σωκράτους ή Φειδίτου και δίνανε συναυλίες με έργα Μπάχ στο σαλόνι με άμφοτέρω τής κόνες και τους καλάτες. Κάποτε έγινα κομματικός υπεύθυνος για το Ωδετό. Άδτε δημιουργήσαμε το Σωματεύο Νέων Μουσικών, με Άντιπρόεδρο το Γιώργο Σιτσιλιάνο, Γενικό Γραμματεύα τον Άργύρη Κουνάδη, μέλη τους

και Πρόεδρο τον ύποφαινόμενο. Οί δικοί μου δεν μπορούσαν να ζήσουν μόνοι τους χωρίς έμένα στην Τρίπολη. Η οίκογένεια ήταν πολύ όεμένη. Και έτσι ο πατέρας μου φροντίζει να μετατεθεί στην Άθήνα στο Ίπουργεύο Έσωτερικών και άναλαμβάνει τη διεύθυνση Ίθαγενείας. Παράλληλα του δίνουν όλες τις μουσικές εκθέσεις που στέλνουν οί έλληνικές άρχές για τα έγκλήματα της Βερμαχτ και των Ες-Ες. Άδτε τα πολύτιμα έγγραφα -και δνάμεσε τους ή συγρολιστική περιγραφή για την τραγωδία του Διοτομου -φιλύγονταν προσεχτικά στο σπίτι μας έως ότου ο πατέρας μου τα παρέδωσε -μετά την απελευθέρωση- στην ύπηρεσία του, ή όκοια και φρόντισε να τα καταστρέψει. Το σπίτι της Νέας Σμύρνης ήταν μικρό. Μας πρόσφεραν το μοναδικό σαλόνι-τραπεζαρία και κατ' μέσα έγκαταστάθηκε όλη ή οίκογένεια. Στο διπλό κρεβάτι οί γονεΐς, σ' ένα καναπέ έγά, και ο Γιάννης στο

πάτωμα, στραματοσόδα, θέρμανση δέν υπήρχε. Τρόφιμα δέν υπήρχαν, όπως στην Τρίπολη, που βρήκαμε κυρίως πατάτες και τυρί. Με το μισθό του πατέρα μου ζούσαμε δε ζούσαμε δεκα μέρες. Με τις ύπλοιες τί κάναμε; Ο αδελφός μου είχε άδένες, άδυναμίες, ζαλάδες, λιποθυμίες. Δέν μπορούσε νά σταθεί στά πόδια του. "Άλλειψη τροφής, έλλειψη βιταμινών. Έγώ πάλι μιά μέρα λιποθύμησα στό σύνταγμα περιμένοντας τό τραμ. Με μεταφέρανε σ' ένα παγκάκι και μ' άφησαν μέσα στό χιουόνερο. Είχα ύπόταση, ζαλάδες, . "Αποφασίστηκε νά βρω δουλειά. "Αλλά πού; Με τά πολλά ό θεός μου με διόρισε σέ μιά νεοσύστατη ύπηρεσία που είχε τά γραφεία της στην δέσ φιλελλήνων, πλάι στην άγγλική ένοχλεια: την "Ένωση Καπνοβιομηχανών Ελλάδος. Στην άρχή μόλις πήγα δέν είχε γραφείο και μ' έστειλαν στή Κοκκινιά στίς άποθήκες Σαπορτα νά φορτώνω και νά ξεφορτώνω ύδατα με καπνό. Ξυκούσα μέσα στην νύχτα και πήγαινα στή Κοκκινιά με τά πόδια. Δούλευα όχτάωρο και ξαναγύριζα με τά πόδια. Καμμιά φορά στό γυρισμό λοξοδρομούσα για νά περάσω άπό τόν Πειραιά, στό λιμάνι, νά πάρω ένα σακι σταφίδα άπό τόν "Όργανισμό Σταφίδας για λογαριασμό του θείου μου. Θα ζύγιζε έως και 40 κιλά και τό κουβαλούσα άπό τόν Πειραιά ως τή Νέα Σμύρνη στην πλάτη. Τό βράδυ με τή λάμπα προκάθοσα νά λύσω καμμιά άσκηση άρμονίας χωρίς έλπιδα. "Άλλοτε μου ήταν άδύνατο νά παρακολουθήσω τό ραδέο. "Αργότερα βρέθηκε θέση στην "Αθήνα. "Αντέγραφα τά πρακτικά των συνεδριάσεων σ' ένα μεγάλο τετράδιο και μετά τά πήγαινα νά τά όπογράφουν τά μέλη του Συμβουλίου: Παπαστράτος, Κερανης, Καραβασιλης, Καρέλιας, κ.λπ. "Εκείνο που μās έσωσε δέν ήταν ό μισθός μου αλλά ή πληρωμή μας έν μερει σέ είδος. Κάθε βδομάδα μās έδιναν μερικές κούτες τσιγάρα, άνόλογα με τή θέση σου. "Ο πατέρας μου ερχονταν τότε στό δικανό κafenεδάκι. Φορτωνόματε τίς κούτες και κατ' έθέτιαν στην δέσ Πειραιώς, όπου οί τραυματίες της "Αλβανίας ξαπλωμένοι στά πεζοδρόμια είχαν τό μονοπάλειο της έμπορίας τσιγάρων. "Εκεί τά πουλούσαμε στην τιμή όχι της μέρας αλλά της ώρας (γιατί οί τιμές άνεβαιναν άπό ώρα

σέ ύρα) και τρέχαμε στην δρό *Αριστείδου όπου εΐχε εγκατασταθεΐ
 τό εμπόριο με τίς γερμανικές μονεΐρες. *Αγοράζομα κυρίως Επλούντ-
 βουρστ, δηλαδή κιμά από συνάτι, με άπαίσιμα γούστ, αλλά κατάλληλο
 για μένα και τόν αδελφό μου και ή κατάστασηή μας καλλιτέρευε
 μ' αυτό τόν τρόπο. Με τό χειμώνα, τό κρύο, και την έλλειψη τροφής
 και έθρμανσης προστέθηκε και ή γθύμια μας. Τά ρούχα μας εΐχαν γίνει
 κουρέλια. Τά παπούτσια έλο μπαλόματα. *Έτσι οι γονεΐς μας πήραν
 τή μεγάλη γι' αυτός άπόφαση. Προήλθαν τίς βέρες τους για νά φτιά-
 ζομα ρούχα νά ζεσταθεΐ τό κοκκαλάκι μας. Αυτό έμω τους κούστισε
 πολύ. *Η μάνα μας σκυμμένη στον έμω μόνη και χωρίς δουλειά
 κοιτάζε τά χέρια της και έκλαιγε. Ποιάς ζέρει με κιά συναισθή-
 ματα εΐχε συνδέσει τή βέρα της. Κοιτούσε και χαΐδευε τόν πατέρα
 μας άς και τόν εΐχε χόσει ή πρόκειται νά τόν χόσει. Μέσα στά
 1944 άρχισε ό μεγάλος πλεθωρισμός. *Από τίς χιλιάδες φτάσαμε στά
 εκατομμύρια κι από καΐ στά δισεκατομμύρια, και λίγο πριν την άπε-
 λευθεΐωση στά τρισεκατομμύρια. Ίλιφνης ό μισθός μου για 10 μέρες
 έφτανε τά πενήντα δισεκατομμύρια. *Υπήρχε λοιπόν πρόβλημα μεταφο-
 ρής τών χαρτονομισμάτων. *Άπό με τήν καθημερινή αύξηση έπρεπε
 τελικά νά πληρωνόμαστε και μεΐς σέ καθημερινή βάση. *Έτσι έγινε
 μία ομάδα από έκαλλήλους και ήγαινε κάθε πρωΐ στην Τράπεζα *Ελ-
 λάδος στό ύπόγειο νά πάρει σειρά. Μετά τά χρήματα έμπαιναν σέ
 τσουβάλια και τά μεταφέραμε στην δρό Οίλελλήνων. Κάδεις γινόντανε
 κατά τίς 9 με 3 τό μεσημέρι ή πληρωμή, τρέχαμε στην άγορά νά
 κάνομα φάνια πριν άκριβήνουν τά τρέφιμα. Αυτό κάθε μέρα. Καθώς
 περιμένουμε με τίς ύρες στο ύπόγειο τής Τράπεζας σκόφτηκα πως
 μπορεί νά λύνω τά θέματα *Αρμονίας. Γύρω μου γινόνταν χαμός. *Όμως
 εΐχα τή δύναμη νά συγκεντρώνομαι στον έαυτό μου μέσα σέ άποιεσθή-
 ποτε συνθήκες. Κά μέρα ένας συνάδελφός μου, ό Σάπας, καλό παιδί,
 μου λέει νά τόν άκλουθήσω. *Ανεβήκαμε στο πρώτο πάτωμα, άνοιξε
 τήν πόρτα μιας τουαλέτας και μου λέει: " *Εδώ εΐναι καθαρά και
 άνετα. *Έναι τουαλέτα άκλυθνοτοΐ. Κάτσε και γράφε και μόν άνοίξεις

παρά όταν άκουσεις τδ σήμα μου: άδω, έπειτα τρείς, και πάλι δυό
 χτύποι". Τδ χρησιμοποίησα κι εγώ άργότερα στις παρανομίες και
 τδκανα και τραγούδι (Στόν Παναγοβίλη, "Όταν χτυπήσεις δυό φορές").
 "Έτσι μπήρεσα νά δουλέυω έντατινά στήν Άρμονία τόσο που δέν
 με πρόφτανε δ δάσκαλός μου". "Νά πότε τά γράφεις; -ρωτούσε-,
 άφού όλα μέρα εργάζεσαι;" "Μετά τή δουλειά και" εδθεταν στό
 ραείο, και άπό καί στή χορωδία. Συνήθως φτινάμα με τόν Οικονομίδη
 ναρίς, πριν τή πρόβα. Έδτε τοποθετούσαμε άπάνω στό κιάνο τά δοχετά
 μέ τό φαγητό μας και τρώγαμε έρθειο, συζητώντας. Έγώ είχα ένα
 μικρό βολιτόκι και μέσα ή μάνα μου έβαζε ένα γυάλινο δοχετό
 βασιικά μέ μπουλουγοβρί αλλά και άλλα έσπρια. "Ήλίκης ένα κουτάλι
 άσημένιο άπό τό καλό της τό σερβίτιο και τό μεγαλύτερο μέρος
 του τό είχαμε πουλήσει. "Ο Οικονομίδης είχε τυλιγμένο σέ μιá
 πετσέτα ένα τογκίνο δοχετό και περιεΰχε ένα μαυροζούμι. Κι ήνα
 κουτάλι. Ητρεπόμυνα και τό φαγητό μου ήταν καλλίτερο. "Όμως δ
 δάσκαλός μου όχι μόνο δέν έξυτηκε ποτέ τή προσφορά μου έστω και
 μετά κουτάλι, αλλά δόμωνε τόσο πολύ και στό τέλος φοβόμουν νά
 του προτείνω. "Ήπιεμα βλέπετε γιατί ή σούπα του ήταν τελικά
 σκέτο νερό κι αυτός είχε γίνει σκελετός. Δούλευε έντοτί-
 τοις όλο τό πρωί στήν Κρατινή, τό μεσημέρι στό ραείο και τό
 βράδυ στή χορωδία. Άφρίς νά πληρώνεται στήν ούοια. Στο σκίτι έσκω
 μου έλεγε τόν περίμενα δουλειά. Νά μελετήσει παρτιτούρες. Νά διορ-
 θώσει τό μουσικό όλικό. Πόσο χάρημα όταν έπιτέλους δέχτηκε νά
 τόν βοηθή κάποιος-κάποιου. Νήπια μέ συγκίνηση στό σκίτι του. Κάθισα
 στό γραφετό του και ήταν γεμάτο χαρτιά και δούλευα σιωπηλός
 προσκοιτώντας νά κρύψω τή μεγάλη χαρά και συγκίνηση και ένιωθα
 άπό τήν τιμή και μου έκανε δ δάσκαλός μου νά μου έμπιστευτεί
 έστω κι αυτή τή δουλειά ρουτίνας και ήταν συνήθως ή διορθωση
 του όλικού της άρχιστρας ή της χορωδίας. "Η κυριά είχε δώσει
 κι αυτή έξαιδίσεις στό Πανεπιστήμιο γιά τήν "Ιατρινή". Έτσι μιá
 φθινοπωρινή μέρα του 43 συναντηθήκαμε πάλι άπό τό Κεντρικό

Πανεπιστήμιο στην όδο *Ακαδημίας. Σταθήκαμε και μιλούσαμε στη
 μέση του δρόμου. Ήταν η πρώτη φορά στη ζωή μου που μιλούσα
 ελεύθερα στο δρόμο μ' ένα κορίτσι της ηλικίας μου. Ήταν οργανω-
 μένη στην ΕΠΟΝ της Νέας Σμύρνης αλλά τώρα είχε περάσει στην
 οργάνωση της τάξης της μαζί με το Βύρωνα Σάμιο, το Λεωνίδα Κύρκο
 και την Καλλισθένη. Πολλές φορές το *Αμφιθέατρο μεταβαλλότανε
 σε χώρο πραγματικής μάχης και ήθελε τότε να έχεις γερά κότσια
 να βγεις άνοιχτά και να υπερασπίσεις το ΕΑΝ, το ΚΚΕ ή την ΕΠΟΝ.
 "Όταν χωρίσαμε ένα εύχρηστο αίσθημα έμεινε μέσα μου και πολλές
 φορές όταν πλάγιαζα περναγαν άστρηπιαία από τη σιέφη μου οι λεπτο-
 μέρειες από κείνη τη συνάντηση. Στις βεγγέρες, στο σκίτι των *Αλτι-
 νογλου, που συνεχίζονταν πάντα όμως λίγο πιο άρπαιά, άρχισαμε να
 έχουμε την τάση να καθόμαστε παραμέρα έγω και η Κυρτώ για να
 συνεχίσουμε μόνοι μας τη συζήτηση. Ηιλάγαμε έτσι με τις ώρες.
 "Έμμεσα στρέφαμε τη κουβέντα στο συναισθηματικό. *Έγώ αφενίς της
 μιλούσα για την "Ελλη, έκεινη για το φαΐδινα. *Αλλά φυσικά και τα
 γενικώτερα θέματα μās άπασχολούσαν πολύ. Και μετ' διαφωνούσαμε
 πάντα. Στο βέθος με δούλευε το κόμπλεξ του έπαρχιώτη μικροτά στην
 καθρότητα και δυναμικότητα της άπελευθερωμένης άθηναιάς. "Έτσι
 πέρασε ο χειμώνας. Με το καλοκαίρι του 44 άρχισαν τα σαββατοκύ-
 ριακα οι άμαθικοί κέθοδοι προς τη θάλασσα στο Καλαμάκι. Μερικοί
 ξεκινούσαν από το τέρμα Ματησιών με τα κόδια. "Εφταναν στη Νέα
 Σμύρνη. "Κετ' οι οίκογένειές μας - *Αλτινογλου, *Ισητόνη και θεοδώ-
 ράκη - έμπαιναν κι αυτές στο παραβάνι. "Όσο προχωρούσαμε προς
 την άνω Νέα Σμύρνη συνεχώς προστίθεντο και νέες συντροφίες.
 Στο Βουροκόταμο, κατηφορίζοντας προς τη θάλασσα καμμιά φορά
 φτάναμε στους ένατό. Στο Καλαμάκι καταλαμβάναμε όλο το έξοχικό
 κέντρο και γεμίζαμε τα τραπέζια του με τα τρόφιμα και τα νερά
 που κουβαλούσαμε μαζί μας. Βάζαμε τα μαγιά και στη θάλασσα. Το
 μεσημέρι άμαθικό γεύμα, τραγούδι, χορός με δίσκουος από το γραμμό-
 φωνο του κέντρου, λίγη άνάπαυση. Το άπόγευμα μπάνιο και κυρίως

βαριάδα. Και πρὸς τὸ σούρουπο ὁ ἥρμος τῆς ἐπιστροφῆς. Ξυχνὰ γερμανοὶ καὶ γερμανίδες κἀνανε μπάνιο κοντὰ μας, χωρὶς προβλήματα. Κολυμπούσαμε ὅλοι καλῶς καὶ μοφινά. Ἐμᾶς τῆς μικρῆς μας παρέας, Κυρτῶ, Νιμόζα, ἔγώ καὶ ἕνας-δύο ἄλλοι φίλοι, μῆς ἄρρεσε νὰ πηγαίναμε σὲ μιὰ ζέρα ἀνοιχτὰ ἀπὸ τὰ μπάνια τοῦ "Βντεμ κού τὸ λέγαμε τὸ νησάκι. Ἐκεῖ στοὺς γλιστεροὺς βράχους μὲ τὴ θάλασσα βλάστηση μᾶς ἄρρεσε νᾶα ζαπλῶνουμε γιὰ ἡλιοθεραπεία καὶ κουβέντα. Μιὰ μέρα τοῦ Ἰουλίου καθὼς γνωμοίσαμε παρατήρησα ὅτι εἴχαμε μείνει μόνοι ἢ Κυρτῶ καὶ ἔγώ. Κολυμπούσαμε ὁ ἕνας πλάϊ στὸν ἄλλον. Ὁ ἕνας στραμμένος δεξιᾷ, ὁ ἄλλος ἀριστερᾷ. Βλεπόμαστε στὰ μάτια. Καὶ ζαφινιά χωρὶς νὰ τὸ κατολάβουμε βρεθήκαμε ὁ ἕνας στὴν ἀγκαλιά τοῦ ἄλλου. Φιληθήκαμε καὶ ἀμέσως βουλιάσαμε. Ἦκισαμε νερό. Βγήκαμε στὴν ἐπιφάνεια διαφορετικοὶ ἀπ' ὅ, τι μπήκαμε. Φτάσαμε στὶς θαλασσινὲς σπηλιδὲς κού ἦταν πλάϊ στὸ Κολαμάκι κι ἐκεῖ φιληθήκαμε ἄλλη μιὰ φορὰ. Ἀπὸ πάνω μας ὁ πατέρας μου κοίταζε τὴ θάλασσα καὶ φώναζε ἀνήσυχος "Μίκη - Κυρτῶ! Τρῶμε". Γελάσαμε καὶ τρέξαμε στὸ κοινὸ τροπέζι. Τὴν ἄλλη μέρα, Δευτέρα, πῆγα στὸ σπιτι τῆς νὰ τὴν πάρω νὰ κάμε στὴ συνουσία τῆς Κρατικῆς στὸ Ἡρόδειο. Εἶχε βάλει ἕνα κᾶταπρο φουστάνι κού ταίριαζε μὲ τὸ σοκολατὶ χρῶμα τοῦ θέρους. Πῆραμε τὸ τράμ ἀπὸ τὴν Καλλιθέα καὶ κατεβήκαμε στὸ Μακρυγιάννη. Πόσο ὁμορφα ἦταν αὐτὴ ἡ ἀνηφόρα στὴ Διονυσίου τοῦ Ἀεροκαγίτου. Διαδρομὴ κού βᾶ τὴν κάναμε στὸ μέλλον ταχτικά. Καθίσαμε στὰ βραχάκια καὶ νοιώσαμε νὰ μᾶς φέρνει ἀνόμα κιὸ κοντά. Σταθήκαμε γιὰ λίγο στοῦ Φιλοπόππου καὶ φιληθήκαμε κᾶτω ἀπὸ τὰ πεῦκα, ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ σπιτι κού καθόμαστε σήμερα. Γυρίσαμε στὴ Νέα Σιδῆρη μὲ τὰ πόδια. Ἀποφασίσαμε νὰ εἶμαστε πάντα μαζί. Τὴν ἄλλη μέρα ἔφυγα ἀπὸ τὸ σπιτι μου. Ἔμουν τόσο ἐρωτευμένος κού δὲν μπορούσα νὰ χωρέσω στοὺς τέσσερεις τοίχους. Πῆγα στὴ Μονὴ Πεντέλης -στὴν δὲδ Πητροπόλεως- καὶ βρῆκα τὸ Γρηγόρη (Κωνσταντινῶπουλο), τοῦ μιλοῦσα ὅλη τὴ νύχτα καὶ ὡς τὸ πρωτὶ κλαίγαμε μαζί ἀπὸ τὴν εὐτυχία τῆς ἀγάπης. Ξημερώματα

σκαρφάλωσα πάνω από το θέατρο του 'Ηρώδου να χαράξω ο'Ένα
 'Αθάνατο το όνομα ΜΥΡΤΩ. Τότε ήσυχασα λίγο και ύποσχεθηκα στον
 εαυτό μου ότι θα γράφω από το άθάνατο όνομα παντού, σε γή
 σε θάλασσες και ουρανό! "Κεϊ που βρίσκεται σήμερα το 'Υπουργείο
 Παιδείας τότε ήταν ένα μοναστήρι -μέ εκκλησία και ξενώνες. 'Η
 Μονή Πεντέλης, έτσι ονομαζότανε. Πολλοί φίλοι από την Τρίπολη βρίσ-
 κανε εκεί μια πρώτη στέγη έως όπου βουλευτόυνε καλλίτερα. Κι
 από χάρη στο Γρηγόρη που κατοικούσε μόνιμα κι έφερνε από
 την έπαρχία Ένα-Ένα τ'άδελφια του. 'Ο Γρηγόρης πάλι είχε από τη
 την τύχη χάρη στον προσωπικό σωφέρ του Αρχιεπίσκοπου Λαμασκηνού.
 Να να μην της έφταναν τ'ά ξει παιδιά της, ή μάνα του Γρηγόρη,
 πονόψυχη, άνθρωπος μαζί της κι ένα όρφανό. Κι από τός έγινε άργό-
 τερα όχι μόνο ο σωφέρ αλλά και ο στενός έμπιστος του 'Αρχιεπί-
 σκοπου που τότε είχε μεγάλη δύναμη. "Άλλωστε άργότερα ο Τσάρτσιλ
 θα τον έκανε και Αντιβασιλέα. Πολλές φορές όχι μόνο κερνούσα
 από τη Μονή αλλά και κοιμόμουν τ'ά βράδια όταν με τις συζητήσεις
 κερνούσε ή έρα της έλευθερης κυκλοφορίας. Συναντιόμαστε με τη
 Μυρτώ τ'ά μεσημέρια. Είχαμε βρεϊ μια σχετικά έρημη βεράντα, στην
 πίσω μεριά της 'Ακαδημίας 'Αθηνών, μέσα στον κήπο, κι εκεί μασου-
 λούσαμε τ'ά σάντουιτς εκείνης της έποχής. Θυμάμαι μια μέρα που
 τρώγαμε είχε στα πόδια της ένα ψουβάλι. "Εϊ είναι αυτό;"
 "Ένας σκελετός από το τρίτο νεκροταφείο". "Και που τον πιάς;"
 "Πρέπει να τον βράσω να φύγουν οί σάρκες"... Μακάβριο. Οί έπου-
 τες της Νέας Σμύρνης άνακάλυψαν ότι στη Βουλιαγμένη οί γερμανοί
 είχαν έγκαταλείψει τις επικυλες και τις κατέλαβαν. Μας είπαν
 να πάμε κι έμεϊς. Πήραμε το γκαζοζέν από τον Λίγιο-Γεώργιο -
 Καρότση και με τ'ά "Τέτοια μάτια γαλανά" και τ'ά "δου πρόσθια
 μάτια", που ήταν τ'ά σουξέ της έποχής, στοίβαγμένοι οί τ'ά σαρόέλ-
 λες κουτσα-κουτσα φτάσαμε στο τέρμα. "Έκει μας περίμεναν τ'ά
 άγόρια και τ'ά κορίτσια της ΕΠΟΝ και μας δέχτησαν στις... βέλ-
 λες μας. Τ'ά πρωϊνά πηγαίναμε για μπάνιο στο , που τότε

Ήταν έρσημος. Μετά τό φαγητό και τή σιέστα, τό άπόγειομα, κατεβαί-
 νουμε στή Αίμνη Βουλιαγμένης. "Ίστερα άπό μιά βδομάδα στό γυρισμό
 τό γκαζοζέιν χόλασε στή Βούλα, κι άπό κει με τά κόδια στή Νέα
 Σμύρνη. Σιγά-σιγά όμως ξεκόφαμε άπό τίς παρέες. Μάς έρεσε νά
 είμαστε μόνοι. Τίς Κυριακές παίρναμε τό λεωφορείο γιά τή Βου-
 λιαγμένη κι άπό κει βαδίζαμε μέσα στή ζουγκλα άπό κούνα που
 ήταν τότε ή έρημική περιοχή του . Βρίσκαμε λιμανάκια χωρίς
 ανθρώπινη φυχή. Κάναμε μπάνιο. Τρώγαμε ξεπλώναμε μέσα στις πρασι-
 νάδες και τά κούνα. "Άλλοτε πηγαίναμε στήν Πεντέλη, *Λησφορίζαμε
 τό βουνό και κατασηνώναμε φηλά σέ κανένα ζέφωτο. *Η Νυρτώ έπαιρ-
 νε κουέρβες άπό τό σπύτι της. *Έγώ φομάκι άπό άρατο κίτρινο
 καλαμπόκι. Κοινώς λεγόμενη μπομπότα. Ατάσαμε άκόμα ώς τή Σαλαμίνα.
 Παίρναμε τόν ήλεκτριμό άπό τήν Καλλιθέα, στόν Πειραιά τό τράμ γιά
 τό Πέραμα, κι άκοί ένα καϊνάκι ή παραβάκι, όδεν θυμάμαι πιά, τής γραμμής
 που μάς περνούσε στά Παλούκια. Μετά με τά κούδια άνεβαίναμε σ'ένα
 βουνό πάνω άπό τό . Τά έρωτικά μας στέκια ήταν ό λόφος
 του Φιλοπάκου και τό "Άλσος τής Νέας Σμύρνης όκου κάθε βράδυ
 γινόταν συνωστισμός άπό τά ζευγαράκια. "Όταν δέ βρισκαμε θέση
 πηγαίναμε στο Κτήμα Παπαστράτου στο Βουρλοπόταμο, "Ένας άρατος
 ρομαντικός περίπατος ήταν πάντα ή Καπέλλα, όπου φτάναμε με τό
 τράμ. *Έκει πάνω άπό τό νηάκι είχε ένα καφενετό που μπορούσε νά
 καθήσεις όση ώρα ήθελες με μιά βανίλια. Δέν είχαμε χρήματα παρά
 μόνο γιά δημόσια παγκάκια, πάκια, και κανένα καφενετόκι. Σέ ταβέρνα
 με τή Νυρτώ καθήσαμε γιά φαγητό μιά και μοναδική φορά στό 1948
 λίγες μέρες πριν άπό τήν τελευταία σύλληψή μου. "Όμως σέ ειδικές -
 έξαιρετικές συνθήκες. Με μιά κούτα τσιγάρα είχαμε τά ναύλα μας
 με τό τράμ, δυό είσιτήρια θεάτρου και δυό γλυκό με σταφίρα.
 "Έτσι πολύ συχνά πηγαίναμε στα θεάτρα που τότε είχον πολύ άνε-
 βωμένη ποιότητα. "Όπως λ. Ν. ή Κοτοπούλη, ή Κατερίνα *Ανδρέαδη,
 τό θέατρο Τέχνης, - παρακολουθήσαμε όλόκληρο τό φεστιβάλ "Ίφεν-

-ή Λιανωλίδου-^{Αρδώνης} -Παπές - ο Λογοθέτης, ο ^{Αργυροπούλου} κ.λπ. Φυσικά μῆς ἄρεσε πολύ και ὁ κινηματογράφος τοῦ ἐπὶ γερμανῶν ἐποικίσε μόνο γερμανικά φιλμ και ἐπὶ ἀγγλων ἀμερικάνικα. Πιὸ πολύ ἀπ' ὅλα ὅμως νομίζω μῆς ἄρεσε νά σεργιανίζουμε μέσα στήν ἴδια τήν ^{Ἀθήνα} τοῦ ἔτσι τή μάθημα ἀπ' ἔξω κι ἀκακατωτά. Μικρά καφενεῖα στά ^{Ἐξάρχεια}, γύρω ἀπὸ τὸ Σύνταγμα, στή Κλαυθμόνος, στήν Πλάκα και πρὸς τὸ ἀνακρητῶ ἦταν πάντα γιόματα ἀπὸ νέους και νέες σάν κι ἐμεῖς. Φτάνοντας στήν ^{Ἀθήνα} συνδέθηκα ὅπως εἶναι φυσικό μὲ τοὺς συμμαθητῆς και φίλους ἀπὸ τήν Τριπολιχῆ. Ἐνας τέτοιος ἦταν και ὁ Γιώργος Παπούλιας τοῦ μάλιστα ὅταν μὲ εἶχαν συλλάβει οἱ ^{Ἰταλοὶ} μοῦ ἔστειλε μήνυμα πὸς εἶ με ἀπελευθερώσει. Καί θά τόκανε, τόσο ριφokinδυνος και γενναῖος ἦταν, ἄν δέ μεσολαβοῦσε ὁ κύριος Βουγιουκλάκης. Στήν ^{Ἀθήνα}, ὁ Γιώργος ὄργανώθηκε στὸ ἄδχο τῶν φοιτητῶν "Ἄδρδος Παπύρου". Μιά μέρα μοῦ ἔδωσε ἕνα περιστροφό. Μιάν ἕλλη ἕνα αὐτόματο μὲ τρεῖς δεσμίδες. Τά ἔδωβα ὅλα στόν κήπο μας στή Νέα Σμύρνη. Τήν ἴδια μέρα τοῦ ἔφυγαν οἱ γερμανοὶ σὲ ἀνταπόδοση "πρόσφερα" στὸ "Ἄδρδος Παπύρου" ἕνα ὀδῶ κληρο καμιόνι μὲ γερμανικά ὄπλα ἀπὸ τήν ἀεροπορικὴ βάση τοῦ Παλαιοῦ Καλλίου και εἶχα κατορθώσει νά σώσω ἀπὸ τήν ἀνατίναξη. Ἔμαθα ὅτι στή μάχη τοῦ Δεκεμβρῆ ὁ Γιώργος πιάστηκε ἀίχμηλωτος και ὅτι τὸν ἐκτελέσανε και τὸν θάψανε, μαζί μὲ ἑκατοντάδες ἄλλους, στόν ^{Κεντρικὸ} Κήπο. Ὁ Παπούλιας μὲ βοήθησε νά βρῶ ἔκφυγη και ὅπως ἦταν φυσικό στήν ἀρχὴ δούλεψα στὸ χῶρο τοῦ ^{Ῥοδεῖου} και γενικώτερα τῆς μουσικῆς. Τήν ἐποχὴ ἐκεῖνη ἢ συντριπτικὴ πλειοψηφία τοῦ κλάδου τῶν μουσικῶν ἀνῆκε στὸ ΕΑΜ. Γι' αὐτὸ και ἔγινε μέλος τοῦ ^{ΠΜΦ} (Πανελληνίου Μουσικοῦ Συλλόγου) ἀπὸ τὴ 1945. Ἄλλωστε και ἡ δημιουργία τοῦ Συλλόγου ἦταν δική μας, δηλαδή τοῦ ΕΑΜ τῶν μουσικῶν. Θεαναστατεῖτε ὅτι στή μεγάλη διαδήλωση, στίς 3 τοῦ Δεκεμβρῆ, εἶδα μὲ τὰ ἴδια μου τὰ μάτια τὸ Νενέλακο Παλλάντιο νῦν Διευθυντῆ τοῦ ^{Ῥοδεῖου} Ἀθηνῶν και ^{Ἀκαδημαϊκὸ}, νά κρατᾷ τήν κόκκινη σημαία ἐπικεφαλῆς τῆς ὀμάδας τῶν ἑαμικῶν μουσικῶν. Ἐνα πρῶτό οἱ τοολιά-

δες μπήκαν στο σπίτι μας. Ο πατέρας και ο θετός μου είχαν φύγει. Βρήκαν μόνο έμένα. Ή μόνον μου και η θεία μου στρίγγλιζαν. Όμως από παντού άκουες ξεφωνητά: ΜΠΑΟΚΟΙ "Όλο το τετράγωνο, όλη η συνοικία, ήταν γεμάτο γερμανούς, μηχανοκίνητα και τσολιάδες. Γέμισαν οι δρόμοι με άντρες που τους σπρώχνανε με τους όπιοκάνονους των υπλών προς το γήπεδο Καλλιθέας. Σήμερα είναι χτισμένο. Τότε ήταν ένας μεγάλος άνοιχτός χώρος ανά δεξιά μας πριν φτάσουμε στη στροφή Πέας Σμύρνης. Όταν φτάσαμε εκεί το γήπεδο ήταν σχεδόν γεμάτο άνδρες και εφηβους. Ίθρυ-γύρω οι γυναίκες ξεφώνιζαν άφηφώντας τους στρατιώτες που τις έσπρωχναν και τις χτυπούσαν. Από ένα σημείο κι έπειτα είχα την αίσθηση πώς παρακολουθώ κάποια κινηματογραφική ταινία. Όταν καταλάγισε το κομπούζιο από τις φωνές και τις μετακινήσεις, βρεθήκαμε παρατεταγμένοι σε πολλές σειρές. Κάτι γάναζε ο γερμανός αξιωματικός και ο Έλληνας μεταφραστής του που δεν το έκουσα ή δεν το πρόσεξα. Σε λίγο σχηματίστηκε μια με γερμανούς και Έλληνες αξιωματικούς, στρατιώτες και τσολιάδες κι άρχισαν να διαλέγουν τα θύματα. Όσο πλησίαζαν προς τη μεριά μου προσέβησα να σκεφτώ ποιή έκφραση θα έπρεπε να πάρω για να μη τους γεννήσω τις όπιοφίες. Σοβαρή; Άνεγκτική; Χαζοχαρομένη; Άδιόφορη; Πριν καλά-καλά τελειώσω το συλλογισμό μου με είχαν και μένα διελέξει. Προς τη λεωφόρο Συγγρού είχε άρχισει να σχηματίζεται η ομάδα των έπιλεγμένων που συνεχώς μεγάλωνε. Συγχρόνως έφτασε μια μηχανοκίνητη γερμανική διμοιρία. Πήδησε από τα καμιόνια, έβγαλε τρία μυδράλια και τα έστησε μπροστά μας με στόχο μια πέτρινη μάνιρα που ήταν δεξιά μας κάθετα προς τη λεωφόρο. Μπροστά από κάθε μυδράλιο χάλωσαν δυο γερμανοί. Έφτασε κι ένα άλλο αυτοκίνητο τριών τετάρτων. Κατέβηκαν δυο γερμανοί αξιωματικοί των Ες-Ες κι ένας μασκοφόρος ντυμένος απ' την κορφή ως τα νύχια στα μαύρα. Άνατριχιάσαμε. Μέσα από το κλήθος σηκώθηκε ένας φίθυρος που έγινε βοή. Έως διατάξανε να σταθούμε σε φαλαγγα κατ' άνδρα και η νέα κουσάβεια συνοδευόμενη από θηριώδεις Ες-Ες και ταγματάλητες άρχισε να μας έξετάζει έναν-έναν όμιλου-

-θώντας τό μασκοφόρο. Μόλις έδειχνε κάποιον οί Ες-Ες τόν
 έπιαναν μέ άγριες κινήσεις. Μετά τόν χτυπούσαν όλοι μαζί
 και τόν έσπρωχναν πρός τή μάντρα. Έκει τό ζόλο γίνονταν
 πιό συστηματικό. Κρατούσαν μαστίγια πού οί άφες τους είχαν
 μολύβια. Χοντρά ζόλα μέ καρφιά και άλλα όργανα ούτως ώστε σέ
 πέντε λεπτά τό θύμα ήταν όλοκληρος λουσμένος μέ τό δικό του
 τό αίμα πού έτρεχε άπό όλες τίς μεριές. Καζί μέ τίς κραυγές του
 βασανιζόμενου έκούγες και γυναικεία τσιριχτιά. Θαίνεται πώς κάποια
 μάνα γυναίκα ή κόρη γνώριζε τόν άνθρωπό της. Τέλος ό μασκοφόρος
 στάθηκε μπροστά μου. Άποφάσισα νά τόν κοιτάξω έντονα στά μάτια.
 Και λίγο προηλητικά. Είπα μέσα μου, χαμένο πού χαμένο είναι τό
 παιχνίδι. "Άς δείξουμε σ' αυτό τό κάθαρμα πώς ύπάρχουν όδομα
 έντρος. Κάτι τέτοιο. Τότε παρατήρησα ότι αυτά τά μάτια τά γνώ-
 ριζαί "Άλλοστε κι αυτός κατά κάποιο τρόπο μου μιλούσε μέ τό
 βλέμμα του. "Όταν σήκωσε τό χέρι, δείγμα ότι "Και, πάρτε του",
 τότε είδα τό νόχι του αντίχειρα νά μαυρίζει στή μέση άπό κάποιο
 πολύ χτύπημα. Κι αυτό τό σημάδι κάπου μέε πηγαινε. Πού όμως; Μόνο
 μέ τήν κίνηση του χεριού τά Ες-Ες κινήθηκαν έτοιμα νά μέ πάρουν.
 "Όμως αυτός σταμάτησε. Τό βλέμμα του τώρα είχε πολυλογία. Μοσ
 έλεγε πολλά. Κι εγώ νόμιζα ότι κατάλαβα "Είσαι στή διαθεσή μου.
 Μέ μία κίνηση μου σέ βασανίζω, σέ σκοτώνω. Νά τό κάνω; "Η όχι;"
 "Ίσως περίμενε νά του άπαντήσω "Όχι σέ παρακαλώ, λυήσου με".
 Εβέρετε τί του "είπα"; "Είσαι κούστης και μία μέρα θά βαστημάς
 τήν ώρα πού γεννήθηκες!" και καθώς τάλεγα αυτά μέ τό βλέμμα
 κατάλαβα πώς χαμογελούσα φαρδειαί πλατειά. Γεγονός πού έρέθισε
 τόν άξιωματικό Ες-Ες πού μέ χτύπησε ένανά στί πόδοισο μ' έκεινα
 τό ματούκι πού κρατούσε. "Όμως ό μασκοφόρος κατέβασε γρήγορα τό
 χέρι του. "Έκανε μέ τό κεφάλι "Όχι "Όχι και προχώρησε στόν έπόμενο.
 Δέ θυμάμαι τώρα πόσοι στήθηριαν τελικά στή μάντρα. Νομιζω δεκαεφτά.
 Περρασμένο μεσημέρι κάτω άπό τόν καυτό ήλιο τους γάζωσαν μέ τά
 μυρόνια. Μετά είχαν ότι τά πτώματα πρέπει νά μείνουν άταφα.

Από το ξωκώσι έβαν έπονίτη από πληγωμένος από ζωντανός πλακάθικη από τους άλλους και τη νύχτα τρώσασε. Συναντηθήκαμε στο ύπδειο του αστυνομικού τμήματος της Καλλιθέας στις αρχές του 45. Μου είπε ότι ο μακροφόρος ήταν γινός γνωστού διανοουμένου της άριστερής από σόχναζε στους καλλιτεχνικούς κύκλους. Είχε μπλέξει με τη μαύρη αγορά και οι γερμανοί τον εξεβίαζαν έως ότου τον έκαναν μακροφόρο για να τον εξοντώσουν τελειωτικά. Πήγε ο ίδιος και παρουσιάστηκε σε κάτι δικούς μας από τον γνώριζαν καλά. Ένα φεγγάρι ήταν και ο ίδιος στο ΚΑΜ και ζήτησε να τον δικάσουν και να τον σκοτώσουν. "Όμως κανείς δεν ήξερε βετικά να πετ τί απέγινε. Όταν έρχιζαν να άνεβάζουν τους δήμους στα καμίνια για το Χαϊδάρι ή για τη Γερμανία έγινε κομπούζιο. Κάποιος κομματικός υπεύθυνος από παρακολοσθήσε τη σκηνή με το μακροφόρο με ρώτησε από από είμαι: "Να σε ξέρουμε έτι. Μου κήθεσαι;" Το έ είκα. "Μείνε μαζί μου". Κατάλαβα ότι οι οργανωμένοι κινούνταν δραστήρια μέσα στο κλήθος και ότι ο φίλος μου ήταν πρόσκο σημαντικό γιατί όλοι πήγαιναν σ' αυτόν πριν συνεχίσουν τις κινήσεις τους. Χωρίς να το καταλάβω βρέθηκα στο συνοικισμό. Είμαστε κομμιά δεκαριά και τρέχοντας φτάσαμε μέσα σε μπουστάνια προς τις Τζιτζιφιές. Έτσι βρέθηκα στο κρησφύπετο του ΕΑΑΣ. Έπειδή οι μορφωμένοι στις συνοικίες ήταν σχετικά λίγοι με πέρασαν στο συμβόλαιο της ΕΠΟΝ του πέμπτου τομέα. Άνέλαβα τη διαφώτιση και μαζί με τον τότε γραμματέα, τον Τσιμουκιδή, έκαιρνα μέρος στην καθοδήγηση Άχτίδας. Ένετ γνώρισα την Καταρτίδα και τον Χαλκικιάδη. Λίγο πριν την άπελευθέρωση βρισκόμουν στη στροφή Νέας Σμύρνης κάποιο άπόγειο περιμένοντας την πάντα καθυστερημένη Κυριά. Έδτε είδα να κατεβαίνουν κρατώντας ένα καρτόι δυ άπονίτες. "Ήξερα πως είχαν μεταφέρει στη Νέα Σμύρνη προκαγανόστικο ύλικό. Όμως για λόγους συνομηλικούς το μόνο από κάναμε είναι από ανταλλάξαμε βλέμματα. Έχοντας το καρτόι άδειο παρουσιάστηκαν στο Μπλόκο από είχαν έγκαταστήσει οι γερμανοί και όκου έφαχαν δχήματα και άνθρώπους πρώτου σηκώσουν τις μπάρες από χώριζαν

τήν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ ἀέληρο καὶ τῆ Νέα Σμύρνη ἀπὸ τὴν Καλλιθέα.
 Ὁ ἕνας ἐπονίτης πέρασε καὶ χρίθηκε πρὸς τὴν ὁδὸ Λήμητρος, ὁ
 ἄλλος μὲ τὸ καρδύτσι περίμενε γιὰ ἔλεγχο. Ὁ Ες-Ες ἐρευνῆσε καλὰ
 τὰ πέντα. Τὼν ἔφαξε. Καὶ μετὰ τὸν παρέδωσε στοὺς στρατιῶτες ποὺ
 περίμεναν στὸ πεζοδρόμιο, πλῆθ' μουρῶλι ἀνταλλάξαμε ἕνα βλέμμα.
 Τὸν ἔλεξαν Πίκο, ἦταν ἀπ' τὸ Νοσοκίτο καὶ δοῦλευε βοηθὸς σ' ἕνα
 τυπογραφεῖο. Νήπως ποὺ τὰ χέρια του εἶχαν μελάνια; «Ὅτ' ἦταν;
 "Ἐ μήπως ὑπῆρχε χαφιές; Ἐξάντ' φθῶ ὅσο γίνεται πρὸ φυσιολογικά.
 Ἀπὸ τῆ Στροφῆ ἕως τὴν Κλινική τὸ μέσα πεζοδρόμιο ἦταν φραγμῆσο
 μὲ ψηλὸ συρματόπλεγμα. Τὰ σπίτια εἶχαν ἐπιταχθεῖ ἀπὸ τὸν κατακτιτῆ.
 Κι αὐτὸ ποὺ οἴζεσαι καὶ σήμερα τὸ δεύτερο ἢ τρίτο μετὰ τῆ Στροφῆ
 μὲ τοὺς δυὸ φοινικες μπροστὰ του ἦταν ἡ ἔδρα τῆς Γκεστάπο. Γιὰ νὰ
 ἀπομακρυνθῶ ἄρχισα νὰ περικατῶ πλῆθ' στὴ λεωφόρο μὲ κατέδουση τὴν
 Ἀθήνα. Παράλληλα μὲ μένα βεδίζαν ἀπ' τὸ μέσα μέτος οἱ γερμανοὶ
 μὲ τὸ Πίκο. Μπροστὰ στὴ Γκεστάπο τὸν ξαπλώνουν στὸ χῶμα τὸν κάνουν
 ν' ἀνοίξει χέρια καὶ πόδια καὶ σ' αὐτῆ τῆ στάση τὸν ἀκίνητοποιοῦν
 πατόνιας τέσσερεις Ες-Ες ἀπὸ ἕνα του ἄκρο. Ὅλα αὐτὰ σιωπηλά. "Ἔμερα.
 Χωρὶς φωνές. Δὲν μπόρεσα νὰ προχωρήσω καὶ στάθηκα γιὰ δυὸ στιγμῆς
 ἀπολιθωμένος μπροστὰ σ' αὐτῆ τὴν παράξενη "ἱεροτελεστία". Εἶδα ἕναν
 ἀξιωματικὸ νὰ μὲ κοιτᾶζει ἀπ' τὰ σκαλοπάτια τοῦ κτερίου. Προχώρησα
 ὅσο γίνεται πρὸς φυσικά. Ἀκούω βήματα. Ὁ ἀξιωματικὸς βεδίζει
 κι αὐτὸς ἀδιόφορος ἀπ' τῆ μέσα πλευρά. Σκέφτηκα πῶς εἶναι οὐμπιαση.
 Στὴν Κλινική ὑπῆρχε κὸλη μὲ φρουρῶ. Βγαίνει ὁ ἀξιωματικὸς ἀργὰ καὶ
 μετὰ ἀπότομα βγάζει τὸ ὄπλο 'μοῦ τὸ μῆγει στὴ μέση ἐνῶ συγχρόνως
 γαβγίζει κυριολεκτικῶς. Σήκωσα τὰ χέρια ψηλά καὶ βρέθηκα μέσα στὴ
 Γκεστάπο. Μ' ἔβαλαν σ' ἕνα μεγάλο δωμάτιο μισοσκοτεινο. Στὸ βάθος
 ἔγδυναν τὸ Πίκο. Ὑπῆρχε ἕνας ψηλὸς πάγκος καὶ 5-6 Ες-Ες μὲ μασ-
 τίγια κ.λπ. μαζί μὲ τὸν ἀναγκαίητο Ἕλληνα μεταφραστή. Ποὺ μὲ
 πλησιάζει καὶ μοῦ λέει μὲ κείνη τὴν φιλοῦλα καὶ σιχαμένη του
 φωνή "σοῦ θὰ γυρίσεις τὸ κρῶσωπὸ σου στὸ τόλχο. Ἄλλοίμοῦδ σου
 ἂν κουνηθεῖς." Ἄν γυρίσεις τὸ κεφάλι. Καταλαβαίνεις τί λέω; "Στάθηκα
 στὸν τοίχο

στον τοίχο και πίσω μου ένας Ής-Ής πιδ ψηλός από μένα. Μετά
 άρχισε ή ανάκριση του Νίκου. Μιλούσε ό γερμανός, μετάφραζε ό έλ-
 ληνας που έβαζε και τή δική του σάλτα "ήν είσαι βλάκας, ρέ-
 θέ σε ξεσκίσουμε- σκέφου τή μαννούλα σου, ρέ" είσαι ξεσκισμένος
 κομμουνιστής, καλό παιδο, και θέ σε πεθάνουμε, ρέ". "Ή στο καλό
 "θέλω νά σε βοηθήσω- για τό καλό σου στο λάω- φαίνεσαι έξυπνος".
 "Ο Νίκος τσιμουδιά. Δέν είλα ποτέ τέτοιο πράμμα στη ζωή μου.
 Άδες και του σφράγιαν τό στόμα. Και όταν άρχισαν τά βασανιστήρια
 μου γγριζε όσα γίνεται πιδ πιχιά. "Αυτόν τόν ψηλό τόν ξέρεις;
 Ξας είδαμε νά κοιταζόσαστε. - Γιατί του μειδιάσες; - Που τυπάνετε
 τίς προκηρξείεις; - σε ποιόν τίς πηχαινες; - Ποιός ήταν ό άλλος
 που μās ξεφυγε; Πές μας για τόν ψηλό - άες τον καλό". Τότε ό
 Ής-Ής μου γύριζε τό πρόσωπο κατά τόν πύργο όπου διέκρινα μέσα στο
 ήμισφως τό κορμί του Νίκου πετσοκομένο. Μετά φαίνεται πως κατα-
 κιάστηκαν με τά γεννητικά του όργανα. Γιατί ό Έλληνας έλεγε
 γελώντας τίς σφαιρικές χυδαιολογίες και ό Νίκος δέν μπορεί πιά
 άρχισε νά ούρλιάζει σε γουρούνι που τέ σφάζουν. Πότε γγύρισα
 για πρώτη φορά νά δω και ό Ής-Ής πίσω μου μου δίνει μιá τόσο
 δυνατή μουκιά στον αυχένα που τό πρόσωπό μου κόπησε πάνω στον
 τοίχο και γέμισε αίματα. Δέν μπόρεσα όως και απόδρημα ξαναγγύρισα
 κι άλλες φορές όπου στο τέλος ζίγνα μιá πληγή. "Όμως δέν τό ένοιω-
 θα γιατί όσα έκουγα και σανταζόμουν δίπλα μου ήταν πιδ δυνατά
 από κάθε σκέψη και ένστικτο. Σε μιá στιγμή έκουσα τή λέξη "Κα-
 πούτ". Διαφώνησαν μεταξύ τους. Φαίνεται δέν ήθελαν νά τόν σκοτώ-
 σουν με τήν πρώτη. "Όμως κάτι τοξς ξεφυγε. Χύθηκε πολύ αίμα καθώς
 του κόψανε τ'άρχίδια; Τότε ό μεταφραστής "θέ σε'άνουμε ευνοχο,
 καληποδοτη κομμουνιστή" ή "θέναζε τό στόλιν νά σου γλυτώσει
 τήν πόδοτα". "Έγινε ήσυχία. Μύριζε σφαγετο. Ξυλίλα και ιδρότας.
 "Έσκυφα νά κάνω έμετο και τότε ό Ής-Ής μούδωσε μιá στη μέση
 και μου κόπηκε ή ανάσα. Με γύρισαν. "Ακοόμπησα στον τοίχο σκυμμένος
 βλέπω τίς μπότες τους, τά μαστίγια, τά μαχαίρια, τά ξύλα, όλα νά
 στάζουν αίμα. Σπινώθηκα απότομα όρθιος. "Έμουν πιδ ψηλός απ'όλους

ἐντός ἀπὸ τὸ δικό μου Ες-Ες. Σκοπούσα τὸ πρόσωπό μου μὲ τὸ χέρι μου καὶ τοὺς κοίταξα στὰ μάτια ἔτοιμος γιὰ ὄλα. Μόνο πού ἔκειτ' στὸ γεννητικὸ μου σὸστημα ἔνοιωθα ἕνα ἔντονο βάρος. "Ταυτότητα" μὲ διατάσσει ὁ μεταφραστὴς. Βγάζω τὴν κόκκινη γερμανικὴ ταυτότητα πού εἶχαμε τότε ὄλοι οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἄξιωματικὸς ρωτᾷ φωναχτὰ "Κομμονίστι;" δηλαδὴ "συνθέτης;" - τῶχα γράφει πύδτερο ἀκό... ἄλαζονία σὰ κλέψα καλομελέτα κι ἔρχεται - τοῦ ἀπαντῶ γερμανικὰ "Γιάι Κομμονίστ" . "Πιάνο;" ρωτᾷ καὶ κάνει πὸς καίζει πιάνο. "Γιά". Οἱ δῆμιοι ἔλλαξαν. Ἦμουν φηλός. Ξανθός (τότε). Εἶχα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀρείας φυλῆς. "Ἐνα θετικὸ στοιχεῖο. Ὅμως ἐπιπλέον Ἕλληνας καὶ κομμονίστ-πιανιστὶ ἄδῃ τὰ ἔλλαξε ὄλαϊ "Γκοῦτ -- Γκοῦτ". "Τί ἔκανες στὴ στροφῆ;" "Εἶχα ραντεβού μὲ τὸ Μαῦν Κέντχεν" (μὲ τὸ κορίτσι μου). "Γκοῦτ Γκοῦτ". Τότε ἄρχισαν νὰ φωνάζει τότε ὁ ἕνας τότε ὁ ἄλλος καὶ νὰ μὲ ρωτᾷ γιὰ νὰ δοῦν ἂν συμφωνῶ μαζί του "Κιπᾶχ; - Νικετόβεν; - Βάγκνερ; - Μπερῆμ;". ὄλη ἡ γερμανικὴ ὁδὸς. Σὲ κάθε ὄνομα χτυποῦσαν στὸ πλευρὸ τους τὰ μαστίγια καὶ τὸ αἶμα πιτσιλιζε ἕνα γύρω. Ὁ Νίκος πιδ πέρα τεμαχισμένος σὲ σφαχτᾶρι. Τὸ πρόσωπό μου κρησιμένο. Καὶ οἱ δῆμιοι ἐμυήθησαν ὅτι εἶναι ἀπὸγονοὶ τῶν μεγάλων πνευμάτων τῆς μουσικῆς. Σχιζοφρένεια. "Ἀρχισαν νὰ κουβεντιάζουν μεταχὺ τους καὶ τέλος μου λέει ὁ διερμηνέας "Καλό παιδο, γλότωσε. Τὰ κορῆδα ὄν μ' ἄκοῦνε νὰ σὲ κρατήσουμε νὰ σὲ γαμήσουμε καὶ σένα σὰ τὸ σύντροφό σου. θά κρατήσουμε τὴν ταυτότητα καὶ θά ξανάρθεις αὔριο νὰ τὴν πάρεις... ἢν κάνεις κανένα ἄστεῖο καὶ ὄν ἐρθεῖς. θά σὲ βροῦμε ὅπου κι ἂν πᾶς καὶ θά σὲ λιώσουμε." Ὅχι ἕνας ἀλλὰ χίλιοι Στάλιν ὄν σὲ σῶζουνε". θύμισαν οἱ γερμανοὶ μὲ τὴ φλυαρία του. Μοῦ χτύπησαν φιλικὰ τὴν πλάτη καὶ φωνάζοντας Λουφβίντερζέεν μ' ἔσπρωξαν πρὸς τὴν ἐξοδο... κῶθηκα στὸ συνοικισμὸ Καλλιθέας νὰ φτιάξω λίγο τὰ μούτρα μου. Μετὰ κοιμόμουν στὴ Μονὴ Πεντέλης. Ἄν ἤθελα γιὰ κανένα λόγο νὰ συναντήσω τὸ διερμηνέα στὸ δρόμο μου. Κάποια μῆρα χῶθηκα μὲς στὰ δρομάκια τοῦ συνοικισμοῦ ὄν Ες-Ες καὶ τρεῖς ταγματάλητες ὕστερα ἀπὸ ἕνα

ποδ μᾶς ἔκαναν καὶ φαγανε τὰ μούτρα τους. Γιατί ὅσο πλησίαζε
 ἡ ἀπελευθέρωση τόσο μεγάλωναν οἱ ἀπελευθερωμένες συνοικίες
 μέσα στὴν Ἀθήνα καὶ μαζί τους ὁ ἐφεδρικός ΒΛΑΣ πού ἔφτασε τὶς
 εἰκοσι χιλιάδες ὄπλα. Τούς πῆγαμε νύχτα στοῦ Βουρλοπόταμο κι ἐγώ
 πῆξα τὴ νύχτη μου μπάς καὶ κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς πήρε μέρος στο
 κομμάτιασμα τοῦ Νίκου. Ἀνέκρινα τοὺς τσολιβάδες γιὰ τὸν διερμηνέα.
 ἔΐχαν ἀκουστά - ἔτσι εἶπε ὁ ἕνας - ὅτι ἦταν ἀπὸ τοὺς γερμανοὺς
 τῆς Πέτρας. Πλησίαζαν οἱ μέρες πού θάφευγαν οἱ γερμανοί. Τὸ
 μυριζόμαστε στὸν ἄερα. Κάθε εἶδους φήμη ἀκούγονταν στὴν Ἀθήνα.
 ὅτι θά τὴν ἀνατινάξουν. Ὅτι θά σκοτώσουν τοὺς ἄντρες. Ὅτι θά
 μᾶς βομβαρδίσουν. Μιά νύχτα ζυμνήσαμε ἀπὸ τοὺς ἐκκυροσκορτήσεις.
 Νόμιζες ὅτι ἦρθε τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Τὸ σίτιι σιδόντανε ἀπ' τὰ θε-
 μέλιά του. Ἐκκηρῆξεις καὶ λήψεις καντοῦ. Ἀνέβηκα στὴν ταράτσα.
 Ἀνατίναξαν τὶς ἐγκαταστάσεις τους στὸν Πειραιᾷ καὶ τὸ ἄλλο.
 Πῆρα ἕνα μεγάλο ταφί γιὰ νὰ προφυλαχτῶ ἀπὸ τὰ βλήματα καὶ τὰ
 ἀντικείμενα πού ἔπεσαν ἀπ' τὸν οὐρανό, ζέθαφα τὸ αὐτόματο, ἔβαλα τὴ
 δεσμίδα καὶ γέμισα τὶς τσέπες μὲ βοηθητικὲς, καὶ χωρὶς νὰ τὸ πολυ-
 σκεφθῶ ἔτρεξα πρὸς τὴ Γκεστάπο. Οἱ σκοπιὲς εἶχαν φύγει. Τὰ σίτιια
 τῶν γερμανῶν φαινότουσαν ἔρημα. Πόρτες παρᾶετρα σπασμένα. Ἐπιπλα
 κατεστραμμένα. Στὴ Γκεστάπο μῆνα μὲ προφύλαξη. Κάτι κουνήθηκε.
 "Πῆξα μὲ ριπή. Ἦταν γότες πού ἐγλυφαν τὰ αἷματα. Ὁ διερμηνέας
 μου τῶχε σπάσει. Βγαίνοντας εἶδα κανοὺς στο ἄλλο. Ἀπόφασισα
 νὰ πῶ νὰ ριζῶ μιά ματιά. Σὲ κάθε ἐκκρηξη τὸ ταφί πάνω ἀπὸ τὸ
 κεφάλι μου ἔβγαζε χιλιοὺς βυδ ἤχους ἀνόλογα μὲ τὰ ἀντικείμενα
 πού πέφτανε μὲ ὄναμη. Προχωρώντας στο δέλατα ἀριστερά ἦταν τὸ
 Διοικητήριο. Τότε ἔγινε μιά δυνατὴ ἐκκρηξη κοντὰ μου καὶ ἀναγκά-
 τημα νὰ μῶ στο ὑπόγειο. Ἀκοῦμ μιά φωνή "Ἄν εἶσαι Ἕλληνας
 κάτσε ἀκίνητος. Πέτα τὸ ὄπλο". Ἄριξα τὸ αὐτόματο καὶ μὲ πλησί-
 ασε ἕνας ἄντρας. "Μούλευα ἐδῶ καὶ ζέρω τὰ μέρη καλά. Ἄν μὲ βοηθῆ-
 σεις νὰ σώσουμε τὰ κτίρια ἀπέναντι θά γίνουμε πλοῦσιοι". "Πῶς;"

"Έχουν βάλει δυναμίτες και τα καλώδια φτάνουν στο Νέο Θάληρο.
 "Από κεῖ θα πυροδοτήσουν." Έχουμε μόνο λίγα λεπτά. Σε λίγο θα γίνει κόλαση". Τόν ακολουθήσα τρέχοντας πίσω του. Περπάσαμε τὸ ὄρδο. Πρὸς τὴν παραλία ἦταν οἱ μεγάλες ἀποθήκες τῆς γερμανικῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας. Πήκαμε ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πύλη. Τὸ καλώδιο ἔβγαине στὸ ὄρδο και συνέχιζε πρὸς τὸ Νέο Θάληρο. Ἦταν χουτρο και φερο. Στὴν ἀρχὴ προσπαθήσαμε νὰ τὸ κόψουμε μ' ἓνα μεγάλο φαλίδι και εἶχε μαζί του ὁ ἀγνωστος. Δὲν γινόταν τίποτα. Τὰ λεπτά περνοῦσαν. Νέσα στὸ θυραεῖο βρῖσκω μιὰ ξιφολόγη. Τὴ βάζω ἐπάνω και αὐτὸς χτυποῦσε μὲ μιὰ μεγάλη πέτρα. Τὸ κόφαμεῖ "Έχει και ἄλλα, μου λέει. Τὰ ἤξερε όλα μὲ ἀκρίβεια. Περιμένοντας τὴν ἐκκρηξή, κατορθώσαμε ἐν τέλει νὰ καταστρέψουμε ἕλο τὸ σύστημα τῆς ἀνατινάξης. "Έλα μαζί μου" μου λέει. Πήκαμε σ' ἓνα δωμάτιο γιομάτο κιάλια, τηλεσκοπία, φωτογραφικὲς μηχανές. Πῆρε μιὰ τοάντα και ἄρχισε νὰ τὴ γερμίζει. Πῆρε και ἐσῶ. "Ένα τέτοιο ἀγοράζεις ἓνα διαμῆρισμαῖ" "Ὑγὸ τὸν κοιτάζα σὰ χαζός." "Εἶσαι διαρμυνέας;" "Και, γιατί;" "Τὸ ἔκανες;" "Στὴ διαχείριση." "Ἀγόραξα τρῶφιμα. Σάνε γρήγορα, μπορεῖ νὰ γυρίσουν". Πῆρε ἓνα ποδήλατο, στερέωσε τὴ τοάντα, τὸ καβάλησε και ἐξαφανίστηκε μὲς στοὺς καινοῦς. "Εμεινα μόνος. Τὸ θυραεῖο εἶχε κίσει φωτιά στὴ στέγη. "Από κάτω ὑπῆρχαν καιόνια μὲ πυρομαχιά. Ἄρχισα νὰ νὰ βγάλω ἔξω. Μετά πῆγα στὸ κεντρικὸ χτίριο. Ἦταν γραφεῖα. Οἱ πόρτες κλειδωμένες. Σπῆε μὲ μιὰ κλωτσιὰ τὴ μιὰ και μπαίνω. Πῆνω σπασμένα ἔπιπλα και οικισμένα χαρτιά. Ἐτὸν τοίχο ἀραῖα αὐτόματα δλοκαίνουργια Παιρνω ἓνα, τὸ γερμίζω και τὸ βάζω στὴν κλάτη. Βγαίνω στὴν ἀλλή. Σε μιὰ ἀποθήκη ἡ πόρτα ἦταν ὀρθάνοιχτη. Εἶχε κρεμασμένα ἑκατοντάδες μακρὰ δερμάτινα κατὰ. Διακιπτόνω κάποια κίνηση και ρίχνω μιὰ ριπή, κιὸ πολὺ γιὰ ἐκφοβισμό νὰ δῶ τί γίνεται. Τότε πετάχτηκαν δυὸ νεαροῖ. φωνάζοντας "Μὴ μῶς σκοτώσεις". "Τί εἶσατε;" "Ἀδελφες". "Και πότε ἤρθατε;" "Νόλις τώρα. Ἄσε μας νὰ πάρουμε κανένα πανωφόρι". "Ἐκείνη τὴ στιγμή ἀνατινάχτηκε τὸ Διοικητήριο ἀπέναντι και ὁ τόπος γεμισε καινοῦς. Ἐτρεξα πρὸς τὴν ἀλλή γιατί μου φάνηκε ὅτι ἔκουσα ὄρυβο.

Εαφνικά μέσα από τους μακρινούς ξεπετάγεται στα πέντε μέτρα
 μπροστά μου ένα φερμανικό τάνκς. Στο πυρξικό ένας αξιωματικός
 στην ηλικία μου με περιεργάζεται ξαφνιασμένος. "Έχω το αὐτόματο
 περασμένο στον ώμο, και τόν κοιτάζω στα μάτια. Μου έρρεσε. Και
 σκέφτηκα αὐθόρμητα ότι εἶναι ένας ζωντανός νεκρός. Πῶς θά περάσει
 ὀλόκληρη Ἑλλάδα και Γιουγκοσλαβία; αὐτός διέβασε τό βλέμμα μου
 και μέ κοιτάξε οὐ νά λέει. "Κι ἐσύ μ' ἄρθεσες." "Έχουμε τήν ἴδια
 ηλικία. θά μπορούσαμε οὐ ἄλλες συνθήκες νά εἴμαστε φίλοι." Και
 μου χαμογέλασε. Τοῦ ἀνταπόδωσα τό χαμόγελο. Κάτι φάνοξε ὁ ὁδηγός
 ἀπό κάτω πού μέ συνέφερε στήν πραγματικότητα. "Τώρα θά μέ λιώσει
 μέ τίς ερπύστρες", σκέφτηκα. Ὁ αξιωματικός μίλησε και τό τάνκς
 ἄρχισε νά προχωρεῖ. Μετά ένα μέτρο γυρίζει σιγά-σιγά ἄριστερά και
 ὁ "Ξανθός ἔφηβος" μέ χαιρετᾷ μέ τό χέρι του. Σηκώνω κι ἐγώ τό χέρι
 και τοῦ λέω "Γιὰ σου". "Ἐ λίγο φτάνει ένας ἄλλος "Ξανθός ἔφηβος".
 "Ἑλληνας αὐτός. Εἶναι ὁ Βασίλης Ζάννος πού γι' αὐτόν και τόν Μάκη
 Καρλή θά ἔγραφα ἀπό τά 1948 στήν Ἰκαρία και μετά στή Μακρόνησο
 και τήν Κρήτη τήν Πρώτη μου Συμφωνία. "Γραμματέας Πολιτοφυλακῆς
 Παλαιῦ Θαλήρου" μου λέει. Τόν συνοδεύουν κλήθος ἔνοχοι πολίτες.
 "Ὅλοι τους δεκαοχτάρηδες. "Ποιός εἶσαι;" μου λέει. "Και τί κάνεις
 ἐδῶ;" "Ἡ φωνή του εἶχε τήν πεποίθηση και τό θράσος τῆς ἐξουσίας.
 "Ἐκανα βόλτα, -τοῦ ἀπαντᾷ- και κατέλαβα αὐτά τά χτήρια. Μου ἀνή-
 κουν!" "Ἦσε τίς ἐξυκνάδες. Αὐτά ἀνήκουν στόν ἑλληνικό λαό". "Αὐτό
 λέω κι ἐγώ". "Τό μεταξύ θά ἀνήκουν στή πολιτοφυλακή". Ἀπόφασισα
 νά σταματήσω τήν πλάκα. Τοῦ εἶπα ποιός εἶμαι και τί ἔκανα ἐκεῖ
 πέρα. "Ένας πολιτοφυλακας ἔρχεται και μᾶς λέει. "Ἐτάσανε κάποιοι
 ἀπ' τή θάλασσα; ζητοῦν τόν ὑπεθῦνο". "Ἠγήγαινε ἐσύ", εἴπαμε συγχρό-
 νως ὁ Βασίλης κι ἐγώ. Προχωρήσαμε πρὸς τή θάλασσα και εἶδαμε τήν
 κουτσουδία. Μόλις μᾶς εἶδαν σταμάτησαν. Σταματήσαμε κι ἐμεῖς. Επεχώρισε
 ένας και μᾶς κλήσασκε. Μετά μίλησε. "Ἡ φωνή του ἔτρεπε ἀπό συγκί-
 νηση ἐνῶ προσκαθοῦσε νά διατηρήσει στόν τόνο ένα χρῶμα ἐπισημο-
 τήτας. "Εἶμαι ὁ στρατηγός ἀεροπορίας Ἰωαννίδης. "Ἐρχομαι ἀπό τή
 Νέση Ἀνατολή. "Κεῖ κάτω ἔτσι ἀκριβῶς φανταζόμαστε τοὺς ἦρωες

πού πολεμοῦν τὸν ξένο κατακτητὴ". Προχωρᾷ καὶ ἀνοίγει τὴν ἀγκαλιὰ του. Μετὰ μᾶς σύστησε τοὺς ὑπόλοιπους ἀξιωματικούς καὶ ὁπλίτες πού ἀνήκαν ὅπως εἶπαν στὸ ΕΑΜ ἀεροπορίας. "Ἀποφασίστηκε οἱ ἐγκαταστάσεις -πού ἦταν τεράστιες- νὰ μὲνουν στὸν ἔλεγχο τῆς πολιτεφυλακῆς καὶ τοῦ ΕΑΜ ἀεροπορίας. Γιά μένα συμφωνήθηκε νὰ πάρω ὅσο ὕλικό μπορούσα γιά τὸ πᾶγμα μου στὴ Νέα Σμύρνη καὶ γιά τὸ "Ἀόρφο Βῆρωνα" τῶν φοιτητῶν. "Ἦθελα νὰ τὰ κάνω ὄμοιο στὸ φίλο μου τὸν Παποῦλια. Εἰδοκοίησα στὴν Ἀθήνα καὶ πήραν ἀπὸ ἕνα καμινὸν ὄπλα καὶ πυρομαχικά. "Νὰ ἀφοῦ ὁ πόλεμος τελειώνει- τελείωσε" ρώτησε σὲ μιὰ στιγμή ὁ στρατηγός. "Ἄεστε;" τοῦ εἶπε ὁ γάννος. Κι ἐγὼ σκεφτόμουνα ὅτι ἴσως τᾶρα ἀρχίζει γιά μᾶς. Κανείς δὲ συμφωνοῦσε στὴ βᾶση τῶν ὀργανωμένων γιά τὴν ἐπιλογή Παπανδρέου. Καὶ τὸ μόνο τελικὰ ἐπιχειρήμα πού βούλωνε τίς ἀντιρρήσεις ἦταν "Ἄυτοὶ φηλ. ἀ ξέρουν καλλίτερα ἀπὸ μᾶς." Ἐχουν στοιχεῖα πού ἐμεῖς ἀγνοοῦμε..." Μετὰ τὴ βῆρικζα ὅταν μὲ κιάσανε καὶ μὲ πήγαν στὸ δικαστήριο μὲ τὸ νόμο "Ἐιδόνημο" τοῦ Βενιζέλου (1928) κύριος μάρτυς ὑπερασπίσεως μου ἦταν ὁ στρατηγός Ἰωαννίδης. Διηγήθηκε τὸ πῶς ἔσωσα ἕλες αὐτὲς τίς γνωστὲς ἐγκαταστάσεις πού σήμερα εἶναι περιουσία τῆς Ἑλληνικῆς ἀεροπορίας. Εἶπε ἀκόμα γιά κάποιο παρθεῖο ἀνδρείας πού εἶχαν ἀποφασίσει νὰ μοῦ δώσουν. "Ὅμως δὲν μ' ἔβρισκαν. Μετὰ μεσολάβησαν τὸ δεκαμβριανᾶ, καὶ λοιπόν, νὰ ,φτάσαμε ὡς ἐδῶ! Τὸ Δικαστήριο μὲ ἀδῶσε καμψηφει. Εὐχαρίστησα τὸν στρατηγὸ καὶ δὲν τὸν ξαναεῖδα. "Ἔτσι ἦρθε ἡ ἀπελευθέρωση. Ἰσῆγαμε καὶ σὲ κείνη τὴ συγκέντρωση στὸ Σύνταγμα καὶ ἀκούσαμε μὲ τ' αὐτιά μας τὸν Παπανδρέου νὰ φωνάζει "Πιστευόμεν καὶ εἰς τὴν λαοκρατίαν". Ἀργότερα σὲ μιὰ ἐκτίσκεψη του στὸ ἔθνικό θέατρο τὸ ἀμφοατήριό ἦταν διαχωρισμένο: "Καὶ γιὰτί ὄχι, -τούς λέει ἀπτόητος- ὄχι βασιλευμένη λαοκρατία ἢ λαοκρατούμενη βασιλεία;" καὶ οἱ πάντες ἔπρειναν ἑναυδοί. Πῶς νὰ περιγράψω τὸν ἐνθουσιασμό, τὸ μεθύσι χαρῆς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ἐπὶ βδομίδες κᾶθε μῆρα ἀνεβαίναμε καὶ κατεβαίναμε πῆ λεωφόρο Συγγροῦ χορεύοντας καὶ τραγουδώντας. Στὸ Σύνταγμα γινόντανε εἰκοσιτετράωρο πανηγύρι. Καὶ κᾶθε λίγο καὶ λιγάκι νὰ φιλάμε τὴν ἄσφαλο "Τοῦτο τὸ χῶμα", πού

"δέν μπορεί κανείς να μζς τό πέρει."Ι Πάντα με τή κურτώ και τους στενοούς φίλους.Μιά σέ λίγο γινόμεστε δλοι μιά οικογένεια.Δουλεύα και οργανωτικά όπ'τό πρωτ'ός τό βράδυ με βάση τήν Καλλιθέα σέ δλη τήν περιοχή του Πέματου Τομέα που άρχιζε από τό Κουαδονι μετά Σκαγκάτα Χαροκόπου Καλλιθέα Τζιτζιφιδές και συνέχιζε Νέα Σμύρνη και Παλαιό και Νέο Ψάλλρο.Κιλιόμετρα δλόκληρα μετά πόδια, συνεδριάσεις,συμμεντρώσεις,κινήτοποιήσεις."Όσο πιο φτωχή ήταν ή συνοικία κι όσο πιο πολλά προβλήματα είχε τόσο μεγαλύτερη και ισχυρότερη ήταν ή εαμική έξουσία.Οί γερμανοί σάβγοντας άφισαν γόρω τους έρείκια.Ποιός θα τά καθαρίσει; Τό κράτος άνοικατο. "Η νεολαία ιδιαίτερα διεθώς για μάθηση,πολιτισμό,άθλητισμό. "Από τό άπό τήν ΕΠΟΝ άπήρχε έξ'ίσου σημαντική δράση για τά μικρά παιδιά τά Δετ'πουλα."Ότοι άρχίζοντας από τίς παιδικές χαρές και τά γήπεδα έπρεπε να ανακαλύψουμε και να εφαρμόσουμε όλες τίς δυνατές μορφές ατομόρφωσης και πολιτιστικής έδρασης. Χωρίς φυσικά ποτέ να ξεχνάμε τήν πολιτική και ιδεολογική ένημέρωση που για κείνους τους καιρούς είχε γίνει τό πιο ισχυρό μέλημα δλης τής νεολαίας.Άνεφεταίτε ότι για πρώτη φορά στή χώρα μας κυκλοφορούσαν έλεύθερα μαρξιστικά έντυπα. "Ο Ριζοσπάστης, ή "Έλεύθερη "Ελλάδα,ό Ρίζος τής Δευτέρας,ή Νέα Γεννά και ό τό σατυρικό μας περιοδικό,ήταν στόν τής δόξας τους. Τό Γραφείο Διαφώτισης του Τομέα,που τό έπετιλούσαν οί διαφωτιστές τών τμημάτων,είχε άσυνήθιστα ύψηλό επίπεδο μόρφωσης και προβληματισμού."Από τίς εκατοντάδες πρωτοβουλίες μας εκείνης τής εποχής θα αναφέρω μόνο τή σάλλησή μας για τό λεγόμενο "Γραφείο Κελετών".Μέ κάθε γειτονιά οί έθονίτες σχημάτιζαν μιά έπιτροπή μελέτης σέ βάθος όλων τών προβλημάτων,δχι μόνο τής νεολαίας αλλά γενικά τής συνοικίας.Δίνανε μεγάλη σημασία στις μορφές παρουσίασης στόν ίδιο τό λαό τών δικών του προβλημάτων που έπρεπε να γίνονται με εδρηματικότητα και φαντασία.Αερ'ειπείν για να δείξει τίς άπάνθρωκες συνθήκες διαβίωσης στό Δουργοτί

ὁ Βόρων Σάμιος φωτογράφησε ἕνα τεράστιο τάφο στὸ Α' Νεκροταφεῖο
 καὶ μιὰ σπιθαμιαῖα ἐξόλινη παράγκα στὴν αρμενικὴ συνοικία. Κι
 ἔβαλε λεζάντα: "Μέγαρο γιὰ τοὺς πεθαμένους καὶ τάφοι γιὰ τοὺς
 ζωντανούς". Ὁ Ριζοσπάστης δημοσίευσε αὐτὸ τὸ εἶδημα. "Ἔτσι ζήτη-
 σαν νὰ μὲ γνωρίσουν στὴν Ὀργάνωση Ἀθήνας ποὺ εἶχε τὴν ἔδρα της
 στὴν Κεντρικὴ Δέσχη τῆς ΒΠΟΝ, Ἀκαδημίας καὶ Κριαζῶτου. Τὸ "Γρα-
 φεῖο Μελετῶν" ἐκεκτάθηκε σ' ὀλόκληρη τὴν Ἀθήνα καὶ ἡ ἐπιτυχία
 μου αὐτὴ προετοίμασε τὴν κατοπινὴ μου θέση στὴ Διαφώτιση Ἀθή-
 νας. Γιὰ νὰ τιμήσουμε τὴν ἠρωτικὴ πρόβλη τῶν ἐπονιτῶν στὴν ὁδὸ
 Ἐπιζῆνιου στὴν Καλλιθέα ἔγραφα μιὰ ὀλόκληρη ἔπερα ποὺ ὁδήγησε
 ἀπὸ τὴ χορωδία τοῦ Τομεᾶ μιὰ Κυριακὴ πρωτῆ. Γενικά ὅμως εἶχα
 ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴ μουσικὴ." Ἐνοιῶθα ὅτι αὐτὸ ποὺ ζοῦσα ἦταν
 μουσικὴ. Εἶχα παραμελήσει τρεῖς σκουδερὲς μου στὸ ὄθετο καὶ εἶχα
 παρατήσει τὴ δουλειά μου στὸ Συνταξιοσμός. Δὲν ἦμουν 100 ο/ο
 ἐπαγγελματίας στὴν ΒΠΟΝ γιατί τότε δὲν ὑπῆρχαν μὲ τὴ σημερινὴ
 μορφή. Ὅμως τὰ μεσημέρια ἔτρωγα σὲ σπίτια τῆς ὀργάνωσης καὶ τὰ
 βράδια κοιμόμουνα ἐκεῖ ποὺ εἶχα δουλειά. Ὅσο γιὰ χρήματα δὲν τὰ
 εἶχα ἀνάγκη. Ἡ ἀχτίδα μὲ πρότεινε γιὰ τὴ Σχολὴ Στελεχῶν ποὺ
 εἶχε ἔδρα στὰ γραφεῖα τῆς Ἐλευθέρης Ἑλλάδας στὴν ὁδὸ Ἑρμοῦ.
 Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς ἦταν ὁ κῆτος Καρτασιλίδης ποὺ μᾶς ἔκανε
 κι αὐτὸς μάθημα. Ἀρχίσαν νὰ παρουσιάζονται καὶ τὰ πρῶτα συννεφέλια.
 Φερ' εἰπαιν μιὰ μέρα στὸ Ταμειακὸ Συμβόλιο ὁ γραμματεὺς μὲ ρωτᾷ
 "Αὐτὴ ἡ κοπέλλα ποὺ κάνεις παρὰ ποιὰ εἶναι;" "Εἶναι ἡ τάδε".
 "Καὶ τί σου εἶναι;" "Τί νὰ πῶ;" "Ἔϊστε παντρεμένοι;" "Ἐρελλάθηκες;
 Ἐγὼ εἶμαι 19 κι αὐτὴ 18 χρονῶν, εἶμαστε ἀκόμα φοιτητὲς. Κὲ τί
 νὰ παντρευτοῦμε." Ἐνοοῦσα μὲ τί λεφτά. "Ἔ, τότε δὲν μπορεῖ νὰ
 τὴ βλέπεις. Εἶσαι στέλεχος κι ὁ κόσμος μᾶς κοιτασομκολεῖται. Ἄρκει
 νὰ τὴν παντρευτεῖς." Ἡ νάτῃ χαρίσεις; "Τί εἶναι αὐτό;" ρωτᾷ. "Αὐτὴ
 εἶναι ἡ γραμμὴ". Ἔτσι ἀρχίσαμε νὰ βλέπομαστε μὲ τὴ κυριότη. παρά-
 νοια. Ὅπως εἶπα κρατοῦσα ἐγὼ τὴν ὀργάνωση γιὰ τὰ δευτερεύοντα.
 Γιὰ μὲρα βλάπω στὸ Συμβόλιο τὴν ἀπεύθυνε γιὰ τὸ Κουκάκι. Πρὶν

προλάβω να ρωτήσω ο Γραμματέας ανακοινώνει απόφαση. "Η τάδε θα συμμετέχει στο Συμβούλιο εάν υπεύθυνη γι'ατά δετόνουλια". "Ποιος πήρε την απόφαση;" ρωτώ. "Το Συμβούλιο" ήταν η απάντηση. Ξαναρωτώ. "Τελειώσαμε", εκλείσει το θέμα ο γραμματέας. Μα όμως που η κοπέλλα είχε γίνει στο μεταξύ φιλενάδα του Γραμματέα 'Αθήνας! "Άλλο χειρότερο. Γίνεται ελεύκο άχτιδικουσυμβούλιο (εηλαλή του κόμματος) για να συζητηθεῖ ἡ "γιορτή στο Μκιζάνι" (στην δὲδ Μκιζανίου). Βρέθηκα κατηγορούμενος σε κανονικό δικαστήριο. Και γιατί παρακαλώ; Ἡ Καταρίδα, γραμματέας τῆς 'Αχτιδας, μου ἀπήγγειλε ἐπίσημη κριτική γιατί ἡ "Ἔπερα" που ἔγραφα ἦταν ἔνας εἶπε ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπίσημη γραμμὴ. "Ὅχι γιὰ τὸ περιεχόμενό της. Ἀλλὰ γιὰ τὴ μορφή της!" Πολύπλοκα πράγματα, σύντροφε. Δὲν εἶναι γιὰ τὸ λαό..". Στὴν γραμματεία τοῦ Τοῦδα εἶμαστε τέσσερις. Ὁ γραμματέας, ἡ γυναίκα του, ὁ ἀδελφός του κι ἐγώ. Κάθε φορὰ που γινόμεον ἐνοχλητικός με ἀπορίες ἢ ἀντιρρήσεις ἔλαγε ὁ Γραμματέας "Ἐηφοφορία" καὶ σήκωναν καὶ οἱ τρεῖς οἰκογενειακοὺς τὸ χέρι τους. Καὶ ἔληγε ἡ συζήτηση. Σάλος στὴ βάση τότε με τὸ Αἰβανό, τὸν Παπανδρέου, τὸ ισχυρὸ γιὰ τὴ δύναμή μας ὑκουργεῖτο Γεωργίας τοῦ Ξεῖγου. Γιατί; ὁ ἕνας. Γιατί; ὁ ἄλλος. Ὁργανώσεις ἀλόκληρες ἀπορούσαν. Ρωτοῦσαν. Τὸ βάζω κι ἐγὼ στὴ γραμματεία. "Γιατί;" Καὶ ἡ στερεοτυπη ἀπάντηση "Γιατί ἔτσι μπαίνει". "Τὶσηλαδὴ;" Ὁπότε: "Ἐηφοφορία" καὶ ὁ Αἰβανός ἔληξε με τρεῖς φήφους (οἰκογενειακοὺς) ἐναντίον ἑνός. Στὸ μεταξύ ἡ κατάσταση χειρότερουε μέρα με τὴ μέρα. Οἱ ἐγγλέζοι καὶ ἡ κυβέρνησις που μᾶς εἶχαν ἐπιβάλλει τὸ πῆγαιναν γιὰ δξυση. Για ἰγκρουση. Πῆρα μετᾶθεση γιὰ τὴ Νέα Σπύρνη. Ἀπὸ τὴ νεολαία πέρασα στὸ Κόμμα. Ἐγίνα β γραμματέας τῆς ΚΟΒ με ἀρμοδιότητα στὸν λεγόμενον παρᾶνομο μηχανισμό, ἐκκηρηκτικά, ἔβλα, ἀνεφοβιασμός, σύνδεσμος με τὸν ΕΑΑΣ. Ξαναπῆρα πάλι τὴ θέση μου, τοῦ ἀπᾶδῦ μαχητή, στὸ Α τάγμα, πρῶτο σπάνιο ἂν ἔχι μοναδικό, γιατί ἡ θά ἦσουνα μαχητῆς ἢ θά δούλευες σὲ πολιτικὴ δουλειά. Ἐγὼ θεωροῦσα ἀπαραίτητη τὴ συμμετοχή μου καὶ στὰ δύο. Καὶ τὸ εἶχα πετύχει. Στὴ διαδήλωση

στις 3 του Δεκεμβρη ή έντολή ήταν νά άνεβούμε όλοι όποιοι.
 Ήκετός άπό τόν γραμματέα τής κάθε κοβας. Δουλέψαμε έντατικά και
 στις όχτώ τό πρωτό όταν σταματήσαμε στού φίλζ για νά δοϋμε τή συμ-
 μετοχή τής συνοικίας μας, μείναμε ίκανοποιημένοι. Ή ούρά έφτανε
 ώς τόν "Άγιο Σώστη. Ήκει οι Καλλιθεάτες έκαναν τή έξυπνάδα
 νά μās προπεράσουν. Τό πλήρωσαν όμως άκριβά. Γιατί βρέθηκαν μπροστά
 άπό μās στήν πλατεία Συντάγματος και όέχτηκαν πάνω τους όλα τά
 πυρά. Ήβδομήντα τόσοι νεκροί, χάρια οι έκατοντάδες τραυματίες.
 Ήμεις εκείνη τήν ώρα είμαστε στο ύφος τής πόρτας του Ήθνικου
 Κήπου. Πέσαμε όλοι κάτω. Ήποχωρήσαμε ώς τό Ζάπκειο. Ήκει άνασυν-
 ταχθήκαμε. Δέν ξέρω πώς βρέθηκα μέ μιά γαλανόλευκη στο χέρι. Ήρο-
 χωρούσαμε τώρα τρέχοντας πρός τό Σύνταγμα. Τά τάνικς έριζαν και
 πάλι. Όμως αύτή τή φορά λίγο πάνω άπ'τά κεφάλια μας. Ήίχε
 και μαζί μέ τούς καπνούς άπό τά πυρά δέν έβλεπες πάνω άπό εϊκο-
 σι μέτρα. Ήεχώρισε ή σιλουέττα του τάνικς που ήταν στη γωνία
 "Άγνωστος Στρατιώτης και Οθωνος. Σε λίγο διεκρινα και τόν έγγλέζο.
 όδηγό που κάτι φώναζε γελώντας. Τότε είδα μπροστά μου τά πτόματα
 και τούς τραυματίες που φώναζαν. Τό αίμα μιά παλάμη σε όλο τό
 δόδοστρωμα. Πώς μούρθε νά βουτήξω τή γαλανόλευξη στο αίμα. Όταν τή
 σήκωσα είχε παντού κοκκινίλες και έσταζε αίμα μαύρο. Δέν ξέρω άλλά
 αύτή ή εϊκόνα μās ήλέκτρισε. Στη στέγη τής Βουλής άνάμεσα στα
 κεραμίδια οι δολοφόνοι τής Άσφάλειας μέ τά καβουράκια τους.
 θυμάμαι ότι άγκαλιάστηκα μέ μιά ξανθειά έπονίτιστα κι ένα τραυ-
 ματία μέ πατερίτσες. Σχηματίσαμε μαζί μέ τή σημαία ένα παράξενο
 σύμπλεγμα και διασχίσαμε μόνοι μας όλη τήν άπόσταση έως τή
 Μεγάλη Βρεταννία. Μπροστά μας -έκει που τώρα βρίσκεται τό ξενο-
 δοχείο Αστέρ- ήταν τό Άρχηγείο τής Άστυνομίας. Πίσω άπό τήν
 τεράστια καγκελένια πόρτα, στήν αύλή είχαν στήσει μυφρόλια που
 μās σημάδευαν. Καθώς προχωρούσα άκουσα μιά γνωστή φωνή νά μου
 λέει "Ήίκη, σταμάτα". Ήταν ό πατέρας μου πλαγιασμένος κι αύτός

μαζί με όλους τους άλλους ζωντανούς νεκρούς και τραυματίες στο πεζοδρόμιο μπροστά από τα σκαλιά της πλατείας. Με παρακολουθούσε όμως καθώς η Καλλιθέα προηγήθηκε στο ΦΙΞ παρασύρθηκε μαζί τους με αποτέλεσμα να βρεθεί στο κέντρο της σφαγής. Τέλος νικήσαμε. 'Ο λαός ξεχύθηκε από παντού. Πλατείες, δρόμοι, στενά πλημμύρισαν. ΟΙ Εγγλέζοι ξαναρίχνουν τα τένης μέσ στον κόσμο. Στην 'Οθωνος με χτύπησαν και μ'έριξαν πάνω στα δέντρα μπροστά από τα δημόσια αποχωρητήρια. Ξεσκίστηκα από πάνω ως κάτω. 'Οργισμένος κατηφόριζα τη Συγγρού. Μπροστά στο ΦΙΞ πέφτω πάνω στη μάνα μου: " 'Ο πατέρας σου πεθαίνει. Νομίζει πώς σκοτώθηκες." Τήν πάνω άγκαλιά και πήμε σπίτι. Ξεθάβω τον όπλισμό και τρέχω στο αστυνομικό τμήμα που είχε άναφει κιάλας ή μάχη. Μετά πήγα στην ΚΟΒ. "Έτσι από συνεδρίαση σε μάχη και από μάχη σε συνεδρίαση έβγαλα τό Δεκέμβρη." Όταν φτάσανε οί πρώτοι τραυματίες, κινητοποιήθηκε ή όργάνωση και σε μία μέρα δημιουργήσαμε φαρμακείο, νοσοκομείο (σ'ένα κεντρικό καφενεύτο), και χειρουργείο. Παρατήρησα ότι όλοι οί έπονίτες φοιτητές είχαν γίνει νοσοκόμοι. Προτείνω στην ΚΟΒ να τους έπιστρατεύσουμε. 'Εκτός από τους φοιτητές της ιατρικής. Πήρα τή διαταγή και πήγα στο νοσοκομείο. Κάποιοι είπαν "Μας χρειάζονται οί τραυματίες" και τότε σημάθησαν όλοι και τους είπαν "παιδιά, έμετζ έκεύνο που θέλουμε είναι να μην έρθουν οί έγγλέζοι.θά τά καταφέρουμε μόνοι μας". 'Έτσι σχηματίστηκε ή Μεταζωτή Διμοιρία. Τό πρώτο θεωρητικό μάθημα έγινε στο σπίτι του Γιώργου Διζικιρίκη. " 'Από τίς ΙΟΟΟ σφαίρες, έλεγε σε μία στιγμή ό άξιωματικός, μόνο μία βρίσκει τό στόχο" για να τους καθουχάσει, και τότε ό Γιώργος είπε τό άμίμητο "Μά ατή άκριβώς τή μία φοβάμαι, συναγωνιστή". 'Η πρακτική έγκύμωση έγινε έξω από τό Νεκροταφείο. Καί τήν άλλη μέρα οί φοιτητές τοπρέτηθησαν μεταξύ του Πανιωνίου και της όδοθ 'Ομήρου. 'Απειδή είχα τήν πρωτοβουλία για τό σχηματισμό της μου άνέθεσαν τή στρατιωτική όβοληση της διμοιρίας. Πάντως τά παιδιά πολέμησαν σκληρά από τή νέα Σύμρνη

Έως τὸ Νέο Κόσμο, δηλαδή ὡς τὸ τέλος τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἐγὼ πῆρα μέρος στὶς μάχες -ἐντὸς ἀπὸ τῆ Νέα Σμύρνη- τοῦ Χαροκόπου, τῶν Παλαιῶν Σφαγείων καὶ στοῦ Μακρυγιάννη πού ἔμεινα δέκα μέρες. Ὁ Γενάρης τοῦ 1945 μὲ βρῆκε νὰ κρύβομαι οἰκογενειακῶς στὴν δόδ Ἰπερείδου. Τὴν ἡμέρα ἔτρεχα νὰ βρῶ κάποια ἐπαφή. Ὅμως ἡ "Ἀθήνα εἶχε ἀδειάσει. Ὅλες οἱ ὀργανώσεις καὶ χιλιάδες ὀπαδοὶ βάδιζαν πρὸς τὴ Θεσσαλία. Οἱ ἐγγλέζοι ἔκαναν χιλιάδες συλλήψεις καὶ σὲ ἀντιπερισπασμό τὸ Κόμμα διέταξε νὰ πάρουν οἱ ὀργανώσεις μαζί τους τὴν ὀπισθοχώριση .Μὴν ἔχοντας ὅμως τὴ δυνατότητα νὰ φᾶνε οὔτε οἱ ἴδιοι ἔγιναν ὑπαίτιοι νὰ ταλαιπωρηθοῦν πολλοὶ ἀθῶοι καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοῦς νὰ πεθάνουν ἀπὸ τίς κακοῦχτες. Ἀρχεὶ Γενάρη. Κρύο, βορρῆς. Τὰ σύννεφα ἄχαμηλά λές καὶ ἀκουμποῦσαν στὰ σπίντια. Βάδιζα μόνος στὸ πεζοδρόμιο πλάϊ στὴ λεωφόρο Συγγροῦ πού ἦταν γιομάτη ἀπὸ ἐγγλέζικα ὀχήματα κάθε εἴδους. Ἦταν σούρουπο καὶ ἐτοιμαζόμουν νὰ γυρίσω στὴν Πλάκα ὅταν ἔπеса κυριολεχτικὰ πάνω στὸν ὑπεύθυνο γιὰ τὴν τροφοδοσία. Τὸν ἀποθηκάριο ἔς ποῦμε. Ἦταν παλῆς κομμουνιστῆς. Οἰκογενειάρχης. Φυματικὸς καὶ μὲ ἄσθμα. Ἐπιπλέον τὸν εἶχαν ἀφήσει ἐκείνη τὴ στιγμή ἀπὸ τὸ Ἰωσηφόγλειο τόσο πολὺ χτυπημένο πού ἦταν ἔτοιμος νὰ σωριαστεῖ στὸ χῶμα. Τὸν συγκράτησα καὶ σιγά-σιγά φτάσαμε στὴ Στροφή. Στὴ γωνία ἔνα παραγκοῦδικο "Εἶναι σύντροφος, μὲ λέει. θὰ μὲ κρύψει". Πράγματι ὁ ἄνθρωπος ταράχτηκε, συγκινήθηκε καὶ μᾶς ὀδήγησε στὴν ἀποθήκη στὸ πίσω μέρος τοῦ μαγαζιοῦ. Ἐκεῖ πίσω ἀπὸ τὰ ξύλα καὶ τὰ ἐπιπλα κάναμε χάφο, στρώσαμε ροκανίδι καὶ ξαπλώσαμε τὸ σύντροφο. Ἐξάσασ πιά τ' ὄνομά του. Ὅταν μείναμε μόνοι μιλήσαμε στὴν ἀρχὴ γιὰ τὰ δικὰ μας καὶ μετὰ τὸ ἐρώτημα "Τί κάνουμε τώρα;" Τὴν ἔλλη μέρα ἔγραφα μιὰ "Ἀνοιχτὴ Ἐπιστολὴ στὸν Οὐίνστον Τσώρτσιλ" ὅπου μὲ δυὸ λόγια τοῦ ἔλεγα ὅτι ἡ πολιτικὴ του δὲν θὰ περάσει καὶ ὅτι τελικῶς νικητῆς θὰ εἶναι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μὲ πρωτοπορεία τὸ ΚΚΕ. Τὸν βρῆκα σὲ κακὰ χάλια. Ἐφτυνε αἷμα. Ἐχανε δυνάμεις. Ὁ

μαραγκός βοηθούσε όπως-όπως. Καί ζεστή σούπα. Άσπιρίνες. Κομπρέσ-
 σες. Μόνο καί μόνο για άνακούφιση. Κάθισε μέ τήν πλάτη στόν τοίχο
 . "Διάβασε" μου λέει. Μετά "Καλό είναι. Μόνο βγάλε αυτό. Βάλε τό
 άλλο". Τελειώσαμε. "Τώρα τί γίνεται; "Νέο ερώτημα. Χρειάζομαστε
 γραφομηχανή, πολύγραφο, στένσιλ, χαρτιά, μελάνια... Πήγα στόν 'Ιονική
 Τράπεζα που είχα φίλο, τόν κλητήρα. "Λειπα. "Κεϊ ήξερα πώς
 υπάρχουν όλα αυτά γιατί μέ τίς επισκέψεις τά είχα επισημάνει.
 Τήν πρώτη μέρα πήρα τήν γραφομηχανή. Κατ'εῤθεταν στό μαραγκοúδικο.
 Τήν ἄλλη μέρα πέφτω πάνω στόν "Ἑλλη, τή σημερινή γυναίκα τοῦ Πότη
 Περγιάλη. Τήν ὀργανώνω. Αὐτή μου φέρνει ἄλλους. Οἱ ἄλλοι ἄλλους.
 Κουτολογής σέ μιά βδομάδα εἴμαστε ἔτοιμοι. Μοιράζω σέ τρία συνερ-
 γετα διμελή τήν προκήρυξη. Πήρα κι ἐγώ ἕνα μάτσο μ'ἕνα συναγωνιστή
 τῆς 'Αλληλεγγυῆς. *Υπεύθυνο τῆς ΚΒΑ -στά 1979- στόν "Άγιο Σώστη.
 Νύχτα τίς ρίχνουμε στίς ἀδές τῆς Νέας Σμύρνης. "Ὅμως μιά πόρτα
 ἀνοίγει ξαφνικά, βγαίνουν ἐγγλέζοι στρατιῶτες καί μᾶς κυνηγοῦν
 στόν Πλαστήρα. Μᾶς ρίχνουν συνεχῶς ἀπ'τά πενήντα μέτρα. Καί μέτε
 νά τρέχουμε σάν πρωταθλητές. Τελικά τή γλιτώσαμε κι αὐτή τή φορά.
 "Ἐγινε ἡ πρώτη κοιματική ὀργάνωση. "Ὁ εὐμιοσ, αὐτό ἦταν τ'ὄνομά του,
 μου λέει: "Θέλω πρῖν πεθάνω νά παρακολουθήσω μιά συνεδρίαση". Τόν
 μεταφέραμε στό προσφυγικό σπίτι τῆς θείας Βιργινίας που είχα στό
 μεταξύ μετακομίσει καί κρυβόμενον ἐκεῖ. "Ὅσοι ^{ώρα} κάηκ συνεδριάζαμε
 προσπαθοῦσε νά μείνει ζῶπιος γιά νά ἀκούσει καί κάπου κάπου
 χαμογαλοῦσε μέ κλειστά πάντοτε τά μάτια. Στό τέλος ἀποκοιμήθηκε.
 "Ὅταν εἶδαμε πώς πεθαίνει εἰδοποιήσαμε τό σπίτι του νά τόν πάρει.
 Τώρα κιά δέν κινδύνευε βιά συλληφθεῖ. "Ὁ χάρος τόν κρατοῦσε σφιχτά
 στόν ἀγκαλιά του. Μόλις τέλειωσα τή "Συμφωνία ἀρ. I" ἀποφάσισα νά
 ἐπισκεφθῶ τό δάσκαλό μου. Μέ δέχτηκε ἐγκάρδια στό γραφεῖο του,
 στό Μουσείο. Μετά φανερά ἐρεθισμένος ἄρχισε νά μου διηγεῖται τίς
 προσωπικές του ἐμπειρίες ἀπό τά "ἔγληματα τῶν κομμουνιστῶν".

*Ο ΒΛΑΣ Έκαψε τὸ σπῆτι τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυναίκας του.
 Σκότωσε τὸν ἀδελφὸ τῆς Ρζζίνας Ππαχάουερ ποὺ σήμερα θὰ
 προβάρει μαζί του τὸ κοντσέρτο γιὰ πιάνο τοῦ Γκρήκ.
 Γιατὶ ὄλ' αὐτά; Ρωτοῦσε καὶ συγχρόνως ἐξετάζε διερευνη-
 τικά. *Ἐγὼ τσιμουδιά. Μετὰ πέρασε στὰ γενικά. Τὴν Κυβέρνηση.
 Τὴν Ἑλλάδα. Τὸ Ἔθνος. Τοὺς Συμμάχους. Καὶ τέλος στὸν ἀνα-
 πόφρευτο σλαυτικὸ κίνδυνο. Εἶχα τὴν αἴσθηση ὅτι ἦν τοῦ
 ἔθινος ἓνα κομμουνιστὴ θὰ μπορούσε νὰ τὸν τεμαχῆσει πᾶνω
 στὸ γραφεῖο του καὶ νὰ τὸν καταβροχθήσει. Μαντεύοντας
 ἀπὸ τὴ σιωπὴ μου ὅτι κάπου ὄν συμφωνῶ μαζί του αὐτο-
 ερεθίζονταν: " * Ἐσὺ τί Έκανες ὄλον αὐτὸ τὸν καιρὸ;"
 καὶ τὰ μάτια του ἔβγαζαν φωτιές. "Συνέθετα". "Συνέθετες;
 Καὶ τί συνέθετες;" "Αὐτὸ ἐδῶ", καὶ τοῦ βάζω μπροστὰ τοῦ
 τὴν παρτιτούρα. Ἠρέμησε κι ἔρχισε νὰ ἐξετάζει τὸ ἔργο
 σελίδα πρὸς σελίδα "Μμμ καλὸ.. Μμμ πολὺ καλὸ.." ἔλεγε
 παρεξενεμένος. "Ὅταν ἔφτασε στὸ μέρος τῆς χορωδίας μὲ τὸ
 τετράφωνο κοντραποῦντο ἀναφώνησε "Ἄ αὐτὸ θὰ σοῦάρει
 θαυμάσια. Προχώρησε ξαφνικά. Μὲ ἐκπλήσσεις... "Ὅταν ἔφτα-
 σε στὸ μέσον τοῦ ἔργου, πρὶν τοὺς ἐργάτες προλετάριους
 κ.λπ., ἔκλεισε μὲ δύναμη τὸ βιβλίον καὶ μοῦ λέει "Ἐτοί-
 μασε τίς κάρτες. θὰ τὸ διευθῆνω ἐγὼ" Ποῦρθε νὰ τὸν φι-
 λήσω.. Μετὰ παίρνοντας τὸ γλυκύτερο ὕφος του μὲ ρωτᾷ
 "Ὅι τᾶδε, τᾶδε καὶ τᾶδε, καθηγητὲς τοῦ ὀδελου, καὶ ὅπως γνω-
 ρίζεις παρᾶγοντες τοῦ ΒΛΑΣ, ἤρθαν καὶ μὲ βρῆκαν γιὰ νὰ μοῦ

ποῦν ὅτι διαχωρίζουν τὴ θέση τους ἀπὸ τοὺς ἐγκληματίες.
 Κι ἐσὺ δὲν ἤσουν στὸ ΕΑΜ; Τί ἔχεις νὰ πεῖς;" Τί ἔχω νὰ
 πῶ, σκέφτηκα. "Ἐχω νὰ πῶ πολλά, καὶ ἀφοῦ θέλει νὰ τ'ἀκούσει,
 ἄς τ'ἀκούσει. Παίρνω τὴν παρτιτούρα ὑπὸ
 ἔξω ὅτι δὲν πρόκειται κιὰ νὰ παιχτεῖ. Καὶ ἀρχίζω:
 "Γνωρίζετε πόσο σᾶς ἀγαπῶ καὶ πόσο σᾶς σέβομαι. Γι' αὐτὸ
 ἄλλωστε βρίσκομαι ἐδῶ. Γιατί δὲν συμφωνῶ καθόλου οὔτε με
 τίς ἰδέες σας οὔτε μὲ τὰ συμπεράσματά σας. Θᾶθελα νᾶχομε
 μιὰ σχέση δασκάλου μὲ Μαθητῆ." Ὅμως αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον,
 ὅπως φαίνεται. Λυπᾶμαι γιὰ τοὺς καθηγητὲς ποὺ μοῦ ἀναφέρατε.
 Αὐτοὶ εἶναι γιὰ μένα ὑποκρινοῦντες". "Πι λές;" φωνάζει.
 "Ναί. Ναί, χιτὲς μὲ τὸ ΕΑΜ γιατί μυρίζονταν ἐξουσίες. Σήμερα
 μὲ τοὺς νικητὲς." Ἐπειτα γιὰ ποιὰ ἐγκλήματα μιλάτε; Γιὰ
 τοὺς συνεργάτες τῆς Γκεστάπο, τοὺς , τοὺς ταγματα-
 λήτες, τοὺς προδότες , δὲν ἔχετε νὰ πεῖτε λέξη; Πᾶμε μιὰ
 βόλτα ἂν θέλετε στὸν Ἐθνικὸ Κήπο νὰ σᾶς ξεθάψω χίλια
 πτώματα κομμουνιστῶν..." "Ἐτρεμε ἔτοιμος νὰ μὲ κατασπα-
 ράξει "τότε εἶμαι κι ἐγὼ ἕνας ἀπὸ τοὺς σφαγείς;" Γιατί,
 πρέπει νὰ σᾶς τὸ πῶ, πολέμησα μὲ τὸ ὄπλο στὸ χέρι. Κι αὐτὴ
 ἦταν ἡ ὀραιότερη πράξη στὴ ζωὴ μου..." "Ὅθγε, -φωνάζει-,
 δὲν θέλω νὰ σὲ ξαναδῶ". Ἀνοίγοντας τὴν πόρτα σταμάτησα,
 "Καὶ μιὰ λέξη ἀκόμα: Ἐμεῖς θὰ νικήσουμε!" Καὶ ἔφυγα
 βιαστικά. Ὅταν ἔρχισε ἡ πρόβα μὲ τὴ Μπαχάουερ γλιόστρησα
 στὴν αἴθουσα δοκιμῶν καὶ κάθησα σ' ἕνα μέρος γιὰ νὰ μὴ
 μὲ βλέπει. Σὲ κάποια στιγμή ὅμως ἕνας μουσικὸς φασίστας

μέ έφειξε καί κάτι τοῦ εἶπε. Σέ λίγο ὁ Πικήτας, ὁ δεξιός του κλητήρας -οἱ ἄλλοι δύο, ὁ Παναγιώτης καί ὁ Χρήστος, ἦταν ἀριστεροί- μέ πλησίασε καί μοῦ εἶπε : "Απαγορεύεται ἐδῶ. Πρέπει νά φύγεις". Πήγαίνα νά πᾶρω τό λεωφορεῖο γιά τή Νέα Σμύρνη, μπροστά στήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Στό προαύλιο τοῦ Πανεπιστημίου γίνονταν χαμός. Θωνός, οὐρλιαχτά, ξύλο, κυνηγητό. Ἦταν οἱ χίτες ποῦ κατ' ἑμέδους χτυποῦσαν τοῦς δικούς μας. Ὁ κύριος θεοτόκης, νεαρός ἑπουργός τότε, τοῦς εἶχε χαρακτηρίσει σάν "ἀγανακτισμένους πολίτες" δίνοντάς τους συγχρόνως νά ὀροῦν νόμιμα στό κέντρο τῆς Ἀθήνας. Ἦταν ἡ ἀρχή τῆς περιόδου τῆς τρομοκρατίας. Γόβριζαν στούς κεντρικούς δρόμους κρατώντας ξύλα, μαστίγια, σιδερένιες γροθιές καί σπασμένα μπουκάλια, καί ὅταν ἀναγνώριζαν ἢ νόμιζαν ὅτι ἀναγνώριζαν κάποιον ἀριστερό, τόν χτυποῦσαν ἐπί τόπου. Μετά κατέφθανε ἡ μικτή ΒΣΑ -ἄγγλοι μέ κόκκινα καί Ἕλληνες μέ μπλε παλῆκια- καί ἡ ἀστυνομία. Πιάνανε τό θῦμα καί τό μεταφέρανε στό πλησιέστερο ἀστυνομικό τμήμα. "Κεῖ στό μπουντρούμι καινούργιο ξύλο." τό μεταξύ οἱ ὀληρεστές ἔφαχναν γιά στοιχεῖα. Τήν ἄλλη μέρα τόν ὀδηγοῦσαν στό δικαστήρια μέ μόνιμη κατηγορία "ἐπί ὀδίκου ἐπιθέσει". Ὁ Ἕλληνας δικαστής ἔβλεπε τόν κατηγορούμενο μέσα στό αἷματα καί τό ρωτοῦσε ἀσθηρῶς "Γένατ' βρέ σήκωσες χέρι στό ἀστυνομικό ὄργανο;" Μιά πρώτη ποινή ἔως ὅτου θεμελιωθεί πιά γερή κατηγορία. Νέα δίκη. Αὐτή τῆ φορῆ στό κακούργο-δικεῖτο καί ἔμενες μέσα εἴκοσι χρόνια. Γι' αὐτό τό λόγο οἱ

εαμίτες δικηγόροι είχαν ένα γραφείο Α βοήθειών στην
 οδό Σταδίου και έτρεχαν να προσφέρουν νομική βοήθεια
 στα θύματα του πογκρόμ. Τότε μόνο στην Αθήνα είχαμε
 εκατοντάδες τέτοιες κακοποιήσεις και από έναν έως δέκα
 νεκρούς την ημέρα. Έμετις τὰ μέλη της οργάνωσης έπρεπε να
 τρέχουμε στο γραφείο των δικηγόρων και να καταγγέλλουμε
 άμείωτα το συμβάν κι αν είναι δυνατόν να υποδεικνύουμε
 και το αστυνομικό τμήμα που μετέφεραν το θύμα. Γιαυτό
 το λόγο πλησίασα στην πόλη του προαυλίου και ρώτησα έναν
 από αυτούς "άγανακτημένους", παίρνοντας το πιε άδω μου
 ύφος. "Μέ συγχωρείτε συνάδελφε. Ποιοι είναι αυτοί που
 χτυπούν; Φοιτητές;" "Φοιτητές" πετέχτηκε σά να τόν
 τσίμπησε μάγα. Μέ κοιτάζει καχύποπτα. "Ήθελα μά πώ φοιτητάς."
 "Έχεις ταυτότητα;" και φωνάζει "Έλατε έδώ." Έχουμε κελε-
 πούρι". Μέ οδηγούν στο βάθος της αύλης. Μέ φάχνουν και
 βρίσκουν το Ριζοσπάστη. Σηκώνει Ένας την έφημερίδα και
 ούρλιάζει "Παιδιάί Ριζοσπάστης. Πέσαμε σέ κουκουέι " Όποτε
 παρατήσανε τούς άλλους και χύμηξαν επάνω μου. Είναι άσχημο
 πράμμα το άδελφοποτο ζόλο. Αυτό που οί άμερικάνοι άποκαλούν
 λυντσάρισμα. Γιατί ό καθένας κάνει ό τι του κατέβει. Σε μια
 στιγμή λόγου χάρη κάποιος, μου δαγκώνει το στήθος. Το μούτρο
 του είναι πλά τ στο δικό μου. Πίνει το αίμα μου, γλύφει τέ
 χείλη του και μου λέει "Πίνω το αίμα σου βούλαρε". 'ο
 καθένας λοιπόν τή δουλειά του. Μέ βάζουν στον μάγκο.
 "Ένας άξιωματικός βγάζει το περιστροφο και μέ σημαδεύει
 στο κεφάλι. "Φώναξε ρέ πούστη ζήτω ό βασιλεύς!" Μετρώ

τρία και σε σκοτώνω.. "Ένα.. Δύο.." Κάποια κοπέλλα έβγαλε
 μιιά στριγγλιιά. Ξανάρχισαν τίς γροθιές, τίς κλωτσιές, τά
 δαγκάματα, τά στραμπουλήγματα. Στο τέλος με πιάνουν άκ'
 τά πόδια και τά χέρια, με κάνουν τραμπάλα και με έκασμενδο-
 νίζουν έξω άπό τήν κύλη στά πόδια πώ... Γρηγόρη. Σηκώθηκα
 και τ'όβαλα στά πόδια. Πήρα τήν Κοραή. Τώρα με κυνηγά Ένα
 μικτό περίπολο τής ΕΣΑ. 'Από πίσω άγανακτησμένοι πολίτες.
 Φτάνω στην πόρτα του 'Υπουργείου 'Εσωτερικών στην Κλαυθ-
 μώνος. Κλητήρας ό Νικόλαος Θεοδωράκης, έξάδελφος μου και
 βαμένος φασίστας. Με πιάνει για νά με παραδώσει. 'Επεμβαί-
 νουν όμως τρίτοι και Έτσι φτάνω στό γραφείο του πατέρα
 μου -ύπουργός ό Κωνσταντίνος Τσάτσος- και του δηλώνω
 "Από σήμερα ξεθάβω τό όπλο μου..." Καί μετά λιποθυμώ.
 "Ώμεινα δέκα μέρες στό Λαϊκό Νοσοκομείο. Κι αυτό χάρη
 στις ύψηλές ύπηρεσιακές γνωριμιές του πατέρα μου." Ένα
 παρόμοιο λυντσάρισμα παρά λίγο νά όποστώ λίγο άργότερα
 στην όδό Πανεπιστημίου μπροστά στό 'Οφθαλμιατρείο όταν
 με άναγνώρισε ό παρ'όλίγου σφάχτης μου που τότε είχα άφή-
 σει με μιιά σφαίρα στην κοιλιά και που τώρα άλώνιζε κι
 αυτός τους όδους για έκδίκηση. Σκαρφάλωσα γρήγορα στο
 πράσινο τρέμ και γλίτωσα. Τό λυντσάρισμα μου στό Πανεπισ-
 τήμιο πήρε ως φαίνεται τόσες διαστάσεις και προεκτάσεις
 που ή φήμη του έφτασε στά Κεντρικά Γραφεία τής ΕΠΟΝ που
 είχαν ξανανοίξει μετά τή Βέρκιζα. Έμαθα ότι μιιά ομάδα

άποφασισμένων φοιτητών της ΕΠΟΝ, με έπικεφαλής το Λεωνίδα Κύρκο, άποφάσισε να βάλει τέλος στην κυριαρχία της φασιστικής τρομοκρατίας μέσα στο Πανεπιστήμιο. Πήγαν στη Λέσχη -όπου το συύτιο το έλεγαν 100 ο/ο οι χίτες- και όπως άκούστηκε ή όρμητικότητα των έπονιτών ήταν τόσο μεγάλη που στο τέλος βάλανε τους φασίστες μέσα στα καζάνια. Έγινε γής μαδιάμ. Καί από τότε δεν ξαναπέρασε χίτης στο κατάφλι όχι μόνο της Λέσχης αλλά και όλων των σχολών. Το ΕΑΜ και ή ΕΠΟΝ ξανασήκωναν κεφάλι. Ξανάπιασα πάλι δουλειά στην όδó φιλελλήνων. Έπειόή όμως δεν μās έδιναν πιά κούτες τσιγάρα, ό μισός ήταν έλαχιστός. Έτσι άποφάσισα να πουλώ το μεσημέρι έφημερίδες. Με σύστησαν στο Βασίλη το Καμπόσο που είχε το σπίτι του άπέναντι στο όλοκαίνουργιο μονόροφο κτίριο του ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ, Σταδίου και Έδουάρδου Λό. Ήταν ένας έφηβος, ψηλός, τετράγωνος στην κατασκευή του, με ξανθείά κοντοκομμένα μαλλιά. Φορούσε πάντοτε μιá χτυπητά κόκκινη φανέλλα χωρίς μανίκια για να φαίνονται άνάγλυφα οι μύς των χεριών του. Κοίταζε τον κόσμο κατάματα και φώναζε ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ. Με σύστησε στους δικούς μας. "Έσύ, -μου είχε-, θα παίρνεις μόνο τη ΒΡΑΔΥΝΗ, από την Λυκούργου. Θα πηγαίνεις στο σπίτι που σου διαλέξαμε, στα σκαλοπάτια της Ζωόδóχου Πηγής, και οι σύντροφοι θα του δίνουν τα όπλοια φύλλα κι έσύ θα τους δίνεις "ΒΡΑΔΥΝΕΣ". Ήταν εύκολη δουλειά. Καθόμουν στα σκαλιά. Όο κόσμος έσκυβε, έπαιρναν την έφημερίδα τους και πετούσαν πάνω σε μιá έφημερίδα τα φίλά. Κατά τις τέσσερεις πηγαινα

στο Πρακτορείο, παρέδίδα δσες είχαν μείνει και πληρωνό-
 μουν. Επάνια, όταν ήθελα να βγάλω πιο πολλά, έκανα κιάτσα
 στην Όμιλεια, γυρνούσα ένα γύρω την πλατεία φωνάζοντας
 ΒΟΗΜΗΡΙΑΔΕΣ, - ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ - ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΥΠΟΥΡΓΟΥ - ΝΙΚΗ
 ΤΟΥ ΕΑΜ - σε εκλογές συνδικάτων λ.χ., κ.λπ. κ.λπ. Μια φορά
 έπεσα πάνω σ' ένα διευθυντή του υπουργείου, φίλου του πατέρα
 μου, που έμεινε με το στόμα ανοιχτό. "Αποφάσισα να ξαναπάρω
 στη Χορωδία." Έκαναν πρόβα την Ένατη. Καθόμουν στη θέση μου,
 δηλαδή πλάι στον Οικονομίδα, μαζί με τον Ίωαννίδη και
 τον Τσουγιάδουλο. "Ήταν, για το δάσκαλό μου, σαν να μην
 υπάρχει. Δεν με κοίταζε. Δε μου μιλούσε." Όταν όμως φτάναμε
 σε κανένα μέτρο δύσκολο και με άκουγε να τὰ βγάζω πέρα
 και μάλιστα με τὰ σχετικά σκέρτσα στο χρωματισμό της
 φωνής, τον έβλεπα να χαμογελά κρυφά από έκανοποίηση. "κλέχ-
 τηκα αντιπρόσωπος για το Συνέδριο της ΕΠΟΝ." Ήμουν τότε
 υπεύθυνος γραμματέας στον Τομέα Καλλιτεχνικών. Τί καταπί-
 εση να μη μ'ας άφηθουν να μιλήσουμε όσο θέλαμε και όσο
 έπρεπε. "ώσαμε μάχη με τον πρόεδρο της Συνέλευσης Νίκο
 'Ακριτίδη." Όταν πήρα το λόγο άμέσως κατήγγειλα την...
 άμερικάνικη έπιρροή στα τραγούδια της ΕΠΟΝ. Ήμουν τόσο
 έντονος που ο Πορφύρης, γραμματέας της 'Αθήνας, φώναζε
 από κάτω: "Δέν είναι έτσι, συναγωνιστή", ενώ ο Κοτζιάς,
 ο Κουνάδης, επικεφαλής των καλλιτεχνικών, χειροκροτούσανε
 μανιωδώς ακολουθούμενοι από την πλειοψηφία. Μίλησα μαχητικά.
 Κατάγγειλα την ύπότιμηση από την καθοδήγηση στον πολιτισ-
 τικό τομέα. Και φυσικά δέν εκλέχτηκα μέλος του κεντρικού

Συμβουλίου. Ήμουν πρώτος ή δεύτερος μετά τό θριο. Παίχτηκε καί τό ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ στό καλλιτεχνικό πρόγραμμα. Μετά τό Συνέδριο άνέλαβα κιά όριστικά τόν Έκπολιτισμό; Δηλαδή Β΄ γραμματέας Διαφώτισης, μέ, πρώτο τόν Πέτρο -Δ-μήτρης Δεσποτιόδης-. "Άλλος "Ξανθός Ξηβος". Ήλθς μέ γαλανά μάτια καί μέ Ένα μόνιμο χαμόγελο στό χέλιη. Μέ τόν Πέτρο οί δραματισμοί άπό τά όνειρα καί τά βιβλία περνούσαν στήν πραγματικότητα. Είχε τόσο κειστικότητα που στό τέλος σέ έπειθε ότι όλα είναι δυνατά. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά τό κιά σπουδαίο, ότι δηλαδή αυτό τό ιδανικό τό ζούσαμε εκείνη τή στιγμή. Διά μιās όλα άλλαξαν. Ή ζωή έγινε τόσο όμορφη όσο καί μέσα στό κιά τολμηρά μας όνειρα. Αύτός ό ένθουσιασμός κύλαγε σά χιονοστιβάδα άπό τίς συνεδριάσεις στήν Κεντρική Δέσχη ώς τίς κιά όμορφες γειτονίες τής Αθήνας. "Όταν άκουσε για πρώτη φορά πη μουσική μου, στό άρμόνιο, στή Νέα Σμύρνη, τά μάτια του γέμισαν δάκρυα. "Αγκαλιαστήκαμε καί κλείγαμε όίχως νά ξέρουμε τό γιατί. Για κάθε μουσική φράση είχε καί μιά εικόνα. Τής Ξδινε καί μιά προέκταση. Μπορούσε μέ μιās νά πεί στο βάθος τών πραγμάτων καί νά άποκαλύψει τήν άληθινή τους φύση. Ή Έπανόσταση για τόν Πέτρο ήταν Ένα πανηγύρι δημιουργίας, επικοινωνίας, άγάπης. Ένας κελώριος χορός του ώραίου καί του άληθινοϋ πάνω στή βαρβαρότητα τή βία καί τήν άσχήμια. Κιά μέρα μου λέει "“νακάλυφα έξείνο τό συνθέτη που έγραφε τό δρατόριο στήν όπισθοχώρηση. Θα είναι στή μιá τό μεσημέρι στή Δέσχη".

Στο βήθος τής κεντρικής αίθουσας ήταν καθισμένο ένα
 γλωμίδ δούνατο άγδρι. "Όταν πλησιάσαμε με τον Πέτρο σημά-
 θηκε εύγενικά. Είχε μεγάλη συστολή που πρόσθετε στη φυσική
 δμορφιά του. "Ο συναγωνιστής Μάνος. "Ο συναγωνιστής Μίκης".
 Δώσαμε τά χέρια καί κοιταχτήκαμε βαθειά καί διερευνητικά
 στά μάτια. Κρατούσε ένα φάκελλο με νότες. "Σβες έφερα να
 δεϊτε αυτό". Είχα τότε σχηματίσει τή χορωδία τής ΕΠΟΝ καί
 έφαχνα για νέο ρεπερτόριο. "Θά γράφεις τή μουσική στους
 "Ενωμένους Καλλιτέχνες" μου λέει μια μέρα ο Πέτρος. "Τό
 εζέρεις ότι είμαι πνιγμένος. Δέν έχω καιρό να κοιμηθώ".
 "Αργότερα μου ζήτησαν τή χορωδία για τήν πρεμιέρα. "Ήταν
 τό έργο ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΘΑ ΘΕΡΙΣΟΥΜΕ τοϋ "Άλεξη Δαμιανού
 με πρωταγωνιστή τό Μίκη Φωτόπουλο. Μουσική Μάνου Χατζιδάκι.
 "Ένα άπό τά χορωδιακά που διήθυνα -τόν καλαματιανό- τον
 Έβαλε άργότερα ο Μάνος στην ΑΧΙΒΑΔΙΑ του. Σκεφτήκαμε με
 τον Πέτρο εκτός άπ' τή χορωδία να δημιουργήσουμε καί μια
 όρχήστρα. "Αργότερα είχαμε μια ιδέα που στάθηκε σταθμός
 μέσα στα νεοελληνικά γράμματα. Συγκεντρώσαμε όλους τούς
 νέους ποιητές καί λογοτέχνες άπό τή μια μεριά, καί όλους
 τούς φτασμένους άπό τήν έλλη. Βέρναλης, Βρετιτάκος, Ρίτσος,
 Ρώτας, Γαλάτεια, Καζαντζάκη. "Η σκέψη μας ήταν απλή. Οί νέοι
 θά παρουσιάζουν τό έργο τους καί οί μεγάλοι θά σχολιάζουν.
 Βρήκαμε καί τό γραμματέα για τήν όμάδα. "Ένα νέο λογοτέχνη
 που μόλις είχα προχωρήσει στην ΕΠΟΝ, τον Κώστα Κοτζιά.
 Μαζεύτηκαν έτσι δεκάδες, όρισμένοι άπό τούς όποιους θά
 λάμπρυναν με τό έργο τους τά ελληνικά γράμματα: Τόσος

Λειβεδίτης, Μιχάλης Κατσαρός, Πότης Περγιάλης, "Ιακώβος Καμπανέλλης, "Αλεξίου, ο λεγόμενος Κουμπής, και πολλοί άλλοι που αυτή τή στιγμή μου διαφεύγουν τά όνόματα.

"Έτσι βρέθηκα μέσα στην καρδιά της ζωντανής πνευματικής δράσης εκείνου του καιρού. Βέλαμε τό Μιχάλη Κατσαρό γραμματέα-υπεύθυνο για τή λέσχη του Έλληνοσοβιετικού συνδέσμου." Ήταν μόνιμος αξιωματικός της Αεροπορίας, τόν είχαν απολύσει και είχε ανάγκη από δουλειά. Σ'αυτή τή λέσχη οργανώναμε συχνά καλλιτεχνικές βραδιές, όπου γίνονταν χαμός από τή κοσμοσυρροή. Σέ μία απ'αυτές παρουσίασα έργα μουσικής δωματίου. "Ένα τραγούδι σε στίχους του Φώτη 'Αγγουλέ δημοσιευμένο σε μία εφημερίδα τοίχου στην Ελ Ντάπα -έκει που πήγαν τούς δικούς τους δηήρους οι Έγγλέζοι- ΝΑΝΙ ΑΓΝΗ ΜΟΥ ΑΥΓΟΥΛΑ, που είναι και τό πρώτο τραγούδι μου που άκούστηκε από τό ραδιόφωνο νομίζω στά 1950 με τήν φραγκιά Σπηλιοπούλου. "Ακολούθησε Ένα έργο για πιάνο και βιολί με τίτλο "Ήυχτερινή πορεία στού Μακρυγιάννη", και τέλος τό τραγούδι "Τρεΐς του Δεκεμβρη" για βαρύτονο και πιάνο, όπου τό τελευταίο άκομπάνιαρε τή φωνή επάνω στο σταθερό ρυθμό -U-U- - - δηλαδή κάπα-κάπα Ξφιλον. Σέ λόγια δικά μου -των περιστάσεων- τραγούδησε Ένας εκπληκτικός βαρύτονος, ο Καλοφωτιάς, που μαζί με τό κυρίαρχο πολιτικό σύνθημα της στιγμής που κοπανούσε στο πιάνο κάποια πιανίστα από τό ρεζιτό, ζεσήκωνε τά πλήθη. Τόκε κανά και ξανά. "Ο Κολοφωτιάς Ήμενε στην όδδ Εούθου, άπέναντι από τά δημάσια λουτρά

πού ἄρχισα κι ἐγὼ νὰ τὰ ἐπισκέπτομαι συχνά γιατί μᾶς
 ἔπιασε κι ἐμᾶς, τοὺς Ἕλληνες δηλαδή, ἡ μανία τῆς καθαριδ-
 τητας. Τὸ πατροπαράδοτο πλύσιμο, ἢ μᾶλλον μητροπαράδοτο,
 γιατί μᾶς ἔπλενε ἡ μάνα μας, ἦταν τὸ πλύσιμο στὴ σκάφη.
 Κάθε Σάββατο. Γονάτιζες καὶ ἡ μάνα σου ἀνακάτωνα τὸ καυτό
 νερό ἀπ' τὸν ντζεντζέρι σ' ἓνα δοχεῖο. Ὅμως ἔως ὅτου βρεθεῖ
 ἡ κανονικὴ ποσολογία μιὰ καιγόσουν μιὰ, πάγωνες. Μετὰ τρίψιμο
 μέ τὸ πράσινο σαπόνι. Ξέβγαλμα. Ἔως ὅτου γίνουν τρεῖς
 χέρια. Ὅταν τελειώνει τὸ κεφάλι καθόσουν στὴν καρέκλα κι
 ἔβαζες τὰ πόδια στὴ σκάφη. Αὐτὰ τ'ἄπλενες μόνος σου. Ἐπίσης
 τὰ πόδια θὰ τὰ ἔπλενες ἄλλη μιὰ φορά τῆ βδομάδα. Ἐπομένως
 τὸ σῶμα σου δέν πλύθηκε ποτέ. Παρὰ μόνο τὰ καλοκαίρια στὴ
 θάλασσα. Ἄν ἔμενες στὸ βουνό, τότε οὔτε κι αὐτό. Ἔτσι μετὰ
 τὴν ἀπελευθέρωση ἀνακαλύψαμε τὰ δημόσια λουτρά καὶ μαζί
 καὶ τὸ σῶμα μας. Ἄλλο πρέμμα ἡ σκάφη. Ἄλλο τὸ ντούς.
 Ὁ Κολοφωτιᾶς ἦταν παρὲς τῶν φίλων μου ἀπὸ τὴν Τρίπολη.
 Εἶχε δύο δωματιάκια σκοτεινά. Γύρω-γύρω μπορντέλα. Τὸ βράδυ
 μᾶς ἔλεγε ὅλες οἱ πουτανίτσες τρέχουν στὸ δωμάτιό μου
 γιὰ νὰ ξεκουραστοῦνε. Νὰ ἀλλάξουν περιβάλλον. Νὰ ποῦνε
 καμμιά κουβέντα. Καὶ φυσικά δέ μοῦ χαλᾶνε τὸ χατήρι. Στὸ
 τζάμπα, νὰ ἐννοεῖται. Τί τὸν ἤθελα τὸν Κολοφωτιᾶ στὰ 1946
 μετὰ τὸ χτύπημα στὸ κεφάλι; Ἦρθε στὴ Νέα Σμύρνη, ἐγὼ
 ἦμουν ξαπλωμένος στὴ βεράντα μὴ νὰ με δεῖ. Κι ἀρχίζει τίς
 ἱστορίες μὲ τίς πουτάνες, πού ἡ κάθε μιὰ ἦταν ἀληθινὸ
 ἀρχεῖο γιὰ τὰ βίτσια τῶν πελατῶν. Καὶ μοῦ λέει καὶ κείνη
 τὴν ἱστορία μὲ τὸν σκατοφάγο. Δέν τὸν μποροῦσε πιά ἡ κοπελ-

λίτσα, ὄμως πλήρωνε διπλά καὶ τριπλά. Τῆς ἔδινε καθέ-
 ρσιο. Αὐτὸς πλάγιαζε. Εἶχε ὄμως μέσα στὸ βαλιτσάκι του
 ὅλα τὰ σχετικά, πλαστικά καλύμματα, κλίση κ.λπ. Κι αὐτὴ
 καθόταν ἀπάνω του κι αὐτὸς ἔτρωγε τὰ σκατά γιὰ νὰ φτάσει
 στὸν ὄργασμό.. Ποῦ νὰ φάω ἀπὸ κεῖ καὶ μπρός; Συχάθηκα τὸ
 φαγητό, συχάθηκα τῆ ζωῆ μου. Καὶ ποῦ ν' ἀκούσεις τὴν ἄλλη
 ἱστορία, συνεχίζει ὁ Κολοφωτιᾶς ἀπτόητος. Ἄν κεῖς μιᾶ
 κουβέντα ἀκόμα, σὲ σκότωσα. Καὶ κείνος ἔπιανε τὴν κοιλιά
 του ἀπὸ τὰ γέλια. Μεγάλο σχολειὸ ἢ ὁδὸς Πούθου. Καὶ ἀπὸ τότε
 συμπάθησα τρομερὰ τίς πόρνες καὶ τίς βοηθήσα σὲ κάθε
 περιστάση. Ὅστε δίκαια ὅταν βρισκόμουν στὴν Ἀσφάλεια
 στὰ 1967 τὰ κορίτσια ἀπ' τὸ παρά κάτω κελλὶ ποῦ με γνώ-
 ριζαν μοῦ φώναζαν ὅτι οἱ κουτάνες τῆς Σῦρου μὲ εἶχαν κάνει
 πρόεδρό τους. Στὰ 1943 ὅταν πρωτοπῆγα στὴν Ἀθήνα οἱ συμ-
 μαθητὲς μου ἀπ' τὴν Τρίπολη γνώρισαν κι ἕνα ἀκόμα ἀπὸ τὰ
 θαύματα τῆς πρωτεύουσας, τὸ μπορντέλο. Στὴν ἐπαρχία ποῦ νὰ
 πᾶς; Τὴν ἄλλη μέρα θὰ σὲ κρέξει ἡ πόλη. Ἐνας ἕνας ἔρχονταν
 ἐκστασιασμένοι : "Γυναίκαί" ὁ ἕνας, "Ἄρωταί" ὁ ἄλλος,
 "Εἶμαι ἄντρας", ὁ πᾶρα ἄλλος. Στὸ τέλος "εμεῖνα παρθένος
 μονάχα ἐγώ. Φεύγανε ὅλοι μαζί μετὰ τὸ μεσημεριδιτικο νὰ
 πᾶνε ὁμαδικὰ στὸ "δικὸ τους" σπίτι, στὴν ὁδὸ Φειδίου.
 Ἐμεῖνα μόνος καὶ σκεφτικός. Τέλος μὲ ἔπεισαν. Μὰ ἔτσι. Μὰ
 ἄλλοιῶς. "Πίλε κρασί", ὁ ἕνας, "Ὅχι ὄχι θὰ τοῦ πέσει", φώναζε
 ὁ πιὸ ἔμπειρος. Τέλος ὅλοι μαζί μὲ πῆγαν στὴ Φειδίου.
 Οἱ κουτάνες εἶχαν ἐτοιμάσει ὑποδοχῆ. Καλῶς τὸ παιδί.

Κορίτσια, δ καινούργιος" φώναζε ἡ μαμά. Τὴ φηλός καλέ.
 Νίτσα κοίταξέ τον. Εἶσαι πουτσαρας καλέ;" Οἱ φίλοι μου
 σὲ στοὶ σπῆτι τους. "Αγκαλιές, φιλιὰ, προετοιμασίες." Ἐνας
 δὺδ ἄρχισαν νὰ λύνουν τὰ πανταλόνια τους ἐκεῖ στοὶ σαλόνι.
 Ζευγάριωναν κι ἔφευγαν. "Μαργαρίτα, -φωνάζει ἡ τσατσά- ἔλα
 ἔδω". "Θὰ σοῦ ὀδώ τὴν πιὸ μικρὴ, -λέει σὲ μένα-, ποὺ εἶσαι
 πρωτόρης, νὰ μὴ φοβηθεῖς". Ἦρθε πράγματι ἡ Μαργαρίτα, πιὸ
 μικρὴ ἀπὸ μένα. Βῆα δεκαπεντάρα. "Ὀμορφη, μελαχροινὴ, χαμηλο-
 βλεπδόσα. Πήγαμε στοὶ δωμάτιό της. Γόδοθηκε διὰ μιὰς τσιτσιότι.
 Πτράπηκα καὶ γόρισα τὸ κεφάλι. "Δὲ θὰ γόδοθεῖς;" μὲ ρωτᾷ.
 "Ἐβγαλε τὰ ἀπὸ πάνω. Ἐβίλωσα ὀκπλα της καὶ τῆς χαῖδεῖω
 τὰ μαλλιά. Καὶ τῆς λέω "Εἶσαι ὄμορφη. Ἴδια ἡ Μαργαρίτα
 τοῦ θάδουστ". Μὲ κοιτάζει. Τὸ βλέμμα της χαζὸ καὶ σκληρὸ
 καὶ ἡ φωνὴ της χοντρὴ σὲ μεγάλῃς γυναίκας. "Τὴ λούστ καὶ
 ὄδστ μοῦ λές. Βάλλον μέσα νὰ τελειώνουμε". "Ἦθελε νὰ φύγω
 ἀλλὰ φοβομουνά τὴν καζούρα. Τέλος γόδομαι κι ἀπὸ κάτω.
 Πῶ νὰ τῆ χαῖδέψω. "Ὀχι χεράκια", μὲ κείνη τῆ χοντροψω-
 νάρα. Πῶ νὰ πῶσ ἀπάνω της καὶ πάλι μὲ κόβει "Ἐχεις
 ἐλεξίπτωτο;" "Τὴ εἶναι ἀτόξ;" "Χαπότα μωρέ. Πῶς τὸ λέτε
 ἐσεῖς". Εἶχε ἐκνευρισθεῖ πιὰ. Καὶ μὲ τὸ ὀκνηο της. Σηκώθηκα
 κι ἄρχισα νὰ ντύνομαι. "Δὲ θὰ πληρώσεις;" "Ἄεβαίως, πάρτα".
 Στοὶ ἄφε καὶ σβῆσε, τὰ πῆρε ντύθηκε καὶ βγῆκε στοὶ διάδρομο
 "Τὴ ἔγινε;" φωνάζανε μέσα ἀπὸ τὰ δωμάτια οἱ φίλοι μου
 μαζί μὲ πῆς πουτάνες. "Μιὰ χαρά" φώναζε ἀτόξ. "Ὅταν ὄμως μὲ
 εἶδαν κατὰλαβαν καὶ στεναχωρῆθηκαν. "Δὲν πειράζει. Τὴν
 ἄλλη φορὰ" φώναξε χαρούμενα ἡ μαμά γιὰ νὰ σπάσει ὁ πᾶγος.

'Ο Γιάννης Γκιάνης συμφοιτητής μας στήντάξη Οικονομείδη
 διορίστηκε στήν "μερικάνικη Βιβλιοθήκη, στήν δόδ Σταδίου.
 Στο γραφείο του, στο πατάρι, είδαμε γιά πρώτη φορά τούς
 πελώριους δίσκους λόνγκ-πλέι. Είδικοός γιά τόν άμερικάνικο
 στρατό. Έπρόκειτο γιά φωνοληψίες ζωντανές τής Φιλαρμ-
 νικής Ηέας Υόρκης μέ τόν Τροσκάνι και Μιννεάπολης μέ τόν
 Ήητρόπουλο. Όταν ο Γιάννης έβαλε γιά πρώτη φορά τή βελόνα
 στο πικάπ ένα ήχητικό φως πλημμύρισε τό δωμάτιο: Πετρούσκα,
 τό Ποβλί τής Φωτιάς, θυσία τής Άνοιξης. 'Ο Στραβίνσκυ μās
 τύφλωσε κυριολεκτικά μέ τή λάμψη τής μουσικής του. Παράλληλα
 ήρθαν τά Νυχτερινά, ή θάλασσα, τό Άπόγειομα τοῦ
 Κλώντ Ητεμπουσέ. Κοντολογίς άπό τά 1945 και πέρα άρχιζε
 γιά μένα ή γιά μένα ή περίοδος τής μουσικής τοῦ αιώνα μας
 που τήν άκουγα μέ καθυστέρηση μισοῦ αιώνα. Ραβέλ, Χίντεμιτ,
 Ντάρριους Μιλώ, Χόνεγκερ, Προκόφιεφ, Κόνταλυ, Μπέλα Μπάρτοκ,
 Μπέρσταϊν, Κόπλαν, Σένπεργκ,

Μπέργκ. Τέλος Ντιμίτρι Σουτανόβιτς πού έπιβαλλότανε μέ τήν έντελώς ξεχωριστή φωνή του πού προσέδιδε μιιά καινούργια διάσ-
 τηση στή φόρμα τής Συμφωνίας. Μαζευόμαστε λοιπόν στό πατέρι τής
 'Αμερικάνικης 'Υπηρεσίας Πληροφοριών (πρός Θεοϋ 'Όχι τής CIA,
 έπρόκειτο γιά δανειστική βιβλιοθήκη) κι άκούγαμε μουσική μέ τίς
 ώρες. Παράλληλα άρχισαν νά φτάνουν στήν 'Αθήνα καρτιτούρες σύγχρο-
 νης μουσικής. Σχετικά φτηνές. 'Από τούς συνομιληκούς έπίδοξους
 συνθέτες, ό 'Αργύρης Κουνιάδης πίστευε μαζί μέ τόν Ντεμπουσό ότι
 ό Μπετόβεν ήταν ένα ς "μεγάλος κουφός". Μιλούσε σαρκαστικά γιά
 όλη τή μουσική τήν πριν τοϋ μουσικοϋ Ιμπρεσιονισμοϋ.
 "Ήπαιζε συνεχώς όλα τά έργα τοϋ Ντεμπουσό στό πιάνο. Τά σπίτια μας
 στή Νέα Σμύρνη ήταν πολύ κοντά. Αύτός είχε ένα ύπεροχο δωμάτιο
 πάνω στόν κήπο. Πιάνο μέ ούρά, και τή μάνα του και τίς θείες του.
 ,όλες ύπεροχες εϋγενεικές και πρόσχαρες κυρίες πού λάτρευαν τόν
 'Αργύρη και άγαποϋσαν τούς φίλους του. 'Ο άφελφός του ό Κώστας,
 μέγα στέλεχος τοϋ κόμματος στή συνοικία μας τότε. 'Ο 'Αργύρης
 -γκένερικς. "Όλο πλάκα. Μά συγχρόνως πιστός κι αύτός μέ τόν
 τρόπο του. Τό γεγονός είναι ότι άκουγα μουσική μέ τή οέσουλα.
 Καί φυσικά και τή δική του. Πού έκειίνη τήν έποχή μέ πρότυπο πάντα
 τόν Ντεμπουσό ήταν ή πιό προχωρημένη από όλους μας από άποψη
 κυρίως τής άρμονικής γλώσσας. 'Ο Γιώργος Εισιλιάνος ήταν μαθητής
 τοϋ Γεωργίου Σιλάβου. "Άκουσε τή "Συμφωνία άρ. I" και ένθουσιάστηκε.
 'Από τότε γίναμε άχώριστοι. "Έγραφε ένα έργο γιά πιάνο. Γι' αυτόν
 ό θεός τότε ήταν ό Σούμαν. Τόν πήγα στόν Κουνιάδη νά γνωριστοϋν.
 "Ήπαιζε ό καθένας τά δικά του. Δέν άρεσε ό ένας στόν άλλον και
 μοϋ τ'όπαν, ίδιαιτέρως. Τό 'Ύδιο έγινε και μέ τό Χατζιδάκι. 'Ο 'Αργύ-
 ρης τράνταζε τό πιάνο μέ τά Ιμπρεσιονιστικά του άρπέζ. Μετά κήθησε
 έναφε τσιγάρο και περίμενε, μ'άλλον γιά νά σπάσει πλάκα. 'Ο Μένος
 σηκώθηκε ειστακτικά. Έίχε διασκευάσει γιά πιάνο τό "Φταχό κομπο-
 λογάκι μου" πού τ'όπαιζε μέ τό δικό του άπλό αλλά διαυγή και

χαρακτηριστικό τρόπο. Τόν συνόδευσα έως τή στάση του λεωφορείου
 "Ήθελε νά μάς έντυπωσιάσει", μου εἶπε. Γόρσια στον Ἀργύρη, πού
 ἀκόμα γελοῦσε. "Αὐτά εἶναι ἀστεῖα. Δέν εἶναι μουσική". Ήταν δύσκολη
 πάντα ἡ συνεργασία ἀνάμεσα στους καλλιτέχνες καί ἰδιαίτερα τοὺς
 δημιουργοὺς. Καί εἶναι φυσικό μᾶς καί ὁ καθένας ἔχει τό δικό
 του κόσμο καί πρέπει νά πιστεῦει στή μοναδικότητά του. Εἶναι
 ἀλήθεια ὅτι σ' ἕνα βαθμό συμεριζόμενους τήν ἀποψη τοῦ Ἀργύρη
 γιά τό Μάνο. Μὲ τή διαφορά ὅτι μέ γόητευε ἡ μουσική καί τό παί-
 ζιμο τοῦ τελευταίου, πράγματα πού τά θεωροῦσα σά μιὰ βάση γιά νά
 χτίσει τό ἔργο, ὅπως ἔλεγε. "Ἐπεισα τό Μάνο νά μπεῖ στό βιβλικό
 Ἀρμονίας τοῦ Οἰκονομίου. Στό μεταξύ εἶχαν ἀποκατασταθεῖ οἱ σχέ-
 σεις μέ τό Δάσκαλό μου. ("Ὅχι ὅμως ὅπως πρῖν, ὅπῃρχε τάρα ἀνάμεσά μας
 μόνιμα ἕνας πάγος). Καί τάρα βρισκόμουν στό τέλος τῆς Ἀρμονίας,
 στό μέσον τῆς Ἀντιστιτικῆς καί στήν ἀρχή τῆς Φούγκας. Μίλησα στό
 δάσκαλό μου καί μου ἠπόδειξε νά βοηθήσω τό Μάνο νά περάσει γρήγορα
 τά ὀποχρεωτικά μαθήματα (κυρίως Ἀρμονία) γιά νά εἶναι ἔτοιμος
 τό φθινόπωρο νά μπεῖ στήν τάξη. Σχεδόν κάθε μεσημέρι γυρίζοντας
 ἀπό τή δουλειά στή Νέα Σμύρνη ἔβρισκα τό Μάνο στό σπίτι νά μέ
 περιμένει συντροφιά μέ τή μητέρα μου. Τρώγαμε μαζί καί μετά στό
 ἀρμόνιο κοιτάσαμε τίς ἀσκήσεις. Σπάνια εἶχε χοντρά λάθη. Οἱ λύσεις
 στά θέματα ἦταν στρωτές καί εὐρηματικές. Δυστυχῶς λίγο πρῖν τό
 ἀνοιγμα τοῦ ὁδοῦ -μιλάμε γιά τό φθινόπωρο τοῦ 1945- ὁ Μάνος
 μου δήλωσε ὅτι ἐγκαταλείπει. Συχνά γυρίζαμε μαζί στήν Ἀθήνα. Τό
 λεωφορεῖο αὐτή τήν ἔρα ἦταν ἄδειο. Καθόμαστε στό πίσω κάθισμα
 καί ὀληγιώταν ὁ ἕνας στόν ἄλλον τήν τελευταία του μουσική σύνθεση.
 Μὲ τή φαντασία μας μεταχειριζόμαστε μεγάλες ὀρχήστρες: "Τό θέμα
 τό παίρνουν ἔξι τρομπόνια, ἔλεγε αἰφνίς γιά κάποια φανταστική
 σύνθεση πού ὀνειρευόταν ἐκεῖνο τόν καιρό. Καί ξαφνικά ἐπεμβαίνουν
 τρεῖς ἀπλά ἄρπες..." καί οὕτω καθ' ἔξῃς. Μετά τό "καλοκαίρι θά
 βερίσουμε" ἄρχισε νά δουλεύει στό θέατρο. Τοῦ ἄρρεσε τόσο πολύ

πού μία φορά στο "Περσέ" τόν είδα νά παίξει κι αυτός σάν κομπάρσος και νά τρέχει στή σκηνή. Άκολούθησε τούς ΕΝΟΜΕΝΟΥΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ στήν τουρνέ τους στήν Έπαρχία. Στή Λάρδια Ένα μεσημέρι μπήκαν οί σουρλήδες στο θέατρο για νά δείρουν τούς κομμουνιστές καλλιτέχνες. Δέν βρήκαν όμως παρά μόνο τόν Μάνο πού έπαιζε μόνος τό πιάνο του. Έφαγε και τό μερίδιο τών άλλων, και τού σπίασε και τά δόντια. Τό έαμικό κίνημα συνεχώς ανέβαινε. Ξανακερδίσαμε όσα είχαμε χάσει μέ τά Δεκεμβριανά και τήν επέμβαση τών έγγλέζων. Τό κορúφωμα ήταν οί πρúτες έκλογές τό Μάρτη του 1946. Όπως είναι γνωστό τό ΚΚΕ αποφάσισε άποχή. Έγώ λυπήθηκα κυρίως γιατί τό ΕΑΜ είχε κάνει πρόταση στόν πατέρα μου νά μπει στό ψηφοδέλτιο στήν "Ήκειρο κι αυτός τό είχε άποδεχτεί. "Αν γινόταν έκλογές κι ο πατέρας μου βουλευτής του ΕΑΜ όλα θά άλλαζαν στή ζωή μας. "Όμως τό Κόμμα είναι Κόμμα και μέ ένθουσιασμό θά πηγαίναμε όλοι στή μεγάλη συγκέντρωση όπου ο Νίκος Ζαχαριάδης θά μιλούσε από τό μπαλκόνι του θεάτρου "Βρεταννία". Δηλαδή γωνία Πανεπιστημίου και Βουκουρεστίου. Μέ τό μισθό ενός μηνός είχα φτιάξει Ένα πράσινο σακάκι -πατατούκα πού θά τό φορούσα για πρώτη φορά. Δέν στή Μυρτώ "Ραντεβού στήν κολάνα πού είναι άπέναντι από τό μπαλκόνι. "Έλα χωρίς, θά σου έχω και μία έκπληξη". Όμως ή Μυρτώ άργησε και δέν μπόρεσε νά φτάσει ός εκεί. Κόσμος πολύς. Ο Πατέρας μου πού μάς μέτρησε από τό μπαλκόνι του ύπουργείου είπε ότι από τή Σταφίλιου πέρασαν πενήντα χιλιάδες. Φυσικά όλοι και όλες είμαστε κρεμασμένοι άπ'τά χείληνα τουγραμματέα του κόμματος. Η λέξη λατρεία είναι λίγη για νά δείξει τό πάθος τής έποχής. Μετά ο κόσμος ξεχύθηκε πρúς τήν Όμόνοια μέ Ένα σύνθημα "ΔΗΜΟΚΡΑΤΕΣ ΑΠΟΧΗ". Φτάνοντας στήν πλατεία είδαμε ότι γύρω γύρω υπήρχαν μεγάλες άστυνομικές δυνάμεις μέ καμιόνια. Η Όμόνοια ήταν τότε γεμάτη μέ ξύλινα άνθοπωλεία. Προχωρώντας πρúς τήν πλατεία πιαστήκαμε και χορεύαμε τό "Έχετε γειά βρυσούλες". Ένας χορός και μέ χίλια άτομα! Ένθουσιασμός. Σε μία στιγμή τά καμιόνια μπήκαν

μπρός.Τί έκαμαν; Γύρους γύρω-γύρω απ' τήν πλατεία. Τότε πιάσαμε τό σατανικό σχέδιο."Ήθελαν νά μᾶς ἀπομονώσουν ἀπό τούς άλλους, νά δημεουργήσουν νησίδα,καί νά μᾶς λιανίσουν."Όταν βρεθήκαμε ἀποκομμένοι -πόσοι εἶμασταν; Χίλιοι; Ὑπό χιλιάδες;- μερικοί φώναξαν "πάρτε πέτρες" ἢ "κόψτε κλαδιά" , "ἀδοῦμνα". "Άλλοι εἶχαν ἀντίρρηση.Τό Κόμμα λέει "ὄχι βία". "Ὁμως μέ τό πές - πές θί ἀστυνομικοί συντάσσονται γύρω μας σέ πυκνές φάλαγγες."Άνεμίζουσαν πιστόλια,αὐτόματα καί γυλόμπς καί ὅπως ἡ στολή τους ἦταν κατά μνηρῆ εἶχα γιά μία στιγμή τήν αἴσθηση ὅτι εἶχαμε πιαστεῖ σέ μία μεταλλική τανάλια.Προχωροῦσαν ἀργά."Άπειλητικά."Όταν πλησίασαν ἀρκετά ἄρχισαν νά τρέχουν μέ ὄλη τους τήν ὀρμή."Άρχισε ἡ συμπλοκή.Φυσικά δέν μπορούσες νά ξέρεις ἀπό ποῦ θά σοῦρβει τό χτύπημα.Σέ μία στιγμή μπρός μου ἔνας ἀξιωματικός."Άγριος,φωναλάς, εἶχε κι ἕνα χρυσό ὄδοντι,πού τό σιχαίνομαι.Τσαντίστηκα.Κρατοῦσε καί ἀνέμιζε φηλά ἕνα περιστροφο μέ τό ὄποιο ὡς φαίνεται φιλοδοξοῦσε νά μοῦ ἀνοίξει τό κεφάλι.Καί ἐνῶ μέ δυσκολία ἀφομοίωνα τήν κομματική γραμμή,δηλαδή βία στή βία ἢ κάθεσαι καί τίς τρῶς; τοῦ πιάνω τό χέρι,παίρνω τό πιστόλι καί τσάκ-τσάκ τοῦ ἀνοίγω τό κεφάλι. Φυσικά μᾶς παίρνουν χαμπάρι οἱ γύρω μπάτσοι.Βλέπουν τόν ἀρχηγό στό αἷμα καί τότε νά δεῖς χόλο.Τά γυλόμπς ἀνεβοκατέβαιναν σά πλήκτρα γραφομηχανῆς."Ἔως ἐβῶ καλά.Νά ὅμως πού ὁ γορίλλας ἀπέναντι, τοῦ ὁποίου διασταύρωσα τό μοχθηρό βλέμμα,σπκόνει τό αὐτόματο καί μοῦ τό κατεβάζει ἀστραπταίως -τό εἶδα- κατ'εὐθείαν στό κεφάλι.Μέ πῆραν τά αἷματα."Ἔπεσα.Αἰποθύμησα."Άπό διηγῆσεις τρίτων ἔμαθα ὅτι ἐν συνεχείᾳ μέ ἔσυραν ἔως τή διασταύρωση μέ τήν Πανεπιστημίου ὅπου μέ χτυποῦσαν ἄν καί λιπόθυμος."Όπότε ἕνας ἀξιωματικός τοῦ στρατοῦ δέν τό βρῆκε οωστό νά χτυποῦν ἕνα πληγωμένο.Γίνεται καυγάς,ὁπότε ἐκπφελοῦνται οἱ δικοί μας νά μέ πάρουν."Ήταν πάνω ἀπό βέβαιο ὅτι ἄν ἔμενα ἐκεῖ θά μέ σκότωναν ἐπὶ τόπου ἢ λιγο ἀργότερα μέ τήν ἡσυχία τους.Καθώς μέ μεταφέρουν οἱ μπάτσοι πυρο-

-βολοῦν καί ὁ ἐκ δεξιῶν μου τήν τρώει τή σφαίρα στόν κῶλο.Μέ τά πολλά μέ πηγαίνουν σέ μιὰ ἰδιωτική κλινική στήν Πειραιῶς. "ἄκεῖ συνέρχομαι.Λέει ὁ γιατρός - ἰδιοκίτης "Τί εἶσατε οἱ;Γιατί ἄν εἶσατε κομμουνιστές πάρτε τον καί οὔσι!" "Νά χάνει αἷμα, -εἶπε μιὰ γυναίκα-,θά πεθάνει". στό διάδρομο.. Μὲ σηκώνουν καί μέ βάζουν σέ ταξί.Εἶναι δύο. Ἄντρογυνο.Σύντροφε ὀνομάζομαι τάδε καί δουλεύω στήν ΚΟΑ.Πῶς λέγεσαι,πού δουλεύεις, πού μένεις; τοῦ λέω.Λέει ἡ γυναίκα "Νά τοῦ βγάλουμε τὸ σακάκι πού εἶναι στά αἵματα νά τοῦ τὸ πλύνω καί νά τοῦ τὸ πάω καθαρό". Καί μὲ ὀποχρεῶνουν σέ κείνη τήν κατάσταση νά βγάλω τὸ σακάκι. Στάνομε στός Πρώτων Βοηθειῶν.Χάνω καί πάλι τίς αἰσθήσεις μου ἐνῶ ἀκούω τή γυναίκα "Μπάς καί πέθανε;" Ὄταν συνήλθα ξανά διαπίστωσα ὅτι ἤμουν μόνος σ'ἓνα σκοτεινὸ θάλαμο.θυμήθηκα ποιός εἶμαι καί τί μοῦ εἶχε συμβεῖ.Τὸ αἷμα ἔσταζε στό πάτωμα μπλοῦμ-μπλοῦμ.Πιάνω τὸ κρεβάτι,ἦταν μάρμαρο. Ἄνατριχίασα.Μὲ ἔχουν γιὰ νεκρὸ,σκέφτηκα.Ξανά στό μυαλό οἱ πολιτομάνοι,οἱ ἐκτελέσεις,οἱ ἐξαφανίσεις.Πῶς νά σηκωθῶ πού τὸ σῶμα εἶναι σιέτο μολύβι.θὰ πέσω κάτω,ἀποφασίζω.θὰ χτυπήσω μέν. Ἄλλά ὀπάρχει ἐλπίδα νά φτάσω στήν πόρτα.Πράγματι μέ τά πολλά τοσκίστηκα στό τσιμέντο,πού φαίνεται ὅτι λιποθύμησα καί πάλι.Συνήλθα.Τά ξανασκέφτηκα. Ἄπό τή χαραμίδα τῆς πόρτας ἔμπαινε φῶς. Ἄκούγονται φωνές.Πού εἶμαι; Πάνω σέ ποιούς θὰ πέσω; Ὅλα καλλίτερα,ἔλα προτιμότερα ἀπὸ τὸ νεκροθάλαμο. Ὄταν τελικά ἀνοιξα τήν πόρτα καί ἔπεσα στό διάδρομο,στήν ἄλλη του ἄκρη ἔμπαινε ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς ΕΠΟΝ μέ ἐπικεφαλῆς τὸν Κώστα Κοιζιά πού εἶχε σταθεῖ νά πάρει τὸ πτώμα μου.Εἶχε μαθευτεῖ ὅτι μέ σκότωσαν στήν Ὀμόνοια. Ὁμάδες ἀπὸ ἐκονίτες φέρνανε λουλούδια πάνω στό αἷμα μου.Καί ὁ Δεσποτιδῆς πάνω σέ μιὰ καρτέλα στήν Κεντρική Λέσχη εἶπε: "Σύντροφοι,σκότωσαν τὸ Μίκη στήν Ὀμόνοια. Τὸ πτώμα του βρίσκεται στό Πρώτων Βοηθειῶν.Νά γίνει ἐπιτροπή καί νά τὸ πάρει..." Ὄταν μέ εἶδαν ζωντανὸ τὰ ἔχασαν.Τί συμβαίνει;

τούς ρωτώ. Ποιοί είναι αυτοί εκεί κάτω;" "Είναι οι Άγγλοι βουλευτές που θα κάνουν έκθεση για την τρομοκρατία". "Νά με δοῦν", φωνάζω. "Έτσι μπαίνει! Πρέπει να με δοῦν". Όμως οι συναγωνιστές μου βιτζζόνταν να με εξαφανίσουν πριν με βρει η Αστυνομία. Στο Λαϊκό Νοσοκομείο φίσκα οι τραυματίες. Κι αυτός με τη σφαίρα στον πεινρό μέ μιζοκλαίει συνέχεια "Μάνα μου ο κόλος μου- και Μάνα μου ο κόλος μου". Με πήραν άμέσως στο χειρουργείο. Το δεξί μάτι κατεστραμμένο. Πιό πάνω από τό φρύδι ως την κορυφή του κranίου εκείνος ο καννίβαλος μου είχε άνοιξει τό κεφάλι σά καρπούζι. Πριν μέ κοιμίςουν και πάλι ο χειρουργός τό καλαμπούρι του μέ τίς άδελφές "Έδώ κοιτάτε, στο κεφάλι και όχι τό μπουτσο του". Και μετά "Καλά, καλά, άφου τόν γουστάρεις θά του κάνω καλή ραφή". "Τί γίνεται ρε συναγωνιστή, σε μένα θά τόν φέρουμε τό βασιληά;" Έύνησα πιά στο σπίτι μου. Έκτός άπό τά τραύματα ή διάγνωση έλεγε ότι είχα βαρεία έγκεφαλκή διάταση. Γι' αυτό θά έπρεπε να μείνω ξαπλωμένος και να μου βάζουν πάγο και κρύο νερό στο κεφάλι. Ο πατέρας μου ποδ έφτασε στο νοσοκομείο κατάφερε να' με άπαγγέγει. Οι περισσότεροι άπό τούς άλλους τραυματίες πήγαν και' εύθεϊαν στην 'Ασφάλεια για να ξαναγίνουν τραυματίες.. Ο πατέρας μου όρίσθηκε τεχνικός υπεύθυνος για τίς έκλογές. Έπομένως τά άποτελέσματα περνούσαν άπό τό χέρι του. Πριν την έπίσημη - την κυβερνητική- άνακοίνωση μέ τό περιφημο 9,3 τοίς έκατό. "Ένας δημοσιογράφος του 'Σινάγο (νομίζω) τόν ρώτησε πόση είναι ή άκοχή. "Τριάντα όχτώ τοίς έκατό", είπε ο πατέρας μου την άλήθεια. Την άλλη μέρα στο ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΙΜΑ κύριο άρθρο μέ τίτλο "ο πατήρ του 'Ελασίτου" που τόν έβγαζε κομμουνιστή πράκτορα κ.λπ. Φυσικά έρχισαν οι διώξεις και σε λιγότερο άπό δυο χρόνια άναγκάστηκε να παραιτηθεϊ και να πάει στο Γαλατά. Μόλις σηκώθηκα στα πόδια μου τρέχω στην ΚΟΑ στην όδο Σωκράτους να βρω τό σακάκι μου. "Ήδη οι θεϊοι μου που ήξεραν την Ιστορία είχαν άρχισει τίς σπόντες και τά

υπονοούμενα. "Γιατί είναι δεμένο τό κεφάλι σου σύντροφε;" "Είμαι
 δ τραυματίας τής σύγκρουσης. 'Ο "νεκρός" τοῦ Ριζοσπάστη". "Καί
 τί θέλεις;" "Τόν τάδε". "Αλήθεια αὐτός ἔχει μέρες νά φανεῖ".
 "Μοῦ πῆρε τό σακάκι νά τό πλύνει ἀπ' τὰ αἷματα. Ήταν καινούργιο".
 "Περιέργο". Κάποιος μέγας κατέβαινε τή σκάλα. "Πές του τό".
 "Σύντροφε τό καί τό". "Νά μέ τό σακάκι σου θ' ἀσχολούμαστε σύν-
 τροφε..". Τέτοιοι εἶχαν μπεῖ στίς γραμμές μας, πού πούλαγαν τήν
 φυχή τους γιά ἕνα σακάκι. Πῶς νά μή βγοῦν μετά κιοτηδες; Ή ΕΡΟΝ
 Ἀθήνας πόσα μέλη εἶχε; "Ἄν σέ ὄλη τήν Ἑλλάδα ὑπῆρχαν 700.000
 ὀργανωμένοι, τότε ἡ Ἀθήνα θά εἶχε τοὺς μισούς. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ
 ἀληθινή καθημερινή ἐξουσία στήν πρωτεύουσα εἶμαστε ἐμεῖς. Ἡ κείνη
 τήν ἐποχή οἱ κυβερνήσεις πέφτανε ἢ μιὰ μετά τήν ἄλλη. Τό πολιτικό
 ἐποικοδόμημα ἦταν σάπιο - ἐνωῶ τῆς ἀστικῆς παράταξης. Μοναδικό
 τους στήριγμα οἱ ἐγγλέζοι καί ὅσα εἶχαν πετύχει νά φτιάξουν στή
 χώρα μας μετά τό δεκέμβρη: ἀτυνομία, χωροφυλακή, στρατός, κρατικές
 μηχανισμοί καί κυρίως τρομοκρατικές ὁμάδες. Τό 38 ο/ο τῆς ἀπο-
 χῆς -αὐτοί ὅπως εἶπα ἀνακοινώσανε μόνο 9,3 ο/ο- δηλαδή 38 ο/ο
 ΕΑΜ, ἦταν μέγας ἄν λάβει κανεῖς ὑπ' ὄψη τὰ μέτρα πού πῆραν. Βιασ-
 τικά μᾶς ἔφεραν καί τό βασιλεῖα γιά νά ἐνάσει τήν ἐθνικοφροσύνη
 καί γιά νάχουν ἕνα γερό θεμέλιο γιά τήν πολιτική τους. Τώρα πού
 μπορῶ νά κρίνω τὰ πράγματα ἀπό τήν ἀπόσταση τόσο χρόνου καταλήγω
 στό συμπέρασμα ὅτι ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ ΕΑΜ εἶχε κάνει τοὺς ἡγέ-
 τες του μεγαλόφουχου. "Ἄς εἶναι, εἶπαν. Ἄς ἔρθουν καί οἱ ἀστοί
 πολιτικοί νά χτίσουμε μαζί τή νέα Ἑλλάδα. Ἔχουν κι αὐτοί τόν
 κόσμο τους. Φυσικά κέπου τό παρόικαν στή μεγαλοφουχία. Γιατί ἀπ'
 τήν ἀπέναντι μεριά εἶχαμε νά κάνουμε μέ ἐπαγγελματίες ζεσκολισ-
 μένους πολιτικούς. Ἀδίστακτους καί φυχρούς. Τί ἔγινε στό δεκέμβρη;
 Στά 10 θύματα τὰ 8 ἦταν δικιά μας. Καί ὅμως μάθαμε τί θά πεῖ
 προπαγανδιστικῆς μηχανισμός. Σέ ὄλους τοὺς συντρόφους μου πού
 σκοτώθηκαν στήν Ἄνω Νέα Σμύρνη τοὺς ἔβγαλαν τὰ μάτια καί τοὺς

παρουσίασαν για θέματα των κομμουνιστών. Μήπως έμετς δεν πιά-
 σαμε 180 άστυφύλακες άιχμαλώτους μετά τή μάχη στό ΚΒ στή
 Νέα Σμύρνη. "Έπαθε κανείς τους τίποτα; Μήπως δεν δόχησα εγώ τόν
 διοικητή τής ασφάλειας στό σκίτι του γιατί φοβόταν. Καί στά
 1948 ήρθε ό ίδιος νά μέ πιάσει. Βέβαια εΐπε "συγγνώμη" στή μάνα
 μου. "Όμως μ'έκλεισε στήν άπομόνωση. Στά χρόνια 1945-46 σάν υπεύ-
 θυνος Έκπολιτισμού τής ΕΠΟΝ Άθήνας ήξερα άπό πρώτο χέρι πού
 τό πάει τό ΕΑΜ. Ε λοιπόν τό πήγαινε στή συμφιλίωση, στήν όμόνοια,
 στή δημοκρατία. "Αν εΐχε στόχο τόν έμφύλιο -όπως μās λέει σήμερα
 κάποιος κύριος Γκέητζ- τότε διαφορετικά θάταν καί ή δική μας ή
 πολιτική. Δέ θά μās βρίσκανε στά 1947 στά σπίτια μας για νά μās
 στείλουν στήν Άικαρία. Δέκα χιλιάδες συλλήψεις σέ μιά μέρα. Άλλά
 θά εΐμαστε έτοιμοι άπό καιρό για τόν Ξυνοπλο άγώνα. Εΐτε στήν πόλη.
 Εΐτε σέ βουνό. Έμετς λοιπόν φτιάχναμε πούς Λειβαδίτες καί τούς
 Περιγιάλδες κι εκείνοι τροχίζανε τά μαχαίρια τους. Δέν μπορού-
 σες πιά νά κυκλοφορήσεις νύχτα στήν Άθήνα. Συμπορίες μέ χίτες
 καί παρακρατικούς - πρώην τσολιάδες καί γκεσταπίτες, άλάνιζαν τς
 γειτονίες κι όποιον πάρει ό Άίρος. Μιά μέρα μās πιάσανε μέ τή
 Μυρτώ στήν Άνω Νέα Σμύρνη μιά παρέα χιτάκια μέ μαχαίρια καί
 ρόπαλα. Εΐχα όμως φροντίσει νά γεμίσω τς τσέπες μου μέ πέτρες
 καί τά κατάφερα νά σωθώ. Φαντάσου. Εΐχαμε γυρτίσει στή λιθινή
 Έποχή! Μιά συμφοιτήτρια τής Μυρτώσ έχασε όλους τούς δικούς της
 όταν οί σούβληδες κάφανε τή σπίτια τών άριστερών - σ'ένα θεσσα-
 λικό χωριό- καί γάζωναν όσους πετάγονταν έξω νά μήν τούς φάνε
 οί φλόγες. Ό Βρετάνος, στή Σπάρτη, έδενε τά θύματά του μέ σκοινί
 πίσω άπ'τό τζίπ καί τά κομμάτιαζε. Σέ όλα αυτά στόχος ήταν τό
 38 ο/ο του ΕΑΜ πού σύμφωνα μέ τήν τσαρτσιλική έντολή έπρεπε νά
 έξοντωθεΐ. Εΐχαμε λοιπόν δυό έμφύλιους. "Έναν μονόπλευρο στά 45-46
 καί ένα δίπλευρο στά 46-49. Η τραγωδία τής Έλλάδας όηήρξε ότι
 άπ'τή μιά πλευρά, του ΕΑΜ, βρέθηκε ό άνθος του μέλλοντος. Κι αυτό

τόν άνθό έβαλε στόχο νά καταστρέψει τό λονδίνο μέ όργανά του δυστυχώς συμπατριώτες μας. Ένώ από τήν έλλη,τί νά υπάρξει,άφοϋ τά κύρια στηρίγματα της ήταν ή συνεργασία μέ τή γκεστάπο που ζαφνικά έγινε ύποδουλωτης στην Ιντέλιντσες; Νά φανταστείτε ότι όταν τόν 'Οκτώβρη τοϋ 45 κάναμε τήν πρώτη μας μεγάλη συγκέντρωση στό Καλλιμάρισσο για νά τιμήσουμε τήν επέτειο τοϋ ΕΑΜ, έκεινοι που χτυπήθηκαν και σκληρά από τήν άστυνομία είναι όσοι φώναζαν "ζήτω ή Κύπρος".Κι αυτό γιατί τότε εκεί υπήρχε άγγλική κατοχή. Πως μαγειρεύονταν οι σφαγείς; "Όταν μέ πιάσανε στις άρχές τοϋ 45 μέ όδήγησαν στό τμήμα Καλλιθέας. "Άκεϊ πήχτρα οι κραπούμενοι. ΕΊχαν βρεϊ κρυφάνα μου,στό συνοικισμό,και από τά χαρτιά που άνακάλυψαν,συμπεράναν ότι είμαι κάποιο σημαντικό στέλεχος.Οι άλγοι τραμπούκοι άστυνομικοί βιάζονταν νά μέ πώνε μέσα για νά μέ "περιποιηθοϋν".Ώστόσο έπρεπε πρώτα νά καταβέσω.Μετά τά τυπικά ό άστυνομικός-άνακριτής μέ ρωτά: "Πόσους σκότωσες;" "Τί θά πεϊ αυτός; "Πόσους έσφαξες;" "Δέ ος καταλαβαίνω". "Βάλτου τριάντα",φανάζει ένας. "Σαράντα" άλλος. 'Ο 'Αξιωματικός πιο λογικός τοϋ λέει: "Γράψε έφτά".Μετά μου δίνουν τήν πέννα νά όπογράψω.Εότυχώς που έκεινη τή στιγμή εισβάλλει στό γραφεϊο ό πατέρας μου έγκαιρα είδοποιηθείς."Διευθυντής 'Υπουργείου 'Σωτηρικων".Σηκώνονται όλοι κλαίνο.Τότε ή 'Αστυνομία υπήγετο στό όπουργεϊο τοϋ πατέρα μου."Διατάξετε Κύριε Διευθυντά.Τί θέλετε;" "Θέλω τό Νίκη",και μέ δείχνει."ΕΊναι γυιός μου!" "Άναυδοι οι άλλοι.Και μετά σε μένα έπιταχτικά: "Σήνω παιδι μου.θεύγουμε". ΕΊδαν κι έπαθαν νά τόν σταματήσουν.ΕΊχε γίνει ή Βάρκιζα.Δέν υπήρχε νόμος.για νά μέ πιάσουν μόνο για τά έντυπα.Στό επάνω γραφεϊο όμως τό τηλέφωνο άναψε.Τελικά βρήκαν τό νόμο. " 'Ο γυιός σας θά παραμείνει".Μέ ποιά δικαιολογια;" "Μέ τό ίδιόνυμο τοϋ 1928!" "Αν δέν είχα δηλαδή πατέρα διευθυντή όπουργεϊου θά δικαζόμουν για έπτά φόνους που πολύ όποχωρητικά πρότεινε ό αξιωματικός.

Στό Τμήμα Ήμεινα Ήως Ότου Δικαστῶ καί Αθωοθῶ Όπως ἤδη Ήγραφα.
Τά βράδθθα μέ άνέβαζαν στό γραφεῖο τοῦ Διοικητῆ Όπου ἤσαν μαζωμένοι
Όλοι οἱ Αἰζημιατικοί.Ψοφοῦσαν γιά μουβέντα,καί κυρίως "τί θά κάνει
τό ΕΑΜ".Οἱ πιό πολλοί ἤσαν μετριοπαθεῖς,καί Αρκετοί συμπαθοῦντες.
Αὐτός ὁ άνεμοστρόβιλος τῶν γεγόνότων ἔξισορροποῦσε μέ ἄλλες δυό
θυέλλες.Τῆ Μουσική καί τῆ Μυρτώ.Μιά φορά τῆ βδομάδα ἡ ὁμάδα τῶν
ποιητῶν,ὁ Πέτρος κι ἐγώ πηγαίναμε στήν ταβέρνα τοῦ Παταῖα,ἔνα
ὀπόγειο ἐπί τῆς Χαριλάου Τρικοῦπη."Όταν πίναμε Αρκετά τότε μ'ἔπιανε
τό παράπονο τοῦ ἔρωτα.Γύριζα στή Νέα Σμύρνη καί ζάπλωνα καταμεσῆς
στό ὁρόμο κάτω ἀπό τό μπαλκόνι της.Ἔτε ἔβρεχε εἴτε μπουμπούνιζε.
Ἡ Μυρτώ πάλι εἰςυνεῖδητη φοιτήτρια διαβάζε τόσο πολύ πού δέν
εἶχε καιρό γιά βόλτες παρά τρεῖς φορές τῆ βδομάδα.Καί συχνά μόνο
δυό.Ἐρισκόμουνα ἔτσι σέ μία συνεχή ὀπερένταση.Τότε γιά νά Αντιδράσω
ἔγραφα ποιήματα,τραγοῦδια,μουσική καί στό τέλος ἔρωτας καί τέχνη
ἔγιναν μέσα μου ἔνα καί τό αὐτό."Όταν εἶχαμε ραντεβού πῆγαίνα
πάντα μισή ὄρα πιό πρίν γιά νά χαρῶ πιό πολύ τήν προσιομή. Τότε
ἔγραφα μέσ στό μυαλό μου μουσική.Τά πιό πολλά ἀπό τά θέματα ἐκεί-
νης τῆς ἔποχῆς τᾶβρισκα περιμένοντας στό ραντεβού.Στά 1945 μπροστά
στήν παλιά Γκεστάπο,ἤταν Μάης,"Ανοιξη,ἔγραφα αὐτό τό ποιήμα:
"Τῆς Ἄγάπης λόγια σάν τῆς Ἄνοιξης τά φύλλα - ἔνας ἥλιος ἤρθε
καί μᾶς φίλησε στά χεῖλητα - πέντε νέοι καί μία νηά χορεῦουν κι ἡ
καρδιά στό στόμα- "Όμοιες σά κλωνάρια άνθισμένα μέ μία χάρη -
πέντε ἄγάπες σμίγουν καί φιλοῦνε τό χορτάρι-".Σιγομουρμουρίζα
τῆ μουσική του ὅταν φάνηκε ἡ Μυρτώ.Ἄργότερα στό ἴδιο μέρος
ἔνα τραγοῦδι παθητικό "Ἄν γυρεῦεις ἀπ'τόν ἥλιο τῆ χαρά - κι
ἀπ'τῶν ἄστρων τό δειλό τό φῶς τῆ γαλήνη - μήν τήν
καρδιά σου ἀπ'τῆ δικῆ μου - βῆμαί σά νεκρός - Σάν τόν ἥλιο πού
ὄλο σβῆηνει κι ὄλο ζεῖ - ὁ ἄρμενίζουν οἱ καρδιές μας μέσα στή
γαλήνη".Στά 1948 στή δάφνη τῆς Ἰκαρίας ὅταν μελοποίησα τῆ Ἄθήνη",
καί τό

